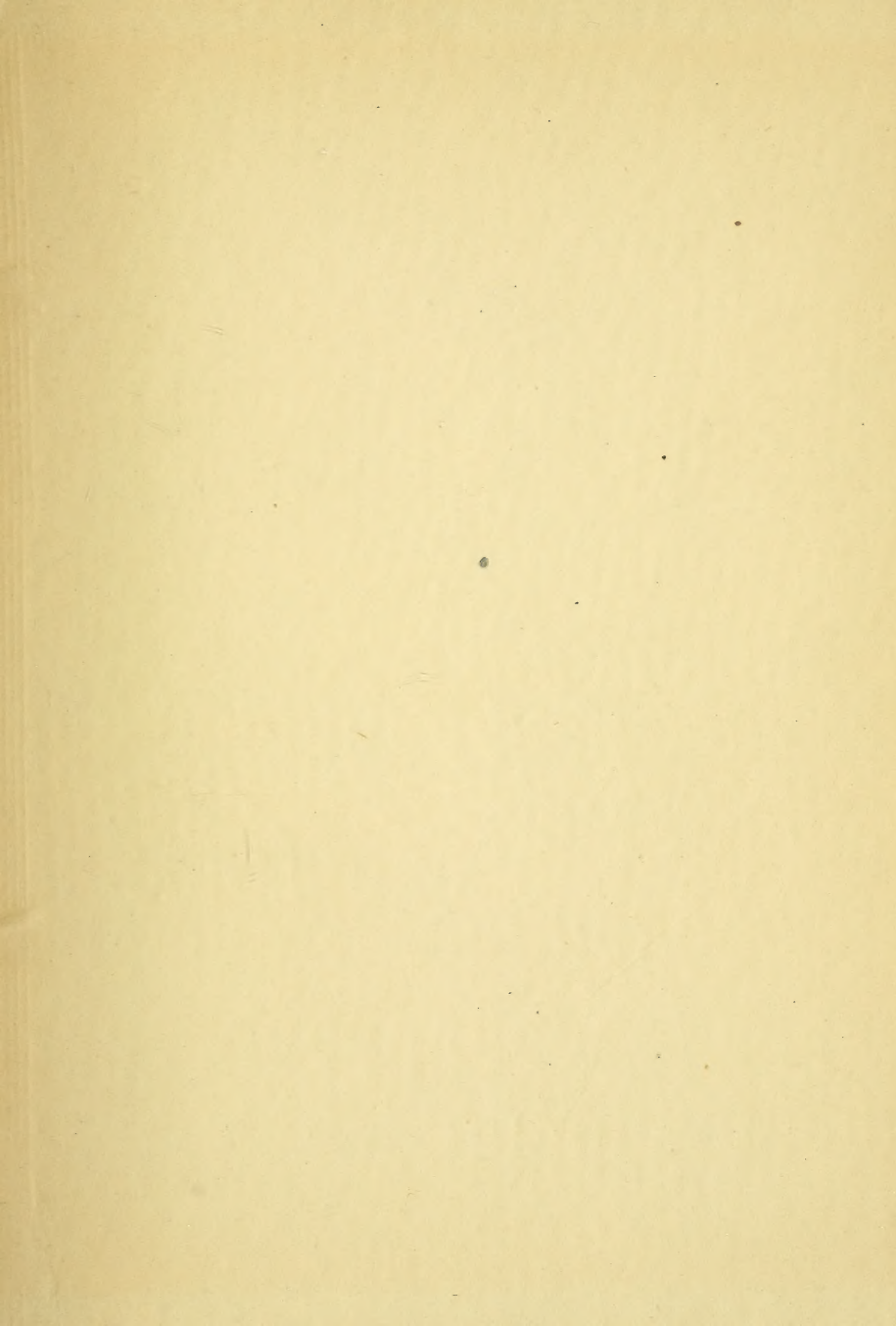

ISBN:0-657-12606-3

01-286

NOV 21 1950

TSU DER GESHIKHTE FUN DER IDISHER ZSHURNALISTIK IN ARGENTINE

Pinye Kats

*Permanent preservation of this book was made possible
by Bruce Methner and Nikki Schwartz*

*In memory of our parents Harry & Ruth Methner and Robert & Shirley Byron
and in honor of our children*

Jason & Cameron Methner, and Toodie, Michael & Ricki Schwartz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

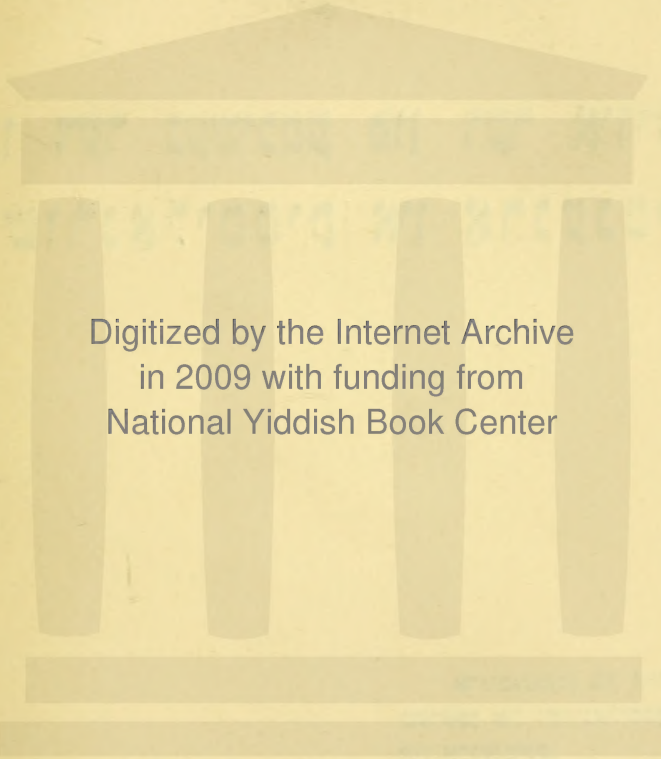
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

צו דער געשיכטע פון דער אידישער
זשורנאליסטיק אין ארגענטינע

ארויסגעגעבן פון אידישן לי-
טעראטן און זשורנאליסטן פאריין
אין ארגענטינע.

בו ענאָם איירעם

1929

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
National Yiddish Book Center

א ביסל פאַרנעשיכטע אלס הקדמה

די אידישע זשורנאליסטיק אין ארגענטינע איז אנטשטאנען כמעט אין איין צייט מיט דעם אנטשטיין פונם אידישן ישוב; זי וועט דעריבער, אויב זי וועט נאָר נוט ארכיווירט ווערן, קענען דינען דעם געשיכטע שרייבער פון דעם ארגענטינער אידישן ישוב אלס וועגווייזער אין דער אפשאצונג פון די געזעלשאפטלעכע כוחות וואס האָבן דא געווירקט, פון די סאציאלע פארהעלטענישן אין דער אידישער געזעלשאפט, ווי פון די גייסטיקע אינגערעסן אירע.

זייענדיק באַקאנט מיט דעם פנים און אנטוויקלונג פון דעם היגן אידישן ישוב דורך מיין פערזענלעכער באַאָבאַכטונג און ווירקן אין משך פון די לעצטע 20 יאר און דורך די דאטן, וואס איך האָב געזאמלט אין די געשפרעכן וואס איך האָב געהאַט מיט עלטערע כלל טוער, איז עס מיר בערך נישט שווער אנצווייזן אויף די סבות, וואס האָבן געשאפן די אייגנע אַרטיקייט פון אונדזער היגער אידישער פרעסע.

א טייל שאַפער, ארויסגעבער און רעדאַקטארן פון די היגע אידישע פּעריאָדישע אויסגאַבן, לעבן נאָך און איך האָב באַקומען ביי זיי דירעקטע ידיעות וועגן זייערע אויסגאַבן און א טייל, שוין נפטרים, שטייען מיר פאר די אויגן ווי לעבעדיקע, מיט זייער גאַנצען גייסטיקן פנים און מיט זייער אופן פון ווירקן אין דער געזעלשאפט. איך מוז נישט דעריבער אַנקומען צו דעם שווערן און גלייטיקן דערוקטיוון מעטאָד פון פארשן די געשיכטע, נאָר געבן פאַקטן, אַט אזוי ווי איך האָב זיי געזען, געהערט און אפגעשאצט. אלס אריינפיר און צוליב דער מעגליכקייט אַפצושאַצן די קעגנזייטיקע השפעה וואס ס'האָבן געהאַט אַף זיך די אידישע געזעלשאפט און די איי-

רישע פרעכע, וועל איך מיר דערלויבן צו ברענגען דאָ א געשיכטלעכן פאקט וועגן דעם אנהויב פון דעם אידישן ישוב אין ארגענטינע.

אָנהויב 1889 האָבן 120 פאמיליעס פון פּאָדאָליע, ארום קאמענעץ, פון די גרענעץ־שטעטלעך ווינקאָוויץ, זינקאָוו, סמאָטריטש, גריידיק און לאַנצנקרינען, זיך אויפגעהויבן צו פארן קיין ארץ ישראל ארבעטן ערד. צוליב דעם האָבן זיי געשיקט פון זיך צוויי שלוחים קיין פאריז צום באַראָן ראָטשילד. דער באַראָן ראָטשילד האָט זיך שוין אבער דעמאָלט אפגעהאלטן פון קאָלאָניזירן; דערפאר האָט זיי דאָרט געטראפן אן אנדער גליק; א גע־וויסער ווענעציאַני (ניט דער שפעטערדיקער יק"א דירעקטאר אין ארגענ־טינע), האָט זיי אנגעטראפן און האָט זיי געראטן צו פארן קיין ארגענטינע; בכּן ער האלט דארט אין קויפן, דורכן ארגענטינישן קאָנסול אין פאריז, לאַנד אין דער פראווינץ סאַנטאַ פע, וועלן זיי דארפן איינצאלן נישט מער ווי 400 פראַנק און זיי ווערן דאָרט פארטיקע לאַנד־אייגנטימער, צו 150 העקטאר אויף א חלק. געווען זיינען אין פּאָדאָליע פריצים, וואס האָבן אזוי פיל נישט פארמאגט און די שליחים האָבן מסכים געווען, בפרט אז קיין הוצאות וועט זיי נישט קאסטן קיין ארגענטינע, מחמת די ארגענטינישע רעגירונג האָט פאנאנדערגעטיילט צווישן אירע קאָנסולן אין אייראפע 40.000 אומזיסטע ריזע־קארטן פאר לאַנדווירטשאפטלעכע עמיגראנטן, און זיי וועלן קענען געניסן פון דער דאזיקער פרווילעגיע.

דעם 15-טן אויגוסט 1889 האָבן זיך שוין די 120 פאדאליער אידישע פאמיליעס ארויסגעזעצט אין בוענאס איירעסער האַפן און האָבן זיך דער־וואוסט, אז זייער נחלות זיינען שוין פארקויפט צו אנדערע, מחמת די אר־גענטינישע רעגירונג האָט נישט געוואוסט פון איר פאריזער קאנסולס אָפּעראַציעס. די רעגירונג, וועלכע איז זייער גערן געווען אן אגריקולטורעלן עלעמענט און האָט געהאַט גענוג פרייע ערד, האָט זיי געוואלט קאָמפּענסירן און האָט זיי אנגעבאָטן באַדן ארום לאַ פּלאַטאַ, א שעה ריזע מיט דער באַן פון בוענאָס איירעס, באַדן וואס צאלט זיך איצט 7-8 הונדערט פעזאס דער העקטאר, און איז דעמאלט אנגעבאטן געווארן פאר א שבוש אויף לייכ־טע קאנדיציעס צום אויסצאלן. די רעגירונג האָט זיי אויך אנגעבאָטן אַנגראַ־נאמישע הילף, אנווייזונגען וואס און ווי אזוי צו קולטיווירן אין דער נייער געגנט. האָבן אבער די אידן מורא געהאַט אז מ'וויל זיי „פארשקלאפן“,

— אזוי האָבן א פאר אידן, וואס זיי האָבן דאָ אנגעטראפן, זיי געווארנט,
— און די 120 פאמיליעס זיינען עס געווארן דער קערן פון דעם ארגענטי-
טינישן אידישן ישוב, וועלכער קומט אין באטראכט, ווען מ'רעדט פון אידן
אין ארגענטינע מיט זייער אידיש געזעלשאפטלעכן און אידיש קולטורעלן
לעבן. זיי זיינען עס געווען דער קערן פון וועלכן עס האָט זיך אנגעהויבן
די באַראָן הירש קאָלאָניזאציע און אויך די וואס האָבן אנגעהויבן בילדן
דעם אידישן ישוב אין שטאט.

ווי געזאָגט האָבן די פּאָדאָליער, אדער ווי מ'האָט זיי שפעטער גערופן
„קאמענעצער“, שוין געטראפן אין בוענאס איירעס אידן, אזעלכע אבער,
וואס קענען נישט קומען אין באטראכט אלס פאזיטיווער עלעמענט אינם
אידישן ישוב. דאס זיינען געווען אדער אסימילירטע אידישע געשעפטסלייט
פון דייטשלאנד און עלזאס (יאַהודים) וואס האָבן זיך פאר אידן נישט גע-
לאזט דערקענען, כאטשע זיי האבן דא געהאט זייער קאנרענאציע זייט
1888 און א ראבינער, א געוויסער הענרי יאזעף; דער ראבינער האָט אָבער
אליין גענומען אונטערפירנס בא זיינע קינדער צו זייערע חתונות אין קאטווי-
לישן קלויסטער, וואס דאס באווייזט, אז ער האט דאס אידישקייט נאנץ וויי-
ניק דעמאנסטרירט; ס'זיינען געווען עטלעכע שפאניאלישע אידן פון גיבראל-
טאר און מאראקא און אַראַבישע פון ארום צובא, וועלכע ווערן דא באטראכט
פון אונדזערע אידן אלס „טערקן“ נאך ביז היינטיקן טאג, כאטשע זיי האָבן
זייערע מנינים, צדקה חברות, תלמוד תורה'ס און אפילו ציוניסטישע
אגודות; אדער גאר אידישע פרויענהענדלער און זייערע קרבנות, וועלכע
האבן גראד מיטגעבראכט מיט זיך אהער פון די ווארשעווער, אדעסער,
לעמבערגער און בוקארעשטער אדער גאלאצער גאסן, דורך סטאמבול,
קאיראָ און לאַנדאָן, דארטיקע אידישקייט מיט אלע זיינע קלימפערלעך;
נישט נאָר א קדיש און א יארצייט נאָך די פארשעמטע טאטע-מאמע, א
חזן און א שמש, א לוייה מיט א פושקע, אף מאיר בעל הנס און אף
חלוקה (יאָ, אויך אף חלוקה, און שוין דעמאלט זיינען אהער געפארן
משולחים, וועלכע האָבן אפגעלעקט א פעט ביינדל גייענדיק איבער די היי-
זער מיט די פארשמירטע שויבן און מיט די שווארץ און רויטע אויפשריפטן),
לאטקעס מיט געזענע שמאלץ, גריוון צו א חנוכה-קערטל, א פעטן הערינג
מיט כשר'ע פאסטראמע, היימישע קליסקעלעך און געזייערטע אונדזערעס —

אויך די אידישע שפראך — דער פוילישער, רומענישער און בעסאראבער אידיש, וואס האָט דאָ געקלונגען גאנץ פריי אין די צוויי הויפט צענטערן פון דאזיקן ישוב, דער קנופ פון די גאסן ליבערטאד, טאלקאהואנאָ, לאַוואַ-זשע און קאררענטעס, און די גאסן באם דרומדיקן האַפן.

די מזרח אייראפעאישע אידן, וואס האָבן נישט באלאנגט צו דעם פרוי-ענהענדלערישן געזינדל, זיינען געווען אלטווארג הענדלער, א פאר קרע-מער, א חזן און א שמש, וואס האָבן צוגעשטעלט „אידישקייט“ פאר די לייט, שניידער און מאָדיסטנס, וואס האָבן גענייט פאר זיי און זייערע קרבנות, און גאנץ געציילטע, וואס האָבן מיט זיי נישט געהאט קיין עסקים. נאך א פרנסה איז געווען לעבן דעם עולם — שרייבן בריוו פאר די „מידלעך“ צו זייערע עלטערן, וואס מ'דערציילט, אז דערביי האָבן זיך באשעפטיקט אויך א פאר פון די שפעטערדיקע זשורנאליסטן. אויך קעכנס און קעלנער האָבן די לייט געזוכט דוקא אידישע, א זאך מיט וועלכער עס קענען זיך נישט בארימען ביז היינטיקן טאג די „אַרענטלעכע“, אדער ווי זאגן זיי, די „וויטישע“ באלעכאטיים. מען קען דאס לעצטע אויך אויסטייטשן דער-מיט וואס די פרויענהענדלער האָבן דורך די קעכנס און קעלנער געזוכט פארבינדונגען מיט זייערע משפחהס צוליב זייערע האנדלס צילן.

די געקומענע אידן אין 1889 זיינען געווען די ערשטע באַראָן הירש קאַלאָניסטן. א געוויסער לעווענטאל, וועלכער איז דאָן געווען דאָ צוזאמען מיט דעם אינזשעניער קולען אין א מיסיע פון דער רומענישער רעגירונג, האָט זיך פאראינטערעסירט מיט די דאזיקע אימיגראנטן, וואס האָבן ארומ-געזוכט ערד אף קאלאניזאציע. צוריקפארנדיק דורך פאריז, האָט ער פאר-אינטערעסירט מיט זיי דעם באַראָן הירש און איז שפעטער געקומען אהער אלס קאלאניזאטאר אף דעם באַדן, וואס דער באַראָן הירש האָט געקויפט אין דער פראווינץ סאנטא פע (מאזעסוויץ, פאלאסיאָס), וואו די אלע פא-דאָליער זיינען אפגעפירט געווארן. צו די פאדאליער זיינען דערנאך געקו-מען די גראדנער, די רומענישע, די כערסאנער, וועלכע זיינען אויפגענומען געווארן אף זייערע ערטער פארטיעסווייז, ווערנדיק קאלאניזירט אין סאנטא פעער, ענטרע ריאָסער און בוענאָס איירעסער פראווינץ (מאָריציאָ). די שטאטישע באפעלקערונג האָט אויך אנגעהויבן וואקסן. דער שם

וועגן דער ארגענטינער קאלאניאזיציע האָט געצויגן אהער אויך יחידים, וועלכע האָבן געדענקט מיט זייערע אנגעזאמלטע פאר טאָלער זיך דא צו קאלאניזירן, עמיגרירטע בעלי מלאכה, אדער גלאט אזוי אן אנוצער, א שווינדלער, וואס פלעגט האָבן פאר זיך ביז דעמאלט איין „אמעריקע“, און האָט אין ארגענטינע געקראגן א ניי לאנד וואוהין צו מאכן פליטה; די אייראָפּעאיש-כינעזישע מלחמה פון 1898 האָט צוגעשלאגן אהער עטלעך כע אידישע דיזערטירן; דעם גרעסטן אידישן צואוואוס אבער האָט די שטאט באקומען פון די קאלאניסטישע פליטים.

די ערשטע קאלאניאזיציאנס-יארן זיינען געווען זייער שווערע אין אלע הינזיכטן. עס האָבן געפעלט די מעגליכקייטן און די קענטענישן צו דער אר-בעט, די קוים באקומענע פראדוקטן זיינען פארקויפט געווארן ביליג, צו-ליב די שוועריקייטן פון טראנספּאָרט; די קאָלאָניזאטאָרס אליין האָבן ניט געהאט קיין באשטימטע ליניע פאר זייער ארבעט און אויך די קאלאניזירטע האָבן נישט ארויסגעזען קיין תכלית. און די אלטע לעבנסווייזע איז „געלטעניו איז די וועלטעניו“ האָט אנגעהויבן ריידן אין די מוחות פון די געוועזענע קרעמער און מעקלער און אידן פון גרענעץ-פרנסות. די יק"א באַאַמטע וועלכע זיינען געשטעלט געווארן איבער די קאלאניעס, האבן זיך באגאנגען מיט די קאלאניסטן ווי אמתע „נוגשים און נוטרים“, כאטשע עס זיינען געווען אויך אזעלכע, וואס די קאלאניסטן האבן זיי באטראכט פאר מלאכים, פאר געטלעכע מענטשן. צוזאמען מיט כמעט אינקוויזי-טארישער און שקלאפן טרייבערישער באהאנדלונג, איז אויך געווען א מין נאָכגעבונג פון ממש סינדישע פארלאנגען, וואס האָבן גאָרנישט גע-פאסט פאר מענטשן, וואס האבן אף זיך גענומען די ראל פון פיאנערן פון דער ערדארבעט. דער קאלאניסט איז דעמאלט געווען ש ק ל א ף א ו ן ק ע ס ט ק י נ ד אין דער זעלבער צייט, א פראָדוקט פון דער פארייניקונג צווישן דער פילאנטראפיע מיט דער ביוראקראטיע, א פרא-דוקט פון דעם באגליקונגס אידעאל פאר דעם „ארימען מזרח אידן“ אינם הארצן פון דעם אריסטאקראטישן אידישן מערבדיקן ברודער.

איז עס א חידוש, וואס די אינקוויזיטאריש באהאנדלטע שקלאפן און די „צעבאלעוועטע“ קעסטקנדער, וואס אייניקע פון זיי האבן אפילו דעם אקער אין האנט נישט גענומען, ווארטנדיק אויף דער „שטיצע“ וואס

זיי האבן באקומען אין קראם אפן באַראָנס חשבון מיט די אזוי באַרימט געווארענע „ראזשינקעס פארן שבתדיקן קונגל“, האבן געמאכט א פאר פעזאם פון דעם „רעמאנענט“ און מאסנווייז פארלאזט די קאלאניעס? צוליב דעם אמת פאר דער געשיכטע, (כאטשע איך שרייב דא נישט קיין געשיכטע פון דער אידישער קאלאניזאציע אין ארגענטינע) מוז גע- זאגט ווערן, אז ניט אלע וואס האבן פארלאזט די קאלאניע זיינען געקומען אין שטאָט; אנדערע האבן זיך קאלאניזירט בא אנדערע קאלאניזאציאנס געזעלשאפטן, אף ענלעכע צו דער יק"א'ס באדינגונגען, נאָר אָן אירע אד- מיניסטראַטאָרן און אן איר באַציאונגס סיסטעם, און צי זיי זיינען היינט צו טאג פויערים אדער פריצים, נאר זיי זיינען געבליבן בא דער ערד.

א באזונדער שטארקן צופלוס פון קאלאניסטישע פליטים אין שטאט האט געבראכט די הערשאפט פון דעם אדמיניסטראטאר קאהן אין מאזעס- וויל אין יאר 1898. וועגן די מעשים פון דעם אדמיניסטראטאר געפינען מיר אין ערשטן נומער פון דער ערשטער אידישער צייטשריפט אין בוע- נאָס איירעס, „דער וויעדערקול“ (י'ד אָדר תרנח — אָנהויב מארץ 1898) א קינה-ארטיקל אונטערן טיטל „די אינקוויזיציאן“ געשריבן פון גרשון בר"צ, וואס הויבט זיך אן מיט א פסוק פון איכה. „מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את הללי בת עמי...“ דאָרט ווערן גערופן די רחמנים בני רחמנים צו באזוכן די „קאנווענטישאַס“*) אף די גאסן קוזשאָ (היינט סארמיענטאָ) און קארדיענטעס, וואו עס זיינען אנגעקומען די קאלאניסטישע פאמיליעס, אנטלאפענע פון דעם יאמערטאל

(* קאנווענטישאַס — גרויסע הויפן, וואו עס וואוינט די אַרימקייט. יעדע וואוינונג באשטייט ניט מער ווי פון איין צימערל, דריי מעטער אף דריי, וואו עס מוז אויך זיין די קיר. איז אזעלכע צימערלעך וואוינען אויך נאנץ היבשע פאמיליעס. די צאל פון אזעלכע צימערלעך דערגרייכט אמאל ביז צוויי הונדערט אין א הויף, וואס איז געבויט ווי א קאסטן. אזוי ווי יעדע פאמיליע מוז נאך וואשן איר וועש, אדער פרעמדע, ארבעטן קאנפעקציאן וואס מען נעמט אף אהיים פון די גרויסע געשעפטן און האלטן קעסט קינדער, איז זיך פארצושטעלן די ענגשאפט, די שמוציקייט און דעם טומל. שפיל פון פארוואר- לאזטע קינדער איז מיסט, צווישן קריגעריי פון ווייבער און זידלעריי פון מענער, אפטמאל אונטער די קלאַנגען פון אַ שאַרמאַנקע, זינגענדיקן געשריי פֿון איטאַליענישע

מאזעסוויל, און ער גאראנטירט אז נישט איין זיפֿן און נישט איין טרער וועלן זיי דארט פארלירן. דאס ארטיקל איז באגלייט מיט א בילד אף וועלכן דער קאלאניסט הירש ציינשטעכער שטייט מיט די בארוועסע פיס איינגעשרויפט אין אזא מין אינקוויזיציאנכ אינסטרומענט, וועלכער איז, ווי עס זעט אויס, געליען געווארן בא דער ארטיקער פאליציי מאכט (א חוץ די מאדערנע אינקוויזיציאנכ מיטלען, ווי שלאגן מיט פויסטן און גע-ווער, ברענען די שפיצן פינגער, מאטערן מיט דורשט און ענלעכע, ווערן נאָך ביז היינט באנוצט אין די פארווארפענע פאליציי-אמטן פון ארגענ-טיגע ספעציעלע פייניקונגס אינסטרומענטן, א נשאר פון די צייטן פון דעם „סאנטא אפיסיא). דאס בילד איז גענומען פון א פאטאגראפיע וואס געפינט זיך נאָך עד היום בא אייניקע היגע אלטע תושבים. איך האָב זי אויך געזען באם פארשטארבענעם לעאן כאזאנאוויטש, בעת ער איז דא געווען אף זיין ריזע איבער די אידישע קאלאניעס אין 1909. כאזאנאוויטש האט די פאטאגראפיע באקומען בא ישראל זאננוויל, וועלכער האט זיך באנוצט מיט דער פאטאגראפיע ווי מיט א זאכליכן עדות בעת א פראצעס, וואס ער האָט פארפירט קעגן דער יק'א אין לאַנדאָן.

פאר די קנאפע 9 יאר, פון 1889 ביז 1898, איז דער אידישער ישוב באדייטנד אויסגעוואקסן. קיין צאל, אפילו א בערכדיקע, ווערט נישט אנ-געגעבן, נאר מיכל הכהן סיני, אין זיין פעליעטאן געדרוקט אינעם ערשטן נומער „דער וויעדער-קול“ (מאָרץ 1898) וואו ער באשרייבט ווי אזוי ער איז געקומען צום געדאנק פון ארויסגעבן א צייטונג, שרייבט: „אזוי פיל אידן ווי דא אין ארגענטינע איז דא, און געוויינלעך געפינען זיך דא אונטער זיי סופרים, חכמים, וואס זיינען נישט פרעמד מיט דער אידישער פעדער...“

פּרוכט טרענער, אַראַבישע צעלניק טרענער, אידישע פאַרקויפער פון דעקעס און טישטע-כער אף אויסצאלן און ניטארע שפּיל פון אן אלטן קרעאַל, וואס אימפּראַווזירט דערביי זיין קלאַנגליד פון דער ברייטער און וויסטער פאַטפּאַ. אין די צענטער נאסן פון שטאַט, פאַרשווינדן איצט ביסלעכווייז די קאַנווענטישאַס. זיי זיינען נאָר אַכער פאַראַן גענוג. די קאַנווענטישאַס קוזשאַ (היינט סאַרמיענטאַ) 1419 און קאַריענטעס 1865 זיינען מערס-טנס באַרימט געווען מיט זייער גרויסער צאַל אידישע שכּנים. דאַרט האָבן אויך געוואוינט די שוּחטים און אַנדלערע כּלי קודש.

צווישן די „סופרים, חכמים און משכילים“ טרעפן מיר דעמאלט אן יעקב יאסעלעוויטש, א געוועזענער שלאסער-ארבעטער, געבוירן אין ליטע און געארבעט אין אָדעס און ווארשא, און דאָ א באַלעבאָס פון א ניקל פאבריק, א חובב ציון און א אידישער אינטעליגענט פון אָדעסער קרייזן פון זיין צייט, אף וועלכן עס האָט געהאַט א גרויסע השפעה דער זיידע מענדעלע, משה לייב ליליענבלום א. א.; שלמה ליעבעשוין, א זייגערמאכער פון קורלאנד, א ציוניסט מיט דייטשער השכלה; פאביאן ש. הלוי, א פאָ-לאַצקער משכיל און למדן, וועלכער איז פאר זיין קומען אהער געווען איי-ניקע יאר אין לאדן; זאב וואלף צייטלין, א איד א למדן, וואס האָט גע-האַלטן א דרוקעריי; זלמן לעווין, שפעטערדיקער רעדאקטאר פון „דער פויק“ און „די בלום“; אברהם ווערמאנט, א רומענישער פאליגלאט מיט א טונקעלער און לעגענדארישער פארגאנגענהייט און באָהעמיש אומ-ריינער קעגנוואָרט, מיט א גלחיש-מיסיאָנערישער דערציונג, אין שטענ-דיקן קאנטאקט מיט דעם קאפע און הייזל-אמביענט פון די אריענטאלישע שטעט, צוזאמען מיט וועלכן ער איז אריבערגעווארפן געווארן קיין בוע-נאס איירעס, האט זיך דא שוין אנגעגעבן אלס זשורנאליסט, אלס „גויע-שער צייטונגס שרייבער, וואס האט די חוצפה דעם אמת צו שרייבן...“ ווי ער מעלדעט זיך אין ערשטן נומער „וויעדער-קול“; יעקב ש. ליאכאָוויץ-קי, — א יונגערמאן וואס האט זיך אנגעשטעקט אויף זיין וועג אהער מיט אביסל לאנדאנער סאציאליזם און אנארכיזם און דערנאך מיט ציוניזם און האָט דאן אפערירט אף אלע זייטן; מיכל הכהן סיני, א רבס א זון פון גראדנע, וואס האָט געלערנט אין „גאראדסקאיע אוטשילישטשע“ און געווען א יק“א לערער אין מאזעסוויל, און זיין פאטער דער רב ראובן הכהן סיני, וועלכער האט שוין דעמאלט געהאט א פאר רבנישע חבורים; און נאך א רייע למדנים און משכילים, וואס האבן געהאַלטן א פען אין דער האנט, צווישן די קאלאניסטן, וועלכע זיינען געקומען קיין ארגענטי-נע מקיים זיין דעם אידעאל פון עבודת האדמה; אזעלכע ווי דער באקאנטער מרדכי אלפערסאָן און אברהם ראזענפעלד פון דער קאלאניע מאָאוריציא, נח קאַצאָוויטש פון מאָזעסוויל, די ברידער שמעון און משה פוסטילניק פון קלארא און אנדערע. צו דער דאזיקער פלעיאַדע האָט מען אויך צוגערעכנט דעם איצטיקן סאציאליסטישן דעפוטאט דר. ענריקע דיקמאַן, וועלכער איז

שוין דעמאלסט געווען אן אסימילאטאָרישער סאָציאַליסט, נאָר האָט זיך
נאָך אלץ געדרייט אין דער אידישער סביבה אלס סטודענט פון מעדיצין,
יאם האָט זיך אויסגעהאלטן פון שפּאַנישע לעקציעס.

בוענאָס איירעס האָט שוין אין דעם יאָר געהאַט א ריי צדקה פאריינען
און אויך אַן „ארבעטער פאריין“ דער (איצטיקער „בסור חולים“), עס איז
שוין דעמאלט געווען די חברה קדישא, וועלכע איז געגרינדעט געווארן אין
יאָר 1894, דורך דעם ראבינער פון די יאַהודים הענרי יאָזעף; „אונטערשטי-
צונגס קאַסאַ“ מיט א דייטשן סטעמפל (שפּעטערדיקע „עזרה“), געגרינדעט
אין 1892, א פאריין „פּועלי צדק“ מיט א שול, א ת”ת, א חברה חובבי ציון,
חברת ציון און באלד אויך אַרטאָדאָקסישע ציוניסטן, „זכרון שמואל“ (אפן
נאמען פון רבי שמואל מאָהילעווער).

קורץ, עס איז שוין געווען ווער עס זאל זיך קהלן און ארום וואס זיך
צו קהלן, און עס האָט בלוז געפּעלט א צייטונג, וואס זאל דאָס קהלענעש
פארצייכענען צוזאמען מיט א היבש ביסל זידלעריי, פּערזענלעכע אנפאלן
און שאַנטאַזש, וואס כאַראַקטעריזירן די ארגענטינישע געזעלשאַפטלעכקייט,
ווי דאס היגע אידישע צייטונגס־וועזן ביז נאר נישט ווייט פון אונדזערע
צייטן.

זועטער אגעז

„דער וויעדער־קול“

(1898)

וועגן דעם גרינדונג פון דעם „וויעדער־קול“ דערציילט זיין רעדאקטאר, טאר, מיכל הכהן סיני, אין דעם שוין פריער ציטירטן פעליעטאָן:

שיקט געווארן פון
דוד פיינבערג אלס
רב פאר דער גראד־
נער פארטייע קאלא־
ניסטן. פ. כ.) האָבן
אים קיין מלאכה
ניט געלערנט און
ער האָט אויך ניט
קיין געלט צו מאַ־
כן עפעס א גע־
שעפט...

„אָבער הערט זיך
אין אויף וואס א
ליטוואַק צל־ם־
קאפף איז פעהיג.

„ויהי היום ס'איז געווען א הייסער טאג, די זון האָט געברענט און
געבראטען אונערבארימליך און מיכל'ע (דאָס דארף זיך לייענען מע־
כעלע. פ. כ.) איז דאָן געגאנגען איבער די לאנגע רוישענדע גאססען
פון בוענאָס - ארום, זוכענדיג ארבייט... א. א. וו.
„פלוצים האָט ער זיך אוועקגעשטעלט. עס איז אנגעפאהרען א

מיכל הכהן סיני

... דער אָרעמער
מיכל'ע איז אזוי
א רומגעגאנגען
צוועקלאָז האפנונגס
לאָז ביז ער איז געב־
צליך מיעד געווא־
רין, זיינע פיס האָ־
בען זיך איהם ענט־
זאָגט מעהר זיין
קערפער צו
טראַגן... א. א. וו.
באקלאַנגענדיק זיך
אפן „שיקזאל“ וואס
זיינע עלטערן (הרב
סיני וואס איז גע־

טראמוויי און א קליינע יונגע פון די וואס טראגען ארום, „צייטונגען“ פארקויפען האָט זיך אויפ'ן טרעפּפּעל ארויפגעכאַפּט און אנגעהויבען אויף א קול זיין סחורה אויסצורעכענען: „לאַ פּרענסאַ“, „לאַ נאַסיאָן“, „לאַ קאַפּיטאַל“, „נועוואַ עפּאָקאַ“ א. ז. וו.

— „לאַ כּכּל הגוים המון בית ישראל אשר באַרגנטינאַ!“ האָט ער אויסגעשריען בעטראכטענדיג דיעזער סצענע. — „יעדעס פּאַלק האָט זיך צייטונגען אין זיין שפּראַך, יעדעס פּאַלק שטאַלצירט און עהרט זיין ליטעראַטור נאָר איין ישראל'יק ניט! אזוי פּיעל אידען וויא דאָ אין אַרגענטינאַ איז דאָ און געוואהנליך געפינען זיך דאָך אונטער זיי סופּרים, חכמים, משכילים, וואס זיינען ניט פּרעמד מיט דער אידישער פּעדער און דאָך ערשיינט דאָ ניט עפעס א יודישעס בלאַטטיל!“

„נור לאָמיק... לאָמיק זיין דער ערשטער... כ'וועל פּרוּבירען... יאָ! געטראכט און געטאהן... האָט א „וויעדער - קול“ אין זיינע געדאַנקען אבגעקלונגען.

— יא, אזוי בלייבט עס שוין! מיכל, דו וועסט שוין האָבן ארבייט!... ער האָט שוין גענומען אוועק צוגעהן פּונ'ם ארט וואו ער איז שטיין גע- בליבען אבער ס'איז אים „ענטקעגען געקומען א נידעריג אידעל מיט א שווארץ בערדיל און האָט אים א בריווטן ווארמען „שלום - עליכם“ אריינגערוקט.

— „ר' יואל!“ האָט מיכל פארוואונדערט אויסגערעפען. —

— „מיכל וואס טוסטו דאָ...“

און ר' יואל, דאָס איז דער ה' יואל ראָזענבליט, — איינער פון די קאַמע- נעץ פּאדאָליער אימיגראַנטן, וועלכע זיינען קאַלאָניזירט געווארן דורך דער יק"א אין מאַזעסוויל — דערצוילט אים וואס עס קומט פאר אין דער קאַלאָניע, וואו דער אדמיניסטראַטאָר כהן איז זיך נוקם אויף דעם שענדר- לעכסטן אופן אן די קאַלאָניסטן, פארוואס זיי האָבן געשיקט א דעלעגאַציע קיין פאריז זיך באַקלאַנגן אף אים און אף דער בוענאַס איירעסער דירעקט- ציע. (אין דער דעלעגאַציע איז אויך געווען דער רב סיני). אים, יואל ראָ- זענבליט, האָט מען ארויסגעווארפן מיט ווייב און קינדער, מיט זיין ביסל אָרימקייט פון דער שטוב, וואס ער האָט אליין מיט זיינע אייגענע הענט אויפגעבויט, זיינע אייגענע פּערד און בהמות, וואס ער האָט אליין אפגע-

קויפט, האָט מען ביי אים צוגענומען; און ניט נאר מיט אים אליין איז אזוי געשען, נאר אויך מיט מאיר שאַפירא, לייבצע לעוויסמאן, הירש ציינשטער-כער און טאקע מיט דער פאמיליע פון מיכל'ן (דער פאטער, דער רב, איז דער-מאלט געווען אין פאריז אלס איינער פון די שליחים).

דאָ ווערט די דערציילונג, וועלכע ציט זיך אין די ערשטע צוויי נומערן, אפגעהאקט מיט א: (פארטזעצונג קומט).

די פארטזעצונג איז מער ניט געקומען, כאטש עס איז דערשינען נאך איין נומער, א דריטער, פונם „וויעדער - קול“. איך וועל מיך דעריבער באַ-נוצן מיט דער מינדלעכער פארטזעצונג פון דער דערציילונג, ווי זי איז מיר איבערגעגעבן געווארן פון דעם ה' יואל ראזענבליט, דער גרינדער און גע-שעפטספירער פון דעם „וויעדער - קול“ און פון דעם דערנאָך דערשינענעם „אידישן פאנאגראף“.

דער ה' יואל ראזענבליט — וועלכער האָט זיך שוין ארומגעטראגן מיט דעם געדאנק פון א אידישער צייטונג אין ארגענטינע, מחמת אירן האָבן זיך אינטערעסירט מיט די ניסן פון דער וועלט (דער דרייפוס פראצעס, דער ציוניזם, די שפאניש אמעריקאנער מלחמה איבער קובא, די אייראפעאיש-כינעזישע פאליטיק מיט רוסלאנד אין דער שפיץ), — דער דאזיקער קאמע-נעצער אידל, פול מיט תורה און מיט א הוש פאר וועלט - זאכן, ביי וועלכן דער מאזעסווילער אדמיניסטראטאר כהן האָט צעבראכן זיין אידעאל פון עבודת האדמה, און איז געקומען קיין בוענאָס איירעס זוכן פרנסה, האָט זיך אנגעכאפט מיט ביידע הענט פאר דער דאזיקער אידייע; א הויז דעם וואס אירן וועלן אויפהערן אויסשרייבן „די אידישע גאזעטן“ און דעם „פאלקס „אדוואקאט“ פון ניו יארק, דעם „אידישן עקספרעס“, דעם „פיפיפאקס“ און דעם „היהודי“ פון לאָנדאָן, וועט דאך זיין וואו צו באשרייבן דאס וואס איז געשען אין מאזעסוויל, ווי מען האָט פיל קאלאניסטן און זייע-רע ווייבער פארשפארט אין א נאסן קעלער און זיי געשלאגן א גאנצע נאכט מיט דער הילף פון גערונגענע פאליציסטן...

אבער וואו נעמט מען א דרוקעריי צו דרוקן דאס דאזיקע בלאט, אז אין בוענאס איירעס איז נאך דעמאלט קיין אידישע דרוקעריי ניט געווען. — אז ניט קיין טיפאגראפיע זאל זיין א ליטאגראפיע... — האט זיך אנגערופן דעם רבס זונדל, וועלכער איז זיכער געווען א מאדים אויף קווי-

טלעך שרייבן צו חנוכה און אויף מזרחים שניצן און האט אפשר אויך זיינע ערשטע שירים, פון וועלכע ער גיט אונז א מוסטער אין ערשטן נר מער „וויעדער-קויל“, אריינגעשריבן אין א העפט מיט סדור-אותיות... דער ארויסגעבער מיטן רעדאקטאר זיינען אוועק אין דער ליטאָגראַפֿ-פּיע "לא טעאטראל", וועלכע האט זיך געפונען אף דער גאס סעריטאָ, נר-מער 136 און דאס געשעפט אין געשלאסן געווארן.

די ידיעה וועגן דער אידישער צייטונג, וואס וועט ארויסגיין אין בוענאס איירעס, האט זיך שנעל צעטראגן איבער דעם אידישן קארטאל, פון ליבערטאד ביז קאזשאָ און פון טוקומאָן ביז קוזשאָ (היינט סאַר-מיענטא). עס האט דערשמעקט דאס נייעס אברהם ווערמאנט און ער האט שוין פארווארפן דעם רעדאקטאר מיט שטארף אף עטלעכע צייטונגען, און דער יונגער רעדאקטאר איז פשוט בטל געווארן פאר דער שפע וואס פליסט פון דעם „גויעשן צייטונגס שרייבער“ פון זיינע „קוועללע און שפראכען קענטעניסעס“ און פון זיין גרויסער באהאוונקייט אין דעם „לעבען פאָן די יודען אונטער דעם צלם און האלבער לבנה“ (א טעמע, איבער וועלכער ווער-מאָנט האָט געשריבן אין פארלויה פון 14-15 יאר וועכנטלעך אין זיין „פאָלקסשטימע“ און ער וואלט געקענט שרייבן אויף דער טעמע אָן אויפ-הער, מחמת ער האָט געשריבן, — ווי ער האָט געווארנט אין אן אנמער-קונג צו די ארטיקלען אין „וויעדער-קויל“, — „פאָן קאפּה“ און האָט אין די ארטיקלען אריינגעשלעפט וואס נאָר ס'האָט זיך געמאכט אונטער דער האנט און אן שום סיסטעם, איבערהזרנדיק די אייגענע מעשיות אָן א שיעור מאָל). היינט דער סטיל! ניט ווי בא אונדו רוקישע אידן שרייבט מען, נאר ווי מען שרייבט דאָרט אין מערב אייראָפּע, פון וואנען די השכלה בת השמים קומט צו אונדו...

און מיכל הכהן האָט זיך אוועקגעזעצט, אנגעטון אויף זיך די גאנצע ערנסטקייט פון א רעדאקטאָר און די גאנצע אחריות פאר דער אידישער שפראך, וועלכע זאל, חלילה, ניט ארויסקומען אזוי וואולגאר, ווי מען רעדט זי אין גאס, און נאכדעם ווי ער האָט אויסגעמאלט דעם קאפּ פון דער צייט-טונג, האָט ער גענומען קריצן אויפן ליטאָגראַפּישן שטיין מיט סדור-אותיות אין אידיש „פון העכערן סטיל“:

„אן די ליעבע לעזער! וויר מאַכען בעקאנט היערמיט...“

אין דעם זעלבן אדער ענלעכן סטיל איז געשריבן כמעט דער גאנצער
 ערשטער נומער, וועלכער איז אויסגעפילט, ווי געזאגט, מיט דער הילף פון
 אברהם ווערמאָנט. בלויז אין די פעליעטאנען פארגעסן זיך די שרייבער
 אינם „העכערן סטיל“ און פאלן אריין אינם היימישן אידיש.
 דער ערשטער ארטיקל אינם „וויעדער - קול“ איז „א ויכוח (צווישן
 שמערל מיט בערל) וועגן קויפען פאלעסטינא“. דאָס איז א פעליעטאָן, אונ-
 טערגעשריבן מיט א פסעוודאָנים בלעם בן קרח, וואס ווערט פארגעזעצט
 און ניט פארענדיקט אינם 3-טן נומער (דער לעצטער). דער שרייבער, זעט
 אויס, סימפאטיזירט באַהאַלטן מיט דער סאָציאַליזם (אנגעווייט פון זאָלאָס
 און זשאָרעסעס פארטיידיקן דרייפוסן) און שפעט פון די ציוניסטישן, וואס
 ווילן אָפּקויפן פאַלעסטינע. דערביי ווערן אנגעגריפן די ציוניסטישע טוער
 און די פקידים פון דער יק"א, ניט פאר געזעלשאפטלעכע חטאים חלילה,
 נאר פאר זייער יחוס; דער איז געווען א זעקל טרעגער אין אדעם און א
 צווייטער איז א פרעסער פון היטלען; עס קומט דערנאָך א לייט ארטיקל
 וועגן די פארהעלטענישן צווישן טשילע און ארגענטינע, דער קינה ארטיקל
 פון גרשון בר"צ וועגן די מאָזעסוויל-קאָלאָניסטן, דער פעליעטאָן פון מיכל
 סיני וועגן דעם „וויעדער - קול“, „דער פּנסק“, וואו אברהם ווערמאָנט
 ווייזט בקיאות אין פאליטיק, אין געשיכטע, געאָגראַפיע און אלע אנדערע
 שבע חכמות, און זאגט מוסר די אידן פארוואס זיי שרייבן ניט אונטער
 אן אלבום, וואס די איטאליענער שיקן צו עמיל זאָלאָ פאר זיין פארטיידיקן
 דרייפוסן, פארוואס מען זעט ניט, אז מען זאל איבערפירן פון דעם קריסט-
 לעכן בית עולם „רעקאלעטא“ די ביינער פון דעם יונגן ציוויליזאטאר יוליוס
 פאפער, וועלכער איז געווען א רומענישער איד; פאראן דארט סאטירישע
 „עשרת הדברות“, וואו קיינער ווערט ניט געשוינט, אלץ אין זיין רומענישן
 דייטשמעריש. מיכל סיני דרוקט דאָ זיין ערשט ליד וואס רופט זיך „דער
 נר תמיד“ און הויבט זיך אָן מיט דעם פערז:

„איך באוואונדער דעם כח,
 פאן ישראל דעם אלטען,
 וואס ליענט אזוי שטארק
 ביי אים אין הארצן בעהאלטען.

אן אמתער מוסטער פון דעם סטיל, אין וועלכן דעם „וויעדער - קול“ איז געשריבן, איז דאָס לייט־ארטיקל, פון וועלכן מיר גיבן דאָ דעם סוף:
 „יעדער וועלכער אינטערעסירט זיך נור אונד איז גענויה בעקאנט אין דער פאליטיק פאָן ארגענטינא וועט געשטעהן (מודה זיין) אַז נאָך זאָ אַ געמיש פאָן פערוויקלונג אונד פערפלאַנטערונג וויא אין איהר העררשט גיבט ניכט אין קיין שום אויסלענדישע פאליטיק אונד עס איז ניכט אַזוי לייכט צו לעזען דאָהער מוססען וויר ווארטען ביז די צייט וועט אונז בעריכטען זאָוויע דער עברעאישער שפריכווארט זאגט:
 „הזמן עונה את הכל ופותר כל שאלה וחידה“...
 „נור מיר מוססען קוקען אונד שווייגען, שווייגען און ווארטען אויף דער ענדע ווי דער רוססע זאגט: קאָניעיז וויענטשאיעט דיעלאָ.“
 (די רוסישע ווערטער זענען געשריבן מיט רוסישע אותיות).
 אזוי ווי דער נומער איז דערשינען י"ד אדר, האָט ער שוין אויך אַן אַנאָנס וועגן מצות.

דער צווייטער נומער, וועלכער איז דערשינען אין צוויי וואכן ארום, איז, ווי עס זעט אויס, א שטיקל רעאַקציע קעגן דעם ערשטן.
 עס איז אנגעקומען פון זיין שליוחות צו דער יק"א אין פאריז דעם רעדאקט־טאָרס פאטער און ס'איז אים אפנים ניט געפעלן געווארן דעם זונס אויפטו, באזונדערס איז אים ניט געפאלן, וואס אין זיין זונס צייטונג ווערט באליי־דיקט דער אדמיניסטראטאָר פון מאָזעסוויל, צו וועלכן ער דארף נאָך אָנקור מען, און טאקע אויך דער אנגריף אפן ציוניזם, האָט דעריבער דער זון מכבד געווען דעם פאטער דעם רב, ער זאל אנשרייבן דעם לייט ארטיקל און דער רב סיני, מ'ר'ס, ווי ער שרייבט זיך אונטער, שרייבט דאָרט א דרוש וועגן שלום, אידישע געשיכטע, אידישע פארפאלגונגען, אידישע אחרות, און לאזט אויס:

„מיר וויללען זיטצען רוהיג שטייל און בשלום מיט יעדן מענשען (אבער ווען ער נאָר דעם נאָמען מענש פארדינט) צו בעהאנדלען ניט צו זידלען, שימפפען, אבער אויך ניט צו חנפה'נען יעמאנדען מיר שטעהען ניט מעהר נאָר אום צו עמפּפּאָנגען די ערנסטע ווארמע שלום עליכמ'ס פאָן דיא וועלכע מיט אונז סימפאטיזירען און ווייסען וויא אונזער ריעזישע אונטערנעהמונג צו אונטער שטיטצען, ליידער אבער האָט זיך

אריינגעפלאנטעט א מעשה שטן אזוי ווי אויף צו להכעים און דער פאר-
שטעלטער „בלעם בן קרח“ פאלט אריין אין דער מיטט...“
די פארטזעצונג פונם „וכוח“ איז שוין אין דעם נומער נישטאָ, דער-
פאר איז אבער פאראן א „פורים פלאָדערייא“, אונטערגעשריבן פון איש
יהודי, וועלכער איז משמעות דער זעלבער בלעם בן קרח, (א סברה אז א.
ווערמאנט) און דער רעדאקטאר איז אים מפיים מיט אן אנמערקונג:
„ווערטהענסטער שרייביר, איך פינדע מיך פערפפליכטעט איהנען
אויס צו דריקסען מיין ערנסטען דאנק פיר איהרע בעמיהונג וועגען דאס
בלאָטט“.

ער קען זיך אויך ניט העלפן גען דער באמת אינטערעסאנט אנגעשרי-
בענער הגדה לפסח וועגן די געשעענישן אין מאזעסוויל און דרוקט זי אָפּ;
און אין דריטן נומער האָט ער זיך שוין אינגאנצן אויסגעטון פון דער מורא
פון זיין פאטער דעם רב און האָט פארנומען א גאנצע זייט פון דער צייטונג
מיט א פארטזעצונג פונם „וכוח“.

אינם צווייטן און דריטן נומער פיגורירט שוין א נייע רובריק: „למען
ציון“ פאר ציוניסטישע פראפאגאנדע און עס באווייזט זיך א נייער מיט-
ארבעטער, לש״י, וואס פון לינקס אויף רעכטס איז דאָס די ראשי תבות
פון יעקב שלום ליאכאָוויצקי.

אין צווייטן נומער באווייזט ער זיך מיט צוויי לידער, איינס אויף
דער ערשטער זייט געווידמיט צום „וועדער-קול“, וואס זיין ערשטער פערז
לייענט זיך:

„שוין יאהרען לאנג גיי איך ארום

און וויל דעם אמת קריגען —

נור ליידער זעהע איך אומעטום

נור פאלשקייט, שווינדעל, ליעגען.

דאָס ליד איז נאנץ כאראקטעריסטיש פאר י. ש. ליאכאָוויצקי און
פאר זיין ווייטערדיקער זשורנאליסטישער און געזעלשאפטלעכער טעטיג-
קייט: ניט נאָר האָט ער אָפּערירט מיט סאציאליזם, אַנאַרכיזם און ציוניזם,
ווי איך האָב אים כאראקטעריזירט אין פריערדיקן קאפיטל, נאָר אויך מיט
מאָראל. זיינע סאציאליסטיש-אנאַרכיסטישע, ציוניסטישע און מאָראלישע
מעשים אין בוענאָס איירעס זענען אלבאקאנט און האָבן אפילו באקומען

אן אלגעמיינעם עפיטעט: ליאכאָוויצקיוזם. זיין צווייט ליד רופט זיך „ווער
 איז מין גאט?“ און איז געווינדמעט דעם ה' יוסף קאָרימאָן, וועלכער איז
 דאן געווען פרעזידענט פון דעם „אידישן ארבעטער פארײן“. עס איז נישט
 ווער ווייסט וואס פאר א פאעזיע, דאך באווייזט דאס ערשטע ליד, אז
 דאס צווייטע איז ניט נאר אריגינעל. א צווייטע „אריגינאליטעט“ איז
 די דערציילונג „געבארן און געשטארבן אין א העמדלעך“, אויך פון לש"י
 אונטערגעשריבן, וואס אז איר לייענט דאָס, ווילט זיך אייך דערמאָנען פון
 וועלכן רוסישן שרייבער איז דאָס איבערגעזעצט; די פארשוונען אין דער
 דערציילונג זיינען רוסישע פויערים, און פלוצים באגעגנט איר אזא זאץ:
 „יעדער איינער קאָן זיך פארשטעלן אַנטאָנס אונגליקליכע ליבע,
 יעדער איינער קאָן האָבן א באגריעף ווי ביטטער, ווי שלעכט עס איז
 קליינערהייט אַהן א מוטטער צו לעבען. אָ, די מוטטער ליבע ווי זיס, ווי
 טיער דאָס איז! און ווער קען נאָך אזוי פיהלען וויא קאלט, וויא טרויע-
 ריג עס איז אַהן א מוטטער, וויא מיר אידן?...“

דאָ זעט איר באשיינפערלעך ווי דער „זוכער פונם אמת“ האָט אריינ-
 געבראקט א שטיקל אייגענע פארפאסונג כדי צו פארווישן די שפורן פון
 דער גנבה.

א. ווערמאָנט און י. ש. ליאכאָוויצקי זענען ניט נאָר וועטעראנען פון
 דער ארגענטינישער אידישער זשורנאליסטיק, זיי זיינען די וואס האָבן איר
 געגעבן דעם ערשטן טאָן, יעדער איינער זיין לייט מאָטיוו, ווי מען רופט עס
 אין דער מוזיק. שוין פון די ערשטע שפראצונגען אירע קוקן ארויס זייערע
 צוויי באזונדערע כאראקטעריסטישע פרזופים, וועלכע איך וועל מיך בא-
 מיען צו מאכן אלץ בולטער אילוסטרירנדיק זיי מיט אויסצוגן און אקטן
 גענומען פון די הינע אידישע אויסגאבן.

דערווייל וועל איך זיך אומקערן צוריק צום רעדאקטאר פונם „וויע-
 דער - קול“.

באם שרייבן אפן שטיין דעם דריטן נומער איז ער שוין געווען א
 פארמאטערטער. אין א ווענדונג „אן דיע לעזער“ שרייבט ער דארט:

„שוין צווייא נוממערן פונ'ם „וויעדער - קול“ האבין ערשיינט און
 דיעזער איזט דער דריטער, דריי בלאטטיר וועלכע ענטהאלטען צוועלף

זייטען מיט'ן האנד געשריעבען! האט יעמאנד א געפיהל דארין און פערשטעהט וויא שווער דיא ארבייט איזט?

„און דיעזע גאנצע שווערע ארבייט האָב איך איינער אליין גע- מוזט טאהן, אהנע די הילף פאן א צווייטער פערזאן. זאווי די שוואר- צע שקלאפען, אדער ווי די ארעסטאנטען אין די אָסטראָגען פאָן סיביר, זאָ ארבייט איך ארום דער צייטונג וויא טאָג אזוי נאַכט, ריכטיג ווי צו געשמיט זיטז איך איינגעבויגן איבער'ן שרייב-טיש, ניט ארויס- לאזענדיג פאָן האנד דיא פּעדער זאָגאר אויף א האלבע רגע דעם אטהעם אפצוהאפן אָדער ארויס צו געהן אין די פּלאַטצער, וואו עס איז פריש...“

די דאזיקע ווענדונג איז אויך א מין התנצלות פאר די ליטערארי- שע גנבות וואס מען האט אין די פריערדיקע צוויי נומערן געפונען. בא- זונדערס איז אָנגעוויזן געווארן אף אן ארטיקל אין צווייטן נומער: „מאדאם לא פראנס“, וואס איז קאפירט געווען פון די ניו-יאָרקער „אידישע גא- זעטטען“. דער רעדאקטאר מעלדעט דעריבער, אזוי ווי ער האט קיין צייט ניט נאכצוקוקן די דאזיקע גנבות, באפולמעכטיקט ער דעם „אין דער גאנ- צן צייטונגס וועלט דערמאנטן הערר, א. ווערמאנט, צו נאך קאנטראלירן די אריינגעשיקטע ארטיקלען“, און אלס באווייז דערויף דרוקט ער באלד ווערמאנטס א בריוו צו אים וועגן דעם ענין. ווערמאנט שרייבט:

„ליבער מיכל.

מיט דער פּעדויכערונג דאס אין דער צוקונפט ווערדע איך איין מאל אין דער וואך זיין אין שטאדט, אללע ארטיקלען נאך צו קאנטרא- לירען בעפאָר דאס בלאַטט וועט געדרוקט ווערין, און דער יעניגער וואס וועט אנצייגען דאס איין ארטיקעל אין פאָן אירגענד וואו איבערגע- קאפירט, דער יענער האט א פרעמיא פאָן 20 פעזאָס.

„דאמיט האפּע איך, דאָס מיר וועללען דיא ליטערארישע גנבים פּערטרייבען און פאר די שרייבער וועלכע ווייסען און פּערשטעהן, איז די צייטונג פריי און אונפארטייאיש זאָלאַנג מען וועט ניט בעריהרען די רעליגיאן און פּערזאנליכע אַנערגריפּע“

איהרער ערגעבענער

א. ווערמאנט.

עס איז שוין אבער ווערמאנטן פארשפארט געווארן די ארבעט פון נאכקאנטראלירן די אריינגעשטיקטע ארטיקלען. נאָכן דריטן נומער, וועל-כער איז דערשינען י"ג ניסן, האט זיך דער „וועדער-קול" אפגעשטעלט, כאטש עס איז אין דעם נומער אנונסירט, אז „דער פיערטער נומער פון „וועדער-קול" ווירד ערשיינען נאך פסח" און כאטש אין זעלבן נומער איז צום סוף אנונסירט, אז „דען 15 מאי ווירד ערשיינען דער נומער 5 פונ'ם „וועדער-קול" געדרוקט אין א טיפאגראפיע מיט שריפט וואס איז ספעציעל אויסגעשריבן געווארן פון ליעדו (ענגלאנד). דעם פערטן נומער האָב איך געזעען בא מיכל סיני אן אויפגעשריבענעם, נאָר ניט ליטאָגראַפירטן. דער דאזיקער נומער איז שוין געווען געשריבן מיט גרעסערע אר-תיות און אין א קלענערן פארמאט. א. סיני איז שוין באמת פארמאטערט געווען פון דער ארבעט.

„דער אידישער פאָאָנאָראַף“

(1898)

די דריי נומערן „וועדער-קול“ האבן צערייצט דעם אפעטיט. שווער צו זאגן בא וועמען מער: בא די לעזער, בא די קהלס-לייט, אדער בא די שרייבער. קהלס-לייט זיינען דעמאלט געווען אזוי פיל, וויפיל לעזער, און שרייבער אזוי פיל, וויפיל קהלס-לייט. דעם דעמאלסדיקן קליינעם אידישן ישוב האט ארומגעכאפט א מין בייסעניש צו קהלן זיך, צו שרייבן, צו קאנקורירן מיט כלל-טועריי און מיט לומדות. עס איז געווען די צייט פון אידיען-אויפשוואונג בא אידן, דער ציוניזם, דער סאציאליזם, די קאלא-ניזאציע; עס זיינען געוואקסן די לאקאלע קהל'שע הצטרכות'ן, תלמוד תורה, בשר כשר, צדקה לעניים וכדומה, און דאָס האָט גענוג גערייצט דעם חשק א שיין צו טון מיט קענטעניש און אידעאליזם, און מען האָט זיך שוין טאקע אויך גענויטיקט אין א פלאץ פאר א קול קורא, פאר א מודעה: מער פון אלץ האט אבער אנגערייצט דער אינטריגירנדיקער כא-ראקטער פון דעם „וועדער-קול“. אלע האבן זיך געפילט אינטריגירט, געזעלשאפטלעך אדער פערזענלעך, וואס דאס איז שווער געווען אפצו-טיילן איינס פון דאָס אנדערע אין יענער צייט. און דאָס אפשטעלן זיך פונם „וועדער-קול“ האט איבערגעלאזט דעם עולם אין דער מאדנער לא-גע פון איינעם, וואס האלט אין שרייען און בלייבט אפגעהאקט אין מיטן געשריי.

געווען אויך אזעלכע אידן, וואס האבן זיך דערשראקן פאר דעם רעש. יא, א צייטונג איז טאקע נויטיק, מע דארף פראפאגאנדירן דעם ציוניזם, מע דארף וועקן די אידן צו אידישקייט און צו צדקה, נאר ניט מיט רעש... אט דאס האט ארויפגעפירט אייניקע באלעבאטישע כלל טוער מיטן

פרעזידענט פון פאריין „פועלי צדק“ סאלי באָראָק, א פאבריקאנט פון רעגנמאנטלען, אין דער שפיץ, ארויסצוגעבן אן אייגענע צייטונג, א שטייַלע, און טאקע אן אמתע צייטונג, א געדרוקטע, מיט אנאנסן, וואס זאלן דעקן די הוצאות. די שרייבער פון „וויעדער-קול“ זאלן ניט צוגעלאזט ווערן; פאראן גענוג איידעלע אידן, אָן זיי, וואס קאנען שרייבן און וועלן שרייבן, און אפן ערשטן פלאן יעקב יאסעלעוויטש (בן יוסף). אלס רעדאקט־טאר האט מען אויסגעשריבן דעם ה' פאביאן ש. הלוי, וועלכער האט זיך דעמאלט געפונען אין א ענטרע ריָאָסער קאָלאָניע אלס לערער אין א יק'א-שולע. א איד, א בן תורה, און א משכיל, א בקי אין אלע חכמות, אויס-געלייענטע פון „החכם אלעקסאנדער הומבאלדט“ און פון חיים זעליג סלא-נימסקיס מאמרים אין דער „הצפירה“.

לויט עם דערציילט פאביאן ש. הלוי, האט ער ניט גערן אנגענומען דעם פאסטן, מחמת ער האט ניט געקאנט קיין „זשארנאן“ (צו לערנען מיט די אידישע קינדער פון א יק'א-שולע האט מען אפנים קיין אידיש ניט געדארפט קענען), און האט איבערגערעדט וועגן דעם ענין מיט זיין פריינד שלמה ליעבעשוויץ (דערמאנט אין ערשטן קאפיטל). ש. ליעבעשוויץ האָט אים באַרואַקט, אז דאָס איז פון די קלענסטע דאגות, איד וועט שרייבן — האָט ער געזאגט — דייטש מיט אידישע אותיות, וועט דאס הייסן זשארנאן. און אזוי איז עם געווען.

אין דעם אילוסטרירטן זשורנאל „קאראַס אי קארעטאַס“ (פנימער און מאסקעס) פון יענער צייט, וועלכער דרוקט א אילוסטרירטע נאטיץ וועגן „אידישען פאנאגראף“ ווערט אויפגעקלערט דעם שפאניש לעזער איבער דער „קוריעזער שריפט פון דעם אָריגינאלן קאלענע“, וואס ליענט זיך פון רעכטס אף לינקס, און וועגן דער שפראך פון דער צייטונג ווערט געזאגט: „ס'איז א מין גערמאנישער „ארנא“, וואס איז שטארק פאר-שפרייט צווישן די אידן, און די גערמאנער וואלטן אים גאנץ לייכט פאר-שטאנען, ווען ער וואלט געווען געשריבן מיט נאטישן אדער לאטיינישן שריפט“.

אנב, אן אנמערקונג פאר געשיכטע-שרייבער וועגן פארזיכטיקייט מיט די דאטומס: אונטער דער פאטאגראפירטער ערשטער זייט פון „אידישען פאנאגראף“, מיט וועלכער דער דערמאנטער זשורנאל אילוסטרירט זיין

נאטיץ און וואס מיר דרוקן דא איבער, איז אונטערגעשריבן: „פאקסי-מיל פון ערשטן נומער“ און איז גענומעריט מיט א נומער 1; ווען איר קוקט זיך אבער צו צום טעקסט, זעט איר אן ארטיקל אונטערן קעפל „מה אנחנו!“ איבער וועלכן עס איז דא אן אנמערקונג (פארזעצונג פון נומער 29). ס'איז קלאר, אז דא איז געמאכט געווארן א טריוק; מען האט אפן נומער 30 אויפגעקלעפט א נומער 1. וואס וועלן גוים וויסן!..

אדמיניסטראטאָר פונם „אידישען פּאָנאַגראַף“ איז ווידער געווען יואל ראזנבליט, דער אדמיניסטראטאר פונם „ווידער-סוף“; נאר קיין ליעדו (דער גרעסטער מקום פון אידישקייט אין ענגלאנד אין יענער צייט) נאך אידישן שריפט, האט ער נישט געשריבן, אדער ער האט געשריבן און מען האָט נישט געשיקט; ווי די זאך איז, ס'איז באשערט געווען, אז די ארגענטינער אידישע זשורנאליסטיק זאל זיך אויסצייכענען ניט נאר מיט דער אייגנארטיקייט פון איר זשורנאליסטישער עטיק, זשורנאליסטישער פארם, סטיל און שפראך, נאר אויך מיט אירע אותיות. אנהייבט צו ברענגען די אותיות פון ליעדו, האט ער זיי באשטעלט בא א היגן גיסער, לויט סיני'ס אדער פון עמיצן אנדערש אויפגעשריבענע מאדעלן, און ארויסגעקומען איז א מין געמיש פון רש"י כתב מיט סופרישן, צוזאמען מיט קרומע סידור אותיות, מיט לאנגע עקלעך, און דאס אויג גייט דעריבער איבער די שורות פון דעם „אידישען פאנאגראף“ ווי איבער צעאקערטער ערד.

דעם ערשטן נומער פונם „אידישען פּאָנאַגראַף“ איז מיר ניט געלונגען צו באקומען און אויך ניט פעסטצושטעלן דעם דאטום פון זיין דערשיינען. לויטן חשבון איז ער דערשינען ענדע יולי אדער אנהויב אויגוסט. אנגע-הויבן האט ער אלס וואכנבלאט און באלד איבערגעגאנגען צו דערשיינען צוויי מאל אין וואך.

גערופן האָט זיך די צייטונג „דער אידישער פאנאגראף“ און האָט געהאט א שפאנישע איבערשריפט „על פאנאגראפא העבראיקא“ און אונ-טערן טיטל אין אידיש און אין שפאניש: „דער ערשטער אין ארגענטינע“ א חוץ דעם האט די צייטונג געהאט א מאָטאָ: „שלום שלום לרחוק ולקרוב.“ און באמת, אז איר מישט די נומערן פון יענער צייטונג, זעט איר אויף זיי אויסגענאסן א זעלטענעם פרידן און א טייטש-הומשידיקע גליק-

זעליקייט און לייטזעליקייט, און ווען איר ווייסט ניט פונם „וועדער-קול“, אז אין יענער צייט האט עס געברויזט אין די אידישע קאלאניעס מיט דער אומצופרידנקייט פון די ערשטע קאלאניסטן, א געברויז, וואס האט זיך אריבערגעטראגן אין דער הויפטשטאט דורך די קאלאניסטישע „פליטים“; ווען איר ווייסט נישט, אז די קאלאניסטן האָבן געליטן פון זייער אומדער-פארנקייט אין דער ארבעט, פון די ווילדע אומשטענדן ארום, פון דעם ווילדן גאוטש און פון די ווילדע כהמות און דערצו פון דער יק'אס „אז-ריאדניקעס“ — די אדמיניסטראטארן; ווען מיר ווייסן ניט, אז אין שטאט טישן ישוב האט עס דעמאלט געקאכט און געזאטן מיט געזעלשאפטלעכע און פערזענלעכע אינטריגעס, מיט דעם אומרו פון איינארדנען זיך און שאפן די ארטיקע אינסטיטוציעס און דאס אלץ צווישן אן אנגעלאפענעם עולם, וואס איז צווישן זיך פרעמד און אפילו אנטאגאניסטיש, פאדאליער און ליטוואקעס, פוילישע און בעסאראבער, מזרח אידן און מערב אידן, אן עולם פון קוים איינגעארדנטע אדער פריש אנגעקומענע אין דעם נייעם ווייטן לאנד, בא וועלכע עס דעמאנסטרירט זיך אפן שארפסטן אופן פון איין זייט די תקיפות פון דעם ארויפגעארבעטן און פון דער אנדערער זייט די אפ-הענטיקייט פונם אימיגראנט; — ווען איר ווייסט נישט אט דאָס אלץ פון אייגענער דערפארונג און פון דעם, וואס ווערט דערציילט אדער אנגעדאכט אין אנדערע אויסגאבן פון יענער צייט, וואלט איר, בלעטערנדיק „דעם אי-דישן פאנאגראף“ געקאנט זיך פארשטעלן, אז די אידן אין די קאלאניעס ווי אין שטאט זיינען שוין דעמאלט געווען געקומען „אל המנוחה ואל הנחלה“, זיצן זיך „איש תחת תאנתו ואיש תחת גפנו“ בא די שטילע וואסערן פון א שילוח-טייך אין דער רו פון א דרום אמעריקאנישער „סיעסטא“ (מיר-טאג רו) און לייענען זיך, ווי שבת נאכ'ן קוגל, די מאמרים פונ'ם רעדאקטאר וועגן דער הויכער פילאזאפיע פון „יודענטום“ וועגן דער „מיסיאן“ פון דער כנסת ישראל צווישן די אומות-העולם, און באוואונדערן דעם רעדאקטארס „קענטניסע“ אין די קליינע אותיעלעך.

דעם רעדאקטארס מאמרים, מערסטנס איבער א יום טוב, א תענית זיינען אָנגעשפיקעוועט מיט מדרשים און מאמרי חזל און האָבן אומ-באדינגט א מאַטאָ איבער זיך, ווי למשל: „נמשלה כנסת ישראל לקנה, מה קנה עומד במים וכו'...“ און אויך וועלטלעכע חכמה: „איין פאלק

האָט זאָ וויא איין איינציגער מענש דרײ געוויסע און פאָן דער נאטור
פעסטגעזעצטע פּעריאדען אים לעבען...“

אין „אידישן פּאָנאָגראַף“ האָבן דעם גרעסטן פּלאַץ פאַרנומען די
ציוניסטישע פּראָפּאָגאַנדע־אַרטיקלען פון בן יוסף (יעקב יאסעלעוויטש),
אדער זיינע רעדעס, וועלכע ער פלעגט שטענדיק לייענען פון פּאַפּיר,
מחמת ער האָט שטאַרק מקפּיד געווען אפּן סטיל. וועגן יעקב יאָסעלע־
וויטשס ארטיקלען דארף אגב געזאגט ווערן, אז זיי האָבן זיך אויסגעצייכנט
צווישן די איבעריקע מיט זייער פּאַלקסטימלעכן אידיש און אויך מיט
זייער ארטאָגראַפּיע, וועלכע איז נענטער געווען צו דער רוסיש אידישער.

זיינע ארטיקלען פלעגט יאסעלעוויטש אליין קארעקטירן, כדי עס
זאל ניט שולט זיין אף זיי דעם רעדאקטארס דייטשמעריש און זיין אינגאָ-
רירנדיקע באַציונג צום „זשאַרגאָן“, וועלכן יאסעלעוויטש האט גראַד ליב
געהאט און קולטיווירט. ניט אומזיסט איז ער געווען א מקורב צו מענדע־
לען אין אדעס!..

א ביישפּיל:

אונטער א דייטשמערישן קעפּל פונם רעדאקטאר איבער יאסעלע־
וויטשעס א געדרוקטער רעדע:

„איינע רעדע, וואס איז געהאלטען געווארדען ביא דעם פּעראַיין
„ציון“, פּאָן בן יוסף“, לייענט איר בן יוסף'ס געפּאַלירטען אידיש אין
מענדעלעס סטיל:

„מיר האָבען אנגעצונדען א קליין לעמפעלע און עס ברענט. פון איהם
האָבען דערנאָך גענומען פייער אנדערע — אין די קאלאניעס, אין דער
פּראַווינץ, און האפּענטליך וועלען צוקומען נאָך און אזוי וועלען מיר
לאַנגזאַם און פּאַרזיכטיג צוגיסן בויםאייל עס זאל ווייטער ברענען;
גרויסע פייערס מאכען, מיט באַמבע, אנצינדען א בינד שטרוי עס זאל
מיט אַמאָל א פּלאַקער טהון און זיך דערנאָך ווידער אויסלעשען, דאָס
געפינען מיר פיר אונפּראַקטיש...“

אויב אין זייער באַציונג צום זשאַרגאָן זיינען די צוויי הויפּט־זיילן פון
„דעם אידישען פּאַנאָגראַף“ זיך פּאַנאָדערגעגאַנגען, זיינען זיי אבער זיך

צוזאמענגעקומען אין זייער באציונג צו געזעלשאפטלעכער ארבעט, ווי עס איז אויך צו זען פון דעם געבראכטן ציטאט.

אין דער דאזיקער רעדע בארירט יאָסעלעוויטש א פאקט פון דער געזעלשאפטלעכער הפקרות פון יענער צייט: א געוויסער אוואַנטיריסט מיט צווייפלהאפטער באשעפטיקונג אין בוענאָס איירעס, איינער מיטן נאָמען סאַן, האָט געמאכט א נסיעה קיין אייראָפּע, ווער ווייסט צוליב וועלכע טונ-קעלע געשעפטן, און איז פארפארן אלס... דעלעגאט פון ארגענטינער ציור-ניסטן צום ציוניסטישן קאנגרעס. ריידנדיק וועגן דעם דאָזיקן סקאנדאַל, היט זיך יאָסעלעוויטש צו דערמאנען סאַנס נאָמען, און קומט אפּ מיט... פינטעלעך. אז איר ווייסט ניט וועגן דעם פאקט, וועט איר זיך פאר קיין פאל ניט אנשטויסן, וואס ער האָט געמיינט מיט די פינטעלעך.

צו דער פערזאן פון יעקב יאָסעלעוויטש וועלן מיר זיך נאָך איינמאַל אומקערן ווי צו א רעדאקטאר און מיטארבעטער אין ווייטערדיקע אויסגאב-בעס, דורך זיין געזעלשאפטלעכע און זשורנאליסטישע פערזענלעכקייט, וועלכע האָט מיט איר פארב, — שטילקייט, באשיידנקייט און פארזיכטי-קייט — באפארבט א געוויסן טייל פון דער ארגענטינעשער אידישער געזעלשאפטלעכקייט, די ציוניסטישע, וואס איר אנהויב געפינען מיר אין „אידישען פאנאגראף“, אין די ארטיקלען פון יעקב יאָסעלעוויטש, דעם ליי-דער פון די ארגענטינישע ציוניסטן.

די באציונג פון „דעם אידישן פאנאגראף“ צו דער קאלאניזאציע פון באראן הירש און צו די שטענדיקע סכסוכים צווישן דער יק"א-ארמינים-טראציע און די קאלאניסטן, איז געווען די זעלבע ווי צו אלע אנדערע געזעלשאפטלעכע ענינים: שא, שטיל און שלום; נאר אז די קאלאניסטן האבן זיך פארט געלאזט הערן, האבן פארווארפן דעם רעדאקטאר מיט קלאגעס און אז די קלאגעס זיינען פון אים דערשטיקט געווארן, האבן זיי געפונען פאר זיך אן אנדער וועג, אין א. ווערמאנטס „פאלקס-שטימע“, וועלכע איז שוין דאן דערשינען, אדער נאר אין אויסלאנד, אין די אמערי-קאנער און לאנדאנער אידישע צייטונגען, אדער אין דעם פעטערבורגער „המליץ“, האָט דער רעדאקטאר געפונען פאר נויטיק ארויסצוטערען מיט

אן ארטיקל "ועל העבודה", וואס ציט זיך אין צוויי נומערן 5 און 6. דאס ארטיקל הויבט זיך אן מיט באטראכטונגען וועגן דעם ווערט פון ארבעט, אינספירירט פון דער ריי ארטיקלען, וואס זיינען אונטערן זעלבן קעפל געדרוקט געווען אין יענער צייט אין „הצפירה“, און גייט נאכדעם איבער צו דעם ארטיקל פראבלעם, צום באראן הירש ז'ל, וועלכער „מיר קע-ננען זיין פעסט איבער צייגט האָט נאָר דאָר-בער ניט אין פאלעסטינע קאָלאָניזירט, אום נישט צו פיעל רעש אויף דער וועלט מאכען“. ער רעדט איבער „די ביידע גראסע אונד ערעלע יודעשע הערצער“ (בא-ראן ראטשילד און באראן הירש), וועלכע „ווארען ביידע געוויסס צו גע-גרייט אויף די אללע שוועריגקייטען וואס עס איז ביי איין גראסע ווערק דורך צוא מאכען“. און דא גייט ער איבער צו מוסערן די קאלאניסטן, אז זיי זיינען „מתאוננים“ פונקט ווי די אידן אף משה'ן, וועלכער האט זיי ארויסגעפירט פון מצרים.

ער פארגייט זיך ווי א מגיד אפן באלעמער און שרייבט:
 „מיר זעהען אז דער נביא ירמיה זאגט אין זיין ערהאבענער מליצה אין דעם נאמען פון גאטט צו דעם יודעשען פאלק: זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אהרי במדבר בארץ לא זרועה. איך גערענק דיר (מיין פאלק) דיא גנאדע פאָן דיין יוגענד, דיא ליעבע פאָן דיין בראטשטאנד דה וועגן דוא ביזט מיר נאָך איין כלה געוועזען, ווען דוא ביזט מיר נאך געגאנגען אין איין מדבר וואס איז ניט בעזייט“.

„ווען מיר צוריקזעהען, וויא די יודען האָבען זיך אין דער מדבר אויפגעפיהרט, וויפיל יגון ואנחה מאן האט פאָן זייא געליטמען, וויא פיעל מאל האבען זיי געוואלט צוריק געהען נאך מצרים, וויא פיעל מאל האבען זייא בעדויערט דאס פלייש מיט דיא פיש און אנדרער זאכן מיט וועלכע זייא האבען זיך געקעננט זאט עססען אין מצרים, און וועלכעס עס האט זייא געפעהלט אין דער מדבר. וויא פיעל מאל האבען זייא זיך רעוואלטירט און געבונטעוועט, געגען זייער גראססען לעהרער און בעפרייער...“ א. א. וו. אין דעם סטיל.
 צום סוף פונם ארטיקל קומט א טאבעלע וועגן דער צאהל פארזייטע

העקטארן תבואה, אלס באווייז פון דעם פארשריט וואס די יק"א קאלאני-
זאציע אין ארגענטינע האט געמאכט.

עס אז פארשטענדלעך, אז די קאלאניסטן האבן אזא צייטונג ניט
געקאנט באטראכטן פאר זייערער און האבן גערן אויסגעשריבן ווער-
מאנטס „פאלקס-שטימע“.

אין יענער צייט האט זיך אויך אנגעהויבן די אויסטיילונג פון די
פרויהענדלעך פון צווישן דער איבעריקער אידישער געזעלשאפט. פון צייט
צו צייט פלעגט ארויסשווימען א סענסאציע, — א מיידל איז פארפירט
געווארן, מען האָט אנגעהויבן נאכקוקען, וועלכער פרויענהענדלעך פארט
קיין פוילן אדער גאליציע און רומעניע נאך „סחורה“. אט אזעלכע עפיי-
זארן און סענסאציעס, מיט וועלכע עס איז רייך די „פאלקס-שטימע“,
האָבן אין „דעם אידישן פאנאגראף“ קיין פלאץ ניט געהאַט. ערשטנס
איז עס ניט געלעגן אין כאראקטער פון דעם רעדאקטאר; צווייטנס האט ער
געהאלטן, איז ניט כראי מטמא צו מאכן די צייטונג מיט אזעלכע ידיעות
און דריטנס: ס'האט זיך איינמאל אריינגעכאפט אין צייטונג א פאר
ווערטער וועגן די פרויענהענדלעך, זיינען אפן צווייטן טאג אנגעקומען
פיל צייטונגען צוריקגעשיקט... פון דעם לעצטן מאטיוו איז צו זעען, אז
די פרויענהענדלעך, די סוטענערן, האבן געגעבן פון זיך א באדייטנדיקע
צאל לעזער פאר די דעמאלסדיקע אידישע אויסגאבעס, וואס זייער גאנ-
צער טיראזש איז באשטאנען פון העכטנס 500 עקזעמפלארן.

א אינטערעסאנטער שטריך פאר דער כאראקטעריסטיק פון די ערשטע
ארגענטינער אידן, איז דער פאקט, וואס פיל אבאנענטן האבן געבעטן,
מען זאל זיי שיקן די צייטונג אין א קאנווערט אדער איינגעוויקלט אינ-
גאנצן אין פאפיר, אז מען זאל ניט ארויסזעען די אידישע אותיות.

בא היינטיקן טאג איז עס א גרויסע זעלטנקייט אז א איר פון ער-
ניץ א פארווארפענעם ישוב, וואס וואוינט איינער אליין „צווישן גוים“
און וויל ניט מען זאל אים קענען אלס „רוסא“ (דער פאפולערער נאמען
פאר די אידן), זאל שטעלן אזא באדינג דעם „געערטן רעדאקטאר“ באם
אויסשריבן א אידישע צייטונג. אין יענער צייט איז דאס געווען א גע-
וויינלעכע דערשיינונג.

א אידן אז מען האט געזאגט „רוסא“ וואס האט שטענדיק געקלונגען מיט חוזק, פלעגט ער זיך באלד אפשאקלען: „זשא סאָי אלעמאָן“ (איד בין א דייטש). אן אנדערער פלעגט פארבייטן דאס ווארט „אלעמאָן“ אויף „אנימאל“ (בהמה), אדער מען פלעגט עס אים שוין זאגן בא אזא מין געשפרעך. געווען אויך אזעלכע, וואס פלעגן זאגן, אז זיי זיינען טאקע „רוסאס“, נאר „ווערראדעראס“, (אמתע) און ניט קיין כודיאָס (אידן). דאס פארלייקענען די אידישע אנגעהערויקייט פלעגט דערגיין אזוי ווייט, אז פיל געשעפטסלייט, שליסנדיק אין א ראש השנה אדער יום כפור די קראם, פלעגן אויפקלעבן א קוויטל אפן אראפגעלאזטן שטאר: „Cerrado por duelo familiar“ (געשלאסן צוליב אבלות אין דער פאמיליע), ניט איינמאָל פלעגט א קליענט פרעגן מיט איראָניע: וויפיל שוויגערס האָט איר געהאט?

שוין אין די שפעטערדיקע יארן, געדענקט איד, אז דאָס לייענען א אידישע צייטונג אין טראמוויי, למשל, איז געווען א נאציאנאליסטישע דע-מאָנסטראַציע, פונקט ווי אנרופן זיך „כודיאָ“ (איד) פילנדיק דערביי א מין צולעהכעיס, כאָטש דאס פלעגט אויפגענומען ווערן גאנץ גלייכנילטיק אדער העכסטנס מיט א געוויסער קוריאָזיטעט.

און דער דאזיקער שטריך פון שעמען זיך מיט אידיש איז אפנים ניט נאָר אונדזערער אן ארגענטינישער, נאר איז אויך פאראן אפילו בא די ניר-יאָרקער אידן. עס דערמאנט זיך מיר, אז בעת עס איז אויפגעהויבן געוואָרן אין אמעריקע די פראגע וועגן אומבייטן די אידישע אותיות אויף לאטיינישע, האט דער שארפסטער פארטיידיקער פון דער דאזיקער רעפארם, אברהם רייזין, אנגעגעבן אלס ארגומענט דאָס שעמען זיך צו לייענען א אידישע צייטונג אין דער עפענטלעכקייט.

ניט, פארשטייט זיך, צוליב שעמען זיך מיט אידיש, האָט „דער איד-שער פאָנאָגראַף“ זיך אפגעשטעלט איידער נאך ער האָט דערגרייכט פולע פיר צענדלינג נומערן און אויך ניט מחמת א נאָטיץ קעגן די פרויענהענדל-לער, נאר פשוט, צוליב דעם וואס א. ווערמאָנטס צייטונג „די אידישע פאלקס שטימע“ האָט זיך מער אימפאנירט. זי האָט געגעבן פלאץ די קא-

לאניסטן אויסצורידן זיך דאָס האַרץ, אויסצוקלאַגן זייער אומצופרידנ־
קייט, און אין שטאַט האַט זי געגעבן פּלאַץ יעדן איינעם אַרויסצוזאָגן זיך,
אַפּטמאַל מיט די ערגסטע עפּיטעטן פון איין כלל טוער אויפן צווייטן,
און אליין דעם רעדאַקטאַר האָט קיין עפּיטעטן ניט אויסגעפּעלט, סיי דע-
מאָלט ווען ער האָט אָנגעגריפן די פּרויענהענדלעך, סיי די ציוניסטן אָדער
די פאַרוואַלטער פון באַראָן הירש'ס פאַרמעגן, צי גאָר די כלל־טוער פון
א ת'ת, אויפמישנדיק דערביי דעם יחוס ביזן צענטן דור, אדער דאס שטוב
לעבן פון זיין „קליענט“.

נאַר לאַמיר זיך ניט אַרײַנרײסן אין גבול פון מיין ווייטערדיק אר-
טיקל, וועלכער איז געווידמעט דער „פאלקס שטימע“ און איר רעדאַקטאַר.

אברהם ווערמאָנט און „דיא פּאַלקס שטיממע“

(1898 — 1914)

כדי צו שאפן זיך א באגריף וועגן דעם וואס אזעלכעס ס'איז געווען „דיא פּאַלקס שטיממע“, דאָס אידישע וואכענבלאט וואס איז רעדאקטירט און ארויסגעגעבן געווארן פון אברהם ווערמאנט, כמעט אָן איבעררייס אין משך פון 16 יאר, — פון מיטן 1898 ביז מיטן 1914 — מוז מען קענען איר רעדאקטאר און אייגנטימער אברהם ווערמאנט.

געווען איז אין גאלאץ (רומעניע) א שוחט מיטן נאמען סאַניע גרינ־בערג וואס זיינע קינדער זיינען ארויס „לתרבות רעה“, אוועק צו די גוים, איינער איז געווארן א קינסטלער א מאלער, א צווייטער א שרייבער און אפילו זייער פאמיליען־נאמען האָבן זיי פארביטן. דער מאלער האָט זיך א נאָמען געגעבן סאַנילעוויטש, דער שרייבער — רעדאקטאר פון א גרויסער רומענישער צייטונג — האט זיך א נאמען געגעבן ווערמאנט (די רומענישע פארטייטשונג פון גרינבערג), און איינער פון סאַני שוחטס זין, אויך א „משומד“ (לויט אייניקע זאגן), אויך א זשורנאליסט און אויך א ווערמאָנט, איז פארווארפן געווארן קיין ארגענטינע אין די ערשטע יארן פון דער אידי־שער איינוואנדערונג און דאָ... צוריקגעקומען צו זיין שורש, צוריק אין אידישן געמויזעכץ אריין, אין דער קהלעניש פון תלמוד תורה און בשר כשר, אלס רעדאקטאר ארויסגעבער פון „דיא פּאַלקס שטיממע“.

אין זיינע פריע קינדער־יארן האבן אברהם גרינבערג־ווערמאנטן זיי

נע עלטערע ברידער אוועקגעגעבן אף צו באקומען „וועלטלעכע“ דערציאונג אין א גריכיש-גלחישער שול, אָדער אזיל. דאָברודזשא, פון וועלכער כער גאלאז אין די הויפטשטאט, איז א בולגאריש, גריכיש-רומענישע פראווינץ. און די גריכן האָבן דאָרט אין יענער צייט, אין די 60-ער יארן פון פארגאנגענעם יארהונדערט, קולטורעל געהאט די אויבערהאנט. אין יענעם אזיל, ווי עס דערציילט ווערמאָנט אין „וויעדער-קול“ נומער 1, האָבן די עלטערע קינדער געהאט זייער שול-צייטונג און אין דער דאזיקער צייטונג האָט ער, אלס 14 יעריק אינגל, געמאכט זיינע ערשטע זשורנאל-ליסטישע טריט. ארויסקומענדיק פונם אזיל, איז ווערמאָנט אלס יונגער בחור אריינגעפאלן אין דעם באהעמעלעכן פון א וואנדערער איבער די שטעט פון באלקאן און אָריענט, פון וואנען ער איז שפעטער געקומען קיין ארגענטינע אלס פארטיקער „זשורנאליסט“, ווי ער רעקאמענדירט זיך, אין זעלביקן נומער „וויעדער-קול“. „א גויעשער צייטונגס שרייבער, וואס האָט די חוצפה דעם אמת צו שרייבן“.

וועלכע זיינען די אָנשוואונגען, אלגעמיין פאליטישע און אידישע, פון דעם גויעשן צייטונגס-שרייבער, וואס האָט זיך גענומען צו אידישער זשורנאליסטיק? — ער האָט ניט קיין אַנשוואונגען; ער איז דאָס וואס מען רופט א ווילדער זשורנאליסט. די בעסטע כאראקטעריסטיק אבער פאר אברהם ווערמאָנט, מײן איך, איז: באלקאן-זשורנאליסט: א זשורנאליסט פון כאָאָס און פלאנטער.

דער באלקאן — דער צענטער פון די שארפסטע פאליטישע רייבונגן גען, דער פלאנטער און כאָאָס פון נאציאנאליטעטן קאמף, וואו אלע „מעכד טע“ האָבן געפלאנצט זייערע קולטורעלע און פאליטישע השפעות און ניט אויפגעהערט צו העצן איין טייל באפעלקערונג אף דער צווייטער, און דער אריענט — די ממשלה פון דעם הילפלאזן טיראן אבדול האמיד, דער פארקנעכטעטער פארקנעכטער; אן אמביענט פון באקשיש (שוחד), מסירה און אינטריגע; דער וועלט מארק פון פרויען און צירונג, אן אויפגעלויה פון אייראפעאישע נענאציאנטן און אויסלענדישע פאליטישע מיסיעס, די „קאפיטולאציעס“ מיט זייערע באדערפענישן פון „ציוויליזירטע“, צווישן דאָס פאטריאכאלע, לעגענדארישע און אפגעלעבטע, וואו עס מיטן זיך צוזאמען האָרעם מיט הייזל, פאליטישע אינטריגע מיט ראמאנטישער

אוואנטורע, פרויענהאנדל מיט מיסיאנערנטום: — דאס אלץ האָט פאר-
ענדיקט די דערציונג פונם גלחיש דערצויגענעם רומענישן אינגל און אויס-
געפורמט זיין מח.

און וואס פאר א אידישע אנשוואונג, און וואס א אידישע קולטור האט
געקענט האבן דער בחור פון רומעניען, וואו די אידן זיינען געווען פשוט
פארבלענדט פון דעם גרויסן כח פון דער „ליגע פאר מענטשן רעכט“ און
פון ראטשילדס פינאנציעלער גבורה, וואס האבן דורכגעזעצט אין 1872
דעם טראקטאט, לויט וועלכן די רומענישע אידן „באקומען“ בירגער-רעכט!
דאָס האָט די רומענישע אידן פאליטיש, נאציאנאל און קולטורעל פארא-
ליזירט. אויס דאנקבארקייט צו דער „ליגע פאר מענטשן רעכט“ און צו
ראטשילדן, האָט זיך די אינטעליגענץ א כאפ געטון צו לערנען פראנצויז-
זיש, איז אוועק זוכן „קולטור“ און איבערגעלאזט די אידישע מאסן אין
רומעניע אין דער גרעסטער קולטורעלער אפגעשטאנענקייט. צו אברהם
ווערמאנט האָט דעריבער ניט דערגרייכט ניט די אידישע השכלה, ניט די
אידישע ליטעאטור, ניט דער ציוניזם אין זיין פאר-פאליטישער געשטאל-
טונג, ניט גאלדפארנס פאלקסטימלעכע השכלה דורך זיין טעאטער, וואס
אין רומעניע איז געווען דער צענטר אירער, און אויך ניט דער סאציא-
ליזם, וואס האט גראד אנדערע פון דער משפחה גרינבערג-ווערמאנט
שטארק פארכאפט.

אט אזעלכער, אן אנשוואונגס-לאזער און אן וועלכן געזעלשאפטלעכן
אידעאל, וואס זאל אים ווארימען און פירן, נאר מיט דעם טעמפעראמענט
פון א זשורנאליסט, — אן אויסנאם אין יענע צייטן ווען א זשורנאליסט
בא אידן האט געהייסן א פאנען-טרעגער, א פאקל-טרעגער, אדער ווי פריץ
האָט געזאגט, א לאמפנצינדער, — מיט א „באלקאן“ אין מח און די גע-
וואוינהייטן פון אן אריענטאלישן באָהעמע, האָט א. ווערמאָנט דאָ אָנג-
געטראפן אן אמביענט, וואס איז אין פיל פרטים ענלעך געווען צו יענעם:
אומריינע מדות פון אויפגעלאפענע, אויסראטונג פון דעם אינדיאָ אין אונ-
טערגאנג פון דעם גאָטש, א פלאָנטער פון השפעות פון דרויסן און אמבי-
ציעס פון אינווייניק, אמביציעס צו הערשן און אויסשפרייטן זיך אפן חשבן
פון די שכנים; א קלוימערשטע דעמאקראטיע מיט אן אמת פעאדאלן סיס-
טעם פון הערשאפט אין די פראווינצן, און אין דער הויפטשטאט אן אפענער

האנדל מיט וויילער-שטימען און ביכלל א צינישע באציונג צו דער מלוכה ווי צו א „שיסל מיט קעז“: פרויענהאנדל פונקט ווי אין אריענט, „הייד-לעך“ האלטן אפן זייערע טירן אין אלע גאסן און פרויענהענדלער, מערס-טנס אידישע, פירן זייער מסחר אין די קאפע-הייזער אפן קול, ווי אין סטאמבול, „נקבות“ האָבן א דעה ביים ארגענטינישן הויכן באאמטן, פונקט ווי ביים טערקישן, און אידן — ווי אויף א יארידל פון טאַנדעטניקעס; מען שטעלט אויף געצעלטן, מען ווערטלט זיך דורך, מען זידלט זיך. איז אט די יאריד-קולות נעמט זיך ווערמאנט לאזן הערן דורך זיין אר-גאן „דיא פאלקס שטיממע“.

באלקאניש אין גייסט, איז אויך באלקאניש זיין סטיל, אומקלאר און פארפלאנטערט, ניט נאָר הויבט ער אָן אַן ארטיקל מיט איין זאך און ענדיקט מיט עפעס אנדערש, פארקריכנדיק ווער ווייסט וואו און אריינשלעפנדיק געשעענישן און פערזאנען וואס האָבן קיין שייכות ניט צום ענין, נאר אויך יעדער זאץ באזונדער איז אזעלכער. דער מה זעט אזוי פיל זאכן ארום זיך, אזוי פיל מעשים און געשעענישן און קען זיך אין זיי ניט אריענטירן, ער קען ניט כאפן דעם אלגעמיינעם פאדים אויף וועלכן זיי זיינען אויפגעני-זעט און עס באקומט זיך א ים מיט קליינלעכע עוולות, פערזענלעכע סכסוכים, אינטריגעס, רכילות, אזוי פיל, אז ווערמאָנט שרייט אויס: סדום!

סדום — אזוי פלעגט ווערמאָנט שטענדיק רופן דאָס אידישע בוע-נאָס איירעס. און אליין איז ער געווען איינער פון די אנשי סדום, ער איז געווען דער פראָטאָטיפ פון דעם מין סדומער כלל-טוער: האָט אריינגעקוקט און געוואוסט וואס ביי יענעם אין טעפל קאכט זיך, יענעםס פריוואט-לעבן, פאמיליען-לעבן, ווי אזוי עס פירט זיך בא אים אין שטוב, וויפל קילאָ מצות, למשל, יאסעלעוויטש האָט גענומען אויף פסח, אדער צי עמיצענס ווייב היט אפ די דינים פון „מעין טהור“, כאטש ער אליין האָט געלעבט א הפקר-לעבן, קיינמאל ניט חתונה געהאט און זיך אויפגעפירט גארניט ריין. ס'איז ביי אים אזוי לייכט געווען צו חנפהנען עמיצן, ווי זידלען אים אפן צווייטן טאג אין זיין צייטונג.

באקאנט איז זיינס א ווארט: „איך וועל דיך באוואשן מיט טינט!“ וואס ער פלעגט באלד ווארפן אין פנים, ווען ער האָט זיך מיט עמיצן פארטשעפעט.

א. ווערמאנט

עם גייען ארום מעשהס וועגן ווערמאנטס שאנטאזשן. זיי זיינען אבער אזוי פיל און מיוזערנע, אז ס'וועט פשוט זיין אן עוולה אקעגן דעם באגריף שאנטאזש, וועלכער שטעלט זיך אונדז פאר מיט א ברייטן פארנעם און זשעסט פון אן אפעריסט, אנצוואווענדן צו אים דאס ווארט שאנטאזש. ווערמאנט איז קיין אפעריסט ניט געווען, ער איז גיכער געווען א קרבן פון די אומשטענדן, וואס האָבן אים געצוואונגען צו באנוצן קליינלעכע מיטלען אף אָנצוהאלטן באַם לעבן זיך און זיין צייטונג. פאר זיך אליין האט ווערמאנט געדארפט זייער ווייניק: דערנערט האט ער זיך מיט א פאר שווארצע קאוועס דורכן טאג און געשלאפן איז ער אין אן ענג חושכדיק צימערל, מיט צייטונגען אונטערגעשפרייט און מיט צייטונגען צוגעדעקט. קיין נייעם אנצוג האָט ער זיך קיינמאל ניט געקויפט, קיינער פון די אלטע תושבים געדענקט ניט ווערמאנטן אין א נייעם אנצוג. פון קערפערלעכער היגיענע האָט ער ניט געהאַלטן און דעריי בער האָט ער געהאַט א זייער ניט שיינע געוואוינהייט צו האַלטן די הענט פארשטעקט אין די הויזן און זיך קראצן אף די ניט אנשטענדיקע ערטער. און בכלל האט דער דאזיקער מיטל־וואוקסיקער פארשוין מיט דעם אראפגע־רוקטן היטל איבער די פארקיסניעטע, אין ווייסע פליישלעך ארומשוויי־מענדיקע אויגן ווי מאסלינעס, מיט זיין אומריינעם הילוך און פלוידער־דיקן ניט ריינעם לשון, אין וועלכן עס פלעגט זיך איבערחזרן אן א שיר מאל דאָס ווארט „פארשטאַנען?“ אָדער ווי עס פלעגט ביי אים ארויסקור מען „פפּשטאַנען?“, ניט געמאכט דעם איינדרוק פון אן אפעריסט און שאנטאזשיסט. ער האָט גיכער געמאכט דעם איינדרוק פון אן אומריינעם באהעמע און פון א פארריקטן, וועלכן די שטאט נוצט אויס און עקס־פּלאטירט צו אירע צוועקן.

כאראקטעריסטיש אין דער הינזיכט פאר ווערמאנטן איז זיינע א דערקלערונג וואס קומט אלס איינלייטונג צו א ביללאגע צום נומער 479 פון „פאלקס שטימע“ פון 22-טן אויגוסט 1907:

ג ר א ט י ס

„ווער עס פארלאנגט ווערט דיעזער סופלעמענט גראַטיס מיט דער פאסט יעדע וואך פריי געשיקט, אדער קען עס גראַטיס נעהמען אין

דער קאמביא פאן איצקאוויטש קאלליאא, פיר אוויזאס צאהלט, עצות בעט איך ניכט, טובות פארלאנג איך ניכט, דעות הער איך ניכט, קרע-ייט דארף איך ניכט, שולדיג בין איך ניכט, אין מזרח וויל איך ניכט, פריינטשאפט גלויב איך ניכט, ווייל אין סדרם אין דער נאטח איז די אסיסטענסיא פובליקא, רעוואלווער, טשאקאריטא אונד מחמדס גן עדן מיט 42 שעהנע מיידליך.

כטבע איז ווערמאנט געווען א גוטהארציקער: ווי אן אמתער באהע-מע, פלעגט ער אוועקגעבן וויפל ער האט געהאט ווען עמיצער פלעגט פאר אים מאכן א קרום פנים. און עס זיינען שוין געווען אזעלכע וואס האבן דאס געוואוסט און די דאזיקע מדה אין אים עקספלאטירט.

ווי אזוי האָט ווערמאנט געפירט זיינע געשעפטן?

„דיא פאלקס שטיממע“ האט געהאט א פרייו, 10 פעזאס א יאר, נאר איינגעמאנט האָט ער ניט לויטן פרייו; מען פלעגט אים איבערהויפט ניט באצאלן; פלעגט א קאלאניסט אמאל קומען אין שטאט אריין, האט ער זיך צערעכנט מיט ווערמאנטן, אים געגעבן „א פאָר פעזאס“, וואס איז שוין גע-ווען פאר דער צייטונג און פאר אן ארטיקל וואס ער האָט אים אפגעדרוקט (בא ווערמאנטן אין צייטונג האט געקענט דרוקן אן ארטיקל יעדער איי-נער און שרייבן וואס ער וויל און ווי אזוי ער וויל, אבי ער האָט באצאלט). צו די שטאטישע אבאנענטן פלעג ער גיין אהיים, אין געשעפט, אן-געפלוידערט, אנגערכילותט און באקומען א פינפערל און דערפאר שוין אריינגעשריבן א גוט ווארט אפן אבאנענט אין דער „פאלקס שטיממע“, אדער אפגעזידלט און „באשריבן“ דעם אבאנענטס א קעגנער. דאס אייגענע איז געווען מיט אנאנסן. כאראקטעריסטיש איז אז אף די ערשטע נומערן פון „דיא פאלקס שטיממע“ איז ניט אנגעגעבן קיין פרייו פאר אבאנעמענט און ניט פאר די אנאנסן.

ווערמאנט האָט געקענט יעדן איינציקן אין שטאט פונקט ווי אלע האָבן געקענט ווערמאנטן. אויך די פרויענהעדלער האָט ער געקענט, יעדן איינעם ביי זיין נאמען און צונאָמען. באזונדערס נאָענט האָט ער געקענט די נאלאצער. זיין געבורטס שטאט גאלאץ האט צוגעשטעלט א היבשן קאנ-טינגענט פרויענהעדלער און אויך ווייספלייש פארן ארגענטינישן מארק, און זיי האָבן נאך ביו היינט דאָ א באזונדערן פאריין פון רומענישע פרוי-
!

ענהענדלער, זייער אייגענע שול, און ניט פארשטייט זיך בלויז צוליבן נוסח פונם דאוונען, וואס איז פארשידן פון דעם פוילישן נוסח, אדער צו-ליב דער רומענישער קיד, וואס זיי קענען זיך מיט איר ניט שידן, נאר אויך ווייל זייער האנדל ווערט געפירט דורך אנדערע וועגן: ער האָט גע-וואוסט וויפיל „כלות“ יעדער האט און וויפיל זיי ברענגען אים אריין.

מען דערציילט וועגן אים, אז ער פלעגט וויסן ווען איינער פון זיי פארט קיין אייראָפּע נאך „סחורה“ און אויך וואס פאר א „סחורה“ ער האט געבראכט.

צוליב אט דער באקאנטשאפט זיינער, האט מען ווערמאנטן הושד געווען, אז ער האָט א שייכות מיט די פרויענהענדלער. ווען מען מישט אבער „דיא פאלקס שטיממע“, זעט מען אז דאָס איז ניט אמת. ווערמאנט האט געקוקט מיט רחמנות אף די געפאלענע, אף די קרבנות פונם פרויענהאנדל, האט זיי געמוסערט, אנגערופן קי און ענלעכע צונעמען, האָט זיך ניט אפגעשטעלט פאר דער שווערסטער מי ארויסצוראטעווען די יונגע פארפירטע מיידלעך, אויב ער האָט זיך נאר דערוואוסט פון אזא פאל; ער פלעגט צוליב דעם ארומלויפן איבער די „הייזלעך“, צו די ריכט-טער און אין די קאנווענטן, און באשרייבנדיק זיינע העלדישע אויפטואונד-גען, פלעגט ער ניט שווינען די פארפירער. ער האָט געמאכט א חלוק צווישן די פרויענהענדלער און זייערע קרבנות, און האָט זיך געטראפן אז אן עלנטע אידישע נאסן פרוי איז געשטארבן אין שפיטאל, האָט ווערמאנט מגין גע-ווען אויף איר אין „דיא פאלקס שטיממע“ און געפאדערט פאר איר א פלאץ אפן אידישן בית עולם, כדי זי זאל קומען צו „קבר ישראל“.

עס ווערט אויך דערציילט אזא געשיכטע: איינער א פרויענהענדלער, וואס האָט געזאלט אפפארן קיין אייראָפּע נאָך „סחורה“, האָט זיך דער-וואוסט, אז ווערמאנט האָט געשריבן וועגן דעם אין „דיא פאלקס שטיממע“ און ווארנט די אויסלענדישע צייטונגען און אינסטיטוציעס אכטונג צו געבן אף די מעשים פון דעם פרויענהענדלער, פון וועלכן ער האט געגעבן זיינע סמנים. דער פרויענהענדלער איז געקומען צו לויפן צו ווערמאנטן און אים געפרעגט: סטייטש, וואס האסטו, גזלן, צו מיר, ברעכסט דאך מיך פון ברויט!.. און האט אים אפשר אויך געדראעט מיט ברעכן די בייך

נער. די צייטונג איז שוין געווען אויסגעשלאסן צום דרוק און ווערמאנט
האָט די נאטיץ ארויסגענומען...

אבער, גיט צו דער דערציילער, — וועלכער איז נאך ביז היינטיקן
טאג ווערמאנטס א חסיד, — עטליכע נומערן פון דער צייטונג האָט ער
אפגעדרוקט מיט דער נאטיץ און האָט זיי געשיקט קיין אויס-
לאַנד.

איך לאז איבער פאר דער פאנטאזיע פון דעם ליענער צו מאַלן זיך
דאָס בילד פון יענעם אמביענט, אין וועלכן די דערציילטע זאך האָט גע-
קענט פאסירן, אויב אפילו דאס דערציילטע איז ניט אינגאנצן ריכטיק.
און זיך אויך פארשטעלן די היימישקייט פון די פרויענהעדלער און זייער
זיכערקייט אף דער אידישער גאס אין יענער צייט ווען א. ווערמאנט
האָט זיך אין איר אומגעדרייט.

שולדיק אין דער דאזיקער היימישקייט פון די פרויענהעדלער מיט
דער אידישער גאס און זייער הוצפה זיך צו אימפאנירן אף דער צייטונג,
איז געוויס דער אומשטאַנד וואס זיי זיינען געווען די פרנסה געבער פון
פיל אידישע פאמיליעס, שניידער, מאדיסטנס, קראמען פון שפייז, פון
מעבל און פון צירונג, און האבן זיי אפילו אויסגענוצט צו דעם שענדלעכן
מסחר, אנגעבנדיק די קרבנות זייערע „אַרנטלעכע“ אדרעסן, כדי ניט צו
ציען די אויפמערקזאמקייט פון דער מאכט, און אויך אנמערקנדיק זיך
קרבנות צווישן זיי גופא. אזעלכע פאלן זיינען פארצייכנט אין „דיא
פאלקס שטיממע“, פארשטייט זיך אין דער פארם פון אינסינואציעס אף
פארשידענע פערזאנען, וואס האבן אקטואירט אין דער געזעלשאפט, ווען
ווערמאנט האט באדארפט זיי דעספרעסטיזשירן. דער פאקט איז אבער
א פאקט נאך ביז היינטיקן טאג: פיל אידישע פאמיליעס זיינען די אויס-
שליסלעכע ליפעראנטן און בעל מלאכהס, באשפייזן, באמעבלען און בא-
קליידן דאס דאזיקע פארברעכערישע אומריינע געזינדל, וואס קלאמערט
זיך אין דער אידישער געזעלשאפט, אבער שולדיק איז אויך ווערמאנט,
וועלכער איז אזוי היימיש געווען אין יענע קרייזן.

דער ערשטער נומער „דיא פאלקס-שטיממע“ טראגט דעם דאטום
פון דאנערשטיק דעם 11-טן אויגוסט 1898. און דאס בלאט איז דערשי-

נען רעגולער פון אנהויב יעדן דאנערשטיק און דערנאך יעדן פרייטיק, אין פיר זייטן פון גרויסן צייטונגס-פארמאט.

דער שריפט פון „דיא פאלקס שטיממע“ איז דער זעלביקער ווי אין „אידישן פאנאגראף“, דאס הייסט אינם זעלביקן שניט אדער גוס. באלד ווי דער ערשטער נומער איז דערשינען, האבן זיך אנגעהויבן קאמענטארן צווישן עולם וועגן דעם שריפט. די ארויסגעבער פונם „אידישען פאנאגראף“, וואס לויט זייערע מוסטערן איז דער שריפט געגאסן געווארן כאם „דייטש“, האבן געזאגט, אז דעם שריפט האט מען פשוט גענאוועט פאר „דיא פאלקס שטיממע“ פון די קאסטנס פון „אידישן פאנאגראף“; אז געטון האָט דאָס דער זעצער, א געוויסער גרינבלאט, וועלכן מיר זעען טאקע אין צווייטן נומער „דיא פאלקס שטיממע“ ארויסגעשטעלט אלס איר אדמיניסטראטאר, און האבן דעם גרינבלאט אנגעקלאגט פאר גנבה און אין נומער 5 פון „דיא פאלקס שטיממע“ איז שוין זיין נאמען אלס אד-מיניסטראטאר אראפגענומען. אז די מעשה איז גלויבלעך איז געדרונגען דערפון וואס גרינבלאט איז שפעטער פארשיקט געווארן אפן פייער-אינדזל (די ארגענטינישע קאטארגע) פאר גנבה און פרויען האנדל. ווערמאנט האט דעם שריפט געקויפט כאם „דייטש“. דער דייטש האט אבער געלייקנט, מעגלעך אז דערפאר וואס לויטן אפמאך מיטן ערשטן באשטעלער, וועל-כער האט אים געגעבן די מאדעלן, האט ער פאר א צווייטן פונם זעלביקן שריפט ניט געטארט גיסן.

ווי די מעשה איז געווען, באווייזט דאס, אז דער שריפט איז געווען פאר „דיא פאלקס שטיממע“ א ביטער פראבלעם.

נאך ביטערער אבער איז געווען דאס פראבלעם פון זעצן די צייטונג. „דער אידישער פאנאגראף“ האט אויסגעפונען א פאר אידן, דייטשע אידן, וועלכע האבן זיך גיך צוגעוואוינט צו זעצן אידיש; פאר „דיא פאלקס שטיממע“, איז שוין אבער פון דעם מין זעצער ניט געבליבן און מען האט געמוזט נעמען לערנען זעצן אידיש א שפאנישן זעצער. און אז מען האט אים שוין אויסגעלערנט „ווי א בער טאנצן“, האט מען געמוזט שריי-בן פאר אים די אריגינאלן איינציקע אויטות-ווייז. דא איז ווידער צונוצ-געקומען מיכל הכהן סיני, מיט זיין פערלדיקער האנטשריפט. עס איז א פאקט אז כמעט די אלע אידישע זשורנאליסטן אין ארגענטינע, פון דער

ערשטער צייט, צייכנען זיך אויס מיט זייער קאליגראפישער קונסט, וואס דאס נעמט זיך אפשר טיילווייז דערפון וואס מען האט געהאט שטענדיק צו טון מיט ניטדערפארענע אימפראוויזירטע זעצער. איך זאג אפשר, ווארום אין א געוויסן זינען זיינען זיי געווען מער קאליגראפן ווי שרייבער. ס'איז זיך לייכט פארצושטעלן וואס פאר א מיש-מאש עס שטעלט מיט זיך פאר דער זאץ אין די ערשטע נומערן „דיא פאלקס שטיממע“; צו ווערמאנטס דייטשמעריש, צו זיין זאץ-בוי און ארטאגראפיע, קומען צו די גרייזן פון די זעצער, וואס קיין קארעקטאר האט זיי ניט געקאנט העלפן.

אין ערשטן נומער „דיא פאלקס שטיממע“ געפינען מיר וועגן דעם אן אנדייט אין פאלגנדיקער אנמערקונג „אן די לעזער“.

„אין דער צייטונג געפונט זיך דרוקפעהלער בעטען מיר ענטשול-דיגונג אונזערע זעצער האבען ניע אידעש געזעצט אויך ווייסט יעדער דאס מען האט אונז הענדערנעסע געלעגט זאגאר די בוכשטאבען אויס-געקויפט כדי מיר זאלען ניט ערשיינען צום ערשטימען טאג דאָהער איז אלעס אין איילעניש צו געגאנגען, אין מיר האבען געמוזט אויסלא-זען די אידישע אוויזאָס ביז נעקסטן נומער“.

וועגן די ניט אידישע אנאנסן (אוויזאס און אין דער אנמערקונג — אוויזאָס) וועלכע פארנעמען די פערטע זייט פון „דיא פאלקס שטיממע“, מוז געזאגט ווערן דער אמת, אז זיי זיינען אריינגעשטעלט געווארן אָנאס וויסן פון די געשעפטן און בלויז כדי צו פארנעמען דעם ליידיקן פלאץ. אין צווייטן נומער זיינען זיי שוין נישטא. איך מאך די דאזיקע באמער-קונג, מחמת דער ענין אנאנסן וועלכער איז זייער א וויכטיקער פאר דער היגער זשורנאליסטיק בכלל און פאר דער אידישער בפרט, איז ווערט א באזונדערער בלעטל אין דער געשיכטע. אלנפאלס מוז געזאגט ווערן אז דאס באקומען ניט אידישע אנאנסן פאר אידישע אויסגאבן איז ניט אזוי לייכט אנגעקומען.

אין דער געבראכטער אנמערקונג פון דער רעדאקציע מכה די זע-צער, איז שוין אויך פאראן אן אנדייט וועגן דער שוועריקייט וואס „דיא פאלקס שטיממע“ האָט געהאט מיט דער שריפט, וועלכן „מען האָט בא איר אויסגעקויפט“.

דער דאזיקער „מען“ איז ניט קיין אנדערער ווי „דער אידישער פאָ-
נאָגראַף“, וואס ווערמאָנט היט זיך צו דערמאנען זיין נאָמען אלס א קאנ-
קורענט, וועלכן מען טאר קיין רעקלאמע ניט מאכן.

שפעטער, ווען ווערמאָנט איז געצוואונגען צו דערמאנען דעם נאָמען
פון זיין קאנקורענט אין דער פאלעמיק, וואס ער האט געפירט אדער איז
אין איר אריינגעצויגן געווארן דורך די כלל-טוער, האָט ער פאר אים
קיין אנדער נאָמען ניט ווי „פיערנאָטער“. אז „דער אידישער פאנאָגראַף“
איז אונטערגעגאנגען, איז דער דאזיקער צונאָמען פארבליבן פאר יעקב
יאסעלעוויטש (בן יוסף), וועלכער איז געווען דער הויפט מיטארבעטער.

צווישן „דיא פאלקס שטיממע“ און „אידישען פאנאָגראַף“ איז א חוץ
דער אידעע־קאנקורענץ, — אויב מען קאן אנרופן אידעען א. ווערמאנטס
פלאָנטער פון קהילה-אידישקייט מיט טערקישן און ארגענטינישן פאטריאָ-
טיזם, סאציאליזם צוליב די סאציאליסטן זשארעס און זאָלא פאר זייער
פארטיידיקן דרייפוסן, און מאָנארכיזם צוליב דעם מלך חסד פראנץ יאזעף,
— אויך פארגעקומען א קאנקורענץ צוליב דער בכורה, ווער פון זיי איז
דער ערשטער אידישער בלאט אין ארגענטינע. און פונקט ווי מען דער-
ציילט דעם ווייז וועגן די פאריזער שניידער, וואס האָבן זיך אלע אפ
די שילדן געשריבן „דער איינציקער“, אזוי האָט „דיא פאלקס שטיממע“
אינגאָדירט די עקזיסטענץ פון דעם „אידישן פאָנאָגראַף“, וועלכער האָט
געהאט אן אויבערשריפט „על פרימערָאָ ען לאַ רעפובליקאַ אַרבענטינאַ“,
(דער ערשטער אין דער ארגענטינער רעפובליק) און האָט אונטער איר
טיטל אויפגעשריבן: „פרימער אָרגאַנאַ איזראַעליטאַ ען לאַ אַמערי-
קאַ דעל סוד“ (דער ערשטער אידישער ארגאַן אין דרום אמעריקע) און
פון צווייטן נומער אן, נאָך ברייטער „פרימער אָרגאַנאַ דעפּענסאַר דע לאַס
אינטערעסעס איזראַעליטאַס ען לאַ אַמעריקאַ דעל סוד“ (דער ערשטער
אָרגאַן פארטיידיקער פון די אידישע אינטערעסן אין דרום אמעריקע).

„דיא פאלקס שטיממע“ האָט געזאלט זיין — און איז דאָס אויך
געווען — א רעאקציע פון דער קהילה-אידישקייט אקעגן דעם ציוניזם,
וואס האָט פאַרכאַפט דעם ערשטן אידישן וואכנבלאַט און האָט איר קיין
שום אויפמערקזאמקייט ניט געשענקט, אדער כמעט גארניט און איבער-
הויפט אינגארירט די ארטיקע אינטערעסן, די אידישע ווי די אלגעמיינע,

און פונקט אזוי אויך אינגאָרירט די ראַנגלענישן אין דער אַרגענטינער יק'א-
קאלאָניזאציע. דער ערשטער נומער פון „דיא פאלקס שטיממע“ איז דערום
א מין דעמאנסטראציע פון אַרגענטינישקייט, פון אלוועלטלעכע נייעסן
און פון קהילה אידישקייט.

די ערשטע זייט איז באצירט מיט צוויי גרויסע בילדער פון אַרגענ-
טינישע געוועזענע פרעזידענטן, גענעראַל באַרטאָלאָמע מיטרע (א שריפט-
שטעלער, איבערזעצער פון דאַנטע, קריגס העלד און שטאַטסמאַן) און
גענעראַל כוליאָ א. ראָקאַ, וועלכער איז דאן אויסגעוויילט געווארן צו פאַר-
נעמען א צווייטן מאל דעם פרעזידענטן אַמט פון דער רעפובליק. און דאָס
אַרטיקל וואס באַגלייט די בילדער און טראַגט א שפאַנישן טיטל: „אַרכענ-
טינאַס אילוסטרעס“ מיט אן אונטערטיטל: „אַרכענטינישע שטערן“, הויבט
זיך אן מיט די ווערטער:

„אַלס אַרגענטינער אין אַלס הערוויסגעבער פין דעם ערשטן ידישן
בלאַט זייט שפאַניש אַמעריקאַ איז ענדעקט געווארען, טהיילען מיר צו
דעם כבוד דער רעפובליק אין וועלכער מיר פריי אין גליקליך לעבן אונ-
טער דער הייליגער קאָנסטיטוציאָן און בריינגען דיא בילדער פון צוויי
גרעסטע מענער פון אַרגענטיניען וועלכע זינט יעדען בעקאַנט...“

צום 25-טן מאי, דער אַרגענטינישער פאַטערלאַנדס יום טוב, האָט
דאָס בלאַט געהאַט א לייט-אַרטיקל מיט א לויב געזאַנג צום אַרגענטינישן
פאַטערלאַנד, באצירט מיט אן אַרגענטינישן הערב. אן אנהויב, וואס האָט
דאָ אין אַרגענטינע געשאפן א מנהג, וועלכער האלט נאָך אָן ביז היינטיקן
טאַג בא דער „אידישער צייטונג“. אַנדערע אייפערדיקערע רעדאַקטאָרן,
ווי ש. י. ליאַכאוויצקי, למשל, פלעגן דעם נומער פון 25-טן מאי דרוקן
מיט העל בלויע שטרייפן, אזוי אז דער הינטערגרונד פון דער צייטונג
זאל אַרוויסקומען מיט די קאַלירן ווייס און בלו, ווי די אַרגענטינישע פאַן;
א מהיפּית וואס האָט געשטאַכן די אויגן, מחמת קיין איין אַרטיקע ציי-
טונג האָט ניט אזוי געפאַטריאַטעוועט.

די קהלה-אידישקייט פון „דיא פאלקס שטיממע“ ווערט מאַניפעס-
טירט אין דעם לייט אַרטיקל פון ערשטן נומער, וואס טראַגט דעם טיטל
„קול קורא“, געשריבן פון מיכל הכהן סיני.

„די גרעסטע בערג באשטעהען פון זאַנדקערנער — הויבט אן סיני

זיין ארטיקל און מען זעט שוין וואוהין ער צילט — גאנצע אינזלען ענט-
שטאנדען פאן מילבענאייערלעך, און די גאנצע אידישע געמיינדע אויס
בוענאָס איירוס איז אין א קורצע צייט א משך פאן עטליכע יאר צו-
זאמענגעשטעלט געווארן פאן איינצעלנע איינגעוואנדערטע נע-ונד'ני
קעס וועלכע די השגחה האָט צוזאמנגעשלעפט מארבע פינות העולם!..”

„ממזרח וממערב מצפון ומים האָבען זיך צוזאמענגעשלעפט פער-
מארעטע, פערחושכטע פערארעמטע נע-ונד'ניקעס, אין א וויסט פאר-
ווארפענעם ווינקעל, ניט וויסענדיק, ניט קענענדיק, איינער דעם צווייטען,
ניט האָבענדיג ווער עס זאל זיי אונטערשטיצען מיט טאהט אָדער מיט
ראטה, אין דאָך, ווי וואונדערליך סי איז, ווי אין א קורצע צייט האָט זיך
צווישען זיי ענטוויקעלט דער פאדעם פאן אהדות, אין מיט וואס פאר א
הייסעס רעליגיעזעס געמיטה זיי האָבען זא ניך אויפגעבויט אנאמת'ע,
יודעשע געמיינדע, במלוא מובן הדבר!..”

דאָ — זעהען מיר ביי זיי, ברענט דאָס ליכט פאן דער תורה, כדרי
די קליינע קינדער זאללען וויסען אויף וועלכע פאראמידען דאָס יודענ-
טהום איז געגרינדעט געווארען, דארט — פלאקערט דער פאקעל פאן
רחמנות, צי העלפין, צי אינטערשטיצען, יענעם וועלכער צאפפעלט זיך
צווישען עללענט אין נויטה, פיעל זענען זיך מתעסק מיט הליות המת,
איהם צו באזארגען מיט א מקום-מנוחה נאכן טוידט, ווערענד פיעלע
אנדערע בלאזען פאנאדער דיא פונקען פאן חבת-ציון, בכדי אונז צי
באזארגען מיט א היימאט ביים לעבען. הכלל — עס ברענט, עס לעבט,
עס צאפעלט זיך, דאָ אין בוינאָס אייריס דער ידעשער גייסט!..”

נאכדעם ווי דער מחבר ניט צו פארשטיין די וויכטיקייט פון א ציי-
טונג פאר דער דאזיקער געזעלשאפטלעכער ארבעט, פארענדיקט ער.

„איך בין אויסען, אז יעדער איינער וועלכער ווייסט ווי צו שעטצען
דער אידישן גייסט, יעדער איינער וואס שטרעבט צו וויכטיגע אנ-
שטאלטען, דארף זעהן איהם צו אונטערשטיצן מיט וואס נאָך ער איז
בכה, ווער מיט געלט — סי הייסט, אז ער זאלל זיך אויף אים אַבאָנירן,
אין ווער מיט מח — סי הייסט, מיט מאמרים אים בעציהערען, אויב
ער איז נור בכח!..”

דאָ גייט א שורה מיט פינטעלעך און דערנאָך אן ערקלערונג צו די לעזער אז זיי פארשטייען שוין מסתמא וואס די פינטעלעך באדייטן.

מיר גראד איז ניט אינגאנצן פארשטענדלעך וואס סיני האָט געמיינט מיט די פינטעלעך; צי ער האָט געמיינט אז ווער עס קען ניט זאל ניט שרייבן קיין מאמרים, אדער עס מעג שרייבן ווער עס וויל, אבי ער וועט באצאלן, פאקטיש איז אמת די צווייטע השערה. געשריבן אין „דיא פאלקס שטיממע“ האָט יעדער ווער עס האָט נאָר באצאלט.

אינם לייט ארטיקל אין וועלכן סיני פראקלאמירט דאָס קהלה־אידיש־קייט, פארגעסט ער דאָך ניט צו דערמאנען „די וואס בלאזן פאנאנדער די פונקען פון חבת ציון“, און ניט נאר סיני, וועלכער איז דורך און דורך ציוניסט און האָט אין זעלביקן נומער א לאנג מאמע־ציון און ישראל־ליד „צו ציונס יארצייט“, נאָר אפילו ווערמאנט, וואס האָט צו ציוניזם קיין שום שייכות ניט געהאָט, פארענדיקט זיינס אן ארטיקל וועגן וואַסקאָ דע גאַמא, וואס מען האָט אין יענעם יאר 1898, געפיערט זיין 400 יעריקן געבורט, מיט ציון; „שפאניען און פאָרטוגאַל, וואס די אנדעקער פון אמע־ריקע האָבן זיי גרויס געמאכט, גייען איצט אונטער, די גאנצע „רעמישע ראסע“, נאָר ציון בליט...“

אבער אין צווייטן נומער ווערן מיר געוואר, אז די דאזיקע אנדרייטונג־גען אף ציון זיינען געציילט געווען בלויז כדי אפצוציען דעם ציוניסטיש פארכאפטן עולם פון דעם „אידישן פאנאגראף“ ווי איינער זאגט, נאט זעט בא אונדז איז פאראן ציון אויך!.. און טאקע באלד גענומען שטיצן די אר־טאָדאָקסישע ציוניסטן „זכרון שמואל“, צום שאדן דעם אפיציעלן ציוניזם, וואס אין זיין שפיץ איז געשטאנען יעקב יאָסעלעוויטש און האָט געהאָט אלס סעקרעטאר י. ש. ליאכאָוויצקי.

אין דעם צווייטן נומער איז פאראן א בריוו פון י. ש. ליאכאָוויצקי, וועלכער האָט זיך אפנים דערפרייט איבער דעם ציוניזם פון „דיא פאלקס שטיממע“, וועלכע איז בפירוש באשטימט געווען צו זיין א קעגנניפט צו ציון, און לעגט פאר: אדרבה לאמיר ארבעטן צוזאמען פאר ציון... ער בא־קומט אבער באלד דערויף אזא אָפּשניט אין אן אָנמערקונג פון דער רעדאק־ציע, אז ער ווערט ווערמאָנטן א שונא אפן גאנצן לעבן (מיר וועלן די דא־זיקע אנמערקונג ברענגען אין אונזער קאפיטל וועגן י. ש. ליאכאָוויצקי,

אלס כאראקטעריסטיק פון זיין פערזאן, ווי ווערמאנט האָט זי שוין דע-
מאלט תופס געווען) און אין דער אנמערקונג ווערט שוין אויך אנגעוויזן
וואו מען דארף קויפן שקלים, אז ניט ביי ליאכאָוויצקין, נאָר ביים רב
ראובן הכהן סיני.

לאנג האָט די פריינטשאפט מיטן רב סיני ניט אָנגעהאלטן און אין
א פאר חדשים ארום רופט אים שוין ווערמאנט שווינדלער און דערמיט איז
שוין אויך זיין שטיצן „זכרון שמואל“ פארענדיקט.

שטארק ארויסגעקוקט אף „דיא פאלקס שטיממע“ האָבן ניט נאר די
די מתעסקים בצרכי צבור, די בויער פונם קהלה-אידישקייט, נאָר אויך
און אפשר מער ווי אלע, די קאלאניסטן, וועלכע האבן זינט דעם אונטערגאנג
פונם „וויעדער קול“ ניט געהאט וואו צו לאזן הערן א ווארט פון פראטעסט
אקעגן דער מוטווייליקער באנעמונג צו זיי מצד די אדמיניסטראטארן פון
דער יק'א.

נאָר ערשט אין נומער 4 פון „דיא פאלקס שטיממע“ הויבט זיך אן
די אטאקע אף די יק'א אדמיניסטראטארן און אף דער יק'א קאלאניזא-
ציע בכלל. פון דעם נומער און ווייטער, ביי „דיא פאלקס שטיממע“ איז אונ-
טערגעגאנגען, ציען זיך א רייע ארטיקלען פון בלויו אנקלאגעס, אזוי אז די
אידישע קאלאניזאציע אין ארגענטינע זעט אויס ווי א מארטיראלאגיע
וואס ציט זיך יארלאנג; קאלאניסטן ווערן געשלאגן, געפייניקט, אדמיניס-
טראטארן גאנווענען, ס'הערשט שפיאנעריי, אונטערלעקעריי, ווער עס
חנפעט, דעם גיט מען עפעס און ווער עס קען ניט, דער באקומט גאר ניט.

די נעמען פון די אדמיניסטראטארן ווערן ניט אנגעגעבן, נאר זייערע
צונעמען, וואס זיי האבן באקומען בא די קאלאניסטן. דער אדמיניסטרא-
טאר פון די ענטרע ריאסער קאלאניעס הייסט „המן השני“, דער מאזעס-
ווילער הייסט „דער שווארצער מצרי“. די קארעספאנדענצן ווערן ניט
אונטערגעשריבן; אדער די רעדאקציע דערציילט די שוידערלעכקייטן און
זידלט זיך פאר זיי אויס, אדער עס ווערט געגעבן דאָס ווארט דעם קארעס-
פאנדענט, וואס מישט אויס קאלאניסטישע צרות מיט כלי קודש אינטרי-
געס. און וועלכער קאלאניסט האָט זיך דאָס געקענט איינשטעלן צו שריי-
בן וואס עס קומט פאר אין קאלאניע, בא אזא רעשים, ווען דער קאלא-

ניסט ווערט באטראכט אלס א קנעכט, ממש אלס לייבאייגענער, מיט שמיץ און מיט אינקוויזיציאנעס מיטלען!..

אנב, בעטן זיך נאָך ביז היינטיקן טאג די קאלאניסטן בא די רע-דאקציעס מען זאל זייער נאָמען ניט אונטערשרייבן בעת זיי באקלאַנג זיך אף דער יק"א פארוואלטונג אין זייערע קאלאניעס; ווארום נאָך היינט איז עס א געפאר פאר א קאלאניסט אריינצופאלן אין אומחן ביים אדמיניסטראטאר, וועלכער איז נאך דער מושל יחידי אין געוויסע קאלאניעס, וואו עס איז נישטא קיין פעסטע און אויסגעשפראכענע קאלא-ניסטישע ארגאניזאציע. די שטראף איז אפילו היינט גאר אן אנדערע ווי אמאל; די צייט ווען יק"א אדמיניסטראטארן האָבן באשטראפט מיט שמיץ און אינקוויזיציע, געדענקט זיך שוין היינט בלויז ווי אין הלום; היינט איז א שטראף פאר א קאלאניסט, ווען מען שטייט צו אים צו אין א ניט געראטן יאר ער זאל צאלן זיין פולן יערליכן אפצאל און מען דראָעט אים אָדער מען באשטראפט אים טאקע, מיט אפשרייבן זיין תבואה; היינט איז די העכסטע שטראף, ווען מען זעצט ארויס א פארשולדיקטן קאלאניסט פון זיין נחלה, בעת אמאל פלעגט מען באשטראפן פאר אנטלוי-פן פון דער נחלה, פונקט ווי מען פלעגט באשטראפן אן אנטלאפענעם קנעכט. די סבה פארוואס מען האט דעמאלט געצוואונגען צו ארבעטן און היינט ווארפט מען אראָפּ קאָלאָניסטן, איז די וואס בעת דעמאָלט האָט זיך די ערד גענויטיקט אין דער וואלאריזאציע (באווערטיקונג), איז זי היינט שוין באווערטיקט און אפט מאל שטייגט איר פרייז אף א סאך אריבער איר ווערט, אדאנק קינסטלעכער וואלאריזאציע. נאר דאס קער אפשר ניט צום ענין.

אין ס'טן נומער „פאלקס שטיממע“ הויבט זיך אָן דרוקן א ריי אר-טיקלען אונטערן טיטל: „אידישע קאלאניעס אין ארגענטינע“ (א געשפרעך צווישן ר' ישראל'ס נע-זונדניס מיט ר' יעקב עקשן אין וואלד), אונטערגע-שריבן פון „רואה ואינו נראה“, וועלכער שילדערט גאנץ בילדעריש די באציונג פון דער אדמיניסטראציע צו די קאלאניסטן און צו דער קא-לאניזאציע. און פון דעמאלט גייט ניט אוועק איין נומער „דיא פאלקס שטיממע“, וואס זאל זיך ניט באשעפטיקן מיט דער יק"א קאלאניזאציע, אנווייזן אף איר דורכפאל און פאדערן מען זאל די קאלאניסטן איבערפירן

קיון פאלעסטינע; פונקט פארקערט ווי דאס האט געטון דער „אידישער פאנאגראף“, די אויסגעשפראכן ציוניסטישע צייטונג, וועלכע פלעגט פאר-שווייגן די קלאגעס פון די קאלאניסטן אדער האט זיי אויפגעפאדערט צו „דולדן און צו ארבעטן, אזוי ווי דאס טוען די רוסישע פויערים, „שטיצן-דיק“ די ארגענטינישע קאלאניזאציע“.

אף קאלאניסטישע טעמעס האבן מיטגעארבעט אין „דיא פאלקס שטיממע“ מרדכי אלפערסאן, שמעון פוסטילניק און אנדערע קאלאניס-טישע פען-האלטער, אונטער פסעוודאמינען, פארשטייט זיך. וועגן דער ארגענטינישער יק“א קאלאניזאציע האט ווערמאנט גע-שריבן ניט נאר אין „דיא פאלקס שטיממע“, נאר אויך אין אויסלענדישע אידישע צייטונגען פון יענער צייט.

אין 2-טן נומער „דיא פאלקס שטיממע“ געפינען מיר אין דער רו-בריק „לענדער און פעלקער“ וואו עס פלעגט זיין אויסגעמישט און איינ-געפלאכטן איינס אין צווייטן נאטיצן און קאמענטארן פון פארשידענעם כאראקטער, אויסלענדישע און ארטיקע, פאליטישע און קהלשע, פאלגנדיקן נאטיצן אן א שום טיטל, ווי אלע אנדערע:

„ווייל מעהערע קאלאניסטען האבען דעם מוטה פערלזירען. נאכ-דעם וואס זייא האבען געלעזען דיא פאשקעווילען פון דעם אינטריגאנט לעכאוויצקי. אין דיא צוויי בייטענצער פון מאזעסווילע. אין „היהודי“ נומערא 35 און 37 זיינען מיר געצוואונגען, איין אויסצוג צו געבן פון א בריעה וואס דער רעדאקטאר אונז שרייבט,

בית „מערכת היהודי“,

לאַנדאָן 18 יולי —

ידידי ווערמאנט —

פון מאזעסוויל האב איך ערהאלטען א בריעה מיט 3 אונטער-שריפטען אין 2 זיגעלען פון דער אדמיניסטראציע און פון דעם בית המדרש, איינער אבער פון די אונטערגעשריבענע, בעט אין פריוואט בריעה דאס איך זאל זיין נאמען ניט דריקען. איך וועל דעם בריעה דרוקן מיט דער אנמערקונג. נאכהער דרוק איך אייער בריעה.

אייערער יצחק סאָוואַלסקי“.

און ווערמאנט, וועלכער שרייבט זיך דארט אונטער „עבד עברי“,
ניט צו:

„אלזא האט געדולד קאלאניסטען. זעקס טעג און איהר וועט לע-
זען אין: „היהודי“ וואס מיר האָבען געשריבען געגען דיא פאשקאווע-
לען, און זייטס פערזיכערט. אזוי וויא מיר האבען דורך אייך געליטען 9
יאהר. וועלען מיר ווייטער ליידען. און קיין שום זאך שרעקט אונז ניט
אב.“

און געשריבן האט ווערמאנט ניט נאר צום „היהודי“ אין לאנדאן,
נאר אויך אין „אמעריקאנער“ און באזונדערס צום „המליץ“ אין פעטער-
בורג*), וועלכער האָט אָנגעפירט זייט דעם אָנהויב פון דער ארגענטיני-
שער קאלאניזאציע, א פארביטערטע אניטאציע קעגן איר אין נאָמען פון
חבת ציון, אין קעגנזאץ צו „הצפירה“, וועלכע האט אניטירט פאר דער
ארגענטינישער קאלאניזאציע. אין דער פאלעמיק צווישן „המליץ“ און
„הצפירה“, ארום דער אידישער קאלאניזאציע אין ארגענטינע, איז ווער-
מאנטס נאמען פיל מאל דערמאנט געווארן. אויך י. ל. פריץ דערמאנט אים
אין איינעם פון זיינע פעליעטאנען, שוין אלס שם דבר. עס איז זיך משער
צו זיין, אז דאס אפטע פאדערן פון א. ווערמאנט, מען זאל די קאלא-
ניסטן שיקן קיין פאלעסטינע, איז געווען אונטער דער ווירקונג פון „המליץ“.
דעם וויכטיקסטן פלאץ אבער אין „דיא פאלקס שטיממע“ האט פאר-
נומען דער אריענט. וואס נאר א. ווערמאנט האט געוואוסט וועגן די
אריענט פעלקער, זייער געשיכטע און מנהגים, האט ער דערציילט פאר
די לעזער, וועלכע האבן די קוריאזע מעשות און באשרייבונגען ממש גע-
שלאנגען. האט א. ווערמאנט פארענדיקט די סעריע „אונטערן צלם און
האלבע לבנה“ האט ער אנגעהויבן א סעריע וועגן פרס ומדי, וועגן גריכנ-
לאנד, וועגן אטאָמאָנען רייך.

די קהילה אנשטאלטן האבן אין ווערמאנטן געהאט דעם אייפערקסטן
פארטיידיקער. באזונדערס דער „בקור חולים“, א פריינדשאפט וואס האט

---

* לויט אייניקע אינסינואציעס פון וו. צייטלין אין „דער פויק“, האט די ארטי-
קלען אין „המליץ“ געשריבן ער, צייטלין, איז העברעאיש און א. ווערמאנט
האט זיי בלויז אונטערגעשריבן.

זיך געצויגן זייט זיין גרינדונג אין 1896 אלס „אידישער ארבעטער פאריין“. ווערמאָנט איז אויך געווען איינער פון די איניציאטארן פון „מושב זקנים ובית יתומים“ און איז אויך געווען דער ערשטער זקן וואס האָט זיך אין מושב זקנים אויפגעהאלטן.

אף וויפיל ווערמאנט האט געהאט הייסע חסידים צווישן די בוע-נאס איירעסער כלל טוער, באווייזט דער פאקט וואס אין 1905 האט ער באקומען פון דער חברה „עזרה“, די אנגעזעענסטע אין בוענאס איירעס, א גאלדענע מעדאל. צום 13 יאריקן יוביליי פון זיין „פאלקס שטיממע“ האט ער באקומען א דיפלאם פון די בוענאס איירעסער צדקה פאריינען, און אין 1915, ווען „דיא פאלקס שטיממע“ האט שוין אויפגעהערט דער-שיינען, נאך קורצע הפסקות, וואס האבן געמאכט דעם איינדרוק פון גסיסה, און עס זיינען שוין געווען צוויי טעגלעכע צייטונגען אין בוענאס איירעס: וו. צייטלינס „טאָג“ און מ. סטאליארס „ידישע צייטונג“. האבן זיך נאך געפונען כלל טוער, באזונדערס צווישן די קרייזן פון בקור חולים, וואס האבן אנגעהויבן זאמלען א פאנר אף ווידער ארויסצוגעבן „דיא פאלקס שטיממע“ מיט א. ווערמאנט אלס רעדאקטאר.

די נייע זשורנאליסטיק האט זיי ניט געשמעקט; זי האט בא זיי א טעם געהאט ווי אן זאלץ, עס האט אין איר געפעלט דער טערקישער ביי-טעם, דאס אויסשייגעצן א קעגנער און אים דערמאנען די חטאים זיינע און דעם יחוס ביון צענטן דור; אבער ווערמאנט איז שוין אלץ קראנקער געווארן און מען פלעגט אים שוין אפילו אין גאס ניט זען ביז ער איז גע-שטארבן אין נאָוועמבער 1918 אין מושב זקנים, וואס ער האָט געהאלפן גרינדן.

„דער פויק“ און „די בלום“

(1899)

אינע פון די כאראקטעריסטישע דערשיינונגען אין דער ארגענטינער אידישער זשורנאליסטיק איז „דער פויק“ (די פויק פ. ב.) דאס איז געווען א וועכענטלעך 4 זייטן בלעטל פון געוויינלעכן בוך-פארמאט, וואס איז באשטימט געווען אויסשליסלעך כדי ארונטערצורייסן ווערמאנטן. אין מיין קאפיטל וועגן „דיא פאלקס שטיממע“ און א. ווערמאנט האב איך כאראקטעריזירט ווערמאנטס בלאט אלס קעגנווירקונג פון דער קהילה אידישקייט קעגן דעם ציוניזם, וועלכער האט אפגעצויגן די אויפ-מערקזאמקייט פון דער קליינער עדה פון דעם קהילה-לעבן און טאג-טעג-לעכע געזעלשאפטלעכע באדערפענישן, צו אן אבסטראקטן פעלד פון טע-טיקייט. איך וויל דא דעריבער באטאנען אז „דער פויק“ האט קיין שום שייכות ניט געהאט מיט עפעס א קאמף פון ציוניזם אקעגן ווערמאנטס שליטה. די ציוניסטן האבן איבערהויפט אקעגן ווערמאנטן ניט געקעמפט, זיי האבן אים אינגארירט. „דער פויק“ איז געבוירן געווארן אף דעם זעלבן געמויזעכץ פון ת”ת און בית עולם קהלעניש, פון וועלכן עס האט געצויגן איר חיונה „דיא פאלקס שטיממע“, אלס קאנקורענט און אלס אפאנענט וואס איז אריינגעפאלן אין ווערמאנטס טאן און געזוכט אים איבער-צושרייען.

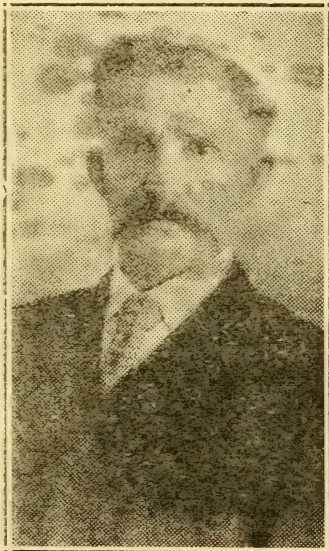
די ערשטע זעכצן נומערן פון דעם דאזיקן וואכנטלעכן פאמפלעט האבן געהאט א קאפ מיט לאטיינישע אויתיות: **Der Pauk** און פארטייטשט אף שפאניש **El Tambor** מיט א אונטערשריפט

Periódico Semanal Humorístico

הומאריסטישע וואכנצייטונג). די שפעטערדיקע האבן שוין געהאט א אידישן קאפ. דער טעם פון די לאטיינישע אותיות אפן קאפ איז געווען דאס פעלן פון גרויסע אידישע אותיות און צו א קלישע האט מען זיך אפנים דערטראכט ערשט נאכן 16-טן נומער. דער ערשטער נומער פון „דעם פויק“ איז דערשינען דעם 31-טן אקטובר 1899. ביז דעם 30-טן אקטובר 1900 זיינען דערשינען 30 נומערן, און נאך אן הפסקה פון א

קעריי און געזוכט

פרנסה, און אז רע-דאקטאר איז געווען ז. לעווין. די נומערן זיינען פון זיי ביידן אויסגעפילט געווא-רן. אויך מיכל הכהן סיני האָט אהין פון צייט צו צייט א שטיקל „ליטערא-טור“ ארוינגעגעבן. ווי שוין געזאגט האָט „דער פויק“ זיך אנונסירט אלס הומאריסטישע צייטשריפט, נאָר דער רעדאקטאר האָט אפנים געהאט א מאדנע באגריף

ז. לעווין

וועגן הומאר. דאָ קומט א ביישפיל פון דער מין הומאָר:

יאר צייט, איז דעם 6-טן סעפטעמבער 1901 דערשינען דער נומער 31, וועלכער איז געווען דער לעצטער.

קיינ רעדאקטאר און ארויסגעבער פיגורירט ניט אף קיין איינעם פון די נומערן, נאָר בלעטערנדיק זיי, דערוויסט מען זיך, אז ארויסגעגעבן האָט זיי וואָלף צייר-טלין, וועלכער האָט דאן געעפנט אן אייגענע דרר

מען זוכט

„מען זוכט א געמיינע נידריגע באשעפעניש. דאס באשעפעניש מוז זיין אזוי פערפולט אז ער זאל קענען זיין א קאמפאניסט צום רעדאקטאר

פונם פלאקן שיסער (פאלקס שטימע פ. כ.) זיך צו ווענדען קורריענד-טעם 1258".

"עס ווערט געזוכט אן איינצאג אויף קיין מאל צו באצאהלען. זיך צו ווענדען צום רעדאקטאר פונם פלאקן שיסער".

"עס ווערט געזוכט 2 אדער 3 פאלשע עדות אום צו קענען אנזעצן נאך א פאר יודען אין קערקער. דער געהאלט איז א יאהר-גאנג פלאקן שיסער. זיך צו ווענדען קורריענטעם 1258".

"עס ווערט געזוכט א ביליגע שיפסקארטע נאך טראנסוואל (דרום אפריקע, וואו עס איז אויך פאראן א אידישע קהילה פון פרויהענדלער. פ. כ.) זיך צו מעלדן אם שפעטסטען ביז צום 5-טען נומער פון „דער פויק“, צום זונה רעדאקטאר פון פלאקען שיסער.

"מען זוכט בארכירער וואס זאל זיך אונטערנעמען אפשערען און אפראזירען א פארשיווע ווערימעגע באשעפעניש. זיך ווענדען צום פלאקען שיסער.

"משוגנער! פארוואס שיססט ניט אריין דיא 50 טאלאר, וועלכע דיין טרפה'ר פיסק האט פערשפראכן צו שיקן צום בוך, דיא שילסט זיך נאר מיט קינדער? לעווין"

אין די ווייטערדיקע נומערן איז שוין אויך דער דאזיקער מין הומאר נישטאָ. און די בלעטלעך זיינען פול מיט אזעלכע פסוקים: „איכה היתה לזונה קריה נאמנה, מלאתי משפט, צדק ילין בה ועתה מרצחים... שמעו נא זאת עם סכל ואין לב... און אזוי כמעט גאנצע קאפיטלען פון ישעיה און ירמיה, וואס דארפן ווייזן אף דער תנך קענטעניש פון דעם רעדאקטאר און אריינ-פירן אין דעם רעכטן געדיכטן פון דער פאלעמיק, וואו ווערמאנט ווערט אנגערופן זונה און מסור, פאסקודנער גרעק, משוגענער, מבזה'ניק, טרפה'ניק, משומד, ימה שמוני'ק... אדער עס הויבט זיך אן אן ארטיקל מיט א נמרא ווארט, כדי צו ווייזן די לומדות פון וואלף צייטלין, וועלכער גייט טאקע באלד איבער אין אזא אטאקע אף ווערמאנט:

"כד רגיז רעיה על ענא עביד לנגדא סמיותא. אז דער פאסטוך איז אין כעס אף זיינע שאף, מאכט ער דעם פהירער א בלינדען. דיא זעלכע מליצה גייט יעצט אויף דיא „תלמוד תורה“, אז די גדולים דארפען האבען די

מפלגה, איז זייער פיהרער א בלינדער נידערטרעכטיגער לומפ, וועלכען זיי אליין ווייסען אז אלע זיינע יאהרען וואס ער איז אין ארגענטינע לעבט ער נאָר פאן ווייס פלייש"...

וו. צייטלין באנוצט אף ווערמאנטן שוין אנדערע, מער כאראקטע- דיסטישע עפיטעטן. ער רופט אים אן „בלעכלעך פארטיילער“. („בלעכ- לעך“ זיינען דער קאנטראל פון די אלפאנסן, דורך דעם „מאדאם“ פונם הייזל, אפן פדיון פון די פרויען. פ. כ.)

ס'וועט זיין דער גרעסטער טעות צו מיינען אז די דאזיקע „פאלעמיק“ האט געהאט וועלכן עם איז געזעלשאפטלעכן גרונד, כאָטשע דער ארויס- געבער וואלף צייטלין, שרייבט אין ערשטן נומער פון „דער פויק“ אז ער גייט באקעמפן ווערמאנטן, ווייל ער נעמט זיך אן די קרוידע פון די אנשטאלטן.

אין נומער 21 לאזט דער רעדאקטאר ארויס די קאז פון זאק און מיר דערוויסן זיך אז דאס בלעטל איז אויסן געווען אומצובריינגען די „פאלקס שטימע“ כדי אפצוציען ווערמאנטס קליענטן. אין דער דרו- קעריי וואו ווערמאנט האט געדרוקט „דיא פאלקס שטימע“ זיינען אויך געמאכט געווארן פארשידענע דרוק ארבעטן פאר סוהרים, און וואלף ציי- טלין, וועלכער האט אויך געהאט א דרוקעריי, קלאגט זיך דארט:

„טראץ אלע אונזערע וואהרע איבערצייגונג, שטיצט מען דאך דעם נעמיינעם לומפ פון אלע זייטען מיט ראטה און טהאט, אלע אוויזעס און ארבעט פון פעראיינען זא איין נידעריגען שופט איבער געגעבען, עם ווערט איבערען שטאט געשנאָרעט און דעם וואנאכונד געגעבען, און פיעלע אנדערע שטימצונגען, וועלכע עם ווירט דעם קופלער משרת איבער געגעבען אים ער זאל איבער פאלען און בעליידיגען אנשטעני דינע פאמיליעס..."

ווי עם זעט אויס, האָבן זיך מענטשן אריינגעלעגט אין שלום און וו. צייטלין האָט אפגעשטעלט דאָס דערשיינען פון „דער פויק“.

צום ווידערדרעשיינען פון „דעם פויק“, אין א יאר ארום, נומער 31, פון 6-טן סעפטעמבער 1901, כ"ב אלול תרס"א, שרייבט וו. צייטלין א לייטארטיקל „צום נייעם יאר“, וואס איך געפון פאר נויטיק איבערצו-

געבן אלס כאראקטעריסטישע אילוסטראציע פון די געזעלשאפטלעכע אינד-
 טערעסן וואס האָבן דער דעמאלטדיקער זשורנאליסטיק אינטערעסירט:

„דיא וועלט געשיכטע איז עלטער געווארען מיט איין יאהר אויך
 מיר אידען אין בוענאס איירעס זיינען מיט איין יאהר עלטער געוואר-
 רען, וואס מיר האבען אויף געטאהן אין דעם יאהר? דאס ווייסט יע-
 דער בייא זיך יעדען פאלס האבען מיר ניט פיעל אויף געטאהן, בלויז
 מיט אייניגע אויסנאהמע דהיינו געמסורט איין ארעמען ציגארעטען
 מאכער ווייל ער האט געטאהן איין גרויסען פארברעכען זיין פרוי און
 קינדער צו געבען ברויט נאך אייניגע מעהר אדער ווייניגער געשאדעט
 אין פרנסה, אדער אמווייניגסטען געזוכט צו שאדען, ווייטער איז גע-
 גאנגען דיא קהילה אין איהר נארמאל גאנג וויא דיא וועלט פיהרט זיך,
 אין מאראל זיינען מיר אבער געזונקען יאהרען צוריק מענשען זיינען
 געווארען בעליידיגט פאן איין לומפ וואס דיא שטאט האלט איהם אלס
 כלב אום אן צו רייצען אויף דעם אדער יענעם, פיעלע פון די לעזער
 וועלען זיך עראינערען ווען מיר האבען מיט זייא געשפראכען וועגען
 דיא צייטונגען און זייא האבען בעהויפטעט אז שלאגען מוז ער זיך
 מעג זיין אפילו מיט דיא ווינטמיהלען נור ניט צו שטעלען אויף אונ-
 זער באהויפטונג האָבען מיר נאָך געגעבען און מיר האָבען
 אויף געהערט ארויס צו געבען „דעם פויק“ איין קיילעכדי-
 גען יאהר, דעם רעזולטאט ווער עס האט רעכט געהאט זעהט איהר
 יעצט ארויס, אז אין איין בלאט גייט ניט אריין דיא אלע שמוץ וואס
 ער האָט צוזאמען געקליבען ניט ער זיי 2 אין איין וואך, און די שולד
 איז ניט פון כלב וואס בילט זאנדערען פאן דעם מענשען וואס גיבט
 דעם כלב עסען און רייצט איהם אן אויף דעם אָדער יענעם, הגם ער
 איז שאהן אביסעל וואכענדיג געווארען ווייל אלע זעהען ארויס אז
 ער איז א גראבער יונג ער ציערט זיך אויס מיט פרעמדע פעדער, ער
 בעהרימט זיך אז ער האָט געשריבען אין „המליץ“ און אנדרע ציי-
 טונגען וויא איז דאס א מענש אזוי אומפערשעמט צו זאגען וועהרענד
 בייא מיר ליגט נאך די קאפיעס וואס איך האב איהם איבער געגעבען
 און ער האט דארויף זיין נאמען אונטער צייכענט. איך גיב 25 פעסעס
 אויף איין וואלטהעטיגען אנשטאלט וועלכען ער וועט מיר אן צייגען

אויב ער וועט קענען פארטייטצען דיא ארטיקלען וועלכע ער האָט
 געשריבען? אין המליץ, המגיד, העברי, א. ז. ווייטער דער מענש איז
 ניט פעהיג אויף קיין זאך מעהר וויא צו זידלען וויא איין מארק יודע-
 נע, ער פערשטייט גאר ניט זאגאר פיין צו זידלען און פיר בוענאס איי-
 רעסער אידען איז דאס אלעס גוט און וואהל מען ווינשט גאר ניט
 בעסער, ווען עס וואלט זיך געפינען אייניגע פערזאנען וואס זאלען
 זיך אינטערעסירען אז דער שמוץ זאל אויף הערען איז דא גענוג מיר
 טלען וויא אזוי אזא געמיינעם שופט דעם מונד צו פערמאכען, נור
 אלעס איז ביז א צייט דער קרוג גייט צום וואסער ביז דער אויער
 ברעכט, און עס וועט קומען דיא צייט און זאגאר גאנץ קורצליך וואס
 עס וועט אויף געהערט ווערען איינצעלנע פערזאנען באשמוצט צו
 ווערען מיט דעם אבזיכט איין מורא צו ווארפען אויף דיא איבעריגע,
 אום אויס צו פרעסען געלד מיט דעם אויס רייד פון אבאנעמענט,
 אוויסאָ, און זא ווייטער ווייל עס וועט מוזען פלאצען דער גערולד פאן
 דעם פאלק, און דאן וועט זיין ווייא דעם יעניגען וואס וועט וועלען
 שווימען קעגען דעם שטראָם ער וועט פארניכטעט און פערגעסען ווערען
 אהנע איין שפור נאָך זיך צו לאזען, דאס איז דיא לעצטע ווארנונג
 וואס מיר גיבען דעם גרויסען געבילדעטען רעדאקטאר. און מעהר ווע-
 לען מיר אויף זיינע שמוצערייען ניט ענטפערען אין דיא ציילן פאן
 פויק אדער אין איין אנדער צייטונג וואס מיר רעכענען ארויס צו געבען
 מיט איין מאנאט שפעטער, וויא עס וועט אנגעצייגט ווערען צו דיא
 גינסטיגע צייט".

(וו. צייטלין)

ווי שוין געזאגט איז דער נומער 31 אויך געווען דער לעצטער. די
 אנונסירטע אין דעם ארטיקל צייטונג, איז טאקע דערשינען אונטער דער
 זעלבער רעדאקציע. זי האט זיך גערופן „די בלום". ליידער איז מיר ניט
 געלונגען צו באקומען וועלכן עס איז עקזעמפלאר פון איר. נאר לויט דער
 עדות פונם ה' וו. צייטלין, אף וועלכן איך מוז זיך פארלאזן, האָט „די
 בלום" אנטהאלטן נייעס און פארשידענע ארטיקלען און איז מיט גארניט
 ענלעך געווען צו „דעם פויק". פון „דער בלום" זיינען דערשינען לויט דער

עדות פון דוד נאלדמאן אין זיין בוך „די יודען אין ארגענטינע“, (ארויס-געבן אין 1914), 16 נומערן. מענטשן האבן זיך אריינגעלייגט אין שלום, ווערמאנט האט איבערגעפירט זיין „פאלקס שטיממע“ אין צייטלינס דרו-קעריי און די שונאים האבן זיך איבערגעבעטן.

פאר דעם יאר צייט וואס „דער פויק“ איז ניט דערשינען, האט דאך ז. לעווין ווערמאנטן ניט צורוגעלאזט. ער האט געפונען אן אנדער מיטל, ווי ווערמאנטן צו „דערגיין די יארן“. ער האט צוזאמענגעשטעלט א טעא-טראלע „רעוויסטא“, אונטערן נאָמען „ווערמאנט אף דער קאטרע“ (קא-טרע-א שער-בעטל), און האָט די דאזיקע „רעוויסטא“ אויפגעפירט אין א סאלאן, אלײן שפילנדיק די ראל פון ווערמאנטן, וועלכן ער האט, ווי מען דערציילט, פונקטלעך נאכגעקאפירט.

דאס איז אנב געווען דאס ערשטע מאל וואס מען האט געשפילט אידיש טעאטער אין בוענאס איירעס.

ווערמאנט איז דאן שארף ארויסגעטראטן אין „דיא פאלקס שטיממע“ אקעגן דעם טעאטער, האט געדראעט צו פארמאסערן, און דער עולם האט ווירקלעך אויפגעהערט צו באזוכן דאס טעאטער.

דער געשיכטע שרייבער פון אידישן טעאטער אין ארגענטינע, וועט זיך מוזן רעכנען דערמיט אלס פאקט, אז דאס אידישע טעאטער האָט זיך אין ארגענטינע אנהויבן אפן זשורנאליסטישן געביט.

1908 1909
"דער פאלקסבלאט" — "ידיש-

ארבענטינישעס, וואַכנבלאט"

(1913 — 1910)

פון דער עקזאטישער „פאלקס שטיממע“ און איר עקזאטישן רעדאקט־טאָר („דער פּוּיק“, ווי אײַך האָב שוין אָנגעמערקט, דאָרף באַטראַכט ווערן נײַט מער ווי אַ רעפּליק אין אַ מחלוקת, פּון אײַנעם וואָס איז אַרײַן אין ווער-מאָנטס טאָן און אים איבערגעשרינגן), טוען מיר אַ שפּרונג צו אַן אויסגאָב־בע וואָס האָט קײן שום פּנים נײַט געהאַט און האָט דאָס אויך נײַט געוואַלט האָבן: „דאָס פּאַלקסבלאַט“, אַ וואָכנבלאַט, געגרינדעט אין 1908 פּון יואַל ראַזנבלײַט (דער גרינדער פּונם „אײַדישן פּאַנאָגראַף“) בשותפות מיט ג. ב. אײַצקאָוויטש, אײַנגטימער פּון אַ שיפּסקאַרטן קאַנטאָר. פאַר רעדאַקטאָר האָט יואַל ראַזנבלײַט ווידער געשטעלט דעם באַקאַנטן פּאַביאַן ש. הלוי, וועל-כער איז זיך אָנגעגאַנגען זײַן וועג מיט די כּנסת ישׂראֵל־אַרטיקלען, און אַלײַן האָט ער זיך אַרויסגעלאָזט איבער די געשעפּטס הײַזער זוכן אַנאַנסן, וואָס צוליב זײַ האָט ער דעם „פּאַלקסבלאַט“ געגרינדעט.

דער אינטערעס פּון ג. ב. אײַצקאָוויטש אין דער אויסגאַבע איז באַשטאַנען דערין וואָס ער האָט נױטיק געהאַט צוליב זײַנע געשעפּטן אַ מיטל פאַר רעקלאַמע. „דיא פּאַלקס שטיממע“, וואו ער פלעגט אַנאַנסירן זײַן שיפּס־קאַרטן קאַנטאָר, האָט אים קײן נוצן נײַט געקענט בריינגען, זי פלעגט בלױז געלײענט ווערן פּון די געצײלטע קהלשע צאַפעס און צאַפעקלעך, פּון די פאַרוואַלטונגס מיטגלידער אין די צדקה פאַרײַנען, שײַלן און תּלמוד תּורה'ס, צוליב אַ מודעה, אַ רכּילות'ל. די ברייטע אײַדישע מאַסע אײַנגעוואַנ-

דערטע פאר די פאר יאר, וואס האָבן געשפארט געלט אף אהיימצופארן, אדער אריבערצוברענגען די קרובים, קויפנדיק שיפסקארטן אף אויסצאלן, האָבן זי ניט געלייענט. ווערמאָנט האָט אויך אט די מאסע ניט געהאט מיט וואס צו פאראינטערעסירן, ער איז געווען פרעמד צו איר.

אבער אויך דאָס „פאלקסבלאט“ האָט ניט געקענט געפינען דעם וועג צו דער דאזיקער מאסע. פאַביאָן ש. הלוי'ס מאמרים און זיין דייטשמעריש, ווי די בשר כשר אינטערעסן, וואס זיינען דארט געקומען צום אויסדרוק דורך די שוחטים וואס האָבן גענומען די פען אין דער האנט, האָבן דאָס ניט באוויזן.

אזוי האָט זיך געצויגן ביז עס איז געשען אין נאוועמבער 1909 דער נקמה אקט פון שמוען ראָדאָוויצקי אף דעם פאליציי שעף פאלקאָן. די רע-דאקציע האָט זיך דערשראקן און איז ארויסגעקומען מיט א פארדראמאנס ארטיקל קעגן דעם אקט און ניט געזשאלעוועט קיין שארפע ווערטער: „מהרסיך ומהריביך מִמֶּךָ יצאו“ און ווייטער אין דעם זין, און דאָס האָט געשאט ניט נאָר דער „פאלקסבלאט“ נאָר אויך ג. ב. איצקאָוויטשן אין זיינע געשעפטן. ס'איז קיין אנדער מיטל ניט געווען ווי אפצושטעלן דעם „פאלקסבלאט“.

אין דעצעמבער 1910 הויבט ווידער אָן דערשיינען א צייטונג, ארויס-געגעבן פון יואל ראָזנבליט מיט איצקאָוויטשן, שוין אונטערן נאָמען „אי-דיש ארגענטינער וואכענבלאטט“.

לויט דער נומעראציע האָט דער „אידיש-ארגענטינער וואכענבלאטט“ געהייסן א פארטזעצונג פונם „פאלקסבלאט“, אזוי אז דער ערשטער נומער זיינער איז געווען 54 און דער יארגאנג 2. געטון איז עס געווארן כרי לייב-טער צו קענען באקומען אאנאסן פאר דער צייטונג אין די ניט אידישע געשעפטן. צוליב דעם זעלבן צוועק איז אויך דער נאָמען פונם וואכענבלאט אין שפאניש „Semanao Israelita Argentino“ געווען

אפגעדרוקט מיט גרויסע אותיות, גרעסער ווי די אידישע, און איבער דעם אידישן נאָמען. אונטערן שפאנישן נאָמען איז געווען א סובטיטל:

Organo de los intereses Israelitas en la América del Sud, Sociales, Económicos, Comerciales y Políticos.

אין אידיש הייסט דאָס: אָרגאַן פון די אידישע אינטערעסן אין זיך אמעריקע, סאָציאַלע, עקאָנאָמישע, און קאָמערציעלע פּאָליטישע. אין אידיש איז דער סוכמיטל ניט געווען. אויך קיין רעדאקטאר איז ניט אנגעוויזן. און מען האָט צו דעם דאָזיקן וואכנבלאַט, 8 זייטן גרויסן צייטונגס פארמאט, קיין רעדאקטאר ניט באדארפט. פון אנהויב ביזן סוף איז דאָס געווען בלויז שער-ארבעט, וואס פלעגט געטון ווערן פון... זעצער. געשניטן האָט מען מערס-טנס פון די אמעריקאנער צייטונגען. פלעגט אמאָל אריינגעשיקט ווערן אן ארטיקל פון אן ארטיקן אדער פּראָווינציעלן אידן, פלעג עס שוין דער זעצער צורעכטמאכן.

געטראפן האָט מען דאָרט פון צייט צו צייט אן ארטיקל, אין דעם סטיל פון „הה וואָבוי“, געשריבן פון משה רובין — אן אלטער משכיל און ציוניסט פון איזמאָיל (בעסאַראַביע) — און אויך א דערציילונג זיינע, אין וועלכער די זאהנע האָט אראפגעקוקט פונם ליכטיקן היממעל...; א לייכטן פעליעטאָן אין המשכים איבער דעם ארטיקער אידישקייט, געשריבן פון בוקי בן אָגלי, דער פסעוודאָנים פון א ירושלימער משולח, וועלכער פלעגט זיך רופן רעווערענד עפשטיין; אן ארטיקל וועגן הויכע ענינים פון הרב דוד הכהן שוב גלאזערמאן, געשריבן אין אידיש פון בלויז הויכע ווער-טער מיט פארבימענע טייטשן און באגריפן, אונטער וועלכע עס האָט גע-שטעקט רבנישע געשעפט מאכעריי.

א סימן פון א רעדאקציע איז אפשר אָט דער מין ארטיקל:

א ו י פ מ ע ר ק ז א ם

„מיר בעטען אלע אונזערע געהערטע אַבאָנאַדען, זאָלען זאָ גוט זיין און באהאלטען די לעצטע רעסיוועס (קבלות. פ. כ.) וואס זיי האָ-בען פון אונז, ווייל אזוי ווי עס איז פאר נייריאַר, וועט געהן א מענטש פון דער רעדאקציע אן קאנטראליערען די רעסיוועס און אויך אין דער זעלבער צייט אטענדירען די רעקלאמעס (קלאַגעס. פ. כ.) וואס יעדער האָט.

מיט אכטונג

די רעדאקציע

דערפאר אבער איז אנאנסירט א ספעציעלער רעדאקטאר אין שפא-

ניש:

R. MERLO

Redactor en Castellano

מען דארף דערפון ניט מיינען אז דער „אידיש-ארגענטינער וואכענ-בלאטט“ האָט געהאַט אן אפטיילונג אדער א זייט אין שפאניש, ווי די ענגלי-שע זייט אין די נאָרדאָמעריקאַנער אידישע צייטונגען. אין שפאניש פלעגט זיין אף דער ערשטער זייט א מין אנאנס פון דער רעדאקציע, אין דער פארם פון א לייט ארטיקל, וועגן די געשעפטן וואס איצקאוויטש האָט גע-פירט און דער דאזיקער אנאנס איז געווען רעדאקטירט פון דעם ה' מערלאָ, וועלכער איז אין דער אמת'ן געווען אן אנאנסן אגענט.

איינס פון אט די „לייטארטיקלען“ פון דער שפאנישן רעדאקטאר אין „אידיש-ארגענטינער וואכענבלאטט“, וועל איך דאָ איבערזעצן אלס מוסטער:

„צו די קאלאניסטן“

און אימפּאָרט הייזער פון מאשינען

„ס'איז באקאנט דער וואקס פון דער אידישער איינוואנדערונג אין דעם לאנד, וועלכע געפינען אלערליי דערלייכטערונגען פאר ארבעט, איבערהויפט אגריקולטור, ווי עס באווייזט דער פאקט אז עס זיינען צעשפרייט אידער די פראווינצן בוענאָס איירעס, קאָרדאָבא און סאנטא פע, טווינטער לאנדקלייט, וועלכע האָבן געשאפן זייערע באדייטנדע קאלאניעס, וואס גיבן זיך אפ צו אגריקולטור, צו וועלכער זיי זיינען פון אנערקענטער קאמפעטענץ.“

„ס'איז אפילו אמת אז די דאזיקע קאלאניסטן געלינגט אין א קורצער צייט צו זען געקרוינט זייערע פארלאנגען, מיט גוטע פראָ-דוקטן, אלס קאָנסעקווענץ פון דער ארבעט. ס'איז אויך אמת, אז דאָס געשעעט ווען זיי האָבן א גוטן שניט, אבער אויך דאָס פארקערטע, ווען זייערע פעלדער זיינען אָפגעראַמט דורך היישריק, טרוקעניש אדער אנדערע פלאגעס.“

„יערענפאלס, דער אידישער קאלאניסט וואס באזעצט זיך אפן פעלד מיט זיין פאמיליע, מיט דעם נאטירלעכן פארלאנג אויסצוקומען, איז שפארעוודיק, אן שלעכטע נויגונגען, ארנטלעך און צאלט זיינע חובות, ווי מען קען דאָס זען ווען זיי קומען אהער אין שטאט קויפן זייערע אנראר מאשינען, דעריבער מעלדעט דער וואכנבלאט אלע אידן פון די קאלאניעס, אז אויב זיי ווילן קויפן מאשינען, אין גרעסערן אָדער קלענערן מאַסשטאַב, זאלן זיי זיך פריער זען מיט דעם אַרמיניסטראַד טאר פון דעם וואכענבלאט, הער ג. ב. איצקאוויטש, וועלכער וועט זיי פארשטעלן פאר פעסטע געשעפטסהייער וואס אימפארטירן אלערליי מאשינען, אלס פארמיטלער פאר גוטע אפּעראציעס, אן שום פראצענט, נאר בלויז כדי צו העלפן און נוצליך צו זיין זיינע גלויבנסגענאסן, ווי זיי טוען דאָס ארויסגעבנדיק דעם וואכנבלאט.“

„דאס זעלבע, די געשעפטס הייער וואס וועלן אריינגעבן זייערע אנאנסן וועגן אנראר מאשינען אין דעם וואכנבלאט, קענען זיך ווענדן צום הער ארמיניסטראטאר אף דער גאס קאליאָ נומער 689, וואו זיי וועלן באלד דערליידעקט ווערן, און מיר מאכן זיי אויפּמערקזאם אז עס וועט זיי געמאכט ווערן א באדייטנדע הנחה אף די אנאנסן, כדי אזוי ארום פארלייכטערן אויך אונזערע אפּעראציעס, צו וועלכע מיר וועלן זיך פון היינט אן אפגעבן.“

נאך אלע מסחרים צוזאמען מיט דער צייטונגס מסחר, וואס איז בא איצקאוויטשן געווען א רעקלאמע מיטל פאר זיינע אנדערע פארשידענע געשעפטן, האָט ער באנקראָטירט און איז אריבער די אנדן בערג קיין טשילע, באגלייט מיט נאָך א גרויסער צאל אידישע סוחרים, וועלכע שטעלן איצט פאר מיט זיך די פני פון טשילענער „יודנטום“.

דעם „יודיש־ארגענטינער וואכנבלאטט“, האָט איבערגענומען וואלף צייטלין, וואס בא אים אין דרוקעריי האט ער זיך געדרוקט, פאר דעם חוב, וואס איצקאוויטש איז אים שולדיק געבליבן, און איז אליין געווארן דער רעדאקטאר, אדער בעסער געזאגט, האט געלאזט די רעדאקציע ווי פריער, אף די זעצער. צו די פריערדיקע „מיטארבטער“ קומט צו דער זעצער עוזר כומאזשני (איצט ארמיניסטראטאר און איינער פון די גרינדער פון „די פרעסע“), וועלכער הויבט אָן שניידן פאר דעם „יודיש־ארגענטינער

וואכענבלאטט" פון דעם „פריינד“, אנשטאט וואס פריער האבן די זעצער, געשניטן פון די אמעריקאנער צייטונגען. דער בייליס פראצעס האָט דע-מאלט געגעבן גענוג אינטערעסאנטן שטאף. ער שרייבט א מאל אליון א פעליעטאן אונטערן פסעוודאנים ר'ב עוזר'ל, זעצט איבער א דערציילונג פון רוסישן און דער בלאט ווערט אנגעפילט.

אזוי ציט זיך עס, ביז נאוועמבר 1913, ווען וו. צייטלין פארטראכט צו פארוואנדלען דעם „יודיש-ארנענטינער וואכענבלאטט" אין א טעגלעך-כער צייטונג, וואס זאל אנהויבן דערשיינען פון 1-טן יאנואר 1914, אונ-טערן נאָמען „דער טאָג", און ער נעמט צו באצייטנס אלס רעדאקטאר י. ש. ליאכאוויצקי.

ליאכאוויצקי פיגורירט נישט אלס רעדאקטאר, נאר דער „יודיש-אר-נענטינער וואכענבלאטט" באקומט ליאכאוויצקיס טאן און פארב. עס בא-וויווט זיך אף דער ערשטער זייט א מין נאטיץ וואס איז האלב כראניק, האלב לייט-ארטיקל. „געזעלשאפטלעכעס", וואס איז האלב כראניק און האלב אנגריף און אינטריגע אף פארדיינען און פערזאנען און באזונדערס די פאר ליאכאוויצקין כאראקטעריסטישע חכמהדיק-צוגעפונעטע פאליציי כראניק און געדיכטס כראניק וועגן באנקראטן, און א רוכריס „איבערן לאנד", וואס טראנט דעם זעלבן כאראקטער וואס „געזעלשאפטלעכעס". ס'איז כדאי צו ברדיינען א פאר מוסטערן פון ליאכאוויצקיס שפראך און זשורנאליסטישן סטיל. דערצו נעמען מיר א נומער „יודיש ארגענטי-נער וואכענבלאטט" און מיר דרוקן פון אים איבער אייניקע אויסצוגן פון די פארשידענע רוכריסן.

דער לייטארטיקל

ט ע א ד אָ ר רו ז ו ו ע ל ט

„מיטוואך, 10 אחר אין דער פריה, איז אנגעקומען דער עקס-פרעזידענט פון די פעראייניגטע נארד אמעריקאנער שטאאטען, מ'ר רוזוועלט. איז אויפגענומען געווארען פון מעהרערע גדולים און פער-טרעטער פון עטליכע חברות.

דעם זעלבען טאג האט ער אויך אויפגענומען, אין דער אמערי-

קאנישער לעגאציאן, אלע די יעניגע, וואס האבען איהם בענריעכען
געוואלט.

אין נאמען פון כל ישראל זיינען געגאנגען די העררען ענריקע
שוסטער, גערשטיון און ד"ר זשאבאטינסקי. אלס דאלמעטישער האט
געדיענט דער ערשטער, וועלכער קען במחילה נאך זעהער וועניג די
ענגלישע שפראך. רוזוועלט האט זיי געזאגט, — אז ער האט שטארק
ליעב אידען, א סימן: מ'ר אסקאר שטרוים איז א מיטגליעד אין זיין
מיניסטער קאבינעט געווען, ער האָט זיי א „שעק־הענד'ס" געגעבען.
און זיי זיינען מלא שמחה א היום געגאנגען.

אלע אידען האט עם וועניג עהרע געמאכט, וואס א פאאר יונגער
לייטלאך, זענען געשטאנען ווי די שאינו יודע לשאול'ס און אויכער
גלאצט א פאאר גרויסע אויגען אויף רוזוועלט'ן. ניט שוין זשע זענען
אין דער אידישער געזעלשאפט ניט געווען טיכטיגערע און וועניגסטענס
אימפאנענטערע פערזאנען?

נור, מי שיש לו הוצפה — יבוא ויטול; — קינדער האָבן גע-
וואלט זיך שפיעלען האבען זיי דעם יודעשען נאמען פאר א צאעקאלע
אויסגעקליבען...

דאס פאלק האט זיך, — ניט אכטענד אלע קאמבינאציעס און
מיטלען, וואס דער רעסעפציאן קאמיטעט האט אונטערנומען, — קאלט
פעהרהאלטען צו רוזוועלט'ן. אלע זעהן אין איהם דעם אימפעריאליסטי-
שען פערטרעטער, וואס האט צערשפיצעלט דער עקוואדאר רעפובליק,
וואס האט מיט זיינע גענעל אריינגעקראכען אין סאמע הארצען פון
נוואטעמאלא, און אונטער וועמענס צייהן מעקסיקא ליגט.

א סברה, אז די סטודענטען פרעפארירען א ריעזען דעמאנסטרא-
ציע דעם שריפטעלער מאנועל אונארטע, דעם קעמפפער פאר'ן עקזיס-
טענץ פון די קליינע רעפובליקען. דאס זאל דיענען אלס אונדירעקטער
פראטעסט געגען רוזוועלט'ס פאליטיק.

דיוער וועט פרויטאנ און מאנטאנ פארטרעגע האלטען אין קאלאן
טעאטער.

רוזוועלט איז יעצט אלט ארום 55 יאהר; ער האלט זיך אבער פיר
זיש, ווי אויך גייכטיג פיעל יונגערער און קרעפטיגער.

ניט איינע פון אלע היגע אויסלענדישע חברות, ניט די ארגענטי-
נער אפילו, האבען טהייל גענומען אין רווועלט'ס רעסעפציען. געטוהן
האבען עס נור א פאאר אידישע פעראייניגן: די נארד-אמעריקאנער
און די אנגעהעריגע צום סאציאל מוזעאום.

דאס האט פעראנלאסט, אז א פאאר אבענד צייטונגען, זאלען זיך
לוסטיג מאכען איבער דער אידישער שמחה מיט רווועלט'ן.

זיי געפינען, אז די אידישע דעלעגאטען זענען אימפעריאליסטען
וויילען נארד אמעריקא זאל פארנעהמען די גאנצע וועלט, אפילו ציון
אויך... מיר אבער האלטען דיזע נישט מעהר, ווי פאר מהיפית'ניקעס...

געזעלשאפטליכעם

„דורשי ציון“

„די ציוניסטען האבען דעם ערשטען נאוועמבער א באל געגעבען,
כדי אנצופיהלען די לעכערדיגע טאש פונ'ם צענטראל קאמיטעט.

אום אבער דער עולם זאל ניט ערפארען צו וועלכען צוועק מען
ניט די פאאר סענט, האט מען עס געמאכט אויפן נאהמען פון א חברה;
אבער די מתעסקים האבען דעם אמת ארויסגעוויזען.

דא זוכט מען ווידער אונטערשטיצען א פאאר גוטע ברידער וועל-
כע וואקלען זיך נעביך ארום ציוניסטישן צ. ק. און פארדינען געבען
איהם די חיונה בצמצום.

די ציוניסטען וואלטען נאך געקענט אויסקומען אהנע בעלער ווען
זיי זאלען האבען טיכטיגע ארבייטער און בעגרענצען די אויסגאבען,
אבשאפען די אומזיסטע פרעסער, צוזאמען מיט'ן צ. ק. וואס טוהט
קיין אנדער זאך, אויסער וואס ער לאזט ניט די חברות אונהאבענדיג
זיך צו ענטוויקלען, און נעמט ביי זיי צו יעדען לעבען און יעדע טעה-
טיגקייט, פונקט ווי דעם לעצטן סענט אויף דירה געלד און אנדערע
הצטרכות.

צייט די אמת'ע ציוניסטען זאלען זיך בעפרייען פון די אפטרופוסן
זאנסט וועט מען זיי אימער האלטען פאר מינדעריעהריגע קינדער מיט
יונגעלשען שכל...“

איבערן לאַנד

ר'ב אברהם ווייניקאוו

„דער גרויסער פרעזידענט פון ת'ע ד'ר הערצל, ה' אברהם ווייניקאוו, איז שטארק ברגז, וואס מיר האבען איבער זיין סארט ארבייט ארויסגעזאגט. דאס איז א'ן אלטער כלל: דעם אמת קען מען ניט ליידען! „ס'איז איהם אבער א נייער איינפאל אויפ'ן זינען געקומען: ער וועט דעם „וואס ער נב לא ט ט“ דן זיין למיתה... דערצו האט ער א דריי זיטצונגען געמאכט, און ליידער האט מען זיך ניט געקענט איינפערשטעהען, וואס'ער מיתה איהם צו געבען... געבליעבען איז געהן אנצופרעגען א'ן עצה ביי א בעל דין...“

„אונז הארט אבסאלוט ניט דער האַרבער פסק, וואס דער גרויסער ווייניקאוו וועט ארויסגעבען, אבער וואס ער בעריהרט אונז יא, איז פאלגענדעס:

„א עדה יודען דארפען זיך ניט לאזען פיהרען פון איינעם, וואס האלט זיי פאר שאף, פאר אונוויסענדע לעמער, און טרעט אויף זייערע קעפ, האלטענדיג אלע אנדערע פאר עמי הארצים, וועהרענד ער אליין איז נאך זעהר ווייט פון בילדונג.“

„א פארשטעהער פון א חברה, דארף זיין מעורב בין חבריות, זיך קענען מאכען סימפאטיש און נוצליך, טוהן דעם ווילען פון פאלק, פון זיינע מיטגלידער, ניט רייטען אויף זיי.“

„אויסער דעם דארף א מנהיג האבען א געוויסען גראד שכל און דרך ארץ, זאכען וואס אונזער פריינד האט ניט אויף א קווינט...“

אין דער קאמיסאן פון דער זעלבער חברה, אנהייבענדיג פון וויצע פרעזידענט ביז צום לעצטען וואקאל, זענען אלע פיעל פאסענ-דער ווי ווייניקאוו, פרעזידענטען צו זיין, וועניגסטענס בעזיצען זיי אבשיי פאר'ן דעת הקהל און וועלען רעספעקטירען זייערע מיטגלידער.

מיר גלויבען אז די חברים פון תלמוד עברי זענען ווייט ניט קיינע וועלען און וועלען ניט לאזען, אז א פויער, — ווי גרויס ער זאל ניט זיין — זאל רייטען אויף זייערע רוקען.

פאליציי נייעס

א נלגול פון א שוסטער

„דער פאליציי אפיציר העקטאר אינגלעסיאס האט זיין אינס-
פעקציאנ'ס רייווע געמאכט, רייטענדיג אויף זיין פערד אין דער 16-טער
סעקציאן.

ביים עק פון די גאסען וויעיטעס און לימא, האט זיך דער פערד
איבערגעשראקען און אנפאנגען ווילד לויפען איבער'ן גאס, אהנע דאס
דער רייטער זאל איהם בעהערשען קענען.

אזוי איז ער געלאפען ביז בראזיל 1138, וואו פעליקס א. פאנא
האט א שוכווארג געשעפט. אהין איז דער צובושעוועטער פערד אריין
זיך דארט פערטשעפעט אין די שאכטלען און סטויקעס און זיך איבער-
געקעהרט מיט'ן רייטער צוזאמען, אנמאכענדיג א שאדען אויף מעהרע-
רע פעזאס.

וואס האט דעם פערד געצויגן צום שוסטער?
דארויף וועט שווערליך פאר א פשוט'ן בשר ודם מעגליך זיין
צו ענטפערען. דערביי זענען זיכער פערבונדען די סתרי סודות פון
פערדישע נילגולי נשמות...”

„דער טאָג“

(1916 — 1913)

דעם 1-טן יאנואר 1914, ווי ס'איז אנונסירט געווען, איז אנשטאט דעם „יודיש ארנענטינער וואכענבלאטט“ דערשינען דער „טאָג“ אונטער ש. י. ליאכאָוויצקיס רעדאקציע.

די דערשיינונג פון א טעגלעכער צייטונג האָט צוגעצויגן די אויפֿ־ מערקזאמקייט און דעם אינטערעס פון א גרויסער טייל אידישע „קולטור טוער“. א צייטונג איז שטארק נויטיק געווען. אמת — האָט מען זיך גע־ טראכט — דער ארויסקגעבער איז דער אלטער דרוקער צייטלין, אן אלט־ מאַדישער איד וואס האָט בלויז אינטערעס פאר בית עולם און תלמוד תורה, און דער רעדאקטאר איז ליאכאָוויצקי, אן עם הארץ אין דער נייער אידישער ליטעראטור און מיט א קוידערוועלשן אידיש, מיט א פארגאנגענהייט וואס וואלט אים באדארפט שטעלן מחוץ למחנה, אבער... דער חשק צו א טעג־ לעכער צייטונג איז אזוי גרויס און דרוקן זיך ווילט זיך אויך... און אפשר וועלן מיר מיט אונזער אינטערעס און מיטארבעט ווירקן צום בעסערן....

די דערשיינונג פון „טאָג“ האָט אויך ארויסגערופן בא איניקע א מין בלינדע פארערונג צו דעם פאקט גופאָ; „פאַטריאַטן“, ווי מען רופט די פארערער פון טעאטער אין אמעריקע. צווישן זיי ליבוש ווייסבלאָט, קול־ טורעל א גאנץ אנטוויקלטער ארבעטער, א העפטער, וועלכער האָט אוועקגע־ ווארפן די ארבעט און ארומגעלאפן פארשפרייטן די צייטונג, מאכן אבאָגענ־ טן פאר איר, זוכן פארקויפער. אגב, האָט ער אלס פארקויפער געפונען בלויז אלטע אידן אדער קאליקעס, וואס פלעגן פריער ארומגיין פארקויפן שוועבע־ לעך, און די אלטע אידן און אידענעס וואס זיצן בא די ציגארעטן קעסטלעך,

זיינען נאך ביז היינטיקן טאג די מערסטע אידישע צייטונגס פארקויפער.
דער לייבוש ווייסבלאט האָט אויך געאַרבעט צווישן די יונגע פען־האַלטער
אָר צוצוציען זיי אַלס מיטאַרבעטער אין „טאָג“.

עס איז אים געלונגען צוציען אבא קליגער, משה פינטשעווסקי,
לאזער לעווין (א בונדישער טוער פון ווארשא, וועלכער האָט זיך דאן
געפונען אין בוענאס איירעס) און אַלס אינווייניקסטן מיטאַרבעטער מיט
א הודשלעכן געהאַלט, דעם שרייבער פון די שורהס. אבא קליגער האָט
דארט געשריבן אינדווידואליסטישע שטימונגען, דערציילונגען, לידער,
אינדרוקן; משה פינטשעווסקי האט דארט אנגעהויבן שרייבן אונטערן
פסעוודאָנים „דער טעלענעשטער קאבאזשערץ“ פליסיקע פעליעטאָנען אין
פערזן; לאזער לעווין האָט געשריבן פאליטישע איבערבליקן, באזונדערס
איבער די פויליש־אידישע פארהעלטענישן; איך האב דארט איבערגע־
זעצט טעלעגראמען און כראניק פון די אונט צייטונגען, א סענסאציא־
נעלן ראמאן „דער שפּיאן“ און א גאנצע ריי דערציילונגען פון דעם
שפּאניער דעל וואליע אינקלאן; אזוי אז פאר ליאַכאָוויצקין איז בלויז
געבליבן דער לייט־ארטיקל און זיין באליבט געווארענע רובריק וועגן
באנקראטן.

לאנג האט אבער אט די מיטאַרבעט ניט געקענט אנהאַלטן. ליא־
כאוויצקי, וועלכער איז געוואוינט געווען אליין אנצופילן א צייטונג, פון
דעם ערשטן ביז דעם לעצטן אות, און אפילו די קארעקטור מאכן אליין,
האט פלוצים „פארשטריקט“. א פאר טעג האט די רעדאַקציע געאַרבעט
אַן ליאַכאָוויצקין, מיר האָבן גערעכנט, אז ער איז קראַנק און מעלדעט ניט,
מחמת ער וואוינט ווייט, אין א שטעטל וואס ליגט א שעה ריזע מיט דעם
טראמוויי פון בוענאס איירעס. דערנאך זיינען מיר געוואר געווארן, דורך
די זעצער, אז ער שטרייקט און האט באפוילן אז אויב די מיטאַרבעטער
פון דער רעדאַקציע און די זעצער וועלן ארויס אין שטרייק וועט ער זיי
שטיצן...

שטרייקן איז באמת געווען פארוואס. סאָי די זעצער, סיי די מיט־
אַרבעטער אין דער רעדאַקציע, האבן קיין מאל קיין געלט ניט באקומען
צו דער צייט. סוף וואך, גראד צו דער שעה ווען ער פלעגט דארפן צאלן,
פלעגט דער באַלעבאס, וו. צייטלין, נעלם ווערן. ערשט שפעט אין דער

נאכט פלעגט ער קומען, און דעמאלט, אז מען פלעגט אים גוט אויסזי-
דלען און אנסטראשען, פלעגט ער, א קליינינקער, א דערשלאנגענער,
אפשיקן די מאָנער צו זיין פרוי, — א דיקע אידענע, וואס ליאַכאָוויצקי
האָט איר א שם געמאכט דורך אפטע אינסינואציעס אף איר חשבון צווישן
די שוררס פון זיינע פאליציי כראָניקעס — און זי, די צייטלינקע, פלעגט
דעמאלט נאָך א סצענע מיטן מאן, ארויסשלעפן פון צווישן דעם צעגאסע-
נעם בוזים דאָס קניפל און אויסטיילן יעדן איינעם א פאר פעזאס עד
לחשבון... דער איינציקער וואס פלעגט אפנעמען דעם געהאלט נאך פאר
דער וואך, איז געווען דער מאשיניסט פון דער דרוק-מאשין. פונקט צום
אריינשטעלן די פארמעס, פלעגט ער ניט קומען. צייטלין האָט שוין געוואוסט
אז ער זיצט אין א דערבייאיקן קאפע-הויז און ווארט מען זאל אים רופן.
צייטלין פלעגט אים שוין אהין צוטראגן די פאר פעזעס און ס'איז געווען א
צייטונג אף מארגן. די איבעריקע האָבן דאָס ניט געקענט; אלס זעצער האָט
געארבעט זיינער א זון, וואס איז געשטאנען טאג ווי נאכט באם קאסטן,
אין רעדאקציע קען מען פארבייטן די מיטארבעטער מיט דער שער, קא-
דעקטור פלעגט וו. צייטלין אליין מאכן און אז ניט קארעקטירט, האָט אים
אויך ניט אויסגעמאכט...

מיר זיינען ארויס אין שטרייק און... ווי מיר זיינען נאר ארויס, איז
ליאַכאָוויצקי אריין.

פארשטייט זיך, אז נאָך אָט דעם שפיצל, זיינען מיר מער אין
„טאָג“ ניט געקומען, און ליאַכאָוויצקי איז געווארן דער איינציקער אין רע-
דאקציע.

שפעטער האָט אויסגעבראכן א סקאנדאל ארום „טאָג“ און עס איז אונדז
אביסל קלאר געווארן די סבה פארוואס ליאַכאָוויצקי האָט ניט געליטן נאָך
עמיצן צו זיך אין רעדאקציע:

פון דער קאלאניע בערנאסקאני, דעמאלט נאָך א יונגע קאלאניע, איז
ארויסגעלאזט געווארן א הילפסגעשריי. די קאלאניסטן האָבן דורכגעמאכט
א ריי שווארצע יארן און עס איז דערנאנגען דערצו אז מען איז דארט
פשוט געשטארבן פאר הונגער. דער „טאָג“ האָט געעפנט אף זיינע שפאלטן
א זאמלונג. עס זיינען געשאפן געווארן 1.200 פעזאס. קיין בערנאסקאני איז
אַבער פון זיי קיין איין סענט ניט אָנגעקומען.

פאר אונדן, וואס מיר זיינען באקאנט געווען מיט דעם אופן ווי עס האָט זיך געפירט די באַלעבאטישקייט אין „טאַג“, איז די זאך געווען א גאנץ פארשטענדלעכע. די קארעספאנדענץ פלעגט, געוויינלעך, עפענען ליאַכאַ-וויצקי; האָט די קארעספאנדענץ אַנטהאַלטן מזומן געלט, פלעגט ער עס גע-מען פאר זיך, ער וועט שוין האָבן א חשבון מיט צייטלינען... און אזוי מיט יעדער אנדער געלט, פאר אבאָנענטן אָדער אַנאָנסן, וואס פלעגט אריינפאלן צו ליאַכאַוויצקי אין די הענט. און מיט אן אמת, צייטלין פלעגט אים קיין געלט ניט געבן, פונקט ווי ער פלעגט ניט געבן יעדן אנדערן. די באקומענע סך-מע האָט ליאַכאַוויצקי פונדעסטוועגן אויסגעוויזן. ארויסגעקומען איז דערפון אז צייטלין האָט דאָס געלט ניט געהאַט צום אפשיקן און ליאַכאַוויצקי איז דאָך אויך ניט שולדיק... ער האָט א חשבון מיט צייטלינען...

צי ליאַכאַוויצקי האָט זיך בכלל געחשבוט מיט צייטלינען און צי האָט ער געהאַט א באשטימטן געהאַלט אלס רעדאקטאר, איז מיר ניט בא-קאנט. עס געדענקט זיך מיר א מעשה מיט אן אנאנס פון דער פארטיי „אוניאָן סיוויקא ראַדיקאַל“ ערב וואָלן, אין באטרעף פון 300 פעזעס, וואס איז אנגענומען געווארן פון צייטלינס א זון, א מיטגליד פון יענער פארטיי, און ליאַכאַוויצקי, וועלכער איז אויך ניט פרעמד געווען אין יענעם פארטיי קאָמיטעט, האָט זיך געפּעדערט און צוגענומען פאר זיך די דריי הונדער-טער. פון דער מעשה איז צו זען, אז ליאַכאַוויצקי האָט קיין באשטימטן געהאַלט אין „טאַג“ ניט געהאַט.

לאנג האָט אויך ליאַכאַוויצקי ניט אָנגעהאַלטן אלס רעדאקטאר פון „טאַג“. אין א שיינעם פּרילינג טאג, ווען איך האָב מיך געפונען אין מאנ-טעוידעאָ ארבעטנדיק בא מיין פאך, אינגאנצן אראפגעווארפן פון קאפּ די זשורנאַליסטיק און זיך פאראינטערעסירט מיט דער אָרטיקער ארבעטער באוועגונג און מיט דער אורוגואייער פּאָליטיק בכלל, איז צו מיר געקומען מיט א שליחות לייבוש ווייסבלאַט, דער „פּאַטריאָט“ פונם „טאַג“ און דער-ציילט מיר, אז ליאַכאַוויצקי איז אוועק פון דער צייטונג, אז ס'איז פאראן א מעגליכקייט צו מאכן פונם „טאַג“ א לייטיש בלאט מיט מאָדערנע מיט-ארבעטער און אז ער איז עקסטרע געקומען מיך איינלאָדן איך זאל ווערן דער רעדאקטאר. עס האָט מיך אפילו געלאקט דער טיטל און די פּערספּעק-טיוו צו קענען ווירקן לטובת דער אידישער קולטור אין ארגענטינע האָ-

בנדיק אין די הענט אזא אינסטרומענט ווי א טעגלעכע צייטונג, אבער צופיל האָב איך געקענט די ווירטשאפט פון „טאָג“, צופיל איז מיר געלעגן אין טעם דער סקאנדאל מיט די געזאמלטע געלטער פאר בערנאסקאני, אז איך זאל וועלן נעמען אף זיך וועלכע ס'איז אחריות, וועלכע וואלט אף מיר געפאלן אלס רעדאקטאר, פאר דער דאזיקער צייטונג, און לייבוש ווייס-בלאט איז צוריקגעפארן מיט מיין אָפּזאָג. אף ליאכאָוויצקיס פלאץ איז דאן אויפגענומען געווארן אלס רעדאקטאר דער אלטבאקאנטער פאביאן ש. הלוי.

די ארבעט פונ'ם אלטן פאביאן הלוי אין „טאג“ איז באשטאנען אין איבערזעצן און פארייגענען פון „דויטשער לאַ פלאטא צייטונג“ א פאָד-ליטישן ארטיקל און די „מלחמה איבערויכט“, וואס האָט שטארק אויסגע-נומען באם אידישן לעזער, וועלכער איז מערסטנס געווען דייטשפריינט-לעך געשטימט. די „דויטשע לאַ פלאטא צייטונג“ פלעגט שרייבן אירע איבערויכטן אלס צד אין דער מלחמה און האט גערעדט בלשון „מיר“, און אז דער רעדאקטאר פון „טאג“ פלעגט זיך פארגעסן, אז ער זעצט איבער די איבערויכטן פאר א אידישער צייטונג, פלעגן „מיר“ אוואנסירן, זיך שלאגן ווי די לייבן, פארנעמען פראנצויזישע און רוסישע פאזיציעס, אויסהארגענען אין די טויזנטער און פארנעמען נאכאמאל אזוי פיל גע-פאנגען. א גליק איז געווען וואס די איבערויכטן פון „דויטשע לאַ פלאטא צייטונג“ האבן זיך ניט בארימט מיט די אונטערגעצונדענע שטעט און דערפער און מיט די אכזריותן איבער די פרויען און קינדער אין די פארנר-מענע ערטער; מיר וואלטן אפשר אויך געהאט א אידישע צייטונג וואס וואלט דערציילט אז „מיר האבן אונטערגעצונדן, צערויבט, פארפייניקט און געמארדעט“... זעלטן ווען, צו א יום טוב פלעגט דער אלטער פא-ביאן ש. הלוי אנשרייבן אן אייגן לייט ארטיקל, וואס האט געהאט דעם אומבאדינגטן מאטא אין דעם ערך פון „נמשלה כנסת ישראל לקנה, מה קנה עומד במים וכו'“... „מעניני דיומא“ הייסט עס, און לצים פלעגן דאס בכיון פארטייטשן: אקטועל... אף א ברענענדיקע טעמע...

דעם „טאג“ איז נאך פונדעסטוועגן אויסגעקומען צו שפילן א ראל אינם קולטור קאמף פון די יונגע זשורנאליסטן און שרייבער און קעגן ליאכאָוויצקין.

געווען איז עס אנהויב 1915. ליאכאוויצקי, וועלכער האט פארלאזט דעם „טאג“, האט געגרינדעט צוזאמען מיט אייניקע דרוקער ארבעטער אין חודש נאָוועמבער 1914 די „ידישע צייטונג“, וועלכע איז באלאך איבערגעגאנגען אלס אייגנטום צו מ. סטאליאר, צוזאמען מיט ליאכאוויצקי, אלס רעדאקטאר. דער נאמען פון מ. סטאליאר, א געוועזענער עס-עסאוועץ און ערשטער בוכהענדלער וואס האט אימפארטירט די מאַ-דערנע אידישע ליטעראטור קיין ארגענטינע, אף „דו“ מיט די יונגע זשור-נאליסטן, האט זיי צוגעצויגן צו דער „ידישער צייטונג“, עס האבן מיט-געארבעט: י. העלפמאן, נח וויטאל, אהרן בראדסקי, מ. פינטשעווסקי, אבא קליגער, ב. שעכטער, וועלכער האט זיך דעמאלט צוריקגעקערט פון פאריז אלס סטודענט פון אגראנאמיע און אויך איך האב צוגעשיקט א פאר ארטיקלען און קארעספאנדענצן פון מאנטעווידעא, פאר וועלכע איך האב באקומען צוגעשיקט פון מ. סטאליאר האנאראר, צוזאמען מיט אן איינלאדונג צו ווערן אן אינווייניקסטער מיטארבעטער פון „די אידישע צייטונג“. איך האב די איינלאדונג אנגענומען און בין געקומען. אבער, נאך א פאר וואכן ווי איך האב געארבעט אין „די ידישע צייטונג“, האט ליאכאוויצקי געשטעלט א פאדערונג צו מ. סטאליאר מיך אפצוזאגן, אז ניט, וועט ער אוועקגיין. די מאטיוון וועלכע ליאכאוויצקי האט אנגעגעבן צו זיין פאדערונג זיינען מיר ניט באקאנט; איך געדענק בלויז, אז א טאג פריער האָב איך אים געהאט אויפגעקראם געמאכט, אז א סכסוך צווישן צוויי סוחרים קען ניט זיין קיין ענין פאר א לייט ארטיקל, און דאָס איז אפנים גענוג געווען ער זאל זעען אין מיר א געפאר פאר זיין הערשאפט אין דער צייטונג.

בא מ. סטאליאר האבן ליאכאוויצקי בארימטע פעיקייטן אנצופילן אליין א צייטונג, איבערגעוואויגן און איך בין אפגעזאגט געווארן. אלס פראָטעסט, און בכלל זעענדיק אינם אפזאגן מיך, א פאטש אין פנים דער יונגער זשורנאליסטיק און קולטור לטובת דער עם הארצות, געשמאקלא-זיקייט און אומפאראנטווארטלעכקייט, האבן זיך אפגעזאגט פון מיט-ארבעט אין דער „ידישער צייטונג“ אלע פריער אויסגערעכנטע חברים שרייבער און מיר האָבן גענומען דעם „טאָג“ אלס אונדזער טריבונע, פון וועלכער מיר האבן באקעמפט ליאכאוויצקי. דער „טאג“ האט פאר

אונדז ברייט געעפנט זיינע שפאלטן. ער איז באלעבט און פאריונגערט געווארן מיט דער מיטארבעט פון אזוי פיל יונגע פרישע מיטארבעטער, וואס האבן זיך געפלייסט צו געבן פון זיך דאָס בעסטע און מאכן דעם „טאג“ אינטערעסאנט. אין א פאר וואכן איז אונדז געלונגען אריבערצו-ציען די סימפאטיע פון דער יונגט פון שטאט ווי פון פראווינץ, צום „טאג“, און לאזן פילן דער „ידישער צייטונג“ די עולה וואס זי איז באגאנגען.

דער סאלידארישער אקט פון די חברים יונגע שרייבער, האָט ניט נאר געווירקט אף דעם באלעבאס פון דער „ידישער צייטונג“, און אים געצוואונגען ער זאל דעם חבר צוריקשטעלן צו דער ארבעט, נאר האט אויך געהאט א גרויסער קולטור באדייטונג, אנווייזנדיק אף וואס עס זיי-נען פעאיק יונגע שרייבער ווען זיי זיינען סאלידאריש.

מיט דעם אליין האט דער „טאג“ אנגעשריבן א שיין בלעטל אין דער ארגענטינער אידישער זשורנאליסטיק.

געשטארבן איז „דער טאג“ סוף 1916, צוליב א מיאוסער מעשה, ווידער א סקאנדאל מיט געזעלשאפטלעכע געלטער, וואס איז געשעען א דאנק וו. צייטלינס אומווירטשאפט. דאס איז געווען א סומע פון 116 פעזאס אריינגעשיקטע אין „טאג“ לטובת די מלחמה און פאגראם גע-ליטענע אידן, פאר וועלכע עס האט דא אקטואירט א געזעלשאפטלעכער קאמיטעט, און זיינען צום קאמיטעט ניט ארוינגעקומען.

אָט די באשולדיקונג פון קאָמיטעט, וואס איז פארעפנטלעכט געווען אין „די יידישע צייטונג“ האָט דערענדיקט דעם „טאָג“, וועלכער האָט סאָי ווי גענוססט פון אומווירטשאפט.

סאיז בכלל כראי צו פארצייכענען פאר דער געשיכטע די ווירט-שאפטלעכע זייט פון דעם אידישן צייטונגס וועזן אין ארגענטינע.

ניט אריינרעכענענדיק „דיא פאלקס שטיממע“, וואס ווערמאנט האָט אויסגעהאלטן אף זיין אייגענעם אופן, זיינען כמעט אלע אנדערע אומ-פארטייאישע בלעטער ניט געגרינדעט געווארן אלס ספעציעלע אונטער-נעמונגען. א אידישער דרוקער וואס האט געוואלט פאפולער מאכן זיין

דרוקעריי, האט געפונען אלס דאס בעסטע מיטל דערצו, ארויסגעבן א צייטונג אדער א וואָכנבלאַט.

דער ביודזשעט פאר דער צייטונג פלעגט געמאכט ווערן אזוי:

א דרוק מאשין איז פאראן (צוליב דרוקן גרויסע אידישע טעאטער אנאנסן האבן אידישע דרוקער געמוזט זיך באזארגן מיט א גרעסערער דרוק-מאשין), צו וואס זאל זי שטיין ליידיק? זעצער זיינען פאראן, וועלן זיי צוארבעטן אביסל, פאר א נויט נעמט מען צו א פאר לערנאיינגלעך... א רעדאקציע — די קלענסטע זארג; פאראן אזוי פיל אידן וואס קהלן זיך און ווילן ארויסווייזן קענטעניש, יונגעלייט וואס ווילן זעען זייער נאמען געדרוקט, אליין איז מען אויך ניט קיין עם הארץ, היינט די שער! נישקאשע, מען ווייסט שוין פון דעם סוד... און ס'וועט זיך שוין מסתמא געפינען עמיצער וואס וועט נעמען אה זיך דעם ערן טיטל רעדאקטאר אָן געלט, און וועט איבערזעצן כראניק פון די אוונט צייטונגען און שרייבן לייט ארטיקלען. און אט ווייזט דאך ליאכאוויצקי א קונץ און שרייבט אן א צייטונג איינער אליין... געהאלט איז דאך ניט שייך; בא א צייטונג, נישקאשע, פאלט שוין עפעס צו דעם רעדאקטאר, א בוררות, א לא יחרץ... מער ניט; פאפיר דארף קאסטן אף א 500 ביז 1000 עקזעמפליארן, האט עס די ווערט פאר רעקלאַמע; וואס האָט דען ניט די ווערט, אז סוועט זיין צום סוף פון דער צייטונג צוגעשריבן: די איינציקע און גרעסטע אידישע דרוקעריי אין זיד אמעריקא, איז וואַלף צייטלינס, אדער זאב אייזנבערגס, אף דער און דער גאס... און טאקע אף דער ערשטער זייט מיט שווארצע אותיות אף אידיש און אף שפאניש: דירעקטאר און ארויסגעבער א. א. וו. און א צייטונג ברענגט דאָך אויך אריין: אבאָגעמענט, גאסן פארקויף, אנאנסן...

און, ווי מען האָט זיך באצויגן צו דער הוצאה, אזוי האָט מען זיך אויך באצויגן צו דער הכנסה:

בא אנאנסן האט מען זיך ניט געשטעלט אף דער פרייז; וואס ס'פאלט אריין איז ווי געוואונען... האט א סוחר אריינגעשטעלט אן אנאנס, באַ צאלנדיק פאר אים א שבוש, האט מען אים ניט געקארנט קיין פלאץ; האָט ער באצאלט פאר א חודש, איז דער אנאנס געגאנגען אייביק... ווארום אויספילן דאס ליידיקע פלאץ מיט טעקסט, קאסט דאך ארבעט

פון די זעצער. פאר אבאנעמענט איז אין ארגענטינע ניט איינגעפירט צו צאלן פארויס און מאנען האָט מען ניט געשיקט, מחמת מען וואלט באדארפט אנשטעלן דערצו א מענטשן, און ווי גרויס איז אינגאנצן גע-ווען די צאל אבאָנענטן אז עס זאל זיך לוינען צוליב זיי האלטן א מענטשן! דער פארקויף אין גאס דורך די אלטע אידן און אידענעס פון די ציגארעטן שטעלעכלעך איז איינגעפירט געווארן ערשט פונם „טאָג“. די היינטיקע אידישע צייטונגען לידן נאך אין א געוויסער מאס פון דער ירושה וואס יענע צייטונגס ווירטשאפט און דער צוגאנג פון די ערש-טע צייטונגס ארויסגעבער צו דער צייטונגס-זאך, האט איבערגעלאזן. די דאזיקע ירושה איז ביז היינטיקן טאג אפגעשטעמפלט אף זייער הוצאה ווי אף זייער הכנסה. די איצטיקע צוויי טעגלעכע אידישע צייטונגען, „די אידישע צייטונג“ און „די פרעסע“, נעמען שוין אפילו זייט א פאר יאר זייערע טעלעגראפישע ידיעות בא טעלעגראפישע אגענטורן, אידישע ניס און א טייל אויסלענדישע קארעספאנדענץ בא דער אידישער טעלעגראפן אגענטור „איטא“, האָבן א רעדאקציע שטאב וואס גרייכט ביז אכט מענ-טשן, לאזן גלאנצן אף די שפאלטן מיטארבעט פון אנגעזעענע ליטערא-רישע נעמען; אבער, זיי מוזן נאָך אנקומען צו דער שער, אפגערעדט דער-פון וואס די מיטארבעט ווערט ניט ווי געהעריק באצאלט, מחמת עס ליגט אף זיי די קללה פון דעם ביליקן אנאנס, וועלכער פארנעמט א סאך פלאץ, רייסט זיך אריין אין טעקסט, און די צייטונג מאכט אפט דעם איינדרוק פון אן אנאנסן זאמלונג. דאס איז אויך די סבה וואס די אידי-שע צייטונגען אין ארגענטינע ווערן ארויסגעגעבן אין א גרעסערער צאל זייטן און עס פעלט זיי די קאנצעקטרירטקייט פון די אייראפעאישע.

„דער יודישער קאלאניסט“

(1912—1909)

„דער יודישער קאלאניסט“ איז ניט די ערשטע אידישע אויסגאבע פאר קאלאניסטישע אינטערעסן אין ארגענטינע. בא דוד גאלדמאן אין זיין בוך „די יודען אין ארגענטינע“ איז דערמאנט אן אויסגאבע „דער קאלאניסט“, א וואכנבלאט אונטער דער רעדאקציע פון רפאל גרינבערג, וואס איז דערשינען אין משך פון צוויי חדשים. קיין צייט און ארט פון דערשיינען און אויך קיין שום אנדרייטונג וועגן כאראקטער פון דער אויסגאבע ווערט דארט ניט אנגעגעבן. אויך איז מיר ניט געלונגען צו באקומען וועלכן עס איז עקזעמפליאר פון דער דאזיקער אויסגאבע. פון געשפרעכן מיט עלטערע כלל טוער און מיט דעם ה' דוד גאלדמאן גופא, איז מיר געלונגען פעסטצושטעלן, אז דער נאמען פון דער רעדאקטאר איז געווען ניט גרינבערג, נאר גרינבלאט, דער זעלבער גרינבלאט וואס פיגורירט אלס אדמיניסטראטאר אף די ערשטע נומערן פון „דיא פאלקס שטיממע“, אדאנק דעם וואס ער האָט אלס זעצער פארנומען מיט זיך דעם שריפט פון דעם „אידישען פאנאגראף“. דעם „קאלאניסט“ האט ער ארויסגעגעבן באלד ווי ער איז ארויסגעטרעטן פון „דיא פאלקס שטיממע“, סוף 1898 אדער אנהויב 1899. דער כאראקטער פון דער „קאלאניסט“, לויט די זעלבע עדות, איז געווען א שארף-אנטיאיקאאישער, געצילט צוצוציען די קאלאניסטן אלס לעזער.

די דאזיקע אויסגאבע קען אלנפאלס ניט באטראכט ווערן אלס קאלאניסטישע און אלס ערשטע מוז באטראכט ווערן „דער יודישער קאלאניסט“, א צוויי-וואכנטלעכע אויסגאבע וואס האט אנגעהויבן דערשיינען

אין דער קאלאניע קלארא (פראווינץ ענטרע ריאס) דעם 15-טן נאוועמבער
בער 1909 און האָט זיך אָפגעשטעלט באַם נומער פון 1-טן אָקטובער
1912. פאר דער דאזיקער צייט האט די אויסקאבע דורכגעמאכט א ריי
גלגולים, איבערנייענדיק פון איין קאלאניסטישער ארגאניזאציע צו א
צווייטער און פון איין רעדאקציע צו א צווייטער.

דער ערשטער נומער שטעלט זיך ניט ארויס אלס ארגאן פון וועל-
כער עס איז קאלאניסטישער אָרגאניזאציע; אונטערן הויפט טיטל „דער
יודישער קאלאניסט אין ארגענטינא“ און אף שפאניש **“El colono
Israelita Argentino”** איז פאראן א אונטערטיטל: „פיר אלע יודישע
קאלאניסטען אינטערעסען און פון יודענטהום איבערהאל ערשיינט אלע
15 טעג.

אינם אריינפיר מאמר, וועלכער איז אנגעשפיקעוועט מיט תורה,
כדי צו באווייזן די ברידער קאלאניסטן, אז דער רעדאקטאר, ישראל פינ-
נערמאן, איז ניט קיין שפעטנער איד, אז ער ווייסט א פסוק אין משלי,
א מאמר חז"ל און א מדרש, אז ער קען מאכן א „בגמטריה“ און א „נוט-
ריקון“ און דערצו קען ער לשון קודש מיט סכנת נפשות — נאָך פארשיר-
דענע פסוקים און פילסופיהס, צווישן וועלכע ער קלערט אויף, אז „די
אויפגאבע פון א צייטונג אין אלגעמיין איז צו פארטרעטען דאָס גאנצע
פובליקום פון א לאנד אהנע אונטערשיעד פון יעטוועדער ראסא אדער
פארטיי...“ זאגט ער:

„אַלזאָ מיר יודישע קאלאניסטען אלס א בעזאָנדער ראסא און
פארטיי א. א. וו. און ווען אויך יעצט אז מיר זענען אָרגאניזירט אין
בעזונדערע סאָסיעדאָדען ווי „פאָנדאָ קאָמונאַל, צענטראָ אַגריקאָלאַ
און מוטואַ אַגריקאָלאַ און דער גלייכן, מוזן מיר שוין אויך האָבן אונ-
זער פארטרעטער וועלכער זאל אונז באַפרידיגען אונזערע אינטערעסען
בעזאָנדער...“

און ערשט צום סוף פונם מאמר נאכדעם ווי ער טייטשט אויס א בינטל
פסוקים: נעשה אדם, הקב"ה נמלך בפמליה שלו (מדרש רבה) האדם הוא
עולם קטן, מה הקב"ה מלא כל העולם אף הנשמה מלאה כל גוף מס, ברכות
דף“), ווערן מיט געוואָר אז:

„אזוי אויך די נשמה פון אונזערע צוויי קליינע וועלטלעך: די

קאנסעחאָס דירעקטיוואָס פון פּאָנדאָ קאָמונאַל" און סאסיעדאד אנרי-
קאָלאַ איזראַעליטאָ", באַם בעשאַפּען זייער פראיעקטירטן אָרגאַן ווען-
דען זיי זיך אויך צו אלע זייערע קרעפטען און אברים פון גוף א. א. וו.
ד. ה. אז דער „יודישער קאלאניסט" ווערט ארויסגעגעבן פון די צוויי
דערמאנטע קאלאניסטישע ארגאניזאציעס (איינגנטלעך קאלאניסטישע קאָאָ-
פּעראטיוון).

אפן צווייטן נומער איז שוין דער פעלער פארריכט און דער אונטער-
טיטל שרייבט זיך שוין:

„אָרגאַן פון די סאָסיעדאָדען „פּאָנדאָ קאָמונאַל" פון קלאַראַ און
„סאָסיעדאָד אנריקולאַ איזראַעליטאָ" פון קאָלאָניע „לוסיען ווילע" פיר
אלע קאלאניסטען אינטערעסען אין פון יודענטהום איבעראַל, ערשיינט
אלע 15 טאָג." (פונם 5-טן נומער: „אלע 15 טאָגע").

דאָס פּראָגראַם פון דעם אָרגאַן ווערט געמעלדעט פונם רעדאקטאר
שוין מיט א ביסל ווייניקער פסוקים „זיין ערשטע אויפנאבע איז שטרעבן
צו פערשפרייטען די ליעבע צו אקערבוי און הויזווירטשאפט אונטער זיינע
חברים די קאלאניסטען און זייערע קינדער". דאָ גייט אוועק א פשט און
א דרוש איבער דעם פסוק „עובד אדמתו ישבע-לחם" וואס דער ארגאַן
טראגט אלס מאטא, אדער ווי דער רעדאקטאר זאגט: עפיגראַף. און וויי-
טער: „דער יודישער קאלאניסט" וועט זיין וויא מיר האָבען פריער גע-
זאגט דער פארטרייטער פון אונזער פארטיי...“ (אז קאלאניסטן זיינען א בא-
זונדער ראסע מעגען זיי דאָך זיין א באזונדער פארטיי אודאי. פ. כ.). און
ווייטער: „דער יודישער קאלאניסט" וועט שטרעבן צו פארשפרייטען ביל-
דונג, וויסענשאפט און מאָראַל אונטער זיינע חברים קאלאניסטן און זייע-
רע קינדער... און ווידער קומען פסוקים: אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו
בניכם ובנותיכם, ער וועט אונז בריינגען שרייבער, פּאָעטן און פריידיגער
„משלנו", פון די אונזערעגע, ניט זוכן פון דער פרעמד, ואז יבוש יעקב...“
(געציילט קעגן 5. כאזאנאָוויטש, וועלכער האָט אַגיטירט צווישן די קאלא-
ניסטן פאר א קאלאניסטישער ארגאניזאציע. פ. כ.).

דערנאָך קומט דעם רעדאקטארס א פאעזיע, וואס רופט זיך „עסקודאָ
ארגענטינאָ" (דער ארגענטינישער הערב. פ. כ.) און כדי מען זאל אים
גלויבן קומט איבערן ליד א קלישע פון אן ארגענטינער הערב.

אונטער דער ליד קומט אן אנמערקונג:

„די ערשטע און לעצטע שטראפן פון דיוע פּאָעזיע זענען צו 7 זיל-
בען. די צווייטע אין 5-טע צו 9. די דריטע אין 6-טע צו 11 זילבען.
מיט אזעלצע לשון קודשדיק-דייטשמערישע מאמרים און לידער זיי-
נען פול 15 נומערן פונם אידישן קאלאניסט, ד. ה. די גאנצע צייט וואס
ישראל פינגערמאן איז רעדאקטאר.

בלעטערנדיק די נומערן קומט זעלטן אויס אפצורוען אף א גלאט
געשריבן ארטיקל אין אידיש פון ב. בענדערסקי, היים שמואל שניידער,
צבי שניידער אדער יצחק קאפלאן.

דאָס מערקווירדיקסטע אין די אלע נומערן איז דאָס וואָס עס ווערט
אין זיי געשריבן פון אלץ, פון טערקיי און פון אסתר המלכה, איין קאלא-
ניסט פאקט דעם צווייטן אין.... ליטערארישע גנבהס, מען גנבעט בא פרא-
פעסאָר געציל זעליקאוויטש און בא נאָך אזעלכע פראפעסורים ארטיק-
לען וועגן חנוכה צי וועגן פורים, נאָר וועגן איין זאך ווערט אין זיי גע-
שוויגן, וועגן די באציונגען צווישן די קאלאניסטן מיט דער יק"א.

צווישן די קארעספאנדענצן פון די קאלאניעס רייסט זיך פונדעסט-
וועגן אמאל דורך א קלאַגע. אין ריווערא, למשל, נאָך א שלעכט יאר,
ווען די קאלאניסטן זיינען געבליבן אן זריעה און אן לעבנסמיטל און
אוראי ניט געהאַט צו צאלן דער יק"א זייער יערלעכע ראַטע, האָט זי
זיי דערקלערט פאר שלעכטע צאלער, ניט געקוקט אף דעם באריכט פון
א ספעציעלער קאמיסיע, און ניט נאָר האָט זי זיי אפגעזאגט די בקשה
צו לייען אף זריעה און אף אויסהאלט, נאָר זי שטייט נאָך צו מיטן
מאָנען און דראָעט מיט אראפּוואַרפן פונם פעלד. דעמאלט קומט פון דער
רעדאקציע אן ארטיקל, אין וועלכן עס ווערט דערקלערט און ווידער דער-
קלערט, אז „דער יודישער קאלאניסט“ איז „אומפארטייאיש“, ער איז
ניט פאר דער יק"א און ניט קעגן דער יק"א.

אדער אזא מין פאל:

א קאלאניסט, ב. י. (בן ישראל, פסעוודאָנים פון מ. אַלפערסאָן)
פרעגט זיך אָן פאר וואס „דער יודישער קאלאניסט“ שטיצט ניט די בא-
וועגונג וואס איז אויפגעוויבן געווארן אין אויסלאנד דורך לעאָן כאַזאַנאָף

וויטש צו שיקן א קאמיסיע פון אנגעזעענע כלל טוער אויסצופארשן דעם אמת וועגן די באציונגען צווישן יק"א און אירע קאלאניסטן. און פאר-וואס ער דרוקט ניט איבער דעם אינטערוויו וואס איז געדרוקט אין די אויסלענדישע צייטונגען, מיט 5. כאזאנאוויטש. און דערויף קומט אן ענטפער אין „בריה קאסטען“, אין וועלכן עס ווערט אויסגעגאסן א שעפל אומריינקייט אף די אלע וואס אינטערעסירן זיך מיט די באציונגען צווי-שן יק"א און די קאלאניסטן. די קאלאניסטן — ווערט דארט געזאגט — האבן נאר איין ציל פארייניקן זייערע לאנדווירטשאפטלעכע פאריינען אין א פעדעראציע, און זי וועט זיי שוין באשיצן אן קיינעמס זייטיקער הילף. אויגוסט 1910 האבן זיך די קאלאניסטישע קאאפעראטיוועס אנ-געהויבן גרייטן צו א קאנגרעס, אף וועלכן עס זאל געשאפן ווערן א פע-דעראציע, און דא האבן זיך די פירער פון די קאאפעראטיוועס ארומגע-זען, אז דער יק"א איז די פעדעראציע גארניט ניהה און כדי די פעדע-ראציע זאל ניט געשאפן ווערן, האט זי אנגעהויבן צודריקן די קאאפע-ראטיוועס, מאנענדיק בא זיי פלוצים די הלואות וואס זי האט זיי געגעבן צוערשט. און דעמאלט ווערט דער רעדאקטאר ישראל פינגערמאן באזיי-טיקט, און אף זיין ארט קומט א רעדאקציאנס קאלעגע. עס פארשווינדן די לשון קודשדיק דייטשמערישע לייט ארטיקלען, און זייער פלאץ איז פארנומען מיט ארטיקלען פון שמעון און משה פוסטילניק און אנדערע. אין א ארטיקל פון ש. הורוויץ (היינט א באקאנטער יק"א פארטיידיקער) רעדט ער שארפע דבורים קעגן די חונפים און שנארערס וואס שטערן דער זאך פון דער קאלאניסטישער פארייניקונג. אין א ווייטערדיקן נומער, אין נומער 17, פון 1-טן סעפטעמבער, איז דער פראנט פארנומען מיט א גרויס ארטיקל „דער אלקאלאניסטן פארבאנד“, אין וועלכן עס ווערט געפירט א פאלעמיק מיט די יק"א פארטיידיקער און עס ווערט דארט אנגעוויזן אז די יק"א האט געקוקט אף דער גרינדונג פון די קאלאניסטי-שע פאריינען מיט סימפאטיע, כל זמן זיי זיינען געשטאנען אונטער איר אויפזיכט און אלס פרעזידענטן געשטעלט איבער זיך אירע אדמיניס-טראטארן און אויך דעמאלט איז איר הילף שטענדיק געווען א פאר-שפעטיקטע. עס הויבן זיך אן ווייזן אפטער קלאגעס פון די קאלאניעס. אין איינעם פון די נומערן איז געדרוקט דעם רעוואלוציאנערן מרדכי

אלפערסאנס ארטיקל „קאזשאָ 216“, אין וועלכן ער כאראקטעריזירט די באציונג פון דער יק"א דירעקציע צו די קאלאניסטן.

דאס איז אבער בלויז געווען א מין צווישן-צייט. דער קאנגרעס איז אפגעהאלטן געווארן דעם 17-טן נאוועמבער אין בוענאס איירעס. עס איז דארט געגרינדעט געווארן די אידישע קאלאניסטישע קאנפֿעדע-ראציע און די קאלעניע איז אוועק אף די וועגן פון דעם פריערדיקן רע-דאקטאר. קעגן די דערווארטונגען פון די פירער, איז די יק"א דירעקציע געקומען אף זייער איינלאדונג צום קאנגרעס און געוויזן א שוין פנים און דאס איז גענוג געווען אפצוקויפן די דעה פון דער רעדאקציע. דער „יודישער קאלאניסט“ איז דעמאלט פארנומען מער ווי אלץ מיט דער פראגע וועגן קינדער דערציונג, מיט ארטיקלען וועגן נאציאנאליטעט און אסימילאציע, וועגן חנוכה און פורים, מיט לעקציעס וועגן דער פרשה בראשית און כי תצא און אויך וועגן אגריקולטור און קאאפעראטיווע אינ-טערעסן. און אז עס זיינען פארט געקומען קארעספאנדענצן פון די קא-לאניעס, וואס האָבן דערציילט וועגן עוולעהס מצד דער יק"א דירעקציע און מצד די אדמיניסטראטארן, האט מען ניט געדרוקט, און אז מען האט דאס ניט געקענט פארמיידן, האט מען אונטערגעשריבן, אז „די רעדאק-ציע איז אומפארטייאיש“, אכו"ז וואס אף יעדן נומער, אדער כמעט אף יעדער זייט, איז געווען אן אויפשריפט מיט גרויסע אותיות:

„די רעדאקציע איז ניט פאראנטווארטליך פאר די אירייען און מיינונגען וואס ווערן אויסגעשפראכן דורך אירע מיטארבעטער און קא-רעספאנדענצען“.

אינמיטן יולי 1911, פארשטארקן זיך די ידיעות וועגן א קאמיסיע פון אויסלענדישע אידישע כלל טוער, אויסצופארשן די באציונגען צווי-שן דער יק"א און די קאלאניסטן און דער רעדאקטאר שרייבט איין אר-טיקל נאכן צווייטן אין וועלכע ער באזינגט דעם דערפאלג פון דער יק"א קאלאניזאציע און פארזיכערט דער אידישער וועלט, אז די באציונגען צווישן דער יק"א מיט די קאלאניסטן זיינען ממש אידיילישע; די איינ-ציקע טענה וואס מען קען האבן צו דער יק"א איז דאס וואס „זי איז ניט גענוג אקטיוו מיט איר קאלאניזאציען“... „עס איז וואהר — זאגט ער אף איין ארט — אז עס הערשט א אומצופרידנהייט אין די קאלאניעס

וועגן די אייגנטהום שיינען. דער איד נאך מעהר ווי יעדער אנדערער וואלט וועלן מיט דער גרעסטער אומגעדולד האבען זיין אייגענע שטיקל ערד, דען ער האט דאס שוין לאנג ניט געהאט, טויזנטער יארן איז דאס איהם געווען פאר באטן, און יעצט אז ער בעזיצט דאס שוין יא, וואלט ער וועלן זי שוין האבן מיט אלע פארמאליטעטן, ווייל אייגנטליך פעהלט טאקי נישט מעהר ווי דאָס.

די קאלאניסטן האָבן זיך דערום באצויגן סאי צו דער קאנפּעדעראציע, סאי צום ארגאן אירן, מיט אומצוטרוי; באזונדערס צום „יודישען קאלאניסט“, און ווי אנדערש האבן זיי זיך געקענט באציען צו אים, ווען אלע זייערע קלאגעס זיינען אונטערדריקט געווארן כדי ארויסצושטעלן פאר דער וועלט, אז די קאלאניסטן פעלט ניט מער ווי די קויפשיינען אף זייער ערד, וואס די יק"א ווייל זיי ניט ארויסגעבן צוליב גערעכטע מאטיוון!.. אף ארויסצושרייען צו דער וועלט וועגן זייער אמתער לאגע האבן די קאלאניסטן זיך באנוצט מיט ווערמאנטס „פאלקס שטיממע“ אדער מיט אויסלענדישע אידישע צייטונגען, באזונדערס די ניוארקער „אידישע געזעטטען“ (א וואכנטלעכע אויסגאבע פון „יודישען טאגעבלאט“, מיט וועלכע דער „יודישער קאלאניסט“ פלעגט דערנאך פירן א פאלע-מיק און טאדלען פארוואס ער נעמט אויף ידיעות פון ניט אפיציעלע קוועלן.

אף דעם פריער דערמאנטן ארטיקל, למשל, וואס פארענדיקט זיך מיט די ווערטער: „ווייל אייגענטליך פעלט טאקע ניט מער ווי דאס“, געפינען מיר אין דער „פאלקס שטיממע“ פון 14-טן יולי 1911, אזא מין בריוול:

„הער א. ווערמאנט!

„אין מיין און אין נאמען פון מעהרערע קאלאניסטען, בעטען מיר פון אייך ווי אין די אלע 20 יאהר וואס מיר זיינען אין ארגענטינע, ניען, אזוי אויך ווייטער זאלט איהר אונפארטייאיש זיין און דאָס פאל-גענדע ארטיקל דרוקען, ווייל וויסענדיג דאָס אונזער קאלאניסטישער אָרגאן וועט זיך ענטזאָגען עס צו דרוקען טראָץ דעם איז עס אין דעם אינטערעס פון די קאלאניסטען.“

אייער פריינד אברהם ראזענפעלד

אין זיין ארטיקל זאגט דער קאלאניסט ראזענפעלד, אז דער לייט-ארטיקל פון „יודישן קאלאניסט“ האָט בא אים ארויסגערוּפן א טרויערדיקן שמייכל און טיפן קרעכץ, עס האָט אף אים געמאכט דעם איינדרוק ווי הונגעריקע, אפגעריסענע ארימעלייט וואלטן זיך צעטאנצט און צעזונגען אין מיטן גאס, אז ס'איז א וועלט פון הוילע גוטס. און אפשר זאגט ער איז עס דערפאר וואס דער „רבי האט געהייסן פריילעך זיין“, וואס „די יק“א, הייסט עס, האט א וואונק געטון אז מען זאל שרייען אין אלע גאסן אז אלעס איז גוט און וואויל און די עקספעדיציע מעג זיצען אין דער היים, ווייל מיר זיינען שוין דאנקען גאט פערזארגט מיט אלעס.“

און ערשט ווייל אזוי — זאגט ער ווייטער — ווייל אזא אומנארמא-לע דערשיינונג, וואס א קאלאניסטישער ארגאן זינגט לויבעזאנגען שטיי-ענדיק אף חורבות, איז ערשט נויטיק אז א קאמיסיע זאל קומען און, זאל זי „קלייבן נחת“...

דאָ גייט א גאנץ צעטל פון וואס די קאמיסיע וועט דאָ „קלייבן נחת“: פון די אַרפֿגעטריבענע קאלאניסטן, פון די קאלאניסטישע יתומים, וואס די יק“א וויל ניט אנערקענען זייער ירושה רעכט, פון די קאלאניס-טישע יונגעלייט וואס ווערן הויזרער אין בוענאָס איירעס, פון די פראנ-צויזישע, טערקישע און מאַראָקאנישע אינגלעך וואס געוועלטיקן איבער די קאלאניעס אלס אדמיניסטראַטארן און לערער, פון די הונגער געשריי-ען וואס קומען פון דער פאמפא א. א. וו.

די בערנאָסקאָניער קאלאניסטן, געוועזענע פעלדארבעטער אין די ענ-טרעריאָסער קאלאניעס, האָבן זיך אף אנדער אופן געקליגט אז זייער וויי-געשריי זאל קומען צו דער עפנטלעכקייט און דוקא דורך דעם „יודישן קאלאניסט“ גופא. זיי האָבן געשיקט זייער בריוו ניט דירעקט צו דער רע-דאקציע נאָר צו זייערן א באקאנטן קאלאניסט אין באַסאָוויכבאָסא און גע-בעטן ער זאל אים איבערגעבן אין די הענט דעם הער מיגעל סאכאראָוו, פּרעזידענט פון דער קאָאָפּעראַטיווע „פּאָנדאָ קאָמונאַל“ אין קאלאניע קלא-רא, וואס אין זיין ארנטליכקייט האָבן זיי ניט געצווייפלט. און אזוי ארום איז זייער בריוו אפגעדרוקט אין נומער פון 15-טן דעצעמבער 1910.

אָנהויב 1912 קומט א געוויסע ענדערונג אין „יודישן קאלאניסט“.

א יק"א לערער פון די מאראקאנער האָט געהאַט א קאנפליקט מיט א קאלאניסט און די יק"א דירעקציע האָט זיך מטריח געווען אויף פון בועז-נאָם איירעס אריינצושיקן א באליידיקנדיקע באמערקונג דער קאלאניסטי-שער קאָאָפּעראַטיווע „פּאַנדאָ קאָמונאַל“. אַף אָט דער באליידיקונג, וואס האָט שוין איבערגעפילט די מאָס, האָט די פארוואלטונג אריינגעשיקט דער יק"א דירעקציע א „רעוואָלוציאנערן“ בריוו, געדרוקט אין שפאניש אין נומער פון 1-טן יאנואר און אין אידיש אין נומער פון 15-טן דעם זעלבן חודש. צווישן פארשידענע התנצלותן און פארויכערונגען אין דער דאנק-בארקייט צו דער יק"א און אין ליבע צו שלום, ווערט אין דער בריוו ארויס-געזאגט די שטוינונג אף דער אומזיסטער באליידיקונג, אף דעם וואס די דירעקציע האָט אפילו ניט אויסגעהערט דעם צווייטן צד, און אז „פּאַנדאָ קאָמונאַל“ וואלט אויך איצט פארקוקט, ווי בא פיל אנדערע געלעגענהייטן, ווען זיי זעען ניט דערין א סיסטעמאטישע באציונג פון דער דירעקציע, וואס איז אויסן, צו דערנידעריקן די קאלאניסטישע אינסטיטוציע. אגב ווערט אין בריוו אויך אינסינואירט אף פארפלאנטערטע עסקים פון די דירעקטארן.

אינם לייטארטיקל פון 15-טן יאנואר 1912, לייענען מיר שוין:

„פיעל מאל האָט די קאלאָניאַ פּערשוויגען אין אַזעלכע מאמענט-טען ווען זי האָט בעדארפט רעדען, פיעל מאָל האָט זי אראפגעשלונגען ביטערע פילען און האָט קיין מינע געמאכט פון אונצופרידענהייט, ווען זי האָט זיך אונצאלבארע מאל געפונען שלעכט, בעליידעגט, געטרא-טען איהרע העכסטע מענטשליכע רעכט מיט די פיס האָט זי געשוויגען, אבער דער שווייגען געהערט ניט צו דעם וואס שווייגען הייסט זאגען א ליגען. די קאלאניע האָט ניט געקענט רעדען, שולדיג אין דעם איז די סביבה, די פּערהעלטניסע, דורך וועלכע זיי זיינען ניט ווילענד פּערשלעפּערט און פּערוזנקען געווארען אין א זומף פון עצבות, אפגע-לאזענהייט, אונטערטעהניגקייט צו הערן וועלכע האָבען זיי פּערשלע-פּערט, פּאַראליזירט זייער אקטיוויטעט, זייער ענערגיע, האָבן זיי אהנ-

מעכטיג געמאכט און געשאפן א פערדומפענע אַטמאָספּערע וועלכע האָט געשטיקט און פון וועלכע ס'איז אהנמעגליך זיך צו בעפרייען..."

דער בריוו האָט געהאַט זיינע קאנסעקווענצן; אין נומער פון 1-טן פעברואַר לייענען מיר שוין, אז די אדמיניסטראַטאָרן האָבן זיך אָנגעהויבן באַציען מיט די קאלאניסטן, „ערגער ווי אין די באַרבאַרישע לענדער פון וואנען מיר זיינען געקומען“, אז „די העררן ערלויבען זיך איבערצוטערעטן די ערשטע פונדאמענטאַלע פּריןציפּען פון געזעלשאַפּטליכער בירגערליכער פּרייהייט“, אז „זיי מישן זיך אריין אין די פּערזענלעכע ענינים צונעמענדיג דאָס רעכט באַ יענעם און טוהען אויף זאכן, וועלכע זיינען געגען יעדען פּרינציפּ פון פּרייהייט“. אין וואס די דאזיקע אלע מע- שים פון די אדמיניסטראַטאָרן האָט זיך אויסגעדריקט זאגט זיך ניט. עס ווערט בלויז געזאגט, אז ווען ס'וועט נויטיק זיין, וועלן זיי פּובליקירט ווערן און צום סוף ווערט מיט דער שוין צוגעוואוינטער הכנעה צוגעגעבן: „מיר ווינשען, אז די אדמיניסטראַטאָרן זאלען ענדערען זייער אַרט הנהגה אויף א מעהר דעמאקראטישען אופן און אנפאנגען בעטראכטען די קאלאניסטען אלס פּרייוויליגע מענשען, וועלכע ווען זיי פאַרלאנגען ניט קיין אפּוטר- פּסיס איבער זיך, איז ניט נויטיג דאָס זעלבע אונגעפרעגט אליין צו נעה- מען“.

א חוץ דעם האָבן די אדמיניסטראַטאָרן פאַרשפּרייט צווישן די קאלא- ניסטן די מיינונג פון די דירעקטאָרן, (מאָסס און ווענעציאַני. פ. ב.) אז דער בריוו פון „פּאָנדאָ קאָמונאַל“ האָט באוואויגן צו שרייבן דער אַגראַ- נאָס עטינגער, וועלכער האָט דאָן פאַרוויילט דא אלס יק"א אינספּעקטאָר, ווייל באַ דער פאַרוואַלטונג פון פ. ק. וואַלט קיין מוט דעררויף ניט געווען (דאָס איז אפילו ניט ווייט פון אמת פ. ב.) און געגעבן אנצוהערן, אז ווען ניט דער בריוו, וואַלטן די קאלאניסטן באקומען פון דער יק"א א קרעדיט אפן שניט.

אף אָט די אינסינוואַציעס ענטפּערט דער „יודישער קאלאניסט“ גאנץ מוטיק; ער זאגט אז די דירעקטאָרן זיינען דערמיט אויסן צו באַליידיקן און פאַרשקלאַפּן די קאלאניסטן, וועלכע זיי באַטראכטן פאַר שנאָרער, און ווילן זיי מאַכן פאַר געהאַרכזאַמע פּי, און דער מוט זיינער דערגייט ביז

דערקלערן אז „ריזע צוויי יעצטיגע דירעקטארען זיינען א אומגליק פאר דער קאלאניזאציע“ און זיינען „דער קאנטראסט פיר דער יק“א, און פיר דעם יודענטהום“ און כדי צו איבערצייגן די קאלאניסטן, אז מער ווי איינצור-שרעקן זיי זיינען די דירעקטארן ניט אויסן, ברענגט די רעדאקציע ביי-שפילן ווי אזוי, זיי האָבן זיי שוין ניט איינמאָל, בא די „בעסטע באציונ-גען“ און בא די ערנסטע אומשטאנדן אין קאלאניע, אפגעזאגט צו קרעדי-טירן די קאלאניע מיט זריעה און עס האָט זיי ניט געקימערט צו לאָזן 50.000 געאקערטע העקטארן ניט פארזייעט.

אין דעם זעלבן רעוואלוציאנערן נומער, דערציילט דער געשעפט-פיר דער פון פאָנדאָ קאָמונאַל, ה' א. קאַפלאַן, וועלכער איז ערשט אנגעקומען פון בוענאָס איירעס, אזא פאקט וועגן דער באציונג פון דער יק“א דירעקציע צו דער קאלאניזאציע:

„לעצטענס האָבען די דירעקטארען געדארפט קויפען פלוגעס פאר די נייע קאלאניסטען פון פראווינץ סאַנטיאַגאָ דעל עסטעראַ, אין א באי וואוסטער הויז פון בוענאָס איירעס האָבן זיי זיך ניט געקענט אויס-גלייכען מיט'ן פרייז זאגענדיג אז די פלוגעס קענען געקויפט ווערען ביליגער אויף א אנדער פלאץ. דער כערענטע פון הויז האָט זיי געזאגט, אז דאָס איז געוויס זעהר מעגליך, אבער מען דארף זעהען דעם „קלאם“ פלוגעס וואס מען קויפט. אויף וואס די דירעקטארען האָבען געענטפערט: אונז געהט ווינציג וואס אן דער קלאם פון די פלוגעס צי זיי וועלען ארבייטען גוט און געדויערען א סך, אדער זיי טויגען צו גארניט און וועלען זיך באלד צו ברעכען, מיר דארפען קויפען איין געוויסער צאהל „פלוגעס“ לויט די ארדנונג וואס מיר האָבען באקומען און מער געהט אונז ניט אן! — אָט דאָס האָט מיר געזאגט דער חערענטע פון א הויז אין ב. איירעס, זיך וואונדערנדיג ווי אזוי דירעקטארען פון קאלאניעס זאלען זיך אזוי בענעהמען, ניט פארשטעהענדיג זייער מיסיאָן אלס קא-לאָניזאדאָרעס.“

ווייטער ווערט דערציילט, אז א געשעפט הויז וואס האָט אומעטום באקומען גוטע אויסקינפטן וועגן „פאָנדאָ קאָמונאַל“, האָט באַ דער יק“א דירעקציע באקומען אן ענטפער „מיר גאראנטירן ניט“, אז באם איינמאָ-

גען די ראטעס רעכנען זיי זיך ניט מיט דעם קריטישן צושטאנד פון די קאלאניעס און דער איינציקער סיסטעם זייערער איז „ארויסרייסן“, אז וועגן דער קאנפעדעראציע האָבן זיי אינפארמירט קיין פאריז ווי וועגן א רעוואלוציאנערער געזעלשאפט א. א.

רעדאקטאר איז דעמאלט געווען מ. פוסטילניק.

די קאלאניסטן האָבן אנגעהויבן שרייבן אַ פּע נ ע ר ע קארעס-פאנדענצן, די שרייבער — אפענערע ארטיקלען, ביז עס האָט זיך ווידער באוויזן די פריערדיקע באַוואָרעניש אז, פאר די מיינונגען וואס ווערן ארויסגעזאגט פון די מיטארבעטער פון קארעספאנדענטן איז די רעדאקציע ניט פאראנטווארטלעך און דאָס איז גענוג געווען אז די דאזיקע מיטאר-בעטער און קארעספאנדענטן זאלן אויך אף זיך ניט וועלן נעמען די פא-ראַנטוואָרטלעכקייט.

ווידער באוויזן זיך די מיטארבעטונגען איבער נאציאנאליזם, חנוכה און פורים.

עס שטאַרבט דר. ירחי, אן אלטער דאָקטאָר אין די ענטרע ריג-סער קאלאניעס, וועלכער האָט מיטגעמאכט אלע שוועריקייטן פון דער קאלאניסטישער איינארדנונג אין די ערשטע צייטן און איז שטארק בא-ליבט געווען בא די קאלאניסטן אלס גוטער מענטש, אלס היילער און טרייסטער, און זיין אנדענק זיינען געווידמעט פיר נומערן פון „יודישן קאלאניסט“, די לעצטע נומערן פון דעם קאלאניסטישן ארגאַן.

אין לעצטן נומער ווערט איבערגעגעבן א באשלוס לויט וועלכן „דער יודישער קאלאניסט“ ווערט איבערגעפירט קיין בוענאָס איירעס און אפגעשטעלט אף א געוויסע צייט ביז די רעדאקציע וועט זיך דארט איינ-ארדענען. די איינאָרדענונג האָט געזאלט פארקומען צוזאמען מיט דער איינאָרדענונג פון א ביוראָ פון דער קאנפעדעראציע צוליב קויף און פאר-קויף פון פראדוקטן פאר די קאָאָפּעראַטיוועס.

אַנשטאַט דעם אָבער איז די קאנפעדעראציע זיך צעפאלן און דער-מיט איז אויך אונטערגעגאנגען „דער יודישער קאלאניסט“.

בכלל, איז „דער יודישער קאלאניסט“ געווען דער ארגאן פון די רייכערע אידישע קאלאניסטן אין ענטרע ריזאס, וועלכע זיינען אויך גע-
ווען די כלל טוער און פירער פון די „קאָאָפּעראַטיוועס“, „פּאָנדאָ קאָמונאַל“
אין קלארא און „סאָסיעדאָד אגריקאלא איוראַעליטאַ“ אין לוסיע-
ווילע. די דאזיקע ענטרעריזאָסער קאלאניסטן האָבן צו דער יק"א קיין
טענות ניט געהאט און האָבן אפגעווענדט דעם אינטערעס פון די איבע-
ריקע קאלאניסטן אף די קאאפּעראַטיוועס, וואס זיי האָבן אפט אויסגע-
נוצט צו אייגענע מסחרים און כדי צו באקומען פאר זיך פּריווילעגיעס
בא דער יק"א, ווי דאָס איז צו זען פון קאלאניסטישע קארעספּאנדענצן
אין די דאָמאָלסדיקע אנדערע אויסגאַבעס.

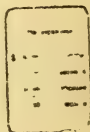
„דער פערטהיידיגער“

(1913 — 1912)

„דער יודישער קאלאניסט“ מיט זיין „אומפארטייאישער“ אדער „נייטראלער“ שטעלונג צו דער יק"א, ווי ער אליין האָט זיין שטעלונג אנגערופן, און אפילו זיין ארויסגיין פון דער דאזיקער „נייטראליטעט“ אין א געוויסן מאמענט, וואס איז געצילט געווען אז די הויפט דירעקציע פון יק"א אין פאריז זאל בייטן די דאמאָלסדיקע בוענאַס איירעסער יק"א דירעקציע, האָט ניט געקענט זיין דער ארגאן פון די מאָריציער קאלאניסטן, וואס זייער הויפט פאדערונג איז געווען אינגאנצן צו באפרייען זיך פון דער יק"א, ארויסצאלנדיק איר דעם חוב אף זייער ערד. די מאָריציער ערד האָט שוין דעמאלט שטאַרק געשטייגן אין פרייז און די קאלאניסטן האָבן זי געוואלט האָבן אלס גייגנטום. דער געדאַנק וועגן א קאאפּעראַטיווע האָט צו זיי ניט אפּעלירט און איז זיי פרעמד געווען. א טייל פון זיי האָט זיך שוין באטראכט אלס רייכע גוטבאזיגער.

דער פערטהיידיגער

EL DEFENSOR

Publicado semanalmente. Organo de los intereses Israelitas. Unidad. Agricultura. Comercio. Economia. Literatura e Intercambio.

Editor: BENJAMIN GRASBLOWSKY. Imprenta de FIDEL GRASBLOWSKY.

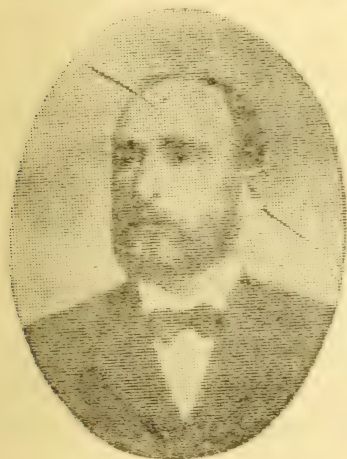
Publicado y Regulado por el Estado de Puerto Rico y P.R.
Tel. 27-100

Oficio Correos 21 de Abril de 1913

AÑO II N.º 48

און טייל האָבן שוין געהלומט מיט רייכע געשעפטן אין שטאָט אדער אין שטעטל, און די ארימע האָבן דאָך קיין דעה ניט געהאט, ניט קיין דעה און ניט קיין איניציאטיוו.

די מאָרדעזער הויפט פאדערונג, אויגנטום רעכט אה דער ערד, האָט דערביבער ארויסגערוקט די נויטווענדיקייט פון אַן אָרגאַן און דאָס איז געווען דער „פערטהיידִיגער“, וועלכער האָט אנגעהויבן דערשיינען דעם 2-טן אפריל 1912 אין גרויסן צייטונגס פארמאט, אין שטעטל קארלאס קאסארעס, בא דער קאלאניע מאָרדעזיא, אונטער דער רעדאקציע פון א פּרעס־קאָמיטעט און איז געווען דאָס אויגנטום פון די ברידער יהודה און

מ. אַלפּערכאַן

ה. קראַסילאַװסקי

הערמאַן קראַסילאַװסקי, צוויי ברידער דרוקער און אויך שרייבער, באַ זונדערס דער לעצטער, וועלכער איז אויך געווען א מיטגליד אין דעם פּרעס־קאָמיטעט.

אינם פּרעס־קאָמיטעט זיינען געווען: מרדכי אַלפּערכאַן, דער שוחט דוד גלאַזערמאַן, א. ראַזנפֿעלד און די ברידער הערמאַן און ראובן קראַסילאַװסקי. שפּעטער איז צוגעקומען ה. שקאַלניק, וועלכער איז געווארן דער טעכנישער רעדאקטאר פונם „פערטהיידִיגער“.

אויך דער „פערטהיידיגער“ האָט געהאט א פסוק אלס מאָטאָ: „לא הניה לאיש לעשקם“ (ער האָט קיינעם נישט דערלאזן זיי צו באַרויבן). נאכן 15-טן נומער איז דער מאָטאָ אראפגענומען.

דאָס דערשיינען פונם „פערטהיידיגער“ פאלט צונויף מיט א ציר-קולאר וואס איז פאנאנדערנעשיקט געווארן צו די קאלאניסטן פון דער קאלאניע מאוריציא, לויט וועלכן, אלע קאלאניסטן וואס זיצן אף זייערע פעלדער זייט 22 יאר און האבן שוין איינגעצאלט ביז דעם דאטום 12 יערליכע ראטעס, האבן דאס רעכט איינצוצאלן די 8 ראטעס וואס פעלן און באקומען זייערע קויפשיינען אף דער ערד. גראָד איז דאָס אויסגעפאלן ערב פסח און דער ערשטער נומער איז א פסחדיקער. די ארטיקלען רופן זיך „עבדים היינו“, פסח שנת תרע"ב, זמן חרותנו תרנ"ב - תרע"ב, „בן חורין“, „דער סדר“, אלץ אָבער איז איינגעפלאכטן מיט דער באַ-פריינג פון אונטער דער יק"א-ממשלה, מיט זכרונות פון קאלאניסטי-שער פיין, מיט רשעותן פון די באַאמטע, אף וועלכע עס זיינען צוגעפאסט די פסוקים פון דער הגדה. וועגן צירקולאר ווערט דא בלויז דערמאנט בזה הלשון:

„די שיף מאנאזשאנעס האט דעם 27 טען (מאריץ פ. כ.) איבער געגעבען אין דירעקציע פון דער יק"א איין בריעה פון פאריז, בע-שליסע פון דער קאנסעבא, וועגען דער ארגענטינער קאלאניזאציע. אונטער אנדערס איז צו מערקען: אז די גדולים סימפאטיוזירען מעהר מיט די קאלאניעס, וועלכע פאדערען זייער רעכט און טיטול אויף זייער לאנד, וואו מיט אייניגע וואס זוכען שטירצען די דירעקטאָר-יום שטוהל און פערוויקלען די קאלאניסטען אין שווערע חובות.

אויך ענטהאלט דער צירקולאר נישט מאכען קיין שום שוועריג-קייטען די קאלאניסטען נאך צו קומען דעם אנוליראד (אנאוליראד - יערליכע ראטע. פ. כ.) און דיעזען נישט געראטענעם יאהר.

אין די ערשטע טייג פון קומענדיגען מאנהייט וועט אויסקינפטע איבער מאוריציער קאלאניסטן פערעפענטליך ווערען צום גינסטען פיר „אייניגע...“

אין צווייטן נומער איז שוין איבערגעגעבן דער צירקוליאַר טעקס-
טועל, אפן ערשטן פלאץ און אונטער אים אן אנמערקונג פון דער
רעדאקציע:

„נאך אין דעם 27-טען מארס האבען מיר געהאט די נאכריכט
פון די טיטולאס, נאר מיר האבען אבגעהאלטען צו פערעפנטליכען
ביו עם איז געקומען דער אפיסיעלער צירקוליאַר און יעצט אז די
צייט, די גליקליכע מינוט איז געקומען, ווי איהר זעהט האט די הויכ-
געשעצטע יק"א אויף א פריעדליכען אופן איינגעשטימט צו געבען
די קאָלאָניסטען

טייגען וועג צו
דער נויטיגער
אויפֿלעזונג, וועל-
כע עם פאדערט
דער יעצטיגער
מאָמענט בכדי עם
זאָל ניט פער-
פרעמט ווערען די
קאָלאָניסטישע
ערד אין ניט קיין
געוואונשטע הענד.
„דער פערטהיי-
דיגער“ נעמט
אויף זיך די נאָ-
בעלע ארבייט.

ה. שקאָניק

טיטולאָס דורך
וועלכע זיי ווערען
נאָך דעם 1-טען
אַבריל 1913 פראָ-
פיעטאַריאָס,
אייגענטהומערס
פון זייערע לענ-
דער.

און יעצט קומט
די צייט אָנפאַנגען
אויסאַרבייטען א
פראָגראַם, ווי
אזוי צו געניסען
דיעזע פרייהייט,
צו בעלויכטען און

דאס „פראגראם“, וואס ווערט אין דער פריערדיקער מעלדונג דער-
מאנט, געפינען מיר ניט אינם „פערטהיידיגער“. בכלל, זיינען די ארטי-
קלען וואס האבן א שייכות מיט די קאָלאָניסטישע אינטערעסן זייער
זעלטן צווישן אלע אנדערע ציוניסטישע און פרום אידישע מאמרים און
ליטעראַטור. די קאָלאָניסטישע ארטיקלען, געשריבן פון מ. אַלפערסאָן, זיינען
האלבע בעלעטריסטיק און מען שטויסט זיך פון זיי אן, אז דאס רעכט

וואס די קאלאניסטן האבן באקומען אויסצוקויפן בא דער יק"א זייער ערד, האבן אויסגענוצט די פראצענטניקעס, וועלכע האבן אויסגעליען די קאלאניסטן די נויטיקע סומע, אפשרייבנדיק זי אף זיך, און זי איז שוין בא די פראצענטניקעס פארבליבן, אדער מען האט זי פארקויפט צו אנדערע (ניט אידן), כדי צו קענען ליקווידירן די חובות און די שווערע פראצענטן. ערשט ווען איינער פון אט די פראצענטניקעס, א איד וואס איז פון אט די און ענלעכע געשעפטן געווארן א מיליאנער, האט דערצו נאך געמאכט א שווינדלערישן באנקראט, איז אינם „פער-טהידינגער“ איבערגעדרוקט געווען וואס עס האבן וועגן דעם באנקראט געשריבן די שטאטישע צייטונגען, אליין, חלילה, ניט מוסיף געווען גאר-ניט. אבער אויך אט די געוואנטקייט האט געקאסט דעם דרוקער ה' הער-מאן קראסילאווסקי, וועלכער האט גענומען דעם חטא אף זיך, א פאר חדשים טורמע. דער קולאק-מיליאנער האט געהאלטן אין זיינע הענט, ניט נאר די קאלאניסטן מיט זייער ערד, נאר אויך די קרויזיוסטין. די דאזיקע יוסטיץ האט פארמישפעט ה. קראסלאווסקין צו צוויי יאר טור-מע, ניט אפילו פאר שרייבן וועגן באנקראט, נאר פאר ניט קומען צום געריכט... דורך גרויס שתדלנות אין די הויכע פענצטער, איז קראסי-לאָווסקין געלונגען צו דערווייזן, אז מען האָט אים צום געריכט ניט גערופן און ער איז באפרייט געווארן.

דער סטיל אין „פערטהידינגער“ איז פון אנהויב א געמישטער. א חויז מ. אלפערסאָנס האלב בעלעטעריסטישע ארטיקלען מיט די משכילישע אויסרוף-צייכנס, זעען מיר דארט דעם שוחט גלאזערמאנס פארארגענ-טינישטע תורה אין אידישע הויכע ווערטער, וואס פלאנטערן זיך איינס פארן צווייטן:

„מיר זעען אין דער שרייבערס טאלאנט אזוי פיעל פעהיגקייט אז די גייסט געפיהלען ווען זיי שוועבען איבער דעם שרייבערס מח ציהען זיי מאנעטיש צו זיינע געדאנקען און שענקען איהם דעם גע-טליכען אמת.“

מיר זעען דארט פשוטע ווערטער פון א פשוטן אידן, א שמיר, וואס לייענען זיך אזוי גלאט און לאגיש, אז נאכדעם, ווען דער בליק פאלט ווידער אף דער ליטעראטור פון די למדנים, פרעגט זיך צי זענען אָט די

למדנים באם קלארן פארשטאנד. שפעטער ווערט שוין דער סטיל איינ-
הייטלעכער, נענטער צום פאלקסטימלעכן אידיש. דאס האט ה. שקאל-
ניק איבערגענומען די טעכנישע ארבעט פון דער רעדאקציע און רייניקט
און קארעקטירט די ארטיקלען.

סוף 1913 האט דער „פערטהיידיגער“ צוזאמען מיט דער דרוקעריי
פון זיין באלעבאָס זיך איבערגעצויגן פון קארלאָס קאסארעס קיין בוע-
נאָס איירעס און נאָכן דערשיינען פון עטלעכע נומערן אונטערגעגאנגען.
צו די ליטערארישע פארדינסטן פונם „פערטהיידיגער“ דארף צוגע-
רעכנט געווארן דער ערשטער זאמלבוך אין ארגענטינע, וואס שטעלט מיט
זיך פאר א מין מוסטער פון די ארטיקלען און ליטעראטור פונם „פער-
טהיידיגער“ און זיינע מיטארבעטער.

י. ש. ליאכאוויצקי

אין מיינע פריערדיקע קאפיטלען האב איך פיל מאל שוין דערמאנט דעם נאמען י. ש. ליאכאוויצקי אין צוזאמענהאנג מיט די פעריאדישע אויסגאבן, וועלכע איך האב פארצייכנט. ליאכאוויצקי אבער, ווי ווער-מאנט, פארדינט א באזונדערער קאפיטל אין דער געשיכטע פון דער אידישער זשורנאליסטיק אין ארגענטינע. באגלייך מיט אברהם ווערמאנט איז ער איינער פון אירע הויפטזיילן. ער איז געשטאנען בא איר געבורט און איז פארבונדן מיר איר, ווי מיט דעם אידישן געזעלשאפטלעכן לעבן אין ארגענטינע ביז אנהויב 1915, ווען ער האט כמעט אין איין צייט מיט א. ווערמאנט אפגעטראטן דעם פלאץ אין דער ארגענטינישער אידישער זשורנאליסטיק פאר נייערע כוחות.

דערמאנענדיק ליאכאוויצקי לעבן ווערמאנטן און אלס צוויי הויפט זיילן פון דער היגער אידישער זשורנאליסטיק, געפין איך פאר נויטיק, נאכדעם ווי איך האָב געצייכנט ווערמאנטס פארטרעט, וואס האָט א שייכות צו זיין אקטואציע, צו צייכען, אפילו מיט גאנץ קורצע שטריכן, אויך דעם פארטרעט פון יעקב שלום ליאכאוועצקי.

צוערשט לאמיר געבן דאס ווארט אים אליין, ווי ער רעדט וועגן זיך. צווישן דער אפענער בארימערדיג און כלומרשדיקער באשיינקייט פון זיין אויטאָביאָגראפיע אדער ווי ער זאגט, אויטאָמענטלעריי, קוקט דאָך ארויס זיין פערזאן און סטיל.

„איך אליין...“

„זאל דאָ קומען מיין אויטאָמענטלעריי.“

זינט ווען איך שרייב? געדענק איך שוין ניט. צו פערצעהן יאהר

הָאָב איך צוואמען מיט חבר בליאכער, — שוין געמינטעלט און בריוו געשריבען פאר אלטע און יונגע. פונ'ם זיבעצעהנטן יאהרעס־עלטער איז שוין די פען מיין שטענדיגע פריינדין געווארען. אין די מעהרסטע אידישע צייטשריפטן פון אייראָפּע און אמעריקא, זיינען מינע ארטיקלען צושפרייט. אין העברעאיש, רוסיש, פּויליש, דייטש און שפּאַניש, זיינען זיי געדרוקט געווען.

נאנצע קאלומס פון „ארבעטער צייטונג“, „אָבענד פּאַסט“, „זשורנאַל“, „טאגעבלאַט“ א. א. פון ניו יארק, האָבן אין די יאהרען 1897 — 1900, מיינע סקיצען פון קאַלאָניסטי-

נאָמען „דער וויע-דערסול“. האָב שפּעטער געגרינדעט וואכנבלעטער, זשורנאַלען, און די ערשטע טאָגבלעטער געשאפּען. געשריבען האָב איך כמעט אין אלעס וואס איז אין אר-גענטינא געדרוקט געווארען, אויספיהלענדיג גאנץ אָפט איינער אליין גאנצע נומערן, באַנדר-

י. ש. ליאכאוויצקי

שען לעבען פארנומען. ה' מ. קאַטיז האָט מיר א בכבוד-דיקן פלאץ אָפּגעגעבען אין די „יאהרביכער“.

דאָ גופא, האָב איך אָנגעהויבן שרייבן מיטן העק-טאָגראַפישען (לייטאָגראַפירטען. פ. כ.) בלעטעל, וואס פריינד מיכל הכהן סיני, האָט הערויסגעגעבען, אונטערן

צנדיק אלע אותיות פונ'ם אלהי-בית און פונם אלפאבעט, מיט א זעקס מאל יתרו'ס נעמען, — אלס פסעוודאָנים.

בין אויך היבש פארטראטען אין דער שפּאַנישער פרעסע און די ערשטע אידישע־שפּאַנישע צייטשריפט ארויסגעגעבען, ניאנטשענדיך דערמיט גאנצע דריי-יאהר.

וואס נאך? כ'האָב געלד געהאַט — געלד געשפענדעט. דאָס לעבן גענאסען און גרינדליך דערקאנט. האָב ציגעל געקאטען, מיט וואפּנע

באשמירט, הייזער געבויעט, — און ווי דער מזל פון יעדער ארבייטער, — אום אנדערע זאלן אין זיי וואוינען.

יעוועזעראוו און מאסליאנסקי האָבען מיר געהאלפֿען אויפצושטע- לען פּאַנטאַסטישע לופט שלעסער נעבען די פון דער ראַמאַנאַוו-משפּחה אין יאַלטאַ; ביז כ'בין נאָך ארץ ישׂראל גענאַנגען אום דאַרט מגולגל צו ווערען נאָך אַרגענטינאַ.

שונאים האָב איך אַ מאַסע, — דער גורל אפּשר פון אלע גרויסע לייט. אייניגע פון קנאַה, אַנדערע סתּם אזוי. די מעהרסטע צוליעב זייער אייגענער שוואַכקייט און קליינקייט; כ'בין צו שטאַרק, צופיעל ענער- ניש און ווייס מער פון זיי. פון אונבאַהאַלפּענקייט האָבען זיי אַגב קיין אַנדער ברירה ניט, ווי אויף דער לבנָה צו האַווקען...

טאַקע. כ'וואַלט אפּשר געקענט אַ גביר זיין, האָב איך אַ שרעק- לעכען חסרון: כ'קען קיינעם ניט חנפ'ענען, פאַר קיינעם זיך ניט בייגען און ניט טוהן דאָס וואָס יענער פאַדערט. כ'האַלט פון דער שטאַה: „זיך ברעכן אבער נישט בייגן!“ (אַ מאַטאָ פון דער אַמאָל רעוואַלוציאָנערער אַרגענטינעשער פאַרטיי „אַוניאָן סיוויקאַ ראַדיקאַל“ פ. כ.).

נאָך אַ חסרון: כ'בין געבוירען אין דער ליטע, געגעסען קרופּניק, בולבעס און קאַרוזשעס; אבער אויך געלעהרענט. דערויף בין איך זעהר שטאַליץ.

פאַר היינטיגס-מאַל, — גענוג.

ל ש י 1

סאַן מאַרטין, אויגוסט 1919.

(“ביכלעך פאַר יעדן” נומער 6)

צו די פאַר שטריכן פון זיין אויטאָ פאַרטערט, מוז צוגעגעבען ווערן אַז געבוירן איז ער אין פּרוזשאַני, גראַדנער נובערניע. געקומען איז ער קיין אַרגענטינע און רעקרוטן עלטער מיט דער שיף „פּאַמפּאַ“ אין דעצעמבער 1891. צוזאַמען מיט אַ גרופּע רוסיש אידישע עמיגראַנטן פון אן ערך 200 משפּחות, וועלכע זיינען אויפגענומען געווארן דורך פאַרשטייער פון

(1 ראשי תיבות פון יעקב שלום ליאכאוויצקי.

דער אליאנץ איזראעליט אין קאנסטאנטינאָפּאָל, נאָך דעם ווי זיי זיינען
ניט אריינגעלאזט געווארן קיין פאלעסטינע, און אפגעשיקט געווארן קיין
ארגענטינע פאר קאלאניסטן אף דער ערד פונם באַראָן הירש. ער איז,
הייסט עס א „פאמפיסט“, ווי עס שטרייבן זיך אין דעם יחוס די אהערגען
קומענע מיט דער שיף פאמפא, וועלכע זיינען געווען די ערשטע קאלאני-
ניסטן אין דער פראווינץ ענטרע ריאָס (די קאלאניעס קלארא און סא-
אַנטאָניאַ) און אויך אנגעזעענע געזעלשאפטלעכע טוער; די סאציאליסט-
שע דעפוטאטן, ברידער ענריקע און אדאָלפּאָ דיקסאָן און די פאמיליע
טשערטקאוו, וועלכע זיינען צוזאמען מיט די איינגעוואנדערטע דייטשע
סאָציאליסטן נאָך ביסמארקס „סאציאליסטן געזעץ“, די פארפלאנצער פונם
סאָציאליזם אין ארגענטינע; יוסף קארימאן, גרינדער פון ערשטן אידישן
ארבעטער פאריון (1896) און אנדערע.

צי איז ער, ווי ער זאגט אליון, אזוי געלערנט מיט סכנת נפשות,
איז א ספק, ווארום לויט דעם אידישן פאלקס ווארט „אז גאט וויל שטראפן
אן עם הארץ, שטראפט ער אים מיט א לשון קודש ווארט“, איז ליאכאָד
וויקי זייער שטארק געשטראפט דערמיט. זיין שרייבעכץ איז אנגעשפיקע-
וועט מיט לשון קודש ווערטער און מיט דייטשמעריש וואס זעען אויס
ווי אריינגעשטעלטע גאלדענע ציין אין מויל פון אן אמעריקאנער אָלרייט-
ניק, וואס בארימט זיך מיט זיי. ער האָט זיכער אויך געלייענט אמאל א
רוסישע כרעסטאמאטיע און שטעלט אמאל ארויס, אף צו פלייסן, א פאר-
שורות פון קרילאווס א משל.

וואס אמת איז אמת, ער האָט א סאך געלייענט. פראפעסאר געציל
זעליקאוויטשעס וויסנשאפט פון די אמעריקאנישע אידישע צייטונגען. זיין
שפראך און סטיל איז דעריבער אויך גאנץ נאנט צו דער שפראך און צום
סטיל פון דעם הערמאלין — זעליקאוויטש פעריאד אין דער אמעריקאני-
שער אידישער זשורנאליסטיק.

אמת איז אויך זיין ביישפיללאזע ארבעטזאמקייט, וועגן וועלכער
ער טרייבט ניט איבער א האָר אין זיין ווארט וועגן זיך אליון, א דאנס
וועלכער עס פלעגט אליין אויספילן א צייטונג פון אָנהויב ביזן סוף.
ניט ווייניקער אמת איז זיין פארשווענדערישקייט, מיט וועלכער
ער בארימט זיך. ער איז געווען א לעבונג, א גאַלאַנטאָן. אָט דער פאר-

שווענדערשיקייט זיינער, איז צו פארדאנקען די גרויסע צאל וואכנבלעטער
און זשורנאלן און אפילו טאג-צייטונגען וואס ער האָט געגרינדעט און
— אומגעבראכט.

עס בעט זיך צו מאכן דא א פארגלייך אין דער הינזיכט צווישן
אים און ווערמאנטן: בעת ווערמאנט פלעגט ניט דערעסן, ניט קליידן זיך,
און שפארן א סענט, אדער שנארן און טון כל דבר אסור פאר א פאר פער-
זאס אף אויסצוהאלטן זיין „פאלקס שטיממע“, מיט וועלכער ער האט
זיך ניט צעשיידט אין משך פון 16 יאר, האָט אים, ליאכאָוויצקי, קיינ-
מאל די עקזיסטענץ פון זיין ארגאן, וואס ער האט אליין געגרינדעט אדער
וואו ער איז געווען זיין הויפט רעדאקטאר, ניט געקומען. דער עיקר
איז געווען אויסנוצן, כאפן א געלעגנטלעכע פאר פעזאס און א לעב טון,
אליין אדער מיט גוטע ברודער.

עס מוז דאָ געזאגט ווערן, אז בכלל איז ליאכאָוויצקי קיין מאל ניט
געווען קיין אונטערנעמער פון א וועלכער עס איז צייטשריפט. די צייט-
שריפטן האָבן דאָ מערסטנס ארויסגעגעבן די דרוקער, וועלכע האָבן אזוי
ארום געזוכט ארבעט פאר זייער דרוקעריי. די פראגע פון רעדאקציע, וואס
די טייטש דערפון בא די דרוקער האָט געהייסן אנפולן די צייטונג אָדער
די וואכנשריפט, איז געווען אפן לעצטן פלאן; מען וועט רופן ליאכאָוויצ-
קי...

דוד גאלדמאן, אין זיין בוך „די יודען אין ארגענטינע“ (1914) ניט
אן די צאל אידישע צייטשריפטן וואס זיינען ביז יענעם דאטום דערשינען
אין ארגענטינע, אין ערך פון 40, פון וועלכע ער רעכנט אויס 27. וועגן
די אנדערע זאגט ער דארט:

„די מעהרסטען פון דיזע צייטונגען זענען אוועקגעשטארבען נאך
יונג. אייניגע האבען ניט דערלעבט צו זעהן די שיינ מעהר ווי איין
מאל, נאר אנדערע דריי מאל, יונגענסקע עופה'לאך זיינען זיי אוועקגע-
שטארבען און על פי רוב צוקריפעלטע, קארליקעס, וועלכע האבן אפילו
קיין זכר ניט איבערגעלאזען הינטער זיך, אפילו זייערע נעמען זענען
פארגעסען געווארען.“

אט די אלע דורכגעפאלענע אנהויבן האבן א שייכות מיט ליאכא-

וויצקי.

צי ליאכאוויצקי האט שונאים, ווי ער זאגט אין זיין אויטאביאגראף פיע, און דערצו נאך „ווי אלע גרויסע לייט“, איז אויך א ספק; אפשר האט ער זיי אמאל געהאט, דאן ווען ער איז געווען א „גרויסער מענטש“ אין ארגענטינע; היינט הערשט צו אים אין אלע קרייזן א גלייכגילטיקייט ווי צו א פערזאן וואס האט מער קיין פוס ניט אין דער אידישער געזעלשאפט, אדער גאר א ווארים געפיל ווי צו איינעם מיט וועלכן עס זיינען פארבונדן די ערשטע טריט פון דער היגער אידישער געזעלשאפטלעכקייט, ליטעראטור און זשורנאליסטיק.

אין זיינע גוטע יארן האָט ליאכאוויצקי געהאַט א סאך פארערער, וועלכע האבן געהאט פאר אים גרויס התפעלות ווי פאר א געלערנטן און קלוגן מענטשן און אן אלצווייטער, און האט נאך אפשר אויך היינט אזעלכע פארערער; נאָך באַ היינטיקן טאג קען מען לייענען א נאטיץ אין א צייט טונג אז אין דעם אדער יענעם פארשטעטל האט ליאכאוויצקי געהאַלטן א פארטראג איבער „מאקס נאָרדוי אָדער צעזאר לאָמבראָזאָ“ (געווען א צייט ווען די טעמא איז געווען שטארק אין דער מאדע, ווען מאקס נארדוויס „פאראדאקסן“ און זיין בוך „די דעגענערירטע“ זיינען דערשינען), אדער „וועגן נאציאנאליזמוס“, צי ער האט ערגעץ א שתדלנות דורכגעפירט. בכלל איז ליאכאוויצקיס פיגור אן אימפאנירנדיקע, ער איז א פאר שוין, א הויכער, א שלאנקער, א בלאנדין מיט געפוצטע וואנצעס און שטאלענע אויגן, עלעגאנט געקליידט און מיט א שטענדיקן בלימל אין לאז און אז ער רעדט, זיינען זיינע ווערטער געצילט און געצילט.

וועגן ש. י. ליאכאוויצקיס ערשטע געזעלשאפטלעכע טריט, געפינען מיר אין נומער 2 פונם „וויעדער קול“ (מארץ 1898), אז ער איז געווען א מיטגליד אינם „אידישן ארבעטער פאריוו“ (איצטיקער „בקר חולים“ און בכלל זייער א כאראקטעריסטישער פאריוו וואס מיט זיינע עוואלן ציעס, וואס שפיגלען זיך אפ אין זיינע פון צייט צו צייט רעפארמירטע סטאַטוטן, וואלט מען געקענט מעסטן די עוואָלוציע פון א גרויסן שיכט איינגעוואנדערטע אידן, וועלכע זיינען אין יענע ערשטע יארן געווען אר-

בעטער, און אפילו אנגעשמעקט מיט סאציאליזם און היינט זיינען זיי, אויב ניט באלעבאטיס פון דער ערשטער מדרגה, איז זיכער ניט פון דער לעצטער, און צוזאמען מיט זייער פאריין זיינען זיי פארוואנדלט געווארן אין „וואוילטעטער“).

אין יענער צייט, צוויי יאר ערשט נאך דער גרינדונג, האט דער פאריין, לויט זיין כאראקטער א קעגנזייטיקער הילפס פאריין, געהאט אין זיינע סטאטוטן א פונקט, אז מיטגלידער אין אים קענען זיין בלויז עקס-פלאטירטע פראלעטאריער (א קאפייע פון יענע סטאטוטן געפינט זיך בא מיר פ. כ.) אף דער וואנט פונם פאריינס לאקאל איז געווען אן אויפשריפט מיט גרויסע רויטע אותיות, וואס האט פארנומען די גאנצע לענג פון דער וואנט: „די באפרייאונג פון די ארבעטער איז די זאך פון די ארבעטער זעלבסט“, און אף א צווייטער וואנט איז געהאנגען דאס בילד פון קארל מארקס (דאס בילד און די אויפשריפט האב איך נאך געטראפן אין יענעם פאריין אין אפריל פון 1906, בעת איך בין אנגעקומען קיין בוענאס איירעס און בין געגאנגען אנקוקן דעם פאריין אלס קוריאז, אלס פאריין פון קליינע באלעבאטימלעך, סוחרים און קענטעניקעס וואס טראגן אף זיך א שילד פון ארבעט און סאציאליזם). דער איצטיקער סאציאליסטישער דעפוטאט ענריקע דיקמאן, דעמאלט אן ארימער סטודענט פון מעדיצין האָט אין דעם פאריין אין יענער צייט (1898) געהאלטן אסימיליאנטיש סאציאליסטישע רעדעס. ווי עס פארצייכנט דוד גאלדמאן אין זיין בוך „די יודען אין ארגענטינע“ (1914) איז י. ש. ליאכאוויצקי געווען אין דעם פאריין סעקרעטאר זייט אנהויב מאי 1898 ביז ענדע אקטובער פון דעם זעלבן יאר.

ניט באגונגנט האט זיך אבער ש. י. ליאכאוויצקי מיט זיין טאציאל ליסטישער טעטיקייט אין, „אירישן ארבעטער פאריין“ און איז אויך גע-ווען א מיטגליד אין אנארכיסטישן פאריין „פרייע געזעלשאפט“ און אין דער סאציאליסטישער גרופע „פראלעטאריאט“. אין דער פריער דערמאנטער נאטיץ אין „וויעדער קול“, ווערט אים אויסגערדיקט א דאנק אינם נאָמען פונם „ארבעטער פאריין“ פאר ביכער, וואס זיינען דורך אים גע-שענקט געווארן פון „פרייע געזעלשאפט“ און „פראלעטאריאט“ פאר דער ביבליאטעק פונם פאריין.

אין דער זעלבער צייט טרעפן מיר שוין אבער ליאכאוויצקין אלס סעקרעטאר פון דער אגודה „ציון“, געגרינדעט ענדע 1897 (זע ד. גאלד-מאנס בוך „די יודען אין ארגענטינע“ און יאר-בוך פון מושב זקנים ובית יתומים תרפ”א) מרדכי אלפערסאן אין 2-טן באנד פון זיינע מעמוארן „30 יאר אין ארגענטינע“ רעכנט צו ליאכאוויצקין צו די גרינדער פון דעם פאריין.

אָט די ערשטע געזעלשאפטלעכע טריט פון י. ש. ליאכאוויצקי זיין נען פארצייכנט אויך אין אברהם ווערמאנטס „פאלקס שטיממע“ נומער 2 (18 אויגוסט 1898). אין דעם נומער איז אפגערוקט א ווענדונג צו די ברידער ציוניסטן אונטערגעשריבן פון י. ש. ליאכאוויצקי אונטערן טיטל „א וואָרט וועגן ציון“, אין וועלכן ער רופט צו אהדות צווישן רב סיניס פאריין „זכרון שמואל“ און דער אגודה „ציון“, אינ'ם נאמען פונם פאלק ישראל וואס לעבט נאר א דאנק דער אהדות און שלום. און ווער-מאנט מאכט דערצו פאלגנדיקע אנמערקונג:

„מיר האבען צו פלייס דעם ארטיקעל פון דעם שרייבער וואס וויינט מיט קאקאדריל טרערן געדרוקט. דער לעזער וועט, געוויס מיין נען דאס א צווייטער משה בן עמרם געפינט זיך אין ארגענטינע, וואס זוכט קיין כבוד און וויל זיין א קרבן פאר זיין פאלק.

מען נארט זיך אבער, דער העלד איז א שבתי צביניק נומערא איינע, אין היהודי (פון לאַנדאָן פ. כ.) נומעראַ 35 פאלט ער איבער די קא-לאניסטן פון מאזעסוויל. דעם וואהל בעוויסטען און אלגעמיין בעליעב-טען רבי און מגיד ר' מרדכי ראובן הכהן סיני און באשולדיגט אים מיט שקרים וואס געפונען זיך נאר אין מויל פון א שבתי צבי. דעם אפגע-שטארבענעם, וויעדער קול“ מאכט ער פאר א פאשקעוועל ווארום ער האט געדרוקט זיינע געגנבעטע ארטיקלען „לא פראנס“ פון דעם וואכענ-בלאט. לעצטען זונטאג איז ער געווען 6 אזויגער א סאציאליסט פער-דאמט נאציאנאליזמוס, אכט אזויגער איז ער געווען א נאציאנאליסט — און צען אזויגער האט ער אונז געבראכט א ארטיקעל מיט דער אויפשריפט „פאפאגאי“ וויא ער לאכט פון א קינד, וואס האט פאר-געטראטען א העברעאיש ליד. אין דער זעלבער צייט איז ער בעצאהלט פון די הובכי ציון און פון סאציאליסטען און א אינטריגאנט צווישען

אלע פארטייען. אידען איז עס ליגען? ווי מיר שעצען און אכטען יעדע פארטיי, אזוי פעראכטען מיר יעדען אינטריגאנט און צביעק, און ווע- לען דעמאסקירן ווייל מיר האָבן דעם פנקס. קאלאניסטן זייט פאר- זיכטיג מיט אייערע בריעף — צו וועמען איר שרייבט, מיר פון אונ- זער זייט האבען אנגעצייגט די אייראפעאישע צייטונגען“.

ווילאנג ליאכאוויצקי האט זיך געהאלטן באם אנארכיזם און סא- ציאליזם, איז מיר ניט באקאנט; אלנפאלס האט ער זיך בא אזעלכע זיך ניט צאלנדיקע ארטיקלען לאנג האלטן ניט געקענט. דער סוף פון ליאכא- וויצקיס ציוניסטישער טעטיקייט איז געווען אין 1907, ווען דער פאריין „תפארת ציון“ (יונגע און דעמאקראטישע ציוניסטן) האָט באקומען פונם ציוניסטישן אקציאָנס קאָמיטעט די פולמאכט צו רעאָרגאניזירן דעם ציו- ניזם אין ארגענטינע.

כאראקטעריסטיש איז דער סוף מיט א בריוו פון ליאכאוויצקין צום ציוניסטישן א. ק. אין קעלן, געשריבן אלס ענטפער אף די אויפפאדערונג- גען אפצוגעבן חשבון פון די געזאמלטע געלטער, שקלים אקציעס, נא- ציאנאל פאנדרוכדומה, לויט וועלכע עס איז צו זעען, אז צען יאר צייט פון 1897 ביז 1907, האט דער א. ק. אין קעלן קיין סענט ניט באקומען פון ארגענטינע.

אין דעם בריוו, וואס א קאפיע פון אים געפינט זיך אין דער ציו- ניסטישער פערעראציע פון בוענאס איירעס, דאטירט דעם 19-טן מארץ 1909, ווארפט ער ארויף די שולד דערפון אף די קאסירער, אז פאר דער צייט פון די צען יאר האט יעדער פון זיי געוויסע סומען פארנומען. דעם בריוו ציטירט אויך ד. גאלדמאן אין זיין בוך (די יודען אין ארגענטינע“ און ב. זעליקאוויטש (פסעוודאנים פון ה. שקאלניק) אין דער געשיכטע פונם ארגענטינישן ציוניזם (יאר בוך פון בית יתומים ומושב זקנים תרפ"א). ליאכאוויצקיס געזעלשאפטלעכע טעטיקייט ענדיקט זיך אבער ניט דערביי. ער האט זיך נאנץ שנעל אקלימאטיזירט מיט דער פאליטיק פון די אלטע ארגענטינישע פארטייען, האָט געשלאסן קאנטשאפט מיט אירע פירער און דורך זיי באקומען א שטעלע אין דער בוע- נאָס איירעסער מוניציפאליטעט. שוין אין 1906, פילענדיק ווי זיין ציוניסטישע פאזיציע ווערט שוואכער אדאנק די נייע ציוניסטישע יונגע-

לייט, אנגעקומענע מיטן עמיגראציאנס שטראם פון 1905, וועלכע האבן אים באקעמפט, הויבט ער אן פירן א פראפאגאנדע פאר נאטוראליזאציע. „ווילאנג וועלן מיר זיצן אף דער פורד?“ — האט ער געטענעט און געשריבן וואו נאר ער האט געקענט. אינטערעסאנט איז צו וויסן, אז דער זעלבער ליאכאוויצקי האט אלס ציוניסט געפאדערט מען זאל די ארגענטינער אידישע קאלאניסטן איבערפירן קיין ארץ ישראל, און אויסנוצן דיק די דאמאלסדיקע אומצופרידענהייט פון די קאלאניסטן מיט דער יק"א ארמיוניסטראציע, האט ער צוגעזאגט דאס צו פאדערן באס ציוניסטישן קאנגרעס, אויב מען וועט אים שיקן אלס דעלעגאט.

ליאכאוויצקי'ס נאטוראליזאציע פראפאגאנדע האט געהאט צוויי אויסגעשפראכן „געזעלשאפטלעכע“ צילן; ערשטנס דארף אן אימיגראנט באס נאטוראליזירן זיך, איבערזעצן פאפירן, שטעלן עדות און אנדערע פראצעדורעס דורכמאכן אין פאליציי דעפארטאמענט און אין געריכט, וואס דאס איז א טייערע פרנסה, און צווייטנס: וועלן נאר זיין די שטיימען, וועט שוין ווידער זיין פרנסה בא די פאליטישע פארטייען, וועלכע זיינען בעלנים געווען די שטימען צו קויפן.

א דריטער געביט פון געזעלשאפטלעכער טעטיקייט, אף וועלכן ליאכאוויצקי האָט זיך באַרימט געמאכט, איז דער קאמף קעגן פרויענהעדל. אנהויב 1908 האָט זיך געגרינדעט א פאריין „יוגנט“, צוזאמענגעשטעלט פון פארשטייער פון פראלעטארישע ארגאניזאציעס, מיט דעם ציל צו רייניקן די אידישע גאס און באזונדערס דאָס אידישע טעאטער פון דער ווירקונג פון די פרויענהעדלער. דער קאמף האָט געהאַט גרויס דערפאלג. אפ'ן סמך פון דעם קאמף מיט וועלכן עס האָט זיך פאראינטערעסירט דער סאָציאַליסטישער דעפוטאַט און טריבון דר. אַלפרעדאָ פּאַלאַסיאָס, איז דורכגעגאנגען אין פארלאמענט א געזעץ, וואס באשטראפט פרויענהעדלער, באקאנט אונטערן נאָמען דער פּאַלאַסיאָס־געזעץ; די קאמפּעניען אף דער אידישער גאס, וואו די פרויענהעדלער פלעגן זיך צעשפרייטן זיצנדיק פאר די טירן און פירן פרהסייה זייער האנדל און זייערע נבול־פה געשפרעכן, האָבן זיך געשלאסן; אין אידישן טעאטער האָט מען זיי ניט אריינגעלאזט...

איז אט אינמיטן דער דאזיקער דערפאלגרייכער טעטיקייט, פלוצים

געגרינדעט געווארן א „קאָמיטעט קעגן פרויענהאַנדל“ (קאָמיטע קאָנטראַ
לאַ טראַטאָ דע בלאַנקאַס), וועלכער איז פינאַנסירט געווארן פון אן אלטן
עובר בטל'דיקן פאליטיקער, דר. אלבאראסיו. דער פּרעזידענט פון דער
אַרגענטינער חברה צער בעלי חיים, און סעקרעטאַר איז ניט קיין אַנדערער
ווי ליאַכאָוויצקי.

קיין דאטן וועגן דעם, וואס דער קאמיטעט האָט אויפגעטון קעגן
דעם פרויענהאַנדל האָב איך ניט, נאָר לעגענדעס גייען ארום גענוג אזעלכע
וואס רעדן ניט צום גונסטן פון דעם קאמיטעט, אייגנטלעך פון ליאַכאָ-
וויצקי'ן.

דער סוף פון דעם קאמיטעט איז אז ער איז אויסגענוצט געווארן
פאר א קלוב צו שפילן קארטן. פאליציי איז אים איבערגעפאלן און ער
איז פארמאכט געווארן.

דאָס איז געווען אין זעלבן יאר. א שטיק צייט איז ליאַכאָוויצקי פון
דעמאָלט אן טויט געווען פאר דער אידישער געזעלשאפט ביז דער דרוקער
וואלף צייטלין האָט נויטיק געהאַט אַ רעדאַקטאר און ער איז צוריק אויפ-
געשוואומען. און עס הויבט זיך אן זיין אייגנטלעכע אינטענסיווע זשור-
נאליסטישע ארבעט.

געשריבן האָט ליאַכאָוויצקי אויך דערציילונגען אין דעם זעלביקן
לשון ווי ער האָט געשריבן זיינע ארטיקלען און כראָניקעס.
... אַ פאָליצייסט האָט אכטונג געגעבען דאָס מען זאל געהן אין
אַרדנונג, און דאָס הוצאת-הכנסת זאל נאר פון איין זייט געמאכט ווער-
רען... (מיינען מיינט ער אז דורכגיין היין און צוריק זאל מען נאָר דורך
די אנגעוויזענע דורכגענג. פ. כ.).

(פון זיין דערציילונג „פּערד און ווייבער“. דאָס 10-טע ביכל פון דער
אויסגאַבע „ביכלעך פאר יעדן“, וואס ער האָט ארויסגעגעבן צוזאַמען מיט
דעם דרוקער פאָדגאַיעצקי, אין 1919 און 1920).

מיט אזעלכע „סתרי סודות“ און „הוצאת-הכנסת“, איז אנגעשפיר-
טעוועט אלץ וואס ער האָט געשריבן. און דאָך, טראץ אָט די בוילעטע

גראַפאָמאַנישע סמנים אין זיין סטיל, קען איך ניט זאגן אז ליאַכאָוויצקי איז א גראַפאָמאַן; ער איז צו ערנסט דערפאר; אייגנטלעך צו ערנסט גע-ווארן, ווייל אין די ערשטע יארן פון זיין זשורנאַליסטישער קאַריערע האָט ער פשוט פלאגירט און „צוגעפיקסט“ זאכן אבי צו דרוקן עפעס, אונטערגעשריבן מיט זיין נאָמען אדער מיט איינעם פון זיינע פיל פסעוור-דאָנימען, וואס זיינען אלע באקאנט געווען.

ווי איך האָב מיך שוין אויסגעדרוקט וועגן י. ש. ליאַכאָוויצקי, איז אלץ וואס ער רעדט און שרייבט געצייגלט און געצילט. עס ווענדעט זיך נאָר דערין וואס ער ציילט און צו וואס ער צילט. אט ליגט פאר מיר זיין ערשט דערמאנטע דערציילונג, „פערד און וויבער“, איז זי פול מיט שפראך-גראַפאָמאַניע, פול מיט פראזן וואס זיינען אויסן צו ווייזן אז דער מחבר יכולט, אז ער קען לשון קודש און דייטש און אפילו פראַנצויזיש. א הויז דעם איז זי פול מיט אומבאשידנסייטן; די דערציילונג אָבער פאר זיך, איז א וויכטיגער בייטראַג צום שטודיום פון א שטיק בוענאָס איירעסער לעבן, די סביבה פונם הוי-פאָדראָם, וואו די ארגענטינישע אריסטאקראטיע מישט זיך צוזאמען מיט די ארויפגעארבעטע פרויענהענדלעך, צווישן וועלכע אידן פארנעמען אן אָנגעזעען פלאץ. און איבערלייענענדיק די דערציילונג, זיינען מיר אים מוחל פאר זיין שענדלעכער באציאונג צו דער אידישער שפראך, צוליב דעם וויי-קעל אינם בוענאָס איירעסער לעבן וואס ער האָט אונדז געוויזן. אזוי מוזן מיר זיך אויך באציען צו זיין דערציילונג „געשטארבן אלס הייליגער“ (נומער 1 פון די „ביכלאך פאר יעדן“), אין וועלכע עס ווערן באוויזן די שפורן פון אידן אין בוענאָס איירעס אין דער קאלאניאלער עפאכע, דאָס הייסט פאר דער אומאפהענגיקייט רעוואלוציע פון 1810. צו דעם זעלבן דארפן אויך צוגערעכנט ווערן זיינע זכרונות און שטריכן פון די ערשטע גרינדער פון דער היגער אידישער קהלה, די עלזאסער אידן הענרי יאזעף (ראבינער פון דער טעמפל קאנגרעגאַציע) לואיז ברי (ערשטער פרעזי-דענט פונם טעמפל) און אנדערע קוריאזע און טראגישע פארשוניגען פון דער מערב אייראפעאישער און ארגענטינישער אסימילירטער סביבה, וועל-כע האבן זייערע קינדער אינגאנצן אפגעפרעמדט פון אידן, זיי חתונה געמאכט אין קלויסטער און אליין זיך געצאפלט ווי געפאנגענע פויגעלעך

אין דער טראדיציע פון אידישקייט, שלאגנדיק זיך יום כפור על חטא אין זייער טעמפל.

די נייע אידישע ליטעראטור איז אים געווען פרעמד; ער האָט געפילט א ביטול צו איר פונקט ווי זיינע גייסטיקע רביים פראָפעסאָר געציל זעלי-קאָוויטש, פיטער ווערניק און זייער גלייכן פון דעם „אמעריקאנער“ און פון די „אידישע גאזעטמען“; דאָך האָט ער זיך ניט אפגעשטעלט פון ריידן און שרייבן אלס רעדאקטאר פון „די אידישע צייטונג“ אין 1915 וועגן פרעז' און וועגן אנדערע אידישע שרייבער.

זיין באציונג, איבערהויפט, צו די יונגע, צו די אנוואקסנדיקע אידישע שרייבער אין ארגענטינע, וועלכע האָבן דאָ גענומען קולטיווירן די אידישע שפראך, איז געווען א פאראכטלעכע: גערופן האָט ער אונז, די יונגע זשור-נאליסטן און ליטעראטן, — ליטעראטן.

די ארויסגעבער פון „די אידישע צייטונג“, אדער ווי זי האָט זיך גע-רופן אונטער דער רעדאקציע פון י. ש. ליאכאָוויצקי „די יידישע צייטונג“, וועלכע איז געגרינדעט געווארן ענדע 1914, זיינען געווען מענטשן פון דער נייער אינוואנדערונג, מ. סטאָליאר (א געוועזענער עסעס-אָוועז) און ל. מאַס (א געוועזענער בונדאָוועז) און דער קרייז וואס האָט זיך ארום דער צייטונג געשאפן, איז געווען א פארטגעשריטענער, פון דער ארבעטער אינטעליגענץ, און בכלל איז שוין דאן געווען אין בוענאָס איירעס א באדייטנדיקע אידישע יונגט, וואס איז באַקאנט געווען מיט דער נייער אידישער ליטעראטור, האָט געפירט אַ אינטענסיוו קולטור לעבן און ליאכאָוויצקיס א רעדע און אן ארטיקל וועגן „נאַציאנאַליזמוס“ אדער די טיפע וויסנשאפט פון וואנען מען נעמט לולבים, האָט זיי ניט באגייסטערט, און ווען ער איז געקומען אלס רעדאק-טאר פון „די אידישע צייטונג“ ריידן פאר אט דעם עולם וועגן י. ל. פּרז, האָט זיך ארויסגעוויזן דער גאנצער אַנאַכראָניזם דערפון וואס אזא אינגאָ-ראנט אין דער אידישער ליטעראטור איז א רעדאקטאר פון א אידישע ציי-טונג אין יאר 1915.

אט דער אַנאַכראָניזם פון איין זייט און א געוויסע השפעה אויף דער „אידישער צייטונג“ מצד די ציוניסטן, וועלכע האָבן דאָס געשטעלט אלס

א פאדערונג די אייגענטימער, האָט י. ש. ליאַכאָוויצקין באזייטיקט פון דער דערמאנטער אויסגאבע. ער האָט נאָך געמאַכט אייניקע פרווון צו באווייזן זיך אף דעם איבערפלאַך פון דער אידישער זשורנאליסטיק אין ארגענטינע; האָט באלד דערויף אנגעהויבן רעדאקטירן א וואכנטלעכע אויסגאבע „די וואָך“, שפעטער מיט א פאר יאר גענומען מיטארבעטען אין הומאריסטישן בלעטל דער „פּיפּערנאָטער“, וואס איז געריכט געווען קעגן די ציוניסטן און קעגן די נייע זשורנאליסטן; נאָר דאָס ארויפהויבן זיך איז אים ניט געלונגן גען.

אידעאליסטן

די ווירקונג פון דער אידישער ארבעטער איינוואנדערונג

כדי פארשטענדלעכער צו מאכן א סאך ווייטערדיקע דערשיינונגען אין דער ארגענטינער אידישער זשורנאליסטיק, געפין איך פאר נויטיק אפצו- שטעלן זיך מיט א באמערקונג וועגן דעם אידישן אימיגראנטן שטראם וואס האָט אריינגעפלאסן קיין ארגענטינע זייט 1905 און ווייטער.

1905, דאָס יאר פון דער דורכגעפאלענער רוסישער רעוואלוציע, וואס איז באגלייט געווען מיט פאגראמען, האָט צוגעשלאגן צו די ברעגן פון ארגענטינע א נייעם שטראם עמיגראנטן, — די רוסיש אידישע יוגנט.

צוליב דעם אמת פון דער געשיכטע, מוז געזאגט ווערן, אז א גרויסן חלק אין דעם וואס דער שטראם האָט זיך פארטראגן קיין ארגענטינע, האָט אויך די חברה כל ישראל חברים (אַליאַנס איזראעליט), אדער בעסער גע- זאגט, די אידישע קאלאניזאציאנס געזעלשאפט (י'ק'אַ), וועלכע האָט אונ- טער דעם נאָמען פון איר שותפּטע, די אַליאַנס, געווענדט די גרויסע רוי- סיש-אידישע בהלה-עמיגראציע פון 1905-1906 קיין ארגענטינע, שטעלנ- דיך דערצו אין די גרעניץ לענדער, באזונדערס אין גאליציע און עסטרייך, ספעציעלע קאמיטעטן, וועלכע האָבן פאר גאנץ ביליק אָדער אומזיסט איבערגעשיקט אהער טויזנטער אידישע פליטים פון רוסלאנד און פּוילן, אויפגעצנדיק זיי מחנות-זוויי אף אלטע פראנצויזישע לאדונגס שיפן; מאַ- טעריאל פאר קאלאניזאציאנס סעלעקציע און ארבעטס הענט פארן פעלד.

די רוסישע רעגירונג האָט דאן פשוט באפוילן דער גרעניץ וואך צו האלטן פארמאכט די אויגן אף דער גרעניץ-שווארצעריי און מיט דער

בלויזער געפאר פון בארויבט צו ווערן פון די באצאלטע שווארצער און פון אביסל באנאכטיקער שרעק אף דער אקצידענטאלער גרעניץ, פלעגט מען אפטריוסלען פון זיך יארן לאנגע פון צארישן יאך, פון פאָגראַם־שרעק, פון פאליציאישער פארפאלגונג, און זיך דערפילן אלס פרייער מענטש אף א פרייער וועלט, מיט שיינע חלומות וועגן א פרייען שיינעם לעבן.

ארגענטינע, וועלכע איז פאר די רוסישע אידן געווען דער סינאָנים פון קאלאניאציע, פון דער שוין־געטרוימטער ערד ארבעט, האָט געלאָקט. און וויפיל מחנות אידישע עמיגראנטן, נאָך זייענדיק אין די „קאמיטעטן“ (די אליאנס־שטעלעס אפן וועג פון די גרעניץ שטעט אָדער האָפן שטעט) נאָך פארנדיק אף די באנען און אף די שיפן, האָבן זיך ארגאניזירט אלס פארטיקע קאלאניעס, אלס קאאפעראטיווע ערד ארבעטער, איינטיילנדיק אפילו צווישן זיך די פונקציעס, די מענער באם אקער און די ווייבער בא די קי...

אָט דער היפנאָז פון קאלאניאציע און די ביליקייט אדער אומזיסט־קייט פון דער ריזע, האָט אויך געפירט אהער א גרויסע צאל אידישע אר־בעטער, וועלכע זיינען ארויסגעפארן פון דער היים אפשר גאר מיט אנדערע חלומות, אנצוקומען, למשל, קיין ניו יארק און פילאדעלפיע, וואו מען קען דינען פריי דער ארבעטער באוועגונג, וואו עס זיינען פאראן די „יוניאנס“, אָט דער „טרייד יוניאניזם“, וועלכער איז דאָרט אזוי שטאַרק און מעכטיק און אין דער זעלביקער צייט אזוי שערלעך פאר דעם סאציאליסטישן באַ־וואוסטזיין פון די מאסן... און וואו מען דארף אריינברענגען דעם סאציא־ליסטישן ברען... עס זיינען געפארן אהער מחנות יונגע ציוניסטן, אט די וואס האָבן אפשר פארן אריבער די רוסישע גרעניץ געהלומט וועגן בינדן די גארבן אף די פעלדער פון גליל און פלאנצן וויינגערטנער אף די בערג פון יהודה מיט דעם געזאנג פון ציונס לידער. עס זיינען פארפארן אהער פועלי ציוניסטן, טראץ דער טעאריע פון פאלעסטינעס נאנטקייט פאר דער עמיגראציע. אין דער פראקטיק האָט זיך דאָס געאָגראפיש ווייטע ארגענטי־נע ארויסגעוויזן פיל נענטער ווי דאָס געאָגראפיש נאָנטע פאלעסטינע, און די ריזע אויך ביליקער. געקומען זיינען די „עס־עס־אָוועס“ (סאָציאליסטן טעריטאריאליסטן), ניט אפילו מיט דעם געדאנק צו געפינען דאָ די טעריטא־ריע פארן אידישן פאלק, נאָר מיט דעם טעאָרעטישן פלפול אין מוח. געקומען

זיינען אויך אידישע אנארכיסטן קאמוניסטן, דורכמאכנדיק דעם וועג אהער דורך לאַנדאָן, מיטברענגנדיק אהער צוזאמען מיט דעם דארטיקן „שווייץ סיסטעם“ אויך דעם קאמף קעגן דעם „סיסטעם“, מיט וועלכן זיי האָבן באטיטלט די קאפיטאליסטישע ארדנונג, צוזאמען מיט די דיסקוסיעס וועגן גאָט.

ס'האָבן זיך צוזאמענגעטראפן עטלעכע חברים פון איין פאר- טיי און באלד איז געגורנדעט געווארן א פארטיי-אָר- גאניזאציע, אן אנודה, אַ ביבליאָטעק, עס האָבן זיך קלאסיפֿיצירט פּועלי ציון צו פּועלי ציון; עס-עסאָוועזעס צו עסאָוועזעס, בונדיסטן צו בונדיסטן, רוסיש-ריינדיקע, (אָדער ווי עס האָט דאָן געהייסן, לויט דער טערמינאָ- לאַגיע פון די לאַנדאָנער אנארכיסטן קאמוניסטן, „רוסיש-שפרעכנדע“, אפן משקל פון „אידיש שפרעכנדע“ ווי זיי האָבן זיך אליין גערופן, כדי חלילה ניט צו זינדיקן מיט נאציאנאליזם), צו רוסיש ריינדיקע „איסקראָוועזעס“ און „עסעראָוועזעס“; יעדער קרייז האָט זיך געדונגען זיין לאַקאַל, צונויפגעבראכט די פארטיי-ליטעראַטור, וואס יעדער האָט מיט זיך געהאַט, אויסגעשריבן פאר- טיי צייטונגען און פארפירט א אינטענסיווע פארטיי ארבעט פון פראָפאגאַנד דע, מיטינגען, רעפּעראַטן מיט דיסקוסיעס, פונקט ווי אין רוסלאַנד פריער אין די וועלדלעך אדער ניט לעגאַלע קווארטירן און שפּעטער, אין די „פריי- הייטס טעג“, אף די בירזשעס. מען האָט געגרינדעט ביבליאָטעקלעך, בא יעד- דן קרייז אַ ביבליאָטעק, מען האָט געשטעלט ליבהאָבערשע ספּעקטאַקלען, גע- פּיערט ארבעטער יום-טובים, יעדער אונטער זיין פאן אין די אלגעמיינע ארויסטרעטונגען פון די ארבעטער. מ'האָט אויסגעשריבן פארטיי ליטעראַטור צום פארשפרייטן, ארויסגעלאזט פראקלאמאציעס. א שטיק לעבן, א מיניא- טורע פון דער רוסיש-אידישער און פּויליש-אידישער ארבעטערשאפט און יוגנט מיט זייער צעזונגענער נשמה און צעפליגלטן מה, האָט זיך באזעצט אין בוענאַס איירעס, אינם צענטער פון דעם „אידישן פּערטל“, ווי מען האָט כמעט אפיציעל אנגעהויבן רופן די טייל שטאָט וואס ציט זיך פון דער גאס ליבערטאָד ביז פּועירעדאָן, אין דער לענג, און פון קאָרדאָבאַ ביז סאַרמיענ- טאָ, אין דער ברייט.

ווי ליכטיקע פינטלען אין דער פינצטער פון עמיגראנטישן ארבעטער לעבן אין די הושכדיקע צימערלאך אן סטעליעס פון די „קאָנווענטיזשאַס“,

לויכטן ארויס די פאריינס לאַקאַלן פון דער ארבעטער יונגט; דער לאַקאַל אין שמאַלן געסל לאַ פּאַס נומער 43, וואו עס האָט זיך געפונען די „ביבלי־אַטעקאַ רוסאַ“ (רוסישע ביבליאָטעק) די היים פון די „רוסיש רייזנדיקע“, „איסקראָוועס“ און „עסעראַוועס“, און פון די פּרינציפּיעל אידיש רייזנדיקע בונדיסטן; דער לאַקאַל אף קאַריענטעס 1182, אין הויף פון וואַלף אייזנבערגס דרוקעריי, די היים פון די עסעראַוועס, דער לאַקאַל אף לאַ וואַזשע 1519 פון דער ציוניסטישער אגודה „תפארת ציון“, יונגע הערלעכע האָרעפּאַשניקעס, ציון טרוימער, וואו עס איז אויך געווען דער ערשטער לאַקאַל פון די פּועלי ציון, די פּועלי ציוניסטישע לאַקאַל אף לאַוואַזשע 1980 און 2109, דער לאַקאַל פון דער אנאַרכיסטישער גרופּע „אַרבעטער פּריינט“ אף לאַוואַזשע 2192. אברהם רייזען וואַלט דעמאַלט געקענט אנצוילן דאָ א פאַר צענדליק פון זיינע „מאַדערנע ישיבה בחורים“, וואס האָבן פאַרבראַכט זייערע טעג און נעכט אף דער האַרטער באַנק פון אַט די סאַציאַליסטישע און אנאַרכיסטישע בית מדרש'לעך...

נאָך אַ טאַג ארבעט, אפּט באַ שווערע ארבעט, אין פאַבריק, באַ הויזער בוי און באַם ברוקירן די נאַסן, האָבן זיך צעצונדן די פייערן אין די לאַקאַל און צעצונדן האָט זיך אויך דאָס אינטענסיווע ארבעטערשע קולטור לעבן; אָט רייסנדיק זיך איינער מיטן צווייטן אף טויט און לעבן, בעת די טעאָרעטישע דיסקוסיעס איבער די פאַרטיי פּראַגראַמען, און אַט גייענדיק צור זאַמען באַ אַלגעמיינע ארויסטרעטונגען און ארבעטן; באַ פּראַפעסיאנעלער אָרגאַניזיר ארבעט, בעת דעם ריזיקן שטרייק קעגן דער דירעקטיווערייט, באַם קאַמף קעגן דער ווירקונג פון די פּרויענהענדלעך אין אידישן טעאַטער א. א.

באַזונדערס פּלעגט פאַרייניקן און צונויפטוליען די טעאָרעטישע קעגן נער יעדער קלאַפּ פון דער רעאַקציע אף דער ארבעטערשאַפּט, וועלכער פּלעגט זיך מיט אַ באַזונדערער קראַפּט אראַפּלאַזן אף די קעפּ פון די אידישע אַר־גאַניאַציעס. עס זיינען מיר באַזונדערס איינגעקריצט אין מוח די שחיטות אף די מאַסן מאַניפעסטאַציעס פון די ארבעטער אין 1908, אף פּלאַסאַ לאַ ריאַ (ריוואַדאַוויאַ און פאַראַנאַ) וואו די אנאַרכיסטן האָבן זיך פאַרזאַמלט, און אף אַווענידאַ דע מאַזשאַ, בעת די סאַציאַליסטישע מאַניפעסטאַציע איז פאַרבייגעגאַנגען ניט ווייט פון דאָרט. אין דעם אַלגעמיינעם שטרויק וואס

די ארגענטינישע ארבעטערשאפט האָט דערקלערט אלס פראטעסט און פא-
דערונג צו באשטראפן די שולדיקע, א שטרייק וואס האָט אנגעהאלטן מיט
זעלטענער סאלידאריטעט אכט טאָג צייט איבערן גאנצן לאַנד, האָבן אלע
אידישע ארבעטער ארגאניזאציעס צוזאמען ארויסגעלאזט א פלוגבלאט
מיט ידיעות וועגן גאנג פון דעם שטרייק.

ווען דער שולדיקער פון די שחיטות, דער פאליציי-שעף ראמאָן פאל-
קאָן, איז פון אַן אנארכיסטישער באַמבע דערהארגעט געווארן, געווארפן אין
יאר 1909 דורך שמעון ראָדאָוויצקי, איז דער צארן פון דער רעגירונג אויס-
געגאנגען צום קאפ פון א גרויסער צאל ארבעטער טוער פון אלע אידישע אר-
גאניזאציעס, עס איז ארויסגעשיקט געווארן פון לאַנד דער פועלי ציוניסט
זלמן סאָרקין, פונקט ווי דער איסקראָוועז מאַשעוויטש און די אנארכיסטן
שוי, סאַמבורסקי און אנדערע.

ווען די רעגירונג פון פּרעזידענט פינגעראַז אַלקאָרטא האט אין
1910 געפיערט דאס הונדערטסטע יאר פון דער ארגענטינישער בא-
פרייונג, מיט א פאָגראָם אָף די פרייהייטס קעמפער, האָבן זיינע אַר-
געהעצטע מחנות פאטריאטישע סטודענטן געבראכן די מאשינען פון דער
סאציאליסטישער „לאַ וואַנגואַרדיאַ“ פונקט ווי פון דער אנארכיסטישער
„לאַ פראטעסטא“ און אָף דער אידישער גאס צעריסן די ביכער פון
דער „ביבליאטעקא רוסא“ מיט דער זעלבער ווילדקייט ווי זיי האבן אויס-
געהאקט די שויבן אין די לאַקאלן פון פועלי ציון און גרופע „ארבעטער
פריינד“.

און אין 1919, ווען די רעגירונג פון דאקטאר היפאליטא איריגא-
זשען האט סימולירט א באלשעוויסטישן אויפשטאנד אין בוענאס אייר-
רעס האָט זי פאָגראַמירט די לאַקאלן פון די אידישע ארבעטער ארגאניזא-
ציעס, „אוואנגארד“ (בונדיסטן) און פועלי ציון, און די אמווילדסטן גע-
פייניקטע צווישן די טויזנטער ארעסטירטע און געשלאגענע אידן, זיינען
געווען חברים פון די דערמאנטע ארגאניזאציעס, ניט קוקנדיק דערויף, וואס
די צוויי ארגאניזאציעס זיינען דאן געווען קעגן דעם באַלשעוויזם.

צו די סאָציאלע פאקטארן, וואס האָבן געהאלטן אייניק די טעאָרעטיש
צעריסענע און פראקטיש גאנצע אידישע ארבעטער משפחה אין בוענאָס אייר-
רעס, איז באלד אין די ערשטע יארן פון דער איינוואנדערונג צוגעקומען נאָך

איינער — די אידישע ליטעראטור. די זעלבע פארטיי ארגאניזאציעס וועל-
כע האָבן פֿריער אויסגעשריבן צום פארשפרייטן פארטיי צייטונגען און פאר-
טיי בראַשורן, זיינען געווארן די אנגענטן פון די פארטיי-פארלאַגן, וועלכע
האָבן אנגעהויבן דרוקן בעלעטעריסטיק.

די ווירקונג פון דער רעאקציע נאָך 1905 אין רוסלאַנד און פּוילן, האָט
זיך אפגערופן גאנץ שנעל אף די אידישע פארטיי ארגאניזאציעס אין אר-
גענטיע. די דארטיקע פארטיי טוער זיינען פלוצים געווארן נאָוועלן-שריי-
בער, לידער-שרייבער, עסעאיסטן, ליטעראטור-קריטיקער, דראמאטורגן און
טעאַטער טוער: די „ליטעראַרישע מאָנאַט-שריפטן“ מיט דעם עס-עסאָוועץ
ש. ניגער, דעם בונדאָוועץ א. וויטער און דער ציוניסט ש. גארעליק אלס רע-
דאקציאנס קאלעגיע, איז דאָ באטראכט געווארן אלס א מין סימבאָל פון
דער פארייניקנדיקער קראפט פון דער אידישער ליטעראטור. עס איז אונטער-
געקומען א. ליטוויץ מיט זיין זשורנאַל „לעבן און וויסנשאפט“, וועלכער איז
געווען א מין פארייניקנדיקע קולטור אינסטיטוציע פאר דער אידישער
ארבעטערשאפט אין פּוילן און אלס ליטעראַרישער אונטערפירער פאר איר
אינטעליגענץ, און די דאזיקע באדייטונג זיינע איז אויך פאר אונדז ניט
פארלוירן געגאנגען אָן ווירקונג.

אויך אונדזערע היימישע פארטיי-טוער דאָ אין בוענאַס איירעס, וועל-
כע האָבן ביז דעמאָלט געשריבן בלויז פון צייט צו צייט א פראקלאמאציע,
האָבן זיך געכאפט צו דער פען און גענומען שרייבן דערציילונגען, דערי-
נערונגען, לידער, שטימונגען, און אף דעם געביט איז ממש געווארן א שלום
בית, ניט נאָר צווישן די פארטיי-טוער, נאָר אפילו צווישן די פארטייען.
ס'איז געשאפן געווארן א מין אינטערפארטייאישער קרייז פון פען האלטער
און ליטעראטור מכינים. פ. וואַלד, ארטור עפשטיין (גרינגלאָז), ש. קאפ-
לאַנסקי (בונדאָוועס); י. העלפמאַן, זלמן סאָרקין און דער שרייבער פון
די שורות (פּועלי ציוניסטן) נח וויטאַל (עס-עס-עוויץ) און דער אומפאר-
טייאישער בראַדסקי, פלעגן צוזאמענקומען זיך, ליינענען אנגעשריבענע זאַכן
און קאמענטירן, און אָט די און אנדערע צו זיי, האָבן גענומען אריינבריינגען
א נייעם טאָן אויך אין דער ארגענטינישער זשורנאַליסטיק.

עס זיינען געגרינדעט געווארן פארטיי-זשורנאַלן, וועלכע האָבן אויך
אפגעגעבן פלאץ פאר בעלעטעריסטיק: „דער אוואנגארד“ אָרגאַן פון די

בונדאָוועס, וואס זייער ארגאניזאציע האָט דאָ געטראָגן דעם דערמאנטן
 נאָמען; „די שטימע פון אַוואַנגאַרד“, אָרגאַן פון די „איסקראָוועס“, וועלכע
 האָבן געזאַלט אַרײַנגיין אלס באַזונדער סעקציע אין דער היגער סאַציאַליס-
 טישער פּאַרטיי, און צוציען צו זיך די אידישע אַרבעטער דורך אַ אידישער
 שריפט; „נאַכריכטן“ אַ קליין בלעטל אין פּערטל פאַרמאַט, מיט קאָמענטיר-
 טע נייעס, וואס איז דערשינען אַ טאַג איבער אַ טאַג, באַ צוואַנציקן נומערן,
 אונטער דער רעדאַקציע פון מ. פּאַליאַק; „אַנדזער לעבן“, אַ פּראַוו פון אַ
 טעגלעכער צייטונג אין קליינעם פאַרמאַט, אַרויסגעגעבן פון די ס. ס., באַ
 דרייסיק נומערן, אונטער דער רעדאַקציע פון מ. פּאַליאַק; „לעבן און פּריי-
 הייט“, אַן אַילוסטרירטער חודש זשורנאַל מיט אַן אַנאַרכיסטישער טענדענץ,
 אונטער דער רעדאַקציע פון יצחק אַידלשטיין און פ. שפּרינבערג, אַ טעגלע-
 כע אידישע זייט באַ דער אַנאַרכיסטישער „לאַ פּראָטעסטאַ“; דער זשורנאַל
 „ברויט און ערע“, וואס האָט געזאַלט דערשיינען אונטער דער רעדאַקציע
 פון דעם פּועלי ציון טוער לעאָן כאַזאַנאָוויטש, וועלכער האָט אויפגערוּדערט
 די יק'אַ קאַלאָניעס צו אַרגאַניזאַציע, און איז אַף אַ מסירה אין אַנאַרכיזם,
 אַרויסגעשיקט געוואָרן פון לאַנד, און דער זשורנאַל איז דאָ דערשינען אונ-
 טער דער רעדאַקציע פון ז. סאַרקין און דעם שרייבער פון שורות; „די אַידי-
 שע האַפּנונג“, אָרגאַן פון די ציוניסטן, אונטער דער רעדאַקציע פון יעקב
 יאַסעלעוויטש, וואס מוז צוגערעכנט ווערן צו די אויבנדערמאַנטע צוליב
 זיין באַציונג צו אידיש און צו דער אידישער ליטעראַטור; „דאָס אַרבעטער
 לעבן“, אַנאַרכיסטישער אַרגאַן אונטער דער רעדאַקציע פון שאַפּיראַ; „אַונ-
 דזער וואַרט“, אַ וואַכן צייטונג אונטער דער רעדאַקציע פון פ. וואַלד; „שטראַ-
 לן“, אַילוסטרירטער חודש זשורנאַל, אונטער דער רעדאַקציע פון פ. שפּרינ-
 בערג און דעם שרייבער פון שורות.

אָט דער נייער שטראם פון דער אידישער אַיינוואַנדערונג קיין אַרגענ-
 טינע, די אַידעאַליסטישע אידישע אַרבעטער פון רוסלאַנד און פּוילן, וועלכע
 האָט פון אָנהויב זיך קאַנצענטרירט אין אַיינשפּעציפּישער סביבה, שאַ-
 פּנדיק מיט זיך אַ געזעלשאַפּטלעכען און קולטורעלן אָאַזיס אין דעם דאַמאַ-
 לסטיקן שטאַטישן אידישן לעבן, אין וועלכן עס האבן דעמאַלט דאַמי-
 נירט אַזעלכע פּרנסות ווי „קאַמבאַלאַטש“ (אַלטוואַרג האַנדל) און די
 „קוענטע“ (פאַרקויף פון שטוב זאַכן אַף אויסצאַלן) אין איר ערגסטער

פארם און אין שכנות מיט די פרויענהענדלער, און די קולטור פון בית
עולם, בשר כשר און תלמוד תורה — אט דער נייער שטראם האט זיך
שפעטער אריינגעגאסן אינם ארגענטינער אידישן לעבן. און ניט נאר
האט ער געענדערט דעם סאציאלן באשטאנד פון דער אידישער באפעל-
קערונג אין ארגענטינע אריינברענגנדיק אין אים א נאר אנגעזעענעם
פראצענט ארבעטער און באלמעלאַכעס, נאר האָט אויך באווירדיקט די
באפעלקערונג און אפילו א טייל פרנסות אירע. די קווענטע, למשל, האט
זיך אונטער דער ווירקונג פון די נייע כלל טוער ארגאניזירט אין אירע
קאָאָפּעראַטיוועס. עס האָבן זיך געגרינדעט אנשטאלטן פון קעגנזייטיקן קרע-
דיט אויך אונטער דער ווירקונג פון די אידיען וואס זיינען פון דעם נייעם אי-
מיגראנטן שטראם אריינגעבראכט געווארן. די אינטעליגענץ, דורכויס אן אר-
בעטער אינטעליגענץ, וואס דער שטרָם האָט מיט זיך געבראכט, האָט מיט
דער צייט באהערשט דאָס אידישע געזעלשאפטלעכע לעבן, באזונדערס דורך
דער אידישער פרעסע ארויסשטויסנדיק פון איר ווי ווייט דאָס איז מעגלעך
געווען די אלטע אידישקייט-באגריפן מיט אירע כלל טוער און זשורנאליסטן.

„נאכריכטען“ — „דאס אידישע לעבן“

(1907 — 1906)

דער נאמען „נאכריכטען“ פון א אידישער אויסגאבע, קען פארפירן; א פילאלאג וואס שטודירט געשיכטע דורך דער שפראך און סטיל וואלט זיכער אנגענומען דעם רעדאקטאר פון „נאכריכטען“ פאר א קעניגסבערגער גער משכיל, וואס האָט אין 17-טן יאר הונדערט געוואלט שאפן א צייטונג פאר אידן. און דוקא איז „נאכריכטען“ אן אויסגאבע פון 20-טן יאר הונדערט און איר רעדאקטאר — א פירער פון א אידישער סאָציאַליסטישער ארגאניזאציע, ס. ס. אין בוענאָס איירעס, דער בעסאראבישאדער סער עסעסאָוועז מיגעל (מאיר) פאָלאק, וועלכער האָט, ווי עס זעט אויס, משכיליש בלוט אין די אדערן. איצט — א פארמאצעווט און טיכטיקער טוער פאר די אידישע איבערוואנדערער אין ראטנפארבאנד.

זאל דער פאקט דינען פאר א ווארנונג אונדזערע שפראך-פארשער זיי זאלן פארזיכטיקער זיין מיטן דעפינירן די דאטומס פון געפונענע ניט דאטירטע מאָנוסקריפֿטן און ספרים לויט אָט דעם פארפירערישן סימן. באשטעטיקן דאך די פאקטן אויך אין דער ארגאנישער וועלט, אז אן אור-אור-אייניקל פון א שווארצן אין א לאנג שוין ווייסגעווארענער משפחה, קומט ארויס מיט געקרייזלטע האר אדער מיט גראבע ליפן, אויב ניט אינגאנצן א שווארצער. אין דער קולטור וועלט, ווי איר זעט, קאן דאס אייגענע געמאלט זיין.

מ. פאלאק איז געקומען קיין בוענאָס איירעס פון אדעס, אין 1905, צוזאמען מיט דעם גרויסן שטראם פון דער אידישער עמיגראציע נאך די

פאגראמען אין די פרייהייטס טעג, בעת וועלכע עס איז דערהארנעט גע-
ווארן זיינער א ברודער, א מיטגליד פון דער זעלבשוין.

עס איז קיין חידוש ניט אז צווישן דער עמיגראציע איז געווען א
גרויסע צאל עס-עסאוועס, די אידעאלאגן פון דער עמיגראציע. עס איז
אויך קיין חידוש ניט וואס קומענדיק קיין ארגענטינע, האבן די עס-עסאווי-
צעס געגרינדעט זייערן א פאריין מיט א גרויסע צאל מיטגלידער, וואס
האט זיך פארנומען מיט גרויס חשק און איברעגעגעבנקייט טון געזעל-
שאפטלעכע ארבעט צווישן דער עמיגראנטישער מאסע, קנעטן פון דעם
רויען געזעלשאפטלעכן טייג די צוקונפטיקע אידישע געזעלשאפט אין
ארגענטינע, וועלכע, ווער ווייסט, צי זי וועט ניט זיין די שפעטערדיקע
אידישע „טעריטאריע“...

די ארבעט פון דער עס-עסישער ארגאניזאציע, ווי עס האט געפאסט
פאר פראקטישע טעריטאריאליסטן, איז געווען א פראקטישע ביז גאר.
עס זיינען אפילו געפירט געווארן טעארעטישע דיסקוסיעס אין לאקאל
פון די ס. ס. מיט די אנהענגער פון אנדערע אידישע פארטייען, מיט די
ציוניסטן און פועלי ציון, אבער ניט דאס איז געווען דער עיקר; דער
עיקר איז געווען די פראקטיק. די פראקטיק האָט זיך אויסגעדריקט אין
„פראָפעסיאָנעלער טעטיקייט“ און אין אויפקלערונג.

פון דער עס-עסישער פראפעסיאנעלער פראקטיק געדענק איך א
פאר פאלן:

א לערן אינגל בא א קאָלטשאָנערָאָ (מאַטראַצן מאַכער), א פארטיי
חבר וואס האט זיך גענומען אין ארגענטינע „פראלעטאריזירן“ (פון דער
ס. ס. שישער פארטיי-טערמינאלאגיע), האָט פארקלאגט זיין באלעבאָס אין
ס.ס.ישן פאריין, אז ער לאזט אים ניט גיין באנאכט אין
פאריין אריין. די ארגאניזאציע איז אונטערגעקומען מיט איר גאנצער
מאכט און געצוואונגען דעם באלעבאָס נאכצוקומען די פאדערונג.

די „אויפקלערונג“ האט זיך אויסגעדריקט צוערשט אין לערנען די
מיטגלידער די לאנד-שפראך, נאר באלד האט זיך די ארגאניזאציע ארומ-
געזעען, אז ביז די מאסן וועלן זיך אויסלערנען די לאנד-שפראך, גייען
זיי דערווייל אום אין דער פינצטער און ווייסן ניט וואס ס'טוט זיך אה
דער וועלט, מחמת זיי קענען ניט לייענען די שפאנישע צייטונגען, און די

אידישע צייטונג וואס איז פאראן, ווערמאנטס „פאלקס־שטיממע“, איז דערצו ניט ראוי, ווארום ניט זי בריינגט נייסן (זי פלעגט שוין דעמאלט אינגאנצן זיין אויסגעפילט מיט ווערמאנטס פלוידערישער געשיכטע פונם אַטאָמאָנע־רייך און מיט קהל'שע אינטריגעס) און ניט מען זעט זי גאר, אף דער גאס (זי פלעגט געשיקט ווערן נאָר צו אַבאָנענטן). מען מוז דע־רום האָבן א אידישע צייטונג פאר דער עמיגראנטישער מאסע.

די עס־עסישע ארגאניזאציע האָט אָבער ניט געוואלט נעמען אף זיך אזא ריוויקאלישע ארבעט און עס האָט זי גענומען אף זיין פריוואטער אחריות דער פירער פון דער ארגאניזאציע, מ. פּאָלאַק, דער שטארקסטער ענטוויאזט פון דער אויפקלערונגס ארבעט.

מ. פאלאקס חשבון איז געווען א גאנץ קלארער: ער וועט איבערזעצן פון די שפאנישע טעגלעכע צייטונגען די וויכטיקסטע טעלעגראמען, די וויכטיקסטע שטאט נייעס און אביסל פאליציי געשעענישן, דאס לאזן אפדרוקן אף א בלעטל און ווי א ביולעטין פארקויפן אף 5 סענט אן עק־זעמפלאר. דער דרוקער, וואלף אייזנבערג, וואס בא אים אפן הויף, אין אן עקסטן צימער, איז געווען דער ס.ר.סישער לאקאל, האט צוגעזאגט דרוקן די ערשטע טעג אן געלט. אזעלכע פיינע יונגעלייט — האט ער זיך געטראכט — און ער וועט אויך האבן אף יעדן בלעטל זיינעם אן אנאנס... קיין רעדאקטאר דארף מען ניט צאלן, ער אליין, פאלאק, וועט זיין דער רעדאקטאר...

מ. פאלאק האט שוין געקענט שפאניש. אלס פראקטישער מענטש האט ער זיך באלד בא זיין אנטומען, גענומען לערנען די לאנד־שפראך כדי צו קענען דא פארענדיקן זיין קאריערע אלס פארמאצעווט, וואס ער האט געהאט איבערגעריסן פארלאזנדיק אדעס, און האט שוין געלעבט פון געבן לעקציעס אין שפאניש צווישן עמיגראנטן עולם.

שוין פון אנהויב האט דער קלארער חשבון אנגעהויבן ניט שטימען. דער פארקויף איז געגאנגען שלעכט און האט ניט געדעקט אף צו צאלן אייזנבערגן, און אייזנבערג האט זיך ניט געקענט דערלויבן צו פארנע־מען די ארבייטס־צייט מיט דרוקן א בלעטל פון וועלכן ער האט נאך ניט באקומען קיין איין מוזמענעם סענט. ער האט דעריבער געבעטן אן הנחה, ארויסצולאזן דאס בלעטל א טאג איבער א טאג.

נאך דעם צוואנציקסטן נומער איז דאס בלעטל מער ניט דערשינען.
דעם פינקטלעכן דאטום פון די דערשינענע „נאכריכטן“, וועלכע
זיינען, אייגנטלעך, די ערשטע טעגלעכע אידישע צייטשריפט אין אר-
גענטיגע, קאן איך ניט פעסטשטעלן. אויך דער רעדאקטאר זייערער, מ.
פּאָלאַק, מיט וועמען איך האב געהאט א שמועס וועגן די „נאכריכטן“
געדענק ניט דעם דאטום. בעת זיינע וואנדערונגען פון איין ארט אפן
אנדערן, אלס שפאנישער לערער אין א קאלאניסטישער יק"א שולע, אלס
פיאנער פון אידישער קאלאניזאציע אין פאראגואי, אלס סטודענט פון
כימיע אין לאַ פּלאַטאַ, אלס אָפּטייקער אין מאָזעסוויל א. א. איז בא
אים דער ארכיוו, וועלכן ער האט גראד געהיט אלס קולטור אוצר, פאר-
לירן געגאנגען. בערך, אבער, איז דאס געווען סוף 1906.

עס איז וויכטיק אפצושטעלן זיך אף דער שפראך פון „נאכריכטן“.
דאס איז געווען א גאנץ אייגנארטיקער אידיש, וואס איר וועט אים
ניט טרעפן אין קיין איינער פון די אידישע צייטונגען אין אייראפע און
אמעריקע. דער דאזיקער אידיש האט געקענט אויסבילדן זיך נאר אין
ארגענטיגע אדער אין א אנדער שפאניש ריינדריק לאנד, און ווער ווייסט
צי וואלטן מיר ניט געהאט אין אונדזער זשורנאליסטיק א ספעציעל אר-
גענטינישן אידיש, ווי מיר האבן א ספעציעל אמעריקאנישן, וועלכער
ווערט נאך איצט שטארק גענוצט אין ניו יארקער „פארווערטס“ און לאזט
זיך מערקן אפילו אין די אפגעהיטסטע אידישע צייטונגען אין דער הינ-
זיכט פון שפראך — ווער ווייסט צי מיר וואלטן אזעלכעס ניט געהאט
ווען „נאכריכטן“ זאלן היליג געווען האבן א לאנגיאריקע עקזיסטענץ
אונטער דער רעדאקציע פון מ. פּאָלאַק, און ווען דער אויפשטאונג פון
דער אידישער ליטעראטור אין דער אלטער היים, וואלט ניט ארויסגערופן
דא אין דער נייער היים הייסע קולטיווירער פון דער אידישער שפראך
מיט א פּורטאנישער באציונג צו איר, וועלכע האבן זיך באצייטנס גע-
שטעלט באם רודער פון דער אידישער זשורנאליסטיק אין ארגענטיגע.
אין רוסלאנד און פּוילן האט זיך שוין דעמאלט לאנג געהאט איינ-
געשטעלט אן איינהייטלעכע אידישע ארטאגראפיע לויט מענדעלען, פאר-
פּוּלְקוּמִט דורכן „פריינד“, און עס האט זיך אפילו געהאט אימפאנירט
א זשורנאליסטישער סטיל, דער סטיל פונם „פריינד“; מ. פּאָלאַק האט

אבער אין דער היים אפנים ווייניק שייכות געהאט דערפון, און אז ער איז צוגעגאנגען שרייבן, אדער בעסער געזאגט איבערזעצן זיינע „נאכ־ריכטן“, האט ער מיט זיך פארמאגט אלס שפראך מיטל זיין בעסאראביש אדעסער אידיש, וועלכער איז גענוג פארמישט מיט רוסישע ווערטער אפילו אינם היימישן געברויך, כפרט אין די „העכערע מאטעריעס“. ער האט אפילו געוואוסט, אז דער אידיש איז ניט קיין ליטערארישער און מען דאף אים ליטעראריש מאכן. כאם ריידן — און מ. פאלאק איז א רעדנער, אן אראטאר, — האט ער זיך אן עצה געגעבן: ער האט גענומען זאגן א ליטווישן מלופם און א ליטווישן קמץ, און ווי דאס רוב געמאכטע ליטוואקעס, אפט א טעות געהאט, איבערלאזנדיק דעם אדעסער טאָטע־מאָמע פתח און דעם שארפן חולם; כאם שרייבער איז דאָס אבער ווייניק און ער האט גענומען פארבייטן די רוסישע טערמינען אף דייטשע, אדער דייטשמערישע. דאס איינגארטיקע באשטייט נאך אבער ניט דערין: שרייבט מען דאך נאך היינט אין נארד אמעריקע ניט דעם אמת, נאר די ווארהייט, צוליב ליטערארישקייט! די איינגארטיקייט האָט זיך אממערסטן ארויסגעוויזן אין דער איבערזעצונג. איבערזעצנדיק פון שפאניש, האט דאס מ. פאלאק געטון ווערטערלעך און עס איז ארויסגעקומען, בערך אזא מין סטיל:

„עס זיינען פראדוצירט געווארן אינם טאג פון נעכטן פארשידע־נע שטרויכלונגען פון טראפיק. איינער פון זיי האט רעזולטירט מיט פאטאלע קאנסעקווענצן פאר אן ארבעטער א מוליער.
די אויטאָריטעטן האָבן אינם טאג פון פארנעכטן פארהאלטן דעם אווטאר פון דעם פארברעכן.

ראדריגא, וועלכער, ווי די אנדערע, האט פראקורירט צו פאר־שווינדן פונם ארט, ווערנדיק אויסגעפארשט האט מאניפעסטירט צו די אנגענטן, אז ער אינגארירט ווער עס זיינען די אווטארן פון די שאסן. היינט וועט רעאליזירט ווערן דער מיטינג פון די ארבעטער אין האלץ.

די אלע זאצן ציטיר איך אויסנווייניק און איך גיב זיי ניט איבער אין זייער אריגינעלער ארטאגראפיע, וועלכע איז גראד געווען די דע־מאלט אנגענומענע ארטאגראפיע פון „פריינד“. איך גאראנטיר אויך ניט

פאר זייער טעלעגייזער פינטמלעכקייט, נאר דער נייסט פון דער איבער-
זעצונג איז אף א האר ניט געפעלשט.

נאך היינט קען מען געפינען אין די ארגענטינישע אידישע צייטונג-
גען איבערזעצונגען אין דעם סטיל, באזונדערס פון אן אפיציעלן דאקט-
מענט אדער פון אן איבערגעדרוקטער טעלעגראמע אדער פאליציי נייעס,
ווען זיי פאלן אריון אין די הענט פון א ניט געניטן איבערזעצער. עס
טרעפט אויך אז מען גיט איבער ניט פארריכטערהייט א בריוו פון א איי-
דישן בירגערלעכן כלל-טוער, וואס איז גאנץ נאענט צו דעם סטיל; דאס
ווערט אבער בטל בשישים און דערמאנט נאר, אז עס איז גאנץ מעגלעך
געווען מיר זאלן נאך היינט געווען האבן אזא אידיש אין אונדזער זשור-
נאליכטיק.

עס מוז איבערהויפט געזאגט ווערן, אז די אידישע זשורנאליסטיק
אין ארגענטינע, וועלכע האט זיך געשפייזט מיט א סאך איבערזעצונגען
— נאך היינט אונדזערע אידישע צייטונגען — האָט געמוזט אָנווענדן א בא-
זונדער אויפמערקזאמקייט אף גובר זיין אָט דעם מין אידיש, וואס האָט
זיך אזוי עקשנותדיק געריסן פון דער פען בא די רויע און בא די צופע-
ליקע צייטונגס מיטארבעטער, און די דאזיקע ארבעט האט געהאט אף
זיך דאס הייפל פוריטאנער פון אידיש, וואס האט כמעט מיט גוואלד
פארכאפט דעם פלאץ בא דער אידישער זשורנאליסטיק אין ארגענטינע.
„נאכריכטען“ איז ניט געווען די לעצטע זשורנאליסטישע אונטערנע-
מונג פון די ס. ס. און אויך ניט די לעצטע רעדאקטארישע ארבעט פון
מ. פאלאק.

אין 1907 האט די עס-עסישע ארגאניזאציע געמאכט א צווייטן
פרואוו און שוין מיט א גרעסערן פארנעם, אבער אויך אין דעם זעלבן
גייסט: פארשאפן דער אידישער עמיגראנטישער מאכע טעגלעכע נייעסן
פון דער וועלט און פון דער שטאט, און ענדע אפריל איז דערשינען די
צווייטע טעגלעכע צייטונג „דאס אידישע לעבן“, אין דעם זעלבן פאר-
מאט ווי די „נאכריכטן“, ביולעטין פארמאט, נאר מיט פיר זייטן זאץ.
געדרוקט האט זיך „דאס אידישע לעבן“ אין אן א י י ג ע נ ע ר
ד ר ו ק ע ר י י . די ארגאניזאציע האט אפגעקויכט אלטן שריפט באם
דרוקער וואלף אייזנבערג, האָט גענומען אן „אמעריקאנקע“ (א פוס-דרוק

מאשינדל) אף אויסצאלן, און אוועקגעשטעלט א פאר חברים זעצער און איינעם א דרוקער, וועלכער האט געדרוקט די צייטונג זייטלעך-ווייז. אבער די אמביציע האָט ניט אויסגעהאלטן. דער פארקויף (קיין אנאנד סן זיינען ניט געווען) האָט ניט געדעקט די הוצאות, די חברים זעצער און דער דרוקער האָבן אפגעארבעט צוויי חדשים, ארויסגעלאזט 30 נומערן און קיין סענט געלט ניט באקומען. פונם אריינקומענעם געלט האָט מען געמוזט צאלן פארן צימער און פאר פאפיר און טינט, און די אונטערנע-מונג האָט געפלאצט.

„דאָס אידישע לעבן“ האָט שוין געהאט ניט נאָר נייעסן, נאָר אויך פובליציסטיק, פעליעטאָנען און בעלעטעריסטיק.

אלס מיטרעדאקטאר האָט מ. פּאָלאַק געהאט זיין חבר בן ציון היי-סינסקי, אן עס-עסאָוועץ פון קעשענעוו (היינט א גרויסער געשעפטסמאַן אין מעקסיקאָ), וועלכער איז שוין געשטאנען פיל נענטער צו דער אידי-שער שפראך ווי פּאָלאַק; ער איז געווען דער שטארקסטער קענער דאָ פון דער עס-עסישער ליטעראטור אין אידיש און זיין גאנץ ביסל קענטעניש פון די עס-עסישע טערמינען און שפראך-ווענדונגען, האָט ער אריינגעטון אין דער צייטונג, שרייבנדיק א רייע ארטיקלען וועגן עמיגראציע, די געשוואוירענע טעמע פון די ס. ס. פארנעמענדיק אמאל גאנצע צוויי זייטן פון דער צייטונג מיט אזא ארטיקל, לאזנדיק די אנדערע צוויי זייטן פאר נייעסן, פלעגט „דאָס אידישע לעבן“ מאכן דעם איינדרוק פון איבערגע-דרוקטע צוויי זייטן פלפול פונם עס-עסישן טעאָרעטישן אָרגאַן „דער ניי-ער וועג“, מיט א ביילאגע פון „נאכריכטן“.

געווען אבער אויך נומערן פון ארטיקן אינטערעס. מ. פּאָלאַק האָט געשריבן אייניקע ארטיקלען וועגן דער נויטיקייט פון א אידישן שפיטאל אין בוענאָס איירעס, וועגן דער נויטיקייט פון אידישע אפטיילונגען אין די אלגעמיינע פראפעסיאנעלע פאריינען. מ. פרומקין האָט געשריבן איי-ניקע גאנץ וואוילע פעליעטאנען. דער ערשטער פעליעטאָן, געדענק איך, האָט געטראגן דעם טיטל: „בערל אדעסער“, און האָט איבערגעגעבן דעם איינדרוק וואס דער ערשטער נומער פון „דאָס אידישע לעבן“ האָט גע-מאכט צווישן דער עמיגראנטישער מאַכע: בערל אדעסער האָט שוין א צייטונג... מאיר פּערצאָווסקי (איצט שותף פון דער דרוקעריי קראסילאווי-

סקי און פערצאווסקי) האָט געדרוקט א לאנגע סענטימענטאלע געשיכטע פון עמיגראנטישן לעבן „זי וויינט“, אין פארטזעצונגען. ב. סאגאלאָווסקי האָט דאָרט זיינע ערשטע סענטימענטאלע בילדלעך געדרוקט. עס האָט דאָרט אויך מיטגעארבעט ז. סארקין, מיט אלגעמיינע פאליטישע איבער-זיכטן.

די דאזיקע אנשטרענגונג ארויסצוגעבן „דאָס אידישע לעבן“ האָט דער ארגאניזאציע ס. ס. געקאָסט דאָס לעבן. פארבאדן אין חובות, אויס-געשעפט און פארמאטערט, האָט די ארגאניזאציע זיך אויפגעלייזט, די חברים צעוואנדערט, איבערגעגאנגען אין אנדערע ארגאניזאציעס אדער פארבליבן ביז היינטיקן טאג מיט דעם אנדענק, אז ס'איז אמאָל געווען אין בוענאָס איירעס א גרויסע ארגאניזאציע ס. ס. וואו זיי זיינען געווען חברים, וועלכע האָט געהאט א שטיקל דעה אף דער אידישער גאס, די ערשטע געשמעלט אידישע ליבהאָבער ספעקטאקלען, „פאמיליע צבי“, „גאָט פון נקמה“, און אויך די ערשטע געמאכט געוואנטע פרוואון ארויסצו-געבן א טעגלעכע אידישע צייטונג.

„די יודישע האַפֿנונג“

(1917 — 1908)

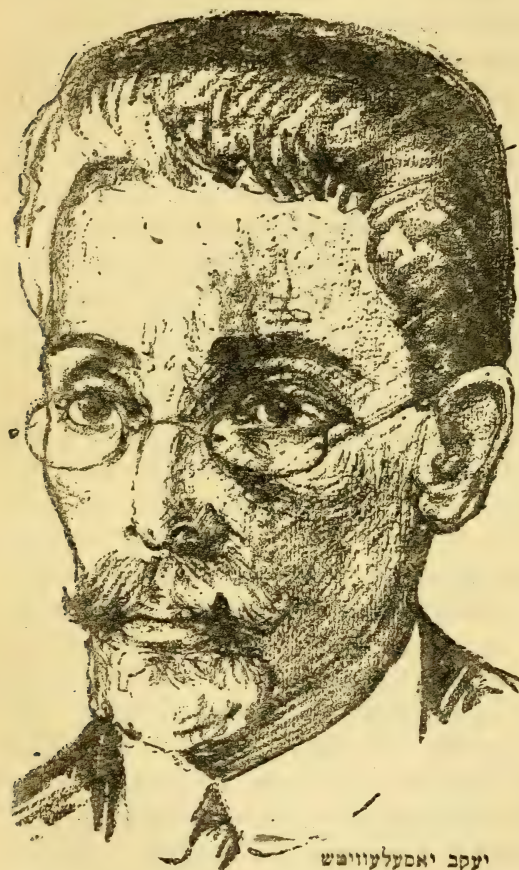
דאס קאפיטל וואלט אייגנטלעך געדארפט באטיטלט ווערן יעקב יאסעלעוויטש, וועלכער איז געווען דער גרינדער פון „די אידישע האפֿנונג“ און איר כמעט שטענדיקער רעדאקטאר. ער איז געווען דער גייסט פון דעם זשורנאל און פון דעם ציוניזם כמעט ביז זיין טויט. כראנאלאגיש געהערט יעקב יאסעלעוויטש (בן יוסף) צום ערשטן דור אידישע זשורנאליסטן און כלל טוער אין ארגענטינע. ער איז געקומען קיין ארגענטינע אין די ניינציקער יארן און ווי איך האב שוין דערמאנט אין די פריערדיקע קאפיטלען, איז ער געווען דער גרינדער פונם ציוניזם אין ארגענטינע, אין יאר 1897, און איז געווען דער טיכטיקסטער מיטארבייטער אין „אידישען פאנאגראף“, וואס איז דערשינען אין יאר 1898. פאראן אבער אין יעקב יאסעלעוויטש אזוינס, וואס דערלאזט ניט אוועקצושיינקען אים אינגאנצן צו יענעם דור. דאס איז, זיין ממש רעליגיעזע באציונג צו דער אידישער שפראך און צו דער אידישער ליטעראטור און זיין געשליפענער סטיל אינם גייסט פון די אידישע פאלקס־שרייבער, באזונדערס מענדעלי, וואס אונטער זיין איינפלוס האט ער, דוכט מיר, געדענקט און געשריבן און בכלל גענומען אים זיך פאר א מוסטער. געווען איז אויך אין זיין שרייבן א גרויסע מאס דיאלעקטיק, וואס עס איז ניט געווען בא קיין איינעם פון די היגע פען האלטער פון זיין דור, און זיינס אן ארטיקל איז, צוליב די אויסגערעכנטע מעלות געווען אן אפפרישונג נאך ווערמאנטס באלקאניש - דייטשמערישער פלאַ-פלעריי, נאך פאביאן ש. הלויס דויטשער השכלה־מנידות, אדער נאך י.

ש. ליאכאָוויצקיס בבל-שפראכטיקער דעמאָגאָגיע. אן איינפלוס אף יאסער-
לעוויטשעס באציונג צו שפראך, צו זיין אידעאל, — דעם ציוניזם —
און צו כלל טועריי בכלל, האט זיכער געהאט די צייט אין זיין לעבן ווען
ער האט זיך געפונען אונטער דער השפעה פון דער אידישער סאציאליס-
טישער אינטעליגענץ. אונטער דער דאזיקר ווירקונג, האט ער אין זיין
יונגט פארלאזט די ישיבה אין מינסק, (געבוירן איז ער אין נאווא-מוש,
מינסקער גוב). און זיך גענומען לערנען א מלאכה — שלאסעריי און עלע-
מענטארע בילדונג. ער האט געארבעט א געוויסע צייט אין אדעס און
אין ווארשע אין זיין פאך און איז דארט געשטאנען נאנט צו די אידישע
ליטערארישע קרייזן, אין אדעס האט ער געהאט אן אריינגאנג צו מענ-
דעלין, צו לעווינסקין און ראווינצקין. האָט זיך דארט אויך באקענט מיט
שלום עליכמ'ען. קיין ציוניסט איז ער דאָרט ניט געווען.

ערשט אין בוענאס איירעס, ווען ער האט, אלס פאבריקאנט פון
ניקל-ווערק, געמאכט א פארמעגן, איז ער געווארן אויס סאציאליסט און
אנגעהויבן אגטירן הבת ציון.

בטבע אן אויפריכטיקער, באשיידענער און שטילער מענטש און
שטארק זוהר אף זיין אייגענעם און יענעמס כבוד, איז ער געווען ווי ניט
צוגעפאסט צו זיין דער פירער פון דעם ציוניזם אין ארגענטינע אין יע-
נער צייט פון ציוניסטישער סענסאציע. דער אמביענט פון אויפגעלאפנ-
קייט, פון כאפ-לאפ, איז אויך ניט געווען צוגעפאסט אויפצונעמען זיין
שטילע ציוניסטישע דיאלעקטיק און האט ניכער אויפגעכאפט ליאכאוויצ-
קיס טראסקעדיקע ציון-פייערווערק. און כאטשע יאסעלעוויטש האָט פאר-
נומען אן אנגעזעען ארט אין היגן ציוניזם (פארט א איד א גביר און קען
אויך שרייבן...) און אין אנדערע קהלהשע אינסטיטוציעס, (חברה קדישא,
עזרה. ער איז געווען דער איניציאטאר פונם בוענאס איירעסער אידישן
שפיטאל און פון א פעדעראציע צווישן די קהלהשע אינסטיטוציעס), איז
אבער זיין קול ניט געהערט געווארן און האָט באקומען א תקון ערשט מיטן
אנקומען פון דעם נייעם שטראם אידישער איינוואנדערונג נאך 1905,
וועלכער האט געבראכט מיט זיך ציוניסטישע יוגנט פון רוסלאנד, אי-
דעאליסטישע פאלקס-קינדער, אן עלעמענט וואס האט געשיקט פון זיך
חלוצים פון ארגענטינע קיין פאלעסטינע. דער ארויפגעארבעטער און שוין

זיט יונגער יאסעלעוויטש, — זיין מענדעליבערדל איז שוין דעמאלט גע-
וען באזילבערט — האט זיך מתקרב געווען מיט די „גרינע“ יונגעלייט

יעקב יאסעלעוויטש

אי עס איז געגרינד-
דעט געווארן דער
ציוניסטישער פאריון
„תפארת ציון“, וועל-
כער האט זיך געהאל-
טן אינם לינקן פליגל
פונם ציוניזם.

אָט דער פאריון
„תפארת ציון“ איז
געווארן דער שטיץ
פונקט פאר יאסעלע-
וויטשעס קאמף (אויב
מען קען בכלל אָנ-
רופן קאמף וועלכע
עס איז אקציע וואס
איז אנגעפירט געוואָ-
רן פון יעקב יאסעלע-
וויטש) קעגן דעם
ציוניזם פון י. ש.
ליאכאוויצקי, אָדער
ווי י. יאסעלעוויטש
האָט אים אָנגערופן
„דער געפאלענער
ציוניזם“, און האָט
אויך מעגלעך גע-
מאכט, אז יאָסע-
לעוויטשעס קול זאל

דערהערט ווערן, גרינדנדיק אין אויגוסט 1908 דעם ציוניסטישן חודש זשור-
נאל „די יודישע האפנונג“, אונטער זיין רעדאקציע.

די קנאפע צען יאר, זייט דעם אונטערגאנג פון „אידישן פאנאגראף“ ביז דעם דערשיינונג פון „דער יודישער האפנונג“, ד. ה. אין די יארן ווען איבער דעם ציוניזם האט געהערשט דער אוואנטוריסטישער גייסט פון י. ש. ליאכאוויצקי, האט דער באשיידענער שטילער בן-יוסף געליטן גון געשוויגן. פון צייט צו צייט נאר, צו אן אויסערגעווענלעכער געלעגנהייט, אדער צו א יום טוב, פלעגט ער אף זיין אייגענעם חשבון אפרוין א בלעטל פון א סעריע „ציוניסטישע פראפאגאנדע“, אפילו דעמאלט ווען דא איז דערשינען א ציוניסטישער זשורנאל „דער ציוניסט“, אונטער דער רעדאקציע פון י. ש. ליאכאוויצקי (1904). (אגב, איז פון די בלעטלעך אין דער ציוניסטישער פערדעראציע קיין זכר ניט געבליבן). פלעגט שרייבן א קארעספאנדענץ אין פעטערבורגער אין שפעטער ווארשעווער „פריינד“, אין „העולם“, אין „יוד“ און צולעצט אויך אין דר. חיים ווארטמאנס זשורנאל „די אידישע צוקונפט“ וואס איז דערשינען אין ניו יארק.

דער ערשטער נומער פון דער זשורנאל „די אידישע האפנונג“ איז דערשינען דעם 15-טן אויגוסט 1908, און זיין דערשיינען גופא איז בא-טראכט געווארן אלס אן אפפרישונג, בעסער געזאגט, אן אפקילונג, אין דעם שרייערישן אמביענט פון דער ליאכאוויצקיווערמאנט פאלעמיק, וואס פלעגט נאך דערצו צוגעשמאלצן ווערן מיט א פרומען פאמפלעט פונם רב ראובן הכהן סיני.

ליינענדיק אין ערשטן נומער „די יודישע האפנונג“ דאס ווארט פון דער רעדאקציע „צו די לעזער“, פילט מען ווי בן יוסף אטעמט אפ און פילט פאר דעם נחת פון דער שטילקייט וואס ער וועט געניסן און מאכן געניסן שווימענדיק אין זיינע אייגענע וואסערן:

„דאס איז אבער ניט קיין פארטיי-ארגאן אין שטרענגען זין פון ווארט — ליינענען מיר דאָרט, — מיר וועלען ניט געהן אניטירן אויפן אמעריקאנישען אופן, קלינגען און פויקן בצלצלי שמע און שלע-פען אידען בא די פאלעס זיי זאלען אריינווארפען עטליכע סענט אין אונזער צדקה-פושקע. אזא האנדלונג, אזא פעהרהאלטען זיך צו אונזער באוועגונג איז א ערנידערונג פאר אונדז. מיר ווילן שאפן א ארגאן פיר אלע יודיש-נאציאנאלע אינטערעסען. זעלבספערשטענדליך צוגעפאסט צו די ארטיגע אומשטענדען. אלס וואס האט עפעס א ווערט אין נא-

ציאנאלען זין, אלס וואס קען פיהרען צו ערוועקען אונזער זעלבסט
בעוואוסטזיין וועט געפינען א אבקלאנג אין אונזער „יודישער האפנונג“.
דאס לעצטע, מכה „אלס (אליץ פ. כ.) וואס האט א ווערט אין נא-
ציאנאלען זין“, איז געווען געצילט צוצוציען צום זשורנאל די אינטעלי-
גענץ פון די נאציאנאל-סאציאליסטישע ארגאניזאציעס, וואס האבן שוין
דעמאלט דא עקזיסטירט, די פועלי-ציון און ס. ס. און עס איז אים אויך
עטוואס געלונגען אין דעם זין. אין ערשטן נומער איז פאראן א קורצער
ארטיקל וועגן די אידן אין עסטרייך, וואו עס ווערט גערעדט וועגן דעם
קאמף וואס ווערט דארט געפירט פון די פועלי ציון פאר דער אנערקע-
נונג פון די מינדערהייטס רעכטן פון דער אידישער נאציאנאליטעט, אונ-
טערגעשריבן פון „פעאן“, וועלכער איז ניט קיין אנדערער ווי זלמן סאר-
קין, דער גרינדער פונם פועלי ציוניזם אין ארגענטינע. אין די ווייטער-
דיקע נומערן געפינען מיר א ליד פון מ. פרומקין, וועלכער האט דאן גע-
הערט צו דער ארגאניזאציע ס. ס., אייניקע ארטיקלען פון י. העלפמאן,
וועלכער איז אויך געווען א מיטגליד פון דער פועלי ציון ארגאניזאציע.
אין דעם זעלביקן ווארט „צו די לעזער“ זעט איר די ציכטיקע בא-
ציונג יאסעלעוויטשעס צו דעם זשורנאל, צו זיין אינהאלט ווי צו זיין
אויסהאלט:

„אלס מאנאטשריפט קענען זיי זי אבהיטען, אכטונג געבען דאס
פון זייערע הענט זאל ארויס א דבר מתוקן. אבער א וואכנבלאט וועט
שוין מוזען געמאכט ווערען איילענדיג און וועט שוין באקומען נאר
אן אנדער פנים“.
און ווייטער:

„אונזער צייטונג מוז אויסגעהאלטען ווערען פון זיך אליין. ציו-
ניסטישע געלדער, וואס זיינען באשטימט אף אנדערע צוועקען, טארען
דערויף ניט פארווענדעט ווערען“.

ס'איז אויך קלאר אז דאס איז אן אנדייט אף דער באציונג צו די
דערמאנטע געלטער מצד אנדערע ציוניסטישע פירער.

צו הילף יאסעלעוויטשן באם רעדאקטירן „די אידישע האפנונג“
זיינען געשטאנען: אהרן אייבערמאן, א זייגער-מאכער, וועלכער איז גע-
ווען דער טעכנישער רעדאקטאר, נאטיצן שרייבער און קארעקטאר (זיי-

נע אייגענע ארטיקלען האט יאסעלעוויטש אליון קארענירט, ער האט ניט געטרויט קיינעם די דאזיקע לעצטע קאנטראל-ארבעט, טאמער חלילה וועט זי פוגע זיין זיין סטיל און אויסלייגעכץ! און דוד ראזענבלום, דעמאלט א סטודענט און היינט אן אינזשעניער ערדמעסטער אף א שטעלע בא דער יק"א און צוריקגעצויגן פון דער ציוניסטישער באוועגונג. דער לעצטער האט מיט גדוים ליבשאפט איבערגעזעצט אין א פליסיקן אידיש פון רוסישן און העברעישן. דער קוואל פון וואנען די מאטעריאלן צום איבערזעצן זיינען גענומען געווארן, איז געווען דער „ראזסוויעט“, „יעור רעיסקאייא זשיזן“, „השלוח“, די ביילאגע צום ווילנער „הזמן“. עס געדענקט זיך מיר דוד ראזענבלום א גאנץ געלונגענע איבערזעצונג פון יעקב פיכמאנס א ליד, זיינע איבערזעצונגען פון בן אריהס (ד. מאנעווי-טשעס), „פאמיליע שפיגעלמאן“ און אנדערע איינאקטערס פון דער אידישער ארימקייט אין רוסלאנד.

„די יודישע האפנונג“ איז באמת געווארן א פלאץ פאר מער געשליפענעם אידישן שרייבן. דארט האט זיך אויך צום ערשטן מאל באוויזן דער טאלאנטפולער ברוך בענדערסקי, פון דער קאלאניע קלארא, מיט זיינעם א פעליעטאן „נאך תשליך אין קאלאניע“ און — שלום עליכם.

אין נומער 5 פון די „יודישע האפנונג“ (אקטובער) האָט זיך אנגעטויבן דרוקן, אין פארטזעצונגען, שלום עליכם'ס א לענגערע דערציילונג „די גאלדשפינערס“, וואס איז פון שלום עליכמען צוגעשיקט געווארן דירעקט פאר „די יודישע האפנונג“ און מיט זיין אייגענער האַנט, מיט זיין פערל-דיקן כתב געשריבן. איך מיין אז דער כתב יד פון שלום עליכמען דארף זיך נאָך געפינען, אויב ניט אין ארכיוו פון דער ציוניסטישער פעדעראציע, איז בא די יורשים פון יעקב יאָסעלעוויטש, אדער בא איינעם פון די מיטערדאקטארן זיינע.

דער מאנסקריפט איז אנגעקומען באגלייט מיט א הומאָריסטיש יידידי בריוול צו יעקב יאָסעלעוויטש, און איז אומגעגאנגען אין פאריין „תפארת ציון“ פון האנט צו האנט, און אויך איך, א פרעמדער לדעה, נאָר א היימישער דיסקוטאַנט, א פועלי ציוניסט, האָב דאָס בריוול ווי דעם מאָנסקריפט געהאַלטן אין דער האנט און געלייענט. דער מאנס-

קריפט, געדענק איך, איז געווען געשריבן אויף גאר דינעם, כמעט ציגאר פאפיר. אזוי האָב איך אויך געלייענט אין יענער צייט א בריוול פון דר. וואַרטמאַן, וועלכע האָט געלויבט „די יודישע האפנונג“, וואס יאָסעלע-וויטש האָט מיר באוויזן. דר. ווארטמאן האָט נאך עפעס באדייט אין יע-נער צייט.

דאס איז אויך געווען דאס ערשטע מאָל, וואס א אידישער שרייבער האָט באקומען האָנאָראַר פון אן ארגענטינישער... איך האָב געוואלט זא-גן אויסגאבע, נאָר דאָס וואלט געווען א ליגן, מחמת דער האָנאָראַר שלום עליכמען איז געשיקט געווארן ניט פון די הכנסות, מ'שטיינעם געזאגט, וואס „די יודישע האפנונג“ האָט געהאט, נאָר פון יאָסעלעוויטשעס קע-שענע.

„די יודישע האפנונג“, אפילו א באלעכאטיש ציוניסטישע, האָט גע-טראגן אף זיך א מין שיוין פון דעמאקראטיע אויב ניט ראדיקאליזם, צו-ליב איר נאָנטקייט מיט די רוסישע ציוניסטישע אָרגאַנען, וואו עס האָט געהערשט די אזוי גערופענע דאמאלסט לינקע פראקציע, אדער דעמאק-ראטישע פראקציע אינם רוסישן ציוניזם. יאָסעלעוויטש אליין, דער ליי-טנדיקער גייסט פון דעם זשורנאל, האָט אפגעדרוקט א לאנגן פעליעטאָן אין עטלעכע פארטזעצונגען אונטערן קעפל „בין מוסף למחנה“, פול מיט פיינער איראניע אף די פרומע בוענאָס איירעסער טאטעס און זייערע הפקר'דיקע זינדלעך, וועלכע ווערן דערצויגן ניט צו נאָט, ניט צו לייט.

אין זיינע לייט-ארטיקלען, וועלכע זיינען מערסטנס געווען סעריעס גאנצע פון פאָליטישע אפהאנדלונגען אין שייכות מיטן ציוניזם, אדער פאלעמיק מיט דער זיך אסימילירדיקער ארגענטינישער אידישער יוגנט, פלעגט זיך פון אנהויב דורכשלאגן א סאציאליסטישע סימפאטיע. שפע-טער אבער איז די דאזיקע רויטע נאטקע אלץ מער פארשוואונדן און עס האָט זיך אנגעהובן ווייזן אן אפענע קעגנערשאפט און אויך א גרינג-שעצונג צו די ארבעטער און זייערע ארגאניזאציעס. עס פלעגט זיך גאנץ אפט דורכווארפן אין זיינע ארטיקלען אף זייער חשבון דער עפיטעט „ערב רב“.

ארטיקע פאליטישע פראגן האָט „די יודישע האפנונג“ זיך אויסגע-היט צו בארירן, אידן דארפן זיך ניט מישן אין פאליטיק... אידן דארפן

גערן זיין אז מען טשעפעט זיי ניט... פונקט אזוי האָט די „יודישע האפֿ-
נונג“ געווארנט פון יעדער אידישער דעמאָנסטראַציע; וואס ווייניקער זיך
ווארפן אין די אויגן... ס'איז שווער פונדעסטוועגן צו זאגן אז דאס איז
געווען ציוניסטישע חכמה און ניט קיין פחדנות?

איינמאָל האָט די „יודישע האפנונג“ גענומען א ווארט אין א היגן
פאליטישן ענין: דאָס איז געווען נאָך דעם נקמה אקט פון דעם אנארכיסט
שמעון ראדאָוויצקי קעגן דעם פאליציי שעה ראמאָן פאַלקאָן. „די יודישע
האָפנונג“ האָט דאָן יאָ געפונען פאר נויטיק צו רעאגירן אף דעם אקט, מיט א
לייט־ארטיקל פון בן יוסף: ירינו לא שפכו את הדם הזה.“

כאראקטעריסטיש איז פאר דער „ציוניסטישער חכמה“ פון יעקב
יאָסעלעוויטש און זיין „יודישע האפנונג“ אז ווען די בוענאָס איירעסער
פועלי ציון ארגאניזאציע, צוזאמען מיט דער ראדיקאלן ציוניסטישן פרויען
פאריין „התחיה“, געשטיצט פון דעם זשורנאַל „שטראלען“, האָט אין
1913 אויפגעהויבן דאָ א פראטעסט באוועגונג קעגן דעם שענדלעכן צא-
רישן בייליס־פראצעס, האָט יאָסעלעוויטש איינגעלעגט וועלטן אז מען
ברענגט דערמיט אן אומגליק אף די אידן אין ארגענטינע. באזונדערס
נאָך ווען די ארגאניזאטארס פונם פראטעסט, האָבן איינגעלאדן אלס רעד-
נער אנגעזעענע ניט אידישע פערזענלעכקייטן, און דער זשורנאַל „שטרא-
לן“ אונטער דער רעדאקציע פון דעם שרייבער פון שורות און פ. שפרינ-
בערג, האָט ארגאניזירט אן אַנקעטע צווישן די היגע ווארט זאגער אין דער
פאליטיק, זשורנאליסטיק און ליטעראטור וועגן דעם בייליס־פראצעס.

בנוגע דער יק'א, וועלכע איז אין ארגענטינע א הויפט טעמע פאר
זשורנאליסטן, האט ער געהאט צו זאגן נאר גוטס און האט עפנטלעך
געטאדלט דעם קאמף וואס ל. כאזאנאוויטש האט דא אויפגעהויבן פאר
דער ארגאניזירונג פון די קאלאניסטן און פאר א אינטערווענץ פון דער
אידישער געזעלשאפטלעכקייט אין איר פארוואלטונג.

באם אויסברוך פון דער וועלט מלחמה, האט יאָסעלעוויטש געלאזט
הערן זיין קול פאר פרידן, לייגנדיק גרויס האפנונג אף דעם האאגער
„טעמפל פון פרידן“ און ארויסגעלאזט א בראשור וועגן דעם ענין אונטערן
טיטל „אין טיפן אָפּגורנד“. דעמאָלט האָט יאָסעלעוויטש אפילו געבראכן

זיין מורא פאר דער ניט אידישער עפנטלעכקייט און די בראשור אויך
אפגעדרוקט אין שפאניש.

א וויכטיק פלאץ אין זיין טעטיקייט האט פארנומען די הילפס אק-
ציע פאר די מלחמה און פאגראם געליטענע בא וועלכע ער איז גע-
ווען אייניקע יאר אויך פרעזידענט און קאסיר.

„די יודישע האפנונג“ וועלכע איז פון אנהויב דערשינען אלע חודש,
איז שפעטער פארוואנדלט געווארן אין א צוויי-וואכנטלעכן זשורנאל און
אנהויב 1912 אין א וואכנטלעכן. *[Handwritten: 1912, 1913, 1914, 1915, 1916]*

כדי די ארבעט באם זשורנאל זאל זיך ניט לעגן שווער אף דעם שוין

איינגעמאטערטן יאסעלעוויטש, האט די ציוניסישע פערעראציע דאן אראפ-

גענומען פון אים די רעדאקציע און זי איבערגעגעבן צו א קאלעגניע,

אין וועלכער עס איז געווען אחוץ יאסעלעוויטשן, נ. געזאנג, אדער גונג,

ווי ער פלעגט זיך שרייבן אין העברעאיש, כאָטש ער איז דערין קיין גרוי-

סער מאדים ניט געווען און יוסף לוצקי. יאסעלעוויטש האט זיך אבער

אף זיי ביידן ניט געוואלט פארלאזן, ניט בנוגע סטיל און ניט בנוגע אויס-

לייגעכץ. דער ערשטער איז א גאליציאנער, האָט גוט געקענט די הערצל

ליטעראטור אין דייטש, נאר אין אידישער ליטעראטור שטומפיק; דער

צווייטער — א פאדאליער יונגערמאן, האט געליינט אסאך, סאי הע-

ברעיש, סאי אידיש און האט אפילו איבערגעזעצט פאר „די אידישע

האפנונג“ קלויזנערס א רייע ארטיקלען אדער איינדרוקן פון ארץ ישראל,

אבער אזוי רוי, אז יאסעלעוויטש האט דאס ניט געקענט פארליידן. אף

זיין פאדערונג, איז צוגענומען געווארן א ספעציעלער טעכניקער אין דער

רעדאקציע, וועלכער האָט שוין אין דער זעלבער צייט געהאט די אויפ-

גאבע פון א קארעקטאר און פון אן איבערזעצער; די ציוניסטישע ידיעות

פלעגן זיין געשריבן אין דייטש. צוערשט איז דאס געווען דער דיכטער

ב. לאפין, וועלכער האט אין יענער צייט געוואוינט איז בוענאס איירעס,

דערנאך איז דער טעכנישער רעדאקטאר געווען דער שרייבער פון די שו-

רחס, אין משך פון אייניקע חדשים, ביז „די יודישע האפנונג“ האט גע-

ליטן א געוויסע הפסקה, צוליב דעם וואס די דרוקעריי (פאר יאסעלעווי-

טשעס געלט איינגעקארנט און פון נ. געזאנג פארוואלטעט) האָט זיך

אויפגעלעזט.

אין 1917 איז דער זשורנאל פארוואנדלט געווארן אין א וואכנ-בלאט, אונטערן נאמען „די אידישע וועלט“ און האט אינגאנצן אויסגע-טון פון זיך די שליטה פון יעקב יאסעלעוויטש, וואס זיין ארט אינם צו-ניזם האָבן שוין אויך פארנומען אנדערע, מיט מער חוש און חשק פאר דעמאנסטראציע, אין וועלכער די באוועגונג האט זיך אנגעהויבן נוי-טיקן, ווערנדיק א טייל פון דער ענגלישער אימפעריאליסטישער פאליטיק.

געשטארבן איז יעקב יאסעלעוויטש אין זיינע זיבעציקער יארן, אין א טראגישן מאמענט, א פאר חדשים נאָך דעם פאגראָם אין יאנואר 1919, פילנדיק זיין אומבאהאלפנדיקייט, אלס אנגעזענסטער אין דער ציוניס-טישער און אלגעמיין אידישער געזעלשאפט, צו ווירקן אין אזא אומרוי-קער צייט, מיט דער מורא, אז די פאנאנדערגעוואקסענע ציוניסטישע באוועגונג נאך דער באַלפור דעקלאַראַציע, איז ניט מער ווי „א בינד שטרוי, וואס ווערט אנגעצונדן און טוט מיט אמאל א פלאקער און ווערט דערנאך אויסגעלאשן...“ און צוזעענדיק ווי זיין „אידישע האפנונג“ איז איבערגעגאנגען אין פרעמדע הענט, צו וועלכע ער האָט קיין צוטרוי ניט געהאט.

די באַלפור דעקלאַראַציע האט בכלל צוגעצויגן צום ציוניזם אין ארגענטינע גאר נייע עלעמענטן; די זעלבע ארויפגעארבעטע קרעמער וואס האבן ביז דעמאלט געזעען זייער געזעלשאפטלעכע קאריערע בלויז אין קהילה אידישקייט, האבן איצט, נאך מער ארויפגעארבעטע א דאנק דער מלחמה, געזוכט צו פיגורירן אלס ציוניסטן; די אידישע שטודירנדיקע יוגנט, וואס האט אין 1910 געפאטריאטעוועט איבער די בוענאס איירע-סער אידישע גאסן צוזאמען מיט די ארגענטינישע, האקנדיק שויבן פון אידישע ביבליאָטעקן און רייסנדיק זייערע ביכער, זיינען איצט געווארן ציוניסטן: אפילו די טעמפל אידן וועלכע זיינען שטענדיק געווען אסוי-מילאטאריש און אנטיציוניסטיש, האבן זיך גענומען רוקן צום ציוניזם. און עס איז דאך ניט קיין קלייניקייט: אף א ציוניסטישן אקט איז איינ-געלאדן געווארן און געקומען דער ענגלעשער געזאנדטער. דער טעמפל ראבינער האָט גענומען פריידיקן ציוניזם אין זיינע יום טוב דרשות, א האלבע מאה אידישע לעניאנערן פאר פאלעסטינע זיינען אפגעפארן, און

דער רייכסטער פון די טעמפל אידן, דער פילם מאגנאט, מאקס גלוקס-
מאן, האט פאר זיי געפראוועט א באנקעט בא זיך אין פאלאץ וואס גע-
פינט זיך אף דער אריסטאקראטישער גאס, און ווידער איינגעלאדן דעם
ענגלישן געזאנדטן. די ציוניסטן האָבן אָנגעהויבן גיין צום פרעזידענט פון
דער רעפובליק, צוזאגן אים שטיצע באַ די וואַלן און בעטן באַ אים זיין הסכמה
צום ציוניזם, און די הסכמה איז ווידער אויסגענוצט געווארן אלס פאמפע
אינם ציוניסטישן טאַראַראַם. און אין מיטן טאַראַראַם איז יעקב יאַסעלע-
וויטש געשטאַרבן.

„דער אַװאָנגאַרד“

(1920 — 1908)

אין אויגוסט 1908 האָט אין בוענאָס איירעס אנגעהויבן דערשיינען אַ חודש זשורנאַל אונטערן נאָמען „דער אַװאָנגאַרד“, אָרגאַן פֿון דער סאָ-ציאַליסטישער אַרגאַניזאַציע „אַװאָנגאַרד“, װעלכער קען זיך באַרימען צו האָבן עקזיסטירט לענגער װי װעלכער עס איז אַנדער פֿאַרטיי־זשורנאַל אין אַרענטינע; מיט פֿאַרשידענע הפסקות, װאס האָבן זיך אַמאַל פֿאַר-צויגן אַף אַ יאַר צייט, צוליב דעם פֿעלן פֿון געלט־מיטלען, האָט „דער אַװאָנגאַרד“ עקזיסטירט ביז סוף 1920. כמעט זינט דער גרינדונג פֿון דער אַרגאַניזאַציע (1907) ביז איר אונטערגאַנג; אדער בעסער געזאַגט ביז זי איז אױפֿגעלייזט געװאָרן אין דער אידישער סעקציע פֿון דער אַר-גענטינישער קאָמוניסטישער פֿאַרטיי.

דעם נאָמען „אַװאָנגאַרד“ דאַרף מען זוכן אין דער איבערזעצונג פֿון דעם נאָמען „לאַ װאַנגאַרדיאַ“, אָרגאַן פֿון דער סאָציאַליסטישער פֿאַר-טיי אין אַרענטינע.

מיט דעם געזאַגטן, װיל איך באַטאָנען דעם כאַראַקטער פֿון דעם זשור-נאַל, װי פֿון דער אַרגאַניזאַציע װאס האָט אים אַרויסגעגעבן. דאָס איז גע-װען אַן איבערגעזעצטער זשורנאַל פֿון אַן איבערגעזעצטער פֿאַר-טיי. כּדי מען זאַל מיך שלעכט ניט פֿאַרשטיין, װיל איך דאָ דערקלערן אַז אינם זשורנאַל זיינען כמעט ניט געװען קיין איבערזעצונגען, אַלץ איז געװען פֿון אייגענע פֿאַרטיי־מענטשן אַף אידיש געשריבן, סאי די אַרטיקל-לען פֿון די אַרטיקע פֿאַרטיי־מיטגלידער, סאי פֿון די אױסלענדישע חברים,

ווי, אָלגין, צביון, וולאדעק, א. א. דאָס ווארט איבערזעצונג כאַנוז אין דאָ אינם ברייטערן זין פון איבערזעצן די סאציאליסטישע פראקטיק פון דעם אויסגעוואנדערטן און איינגעוואנדערטן אמביענט אף די באדערפענישן פון די איינגעוואנדערטע אידישע מאַסן.

די ארגאניזאציע האָט געליטן פון געזעלשאפטלעכער ניט פארדיי-אונג, ניט איינלעבונג, דער זשורנאל האָט געליטן פון געדאנקלעכער און שפראכלעכער ניט פאררייאונג, וואס איך מיינ, אז א חוץ דער אומבא-האלפנקייט פון דעם רעדאקטאר, האָט דאָ איינס א שייכות מיט דאָס צווייטע.

פון די מיטארבעטער וואס איך האָב אויבן אויסגערעכנט, איז שוין צו זען אז דער זשורנאל, ווי די ארגאניזאציע זיינען געווען בונדישע. אגב, שרייבנדיק וועגן דעם „אוואנגארד“ באלד נאָך די זשורנאַליס-טישע פרואוון פון די ס. ס. אין ארגענטינע, קומט מיר אפן זינען דער ווייטער כאַראַקטעריסטישער מהלך צווישן די צוויי סאציאליסטישע אי-דשע ארגאניזאציעס און זייערע ארגאנען. איינע — א זוכערישע, ל'וואלט געזאגט אן אוואנטיריסטישע, אן אלץ ארומכאפנדיקע, האָט געזוכט אן אלץ ברייטערע ספערע פאר איר טעטיקייט. די מיטלען דערצו — דראַס-טישע; באלד א טעגלעכע צייטונג און ניט ווייניקער. זי איז באלעבט גע-ווען פון א אונטערנעמערישן גייסט. און ווי אנדערש האָבן געקענט זיין אין דעם נייעם לאַנד עס-עסאָוועס, וואס זייער פארטיי האָט געמאכט מנחם מענדלשע פלענער פון גרויסער קאלאניזאציע הינטער די הרי חושך, פון שיפן און באַנקן! און אז די אונטערנעמונגען זיינען ניט צו שטאנד גע-קומען, האָט זיך די פארטיי אויפגעלייזט, איבערלאזנדיק דאָס אידישע פאלק עקזיסטירן, עמיגרירן און זיך קאלאניזירן אָן איר הילף. און אז בא אונדזערע ארגענטינישע עס-עסאָוועס האָט געפלאצט די אונטערנעמונג פון זייער טעגלעכער צייטונג, זיינען זיי אויך אוועק צו דער געשיכטע און איבערגעלאזט די אידישע עמיגראַנטישע מאַסן זיך איינארדנען אָן זיי. די צווייטע, וועלכע האָט זיך געגרינדעט כמעט אין דער זעלביקער צייט, איז געווען פונקט דער היפך: אירע גרינדער, איינס אין איינס ארבעטער, הארעפאשניקעס, האָבן זיך פארגענומען פארטזעצן די מסורת אבות, די טראדיציע פון דער היים, די געכאטן פונם „בונד“, וואס האָט געהייסן

זיין געטרייע, געהאָזאמע „סאָלדאַטן פון דער פרייהייטס ארמיי“ אונ-
טער זיין אויפזיכט און דיסציפלין, און זיי האָבן געהאָרכזאם געדינט דעם
„בונד“, פונקט ווי זייערע פרומע טאַטעס האָבן געטריי געדינט דעם רבו-
נו של עולם, טראַגנדיק דעם יאך פון דאוונען דריי מאל אין טאג. און אזוי
ווי דער „בונד“ האָט געהייסן זיין סאציאליסטן אף אידיש, האָט די בונד-
דישע ארגאניזאציע „אוואַנגארד“ לויט דעם געבאָט געגרינדעט איר חודש
זשורנאַל, און האָט געטון אלץ וואס אין אירע מעגליכקייטן דעם זשורי-
נאל אויפצוהאלטן.

פארוואס האָט די ארגענטינישע ארגאניזאציע פון „בונד“ ניט גע-
רופן זיך מיט איר אייגענטליכן נאָמען? א פאר ארטיקלען אינם „אוואַנ-
גארד“ דערקלערן דאָס: ארגאניזאציע פון „בונד“ אין ארגענטינע וואלט
געשטערט די בונדישע טעאָריע, אז עס איז ניטאָ קיין איינהייטלעך אי-
דיש פאלק, נאָר אידישע פעלקער און צום לאנגן נאָמען פון „אידישע אר-
בעטער בונד פון רוסלאַנד, ליטע, רייסן און פּוילן“, צושטעלן ארגענטינע,
עסטרייך, פארייניקטע שטאַטן א. א. איז ניט באקוועם און... פשוט לעכער-
לעך. אן אויסוועג אף צו קאנסערווירן דעם נאָמען פון „בונד“ איז געווען,
אנצורופן זיך ארגענטינישער קאָמיטעט פון אויסלענדישן „בונד“, אדער
הילפס־קאָמיטעט פארן „בונד“; אבער דאָס וואלט ניט געווען אמת, ווא-
רום די גרינדער האָבן זיך געקליבן דאָ צו אנטוויקלען א טעטיקייט אף
דעם געביט פון פראפעסיאנעלער ארגאניזירונג און ארטיקער סאציאליס-
טישער ארבעט בכלל, צופאסנדיק זיך צו די ארטיקע אומשטענדן און
האָבן אויך געהאט אין אויסזיכט אנצושליסן זיך אין דער ארטיקער סא-
ציאליסטישער פארטיי מיט אויטאָנאָמע רעכטן, פונקט ווי עס איז געווען
אנגעשלאסן דער „בונד“ אין דער רוסלענדישער סאציאל דעמאקראטישער
פארטיי.

אט די צוויי טעמים, אלזא, כדי ניט צו זינדיקן חלילה מיט „צויר-
ניסטישער“ איינהייטלעכקייט און אלוועלטלעכקייט פון אידישן פאלק און
כדי צו קענען אריינטרעטן אלס זעלבסטשטענדיקע אידישע סאציאליס-
טישע ארגאניזאציע אין דער ארגענטינישער סאציאליסטישער פארטיי,
האָבן מיר צו פארדאנקען אזא אידישע סאציאליסטישע ארגאניזאציע מיט
דעם נאָמען „אוואַנגארד“, וואס פיגורירט זיכער ניט אין דעם צעטל פון

געשיכטע שרױבער פון דעם סאציאליזם בא אידן און עס וואלט זיכער געווען א פעלער ווען די דאזיקע ארגאניזאציע וועלכע האָט עקזיסטירט אין ארגענטינע נאָכע דרויצן יאר, זאל אין דער געשיכטע פון אירוישן סאציאליזם פעלן.

די אפטע ווענדונגען פון דער ארגאניזאציע „אוואנגארד“ אנגעשי לאסן צו ווערן אלס אויטאָנאָמע ארגאניזאציע אין דער סאציאליסטישער פארטיי, זיינען געווען אומזיסטע. די ארגאניזאציע האָט זיך דערביי אַני געשלאָגן אף דער אסימילאטארישער שטימונג פון דער פאמיליע טשערט קאָוו, וועלכע האָט מקיים געווען מצוות סאציאליזם דערמיט וואס זי האָט זיך בבל שמונהדיק מיט דעם געווען מיט די פירער פון דער סאציאליסטישער פארטיי; מיט דער ארגענטיניזאטאָרישער ריכטונג פון דער פארטיי, וועלכע שטייט ניט אפ נאָך ביז היינטיקן טאג, פון די רעאקציאנערסטע ארגענטינישע פאטריאָטן אין דער הינזיכט פון זוכן צו אסימילירן און פארשמעלצן קולטורעל די איינגעוואנדערטע פון די פארשידענע סטע נאציאנאליטעטן און קוקט קרום אף דער קולטורעלער אנטוויקלונג פון די אויסלענדישע קאלאניעס אין זייערע שפראכן; זי האָט זיך אויך אנגעשלאָגן אף דער סאנאָרעניז פון די אירישע איסקראוועס, וועלכע האָבן אפגעגעבן זייער אנשליסונג אלס ארגאניזאציע אין דער פארטיי, פאר ביליקער, ניט אף די רעכטן פון אן אויטאנאמע ארגאניזאציע, נאר אף די רעכטן פון יעדן איינעם צענטער, וואס פארמירן די צענטראלע פון דער פארטיי.

פונדעסטוועגן, אז מען טישט דורך דעם „אוואנגארד“ און די טעיטיקייט פון דער ארגאניזאציע, איז עס ניט נאָר פארשטענדלעך צוליב וואס די דאזיקע ארגאניזאציע האָט פאר זיך אזוי עקסטרעם געפאדערט די אויטאָנאָמיע, כּיִדן מען דערקלערט דאָס מיט דער בלינדער געטרייקייט צו דער בונדישער פראקטיק אין רוסלאנד ווי צו א דאָגמע, אדער ווי צו א „מצוות פרה אדומה“. די ארטיקלען רעדן וועגן אלגעמיינע סאציאליסטישע און ארבעטער פראבלעמען און אינטערעסן, וועגן אכט שעהדיקן ארבעטס־טאג, וועגן אינטערנאציאנאלער סאלידאריטעט, פאָראַן אלגעמיינע פאליטישע איבערויכטן, אויסלענדישע און ארטיקע; אירישע פראב-

פראלקטאריער אלע לענדער פער אייניגט אידן

דער

אידן און אידן

מאנאטישריפט

הערשטע נומער פון די
יודישע סאציאל-דעמאקראטישע ארבייטער ארגאניזאציע אין
ארבענסייד (אוואנגארד).

אינהאלטס
פער צייכנים

וואס ווילן ניצן?	די אידן פונעם 1908
צו איז סעקולר די נאציאנאל פראגע וויסענ- שאפטליך צו לעזן?	די אידן פונעם 1908
די 'אליש' האפנונג	פון קאפיטאליזם
צו די עקאנאמיע	פון ס. פרוסקין
רעסאנאנס צו אידן	אין רעפערענצן פון שבת
די געשיכטע פון די אידן אין סאציאל-דעמא- קראטישע ארבייטער ארגאניזאציע אין ארבענסייד	אוואנגארד
פון ס. וואלד	אויפגען.

1908

אויגוסט

בונימאס אירעס

פרייז: איינצעלנער געביר 0:20 סענעם

לעמען און געזעלשאפטלעכע דערשיינונגען זיינען ניט קאמענטירט, ניט בא-
דירט.

אין פרינציפ נאָר א פעסטן און א באוואוסטזיניקן, וואס האָט ארויס-
געדראָנגען פון דער נויטווענדיקייט, האָט די ארגאניזאציע „אָוואַנגאַרד“
געהאַט: אידיש. פאר דעם פרינציפ אדער פאר די רעכט פון אידיש האָט
„אָוואַנגאַרד“ געפירט א העפטיקן קאמף מיט די אידישע איסקראָוועס
און עס־עראָוועס, מיט וועלכע זיי האָבן צוזאַמען געגרינדעט און פאַר-
וואלטעט די „ביבלאָטעקאָ רוסאַ“ (רוסישע ביבלאָטעק) אין שמאַלן געסל
לאַ פּאַז, נומער 43, אנהויב 1906. דער קאמף איז געגאַנגען פאַר אויס-
שרייבן אידישע ליטעראַטור (בונדישע בראַשורן) און אידישע צייטונגען,
און אויך פאַר דער שפראַך בעת די פאַרוואַלטונגס זיצונגען.

קיין אנדערע אידישע פראבלעמען האָבן פאַר דער ארגאניזאציע „אָוואַג-
נאַרד“ און דעריבער אויך פאַרן זשורנאַל ניט עקזיסטירט. זיי האָבן זיי
פשוט אינגארירט. עס איז כאַראַקטעריסטיש אז אין יענעם פעריאָד פון
אידישן ארגאניזאציאָנס לעבן וועלכער צייכנט זיך אויס מיט די דיס-
קוסיעס צווישן די אידישע פאַרטייען, האָבן דאָ אין ארגענטינע די בונד-
דיסטן כמעט קיינמאַל ניט דיסקוטירט מיט די ס. ס. און פּועלי ציון. זיי
האָבן זיי אויסגעמיטן ווי „שאָוועניסטן“, זיי פאַרמישט מיט ציוניסטן...

איך זאג כמעט, ווייל איך געדענק איינעם א וכות, כמעט א געשלעג
פון די מיטגלידער פון „אָוואַנגאַרד“ מיט די פּועלי ציון בעת א רעפּעראַט
פון לעאָן כאַזאַנאַוויטש, וועלכער איז דאן געווען אַף זיין באַרימטער
רייזע אין ארגענטינע. דער וכות איז דעמאלט געגאַנגען ארום די באַגריפן
„נאַציאָנאַל“ און „נאַציאָנאַליסטיש“, וועלכע האָבן בא די רעדאַקטאָרן
פון „אָוואַנגאַרד“ געהאַט איינע און די זעלביקע באַדייטונג. ס'איז אַ מין
שפראַך־שאַטירונג, האָבן זיי געזאָגט, אַף וועלכן זיי זיינען באַמת געווען
קליינע מבינים, נאָר ביידע טערמינען זיינען אַלציינס פּסול פאַר כּשר'ע
סאַציאַליסטן.... מער קיין וכותים זיינען אויך מיט לעאָן כאַזאַנאַוויטש
ניט געפירט געוואָרן; זיי זיינען איבערהויפּט מער ניט געקומען צו זיינע
רעפּעראַטן, מחמת, ווי זיי האָבן געזאָגט, האָט זיי כאַזאַנאַוויטש אנגערו-
פן טפּשים. דער אמת איז געווען אז בעת זיין ענטפּער, האָט ער געזאָגט

אז זיי זיינען „טיפישע“ בונדיסטן, וואס זיי האָבן פארמישט מיט „טפשים“.

ווי ווייט פסול עס איז געווען באם „אָוואַנגאַרד“ אידישע פראב-לעמען, איז געווען צו זען פון דעם שטוינען מיט וועלכן די רעדאקטארן האָבן אויפגענומען די אפיקורסות פון דעם בונדיסט פּראָפּעסאָר הירש פון גענף, וועלכער האָט געמאכט אַ שטודיום פון דער אידישער עמיגראציע, א פּראָבלעם וואס נאָר די שאָוועניסטישע, נאַציאָנאַלע, נאַציאָנאַליסטישע ש.ס. און פּועלי ציון פארנעמען זיך מיט אים, און האָט דאָס נאָך בפירוש פאַרגעשלאָגן נאנץ חבריש די חברים פון דער ארגאַניזאַציע „אָוואַג-נאַרד צו באנוצן זיך מיט דער ארבעט זיינער פאר זייער אָרגאַן.

א גרויסע ענדערונג, אפילו א גאַנץ פאַרזיכטיקע, טרעט אריין אינם זשורנאַל מיט א פאר יאר שפּעטער. אין דער אלטער היים זיינען באם „בונד“ ווייכער געווארן זיינע שטרענג פּראָלעטאַרישע ביינער, אדער ווי האָט מען דעמאָלט בא אונדז געזאגט, ער איז קראנק געווארן אף אידיש-קייט. עס זיינען אנגעקומען פרישע חברים בונדיסטן פון פּוילן, וועלכע האָבן דאָ גערעדט א כמעט ניט פאַרשטענדלעכע שפּראַך פאר די פריער-דיקע חברים, ממש נאַציאָנאַליסטישע רייד וועגן אידישער קולטור, וואס האָבן מבבלע געווען די מחות פון דער היגער אלטער בונדיסטישער גוואר-דיע, וועלכע איז אויסגעוואקסן אף דער אלטער בונדישער פּראָפּאַגאַנדע, וואס האָט ניט גערעדט פון עפעס אנדערש ווי נאר פון שטרייק, פון אכט שעהדיקן ארבעטס-טאג אף אידיש. דער בונדיסט ליטוויזן האָט געשריבן פון אידישע נשמות, דער בונדיסט דוד איינהארן פון אידישן בעל תפלה, די בעריאזקעלע אין וואלד אפילו האָט בא אים געדאוונט און אלץ האָט זיך פרום אידיש געדב'ה'קעט. און, מערקווירדיק, זיי האָבן געהאַט דעם פאַטענט פון דער פאַרטיי...

דער זשורנאַל „אָוואַנגאַרד“ האָט ניט אריינגעלאזט צו זיך אָט די קראנקהייט, אט דעם דבוק פון אידישער ראמאנטיק וואס האָט זיך בא-זעצט אין „בונד“ דורך זיינע ווייטערס, ליטווינס און איינהארנס, ער האָט אָבער אָנגעהויבן באציען זיך נענטער צו דער היגער אידישער קול-טור ארבעט, פון וועלכער ער איז פריער געשטאַנען פונדערווייטן און אפי-צו זי אויסגעלאכט. די באציונג איז אגב ווייטער פון דער טעכניק פאר דער

קולטור ארבעט ניט גענאנגען, דער „אױאננארד“ האָט אױפגעהױבן א איניציאַטיוו צו גרינדן א „קולטור פּעדעראַציע“ אין ארגענטינע, וואס האָט געזאָלט זיין א פארייניקונג פון ביבליאָטעקן און קולטור־צענטערן צו ליב אױסטױש פון ביכער און קעגנזױטיקן שאפן פון מיטלען פאר זייער אױסהאַלט. דער „אױאננארד“ האָט אפילו אגױטירט פאר אנגעבן זיך אלס אידן בעת דער פאַלקס־צױלונג אין 1914, ארבעטנדיק דערביי האַנט אין האַנט מיט די פּועלי ציון.

נאָך ווייטער און דער „אױאננארד“, האָט שױן אפילו באגריסט דעם זיידן פון דער אידישער ליטעראַטור, מענדעלי מוכר ספרים, צו זיין 80 יעריקן יובילעאום. אין א נומער פונם „אױאננארד“ אין יאר 1916, קענט איר זען מענדעלים בילד און אונטערגעשריבן, אומגעפער:

„פון דעם דרייעקיקן שטיקל לאנד ארגענטינע, שיקן מיר אונדזער באגריסונג מענדעלי מוכר ספרים, שלום יעקב אַבראַמאָױטש, צו זיין 80 יעריקן געבורטסטאג.“

צי האָט דער רעדאַקטאר פונם „אױאננארד“ געוואלט מיט דעם „דרייעקיקן שטיקל לאנד“ אונטערשטרייכן זיין אַנטינאַציאָנאַליזם, ד. ה. אז ער באטראכט ארגענטינע נאר פאר א געאגראפישן באגריף, ניט פאר קיין נאַציע חלילה, אדער ער האָט מיט דעם דרייעק געוואלט געבן א באגריף וועגן ארגענטינישן קולטור צושטאַנד, ארויסגעקומען איז דער פון א זעלטענע כאראקטעריסטיק פונם רעדאַקטארס דעמאלסטיקע קולטור באגריפן.

בנוגע פאליטישע פראגן קען מען דערפאר ניט זאגן אז דער זשור־נאַל זאל אראפ פון זיין אָנגעצױכנטער ליניע.

ערשט ווען אין דער ארגענטינישער סאַציאַליסטישער פארטיי איז געשעען די שפאַלטונג, וועלכע האָט געבוירן די קאמוניסטישע פארטיי, האָט זיך אױך די ארגאַניזאַציע „אױאננארד“ פארנומען לינקס. שפעטער האָט זי זיך אױך געשפאַלטן אף קאמוניסטישע בונדיסטן מיט דער אַלטער פאדערונג פון ארגאַניזאַציע־אַלע אױטאָנאָמיע און אף אנהענגער פון דער ארגאַניזאַציאַנס פארם פון נאַציאָנאַלע סעקציעס בא די קאמוניסטישע פאר־טייען. געזיגט האָבן די לעצטע און דער „אױאננארד“ איז געווארן דער אָרגאַן פון דער ארגענטינישער אידסעקציע בא דער קאָמוניסטישער פאר־

טיי, אונטער דער רעדאקציע פון מ. יאראשעווסקי, ביז דער לעצטער איז
ענדע 1920 אפגעפארן קיין סאוועט־רוסלאנד, און דאן אויך האָט דער
„אױאָנאַרד“ אויפֿגעהערט צו דערשיינען.

פון זינט דער „אױאָנאַרד“ איז געגרינדעט ביז ער איז איבערגעגאנגען
נען אונטער דער רעדאקציע פון מ. יאַראָשעווסקי, איז ער געשטאנען
אונטער דער הויפט רעדאקציע פון פֿעדראָ (פֿנחס) וואַלד, ניט רעכענענדיג
דיק די ערשטע נומערן וואס זיינען רעדאקטירט געווען פון שמואל קאַפֿ־
לאַנסקי, וועלכער איז שפּעטער געווארן רעדאקטאָר פון א רוסישן וואַ-
כנבֿלאַט). באַ דער נאָנטער מיטאַרבֿעטערשאַפט פון מ. ראָזען, ש. קאַפֿ־
לאַנסקי, ש. גרינגלאָז (ארטור עפשטיין). דער לעצטער האָט געשריבן
דערציילונגען פון ארימען פאלקס לעבן. אויך פ. וואַלד האָט געשריבן
דערציילונגען אין „אױאָנאַרד“ אונטערן פֿסעוודאָנים סעלוואַ (די שפּאַ-
נישע איבערזעצונג פון וואַלד).

וועגן דעם כמעט שטענדיקן רעדאקטאר פון „אױאָנאַרד“, פ. וואַלד,
קען מען זאגן אז זיין גייסטיקע פיזיאנאמיע און זיין אנטוויקלונג, איז אפֿ־
געשפיגלט אינם „אױאָנאַרד“ מיט זיין געטריישאפט צו דער דאנמע,
אומבאהאלפנקייט אין שפראך, וואס האָט א שטארקע שייכות מיט זיין
דאָמאַטישקייט, אויך פּאָליטישער קאָנסטאַנץ, געטריישאפט און אויסדויער.

איך געפין פאר ניט איבעריק, בעת איך רעד וועגן דער פֿערזענליכ־
קייט פון פ. וואַלד, צו דערמאָנען אז אין יאנואר 1919, בעת די ארגענטי־
נישע רעגירונג פון פֿרעזידענט איריגאָזשען האָט ארגאניזירט אין בוע־
נאָס איירעס א שחיטה אה אידן, קאטאַלאַנער און ארבעטער, כדי צו דער־
ווייזן זיינע רעגירונגס פֿעהיגקייטן, און האָט צוליב דעם סימולירט די
אנטדעקונג פון א באלשעוויסטישער רעוואלוציע, איז פ. וואַלד ארעס־
טירט געווארן, און באקומענדיק אין דער פּאָליציי דעם טיטל פון פֿרעזי־
דענט פון דער ארגענטינישער סאוועטן רעפובליק, איז ער דאָרט געפֿייר־
ניקט געווארן כמעט ביז צום טויט, דורך אזעלכע ראפינירטע פיינ־מיט־
לען וואס די הייליקע אינקוויזיציע האָט פון זיי ניט געוואוסט, און זיין
קאנסטאַנץ און אויסדויער איז ניט געבראכן געווארן.

בלויז דער זיג פון דער באלשעוויסטישער רעוואלוציע אינם ראטנ-
פארבאנד און די ראטנפארבאנדישע פאליטיק בנוגע די נאציאנאליטעטן
בבלל און בנוגע אידן בפרט, האט געקענט ענדערן אף א צייט די סא-
ציאליסטישע ליניע אף וועלכער פ. וואלד איז די גאנצע צייט פון זיין
געזעלשאפטלעכער און זשורנאליסטישער ארבעט געגאנגען.

פ. וואלד איז כמעט זינט דער גרינדונג פון „די פרעסע“ (1918)
א רעדאקציאנס מיטגליד אין דער דאזיקער טעגלעכער צייטונג.

„די שטימע פון אוואנגארד“

(1 9 0 9)

לויטן נאָמען קען מען „די שטימע פון אוואנגארד“ אָננעמען פאר אַן ארגאַן פון דער ארגאַניזאַציע „אוואנגארד“; עס איז אבער פונקט פאר-קערט, דער נאמען איז געווען פון א חודש-ארגאַן ארויסגעגעבן פון אן ארגאַניזאַציע, וועלכע האט געפירט קאַנקורענץ מיט דער פריער דער-מאַנטער.

ווי איך האב שוין אין פריערדיקן קאַפיטל דערמאַנט, האבן די אידישע איסקראוועס, פונקט ווי די בונדאוועס פונם „אוואנגארד“, געשטדלנט בא דער סאַציאַליסטישער פארטיי אריינגענומען צו ווערן צו איר אלס א באזונדער קערפערשאפט. די שתדלנות פון די איסקראוועס האָט געהאַט מער דערפאלג און עס איז זיי באוויליקט געווארן צו בילדן א רוסישן סאַציאַליסטישן צענטער אין דער פארטיי. ערשטנס, האבן זיי ניט געפאדערט פאר זיך קיין אויטאנאמיע, ווי די בונדאוועס; צוויי-טנס, איז רוסיפיקאַציע בא די „אויטשאנע יעווריעס“ פון דער ארגענטיני-שער סאַציאַליסטישער פארטיי פון שטענדיק געווען א סינאָגים פון פראג-רעס און ציוויליזאַציע און אידישער נאַציאנאַליזם און שאוועניזם האָט גע-הייסן אידיש ריידן; דריטנס, און דאָס איז אפשר געווען דער שטאַרקס-טער מאָטיוו, איז רוסיש אין ארגענטינע גארניט אזוי געפערלעך פאר דער ארגאַניזאַטאָרישער פאליטיק פון דער פארטיי.

נאָר דאָ קומט דער שפאַס פון דער געשיכטע, אדער בעסער געזאַגט דער פאַטש אין פנים וואס די געשיכטע האָט געגעבן די רוסיפיקאַטאָרס מיט די ארגענטיניזאַטאָרס צוזאַמען. דאָס פעלד אף וועלכן די רוסיפיקאַטאָרי-

שע מיטגלידער פון דער ארגענטיניזאטאָרישער פארטיי האָבן זיך אונטערגע-
נומען צו פירען זייער טעטיקייט איז געווען די אידישע ארבעטערשאפט, און
עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ניט אלע אידישע ארבעטער זיינען פון קא-
טערינאסלאוו און פון אָדעס און אפילו די וואס האָבן ערשט צוריק מיט
צוויי יאר גערעדט מאַלאַדאָוואַנסק-רוסיש, פארפלאַנטערן זיך מיט שפּאַניש
און באַקוועמער ווי אלץ פילן זיי זיך מיט זייער מאַמע-לשון. ס'איז קיין אַנ-
דער אויסוועג ניט געווען ווי נאר צו ווענדן זיך צו זיי אף אידיש.

מיכאַ, דאָס ריידן ווי דאס ריידן, די רוסיש ריידנדיקע איסקראָוו-
צעס, האָט זיך ארויסגעוויזן, זיינען גארניט אזעלכע שלעכטע רעדנער אין
אידיש, ניט אזוי אָבער איז מיט שרייבן: ניט ריכטיק ארויסגערעדטע רייד,
פארפליען, געשריבענע פארבלייבן, און דאָס מוז מען זאגן, זיי האָבן
געהאַט א פאראַנטוואַרטלעכע באַציונג צום געדרוקטן ווארט. און אזוי ווי
זיי האָבן צווישן זיך ניט געפונען ווער עס זאל נעמען אף זיך די ראל
פונם רעדאקטאר פון אידישן אָרגאַן, האָבן זיי מקרב געווען דעם געווע-
זענעם עס-עסאָוועץ נח וויטאַל, וועלכער האָט דעמאָלט שוין געהאַט אַנ-
געשריבן עטלעכע דערציילונגען פון ארגענטינישן פעלד און ליידער, און
אים געמאַכט פארן רעדאקטאר.

מער ווי ליידער און דערציילונגען האָט אָבער דער רעדאקטאר ניט
געטאָרט געבן פון זיך אליין, דאָס איבעריקע מאַטעריאַל איז באַשטאַ-
נען פון לאַנגע אבסטראַקטע טעאָרעטישע ארטיקלען געשריבן אין רוסיש
פון אַאידאַ באַנדאַראָוו, שיינער און אנדערע און שפּאַנישע, געשריבן פון
דעל וואַליע איבערלוסעאַ, דיקמאַן א. א., וועלכע ער האָט געזאַלט אי-
בערזעצן. דערין איז אים צוהילף געקומען דער שרייבער פון די שורות.

נאָך פינף נומערן האָט „די שטימע פון אוואַנגאַרד“ זיך אפגעשטעלט.
צי דערפאר וואס דער ריין טעאָרעטישער מאַטעריאַל האָט קיין לעזער
ניט געהאַט, צו דערפאר וואס די ארגאַניזאַציע בכלל האָט קיין באַדן
ניט געהאַט, האָט קיין נייע מיטגלידער ניט באַקומען און די אלטע זיינען
זיך צעשוואַומען אזוי שנעל ווי דאָס רוסיש ריידן האָט אויפגעהערט צו
זיין באַ זיי א וויכטיקער פאַקטאר אין זייער געזעלשאַפטלעכן און גייס-
טיק לעבן, נאָר קיין אנגעזעענעם לאָך אין דעם אידישן ארבעטער לעבן
און דער ארגענטינישער זשורנאַליסטיק האָט ער ניט איבערגעלאָזט.

„דאס ארבעטער לעבן“

(1908)

דער אנארכיזם איז צווישן די איינגעוואנדערטע אידישע ארבעטער און יוגנט אין ארגענטינע געווען פארטרָאָטן, קען מען זאגן, מיט אלע זיינע שאַטירונגען. דאָ איז געווען דער אומגעדולדיקער ארכירעוואלוציאָנער וועלטשטירצער, וואס האָט געפרעדיקט „דירעקטע אקציאָן“ און דערמיט געמיינט א באַמבע, וואס זאל פארניכטן די „טיראַנען“ און א סוף מאכן צו די „וואַמפירן“ און די „באַנדיטן“ די קאפיטאליסטן און דאָס „קאָרופֿ-טע געזינדל פון דער רעליגיאָן“ און צוזאמען מיט אים דער „אויפקלערער“, דער ראציאנאליסטישער דערציער... געווען איז דאָ דער „רעבעל“, דער מורד לשם מרידה, דער גייסט וואס בויגט זיך ניט, דער יאָט וואָס האַלט דעם קאפּ אין דער שטענדיקער פּאָזע פון אן ארויסרוף אלץ און אלעמען... און צוזאמען מיט אים דער קראַפּאַטיקינער, וואס האָט מיושבדיק געפרע-דיקט קעגנזייטיקע הילף און קאַרפּאראַציע... געווען איז דער אַנאַרכאַ סינדיקאליסט, וואס האָט אין יעדן שטרייך געזעען די סאַציאַלע רעוואָלוציע און אודאַי אינם גענעראַל שטרייך, און האָט מורא געהאַט פאר קעגנ-זייטיקער הילף, ווי פאר א סם המות וואס קען חלילה שטערן דער רעוואָלוציאָנערן אימפעט פון די ארבעטער... געווען איז דער פרייער גייסט וואס האָט געהלומט וועגן אבסאָלוטער פרייהייט פארן „אינדיוויד“ און וועגן דעם „פרייען ווארט“ און האָט זיך פארלייענט מיט ניטשע און דער גלאַט יונגערמאנטשיק, דער ראַמאַנטיקער, וואס האָט זיך אָנגעלייענט מיט „שיי-נע ביכער“ און ס'האָט זיך אים געוואלט דאָס טעלערל פונ'ם הימל, און ער איז צוגעשטאַנען צום אַנאַרכיזם, וואס האָט אים צוגעזאגט אלע טונג-

טן פון אלע וועלטן און פון אלע הימלען... עם האָבן אפילו ניט געפעלט קיין אנארכיסטן ציוניסטן, וועלכע האָן זיך אומגעדרייט ווי קוריאָזע עקזעמפלאַראַן צווישן די אלע איבעריקע, וועלכע זיינען אין נאציאנאלער הינזיכט געווען קאָסמאָפּאָליטן, און שפעטער איז צוגעקומען דער אנאָר-כיסט אידישיסט, וועלכער האָט זיך מתיר געווען דעם נאציאָנאַליסטישן אידישיזם מיט דעם פרינציפ פון אינדיווידועלער פרייהייט, וואס דארף גע-בן ניט נאָר יעדן אינדיוויד, נאָך אויך יעדער גרופע די פרייהייט פון קול-טוראויסדרוק. דער אידישיזם איז זיכער געקומען צו די לעצטע טראָץ יעדן פרינציפ, פונקט ווי עם איז געקומען צו די אנדערע אַנאַרכיסטן דער ציוניזם, טראָץ דעם פרינציפ פון אוניווערסאַליזם און קאָסמאָפּאָליטיזם, וועלכע זיינען צוזאמען מיט דער הערשאפטסלאזיקייט, דער גרונט פונם אַנאַרכיזם. דער אידישיזם האָט זיי באַהערשט מיט דער שפע פון אידישער ליטעראַטור, וואס האָט בכלל אנגעהויבן פארנעמען בא דער אידישער יו-גנט דאָס אָרט פון די סאָציאַלע אידייען און באזונדערס פון אזא סאָציאַלער אידעע ווי דער אנאַרכיזם, וואס האָט א קנאַפן שייכות געהאַט מיט דעם רעאַלן לעבן.

בא היינטיקן טאָג טראָגט דער אַנאַרכיזם צווישן די אידישע ארבעטער און יוגנט אין ארגענטינע ניט רעכנענדיק א פאָר אַנאַרכאָ סינדיקאַליסטן, איין איינציקן כאַראַקטער, דעם ראַציאָנאַליסטיש קולטורעלן, וואס איז אויך אידישיסטיש; אין יענער צייט, אין די יארן, באַלד נאָך דער רו-סישער רעוואָלוציע פון 1905, האָט דער אַנאַרכיזם צווישן די אידישע ארבעטער און יוגנט פארגעשטעלט מיט זיך א קאָנגלאָמעראַט פון אלע פריער אויסגערעכנטע שאַטירונגען זיינע, וועלכע האָבן זיך איינס דאָס אנדערע ניט פארשטאַנען און זיך געטומלט ווי דער דור הפלח.

אין די אידישע רעסטרעאַנען, וואו אלע אידישע ארבעטער פלעגן זיך טרעפן, פלעגט דער היסטערישער קוויטש פון דעם לאַנדנאָנער שניידער יאָוויז, למשל, וועלכער פלעגט פארברענען מיטן מויל אלע „וואַמפירן“ און „טיראַנען“ פון דער וועלט, זיך אויסמישן מיט דער נאַאיווער פראַגע פון דעם פארהלומטן בחורל וואַלדפויגל: ווען וועט קומען די סאָציאַלע רע-וואָלוציע? ... א דאַמסקע שניידער, אַ תקיף, פלעגט א טרייסל טון מיט

דער אקטיאָרישער שוועלירער און א קלאפ טון מיטן פום אין טיש:
— רעבעליאָן! — און דערביי דערצײלט אן עפיואָד פון לאווע מישעל,
בעת א פּויליש ישיבה בחורל האָט געבראַכט א ציטאַט פון זשאַן גראַוו און
כעבאַסטיאַן פּאַר, אז דער עיקר איז די אויפקלערונג, די דערציונג פון
דער יוגנט אין גייסט פון פרייהייט, און דעצידירט האָט א שטימע ווי א
דונער, פון דעם לאַנדאָנער אידישן סטאַליער אייזיקס: „נידער מיט דעם
סאַשעליזם!“, „נידער מיט דער רעליגיאָן!“, „עס לעבע די רעוואָלוציאָן!“...

סוף 1907 קומט אַראָפּ קיין בוענאַס איירעס א אידישע אקטריצע
מיטן נאָמען קאַרנפּעלד, צוזאַמען מיט נאָך א פּאַר לאַנדאָנער אַקטיאָרן,
און זי בריינגט מיט זיך איר מאַן. דער מאַן איז אן אַנאַרכיסט און רופט
זיך שאַפּיראַ, און צווישן די אַנאַרכיסטן ווערט א באַוועגונג: געקומען א
אינטעליגענט פון לאַנדאָן! ... דער יונגערמאַן, א שטעקעלע מאַכער פון פּאַך,
און ווי געבוירן צו טראַגן א שטעקעלע; א שיינ מענטשל מיט שוואַרצע
וואַנצעלעך, א שטימעלע פון אן „ערשטן ליבהאַבער“ אף דער אידישער
בינע (ער האָט טאַקע שפּעטער געשפּילט אין ליבהאַבער ספּעקטאַקלען
לטובת דער אַנאַרכיסטישער גרופּע און צו זיין פּרויס בענעפיט) און מאַ-
נין אזוינע געטאַקטע, און די שפּראַך אזא רואיקע, ווי בא א חתן.

אַט דער שאַפּיראַ, מיט זיינע געמיטלעכע רייד און לאַגישן ריידן,
בעסער געזאָגט, מיט זיינע כאַראַקטעריסטישע טערמינען פון דער לאַניק:
„נון און פּאַלגליך“, באַזונדערס מיט זיינע דערפּאַלגרייכע ארויסטרעטונגען
אף די דיסקוסיעס מיט די סאַציאַליסטן, וועלכע ער פּלעגט „באזיגן“ מיט זיין
רוהיקייט און מיט דער הילף פון די דערמאָנטע טערמינען, האָט דעם דע-
מאָלסדיקן אַנאַרכיסטישן דור הפּלגה געצוימט ארום זיין פּערזאָן, האָט געג-
רינדעט דאָ די גרופּע „אַרבעטער פּריינד“, אפן נאָמען פון דער לאַנדאָנער
אַנאַרכיסטישער צייטונג, וואס איז דעמאָלט רעדאַקטירט געווען פון רו-
דאָלף ראָקער, און האָט דאָ אָנגעהויבן ארויסגעבן, אנהויב 1908, א ווא-
כנבלאַט אונטערן נאָמען „דאָס אַרבעטער לעבן“.

אין „דאָס אַרבעטער לעבן“, וואס האָט, לויט דעם אידיש, וואס איז
פונם רעדאַקטאר באַנוצט געוואָרן, געקענט באַטראַכט ווערן, אלס סוקור-
סאל פון דעם „אַרבעטער פּריינד“, האָט שאַפּיראַ אָנגעהויבן איינקנעלן

מיט זיינע חברים קראָפּאָטיקנס לערע וועגן קארפּאָראַציע און קעגנזייטי-
קייט.

אינגאנצן זענען דערשינען פון דער וואכנבלאַט אַכט נומערן; אָבער
זיי האָבן געהאַט זייער א גרויסע ווירקונג, צוזאַמען מיט דער פּערזאָן פון
דעם רעדאַקטאר, אַף די אידישע אנאַרכיסטן אין ארגענטינע. דער קראָפּאָט-
קיניזם, קען מען זאָגן, איז דעמאַלט געווארן די הויפט שאַטירונג אינם אל-
געמיינעם קאָנגלאָמעראַט פון די אַנאַרכיסטישע שאַטירונגען באַ די אידישע
אַרבעטער און יוגנט און אַ דאַנק דעם איז מעגלעך געווארן אז די אידי-
שע אַנאַרכיסטן דאָ זאָלן אַ לאַנגע צייט אָנהאַלטן זייער אָרגאַניזאַציע
„אַרבעטער פּריינד“ (די אנאַרכיסטן האָבן דאָס ניט אָנגערופן אָרגאַניזאַציע),
וואס האָט געפּאַסקנט, אפּן פּאַשלאָג פון א צווייטן שאַפּיראַ, דער פּאַר-
רופער פונם קאָנגרעס און סעקרעטאַר פון דאַמאָלסט געגרינדעטן אַנאַר-
כיסטישן אינטערנאַציאָנאַל, אז אַנאַרכיסטן מעגן האָבן אַן אָרגאַניזאַציע
און אפילו סטאַטוסן.

ווי מען זאל זי ניט געווען אַנרופן, נאָר די אנאַרכיסטישע ארגאַניזאַ-
ציע אין ארגענטינע, וועלכע האָט געטראַגן דעם נאָמען „אַרבעטער פּריינד“
האָט ארום זיך גרופּירט כמעט אלע אידישע אַנאַרכיסטן און האָט א וויכ-
טיקן אַנטייל גענומען אין דער פּראָפּעסיאָנעלער אָרגאַניזירונג פון די אי-
דישע אַרבעטער און אין דער קולטור אַרבעט אַף דער אידישער גאַס;
האָט פאַרשפּרייט ליטעראַטור, די אנאַרכיסטישע וואָכבלעטער „אַרבע-
טער פּריינד“ פון לאַנדאָן און „פּרייע אַרבעטער שטימע“ פון ניו יאָרק,
און באַזונדערס דעם לאַנדאָנער אידישן חודש זשורנאַל אונטער רודאָלף
דאָקערס רעדאַקציע, „זשערמינאַל“, וואס האָט דאָ באקאַנט געמאַכט די
אידישע יוגנט מיט דער ליטעראַטור פון די פעלזיקע סקאַנדינאַווער, מיט
סטרינדבערג, איבסען, ביערנסטערנע ביערנסאָן, אַלאַ האַנסאָן, הערמאַן באַנג,
האַמסון און געוויזן א ספּעציעלן צוגאַנג צו זיי, ניט ריידנדיק וועגן די ביאָ-
גראַפיעס און אפּשאַצונגען פון די רעבעלישע גייסטער אין דער געשיכטע,
וואס האָבן געהאַט א באדייטענדע ווירקונג אַף די לייענער. די גרופּע „אַר-
בעטער פּריינד“ האָט אַנטיילגענומען אינם קאַמף פונם פּאַריז „יוגנט“
קעגן דער ווירקונג פון די פּרויענהענדלעך אַף דער אידישער גאַס; זי האָט

אנטיילגענומען אין דער גרינדונג פונם „אידישן ארבעטער פארבאנד פאר קעננזייטיקער הילף“, וואס איז דאָ געשאַפן געווארן אף דער איני-ציאטיוו פונם פועלי ציוניסט לעאָן כאַזאַנאָוויטש, און בכלל קולטורעל גערודערט דאָס בוענאָס איירעסער אידישע ארבעטער וועלטל.

איך האָב געפונען פאר נויטיק צו דערמאָנען דאָ די געזעלשאַפטלעכע מעטיקייט פון דער גרופע „ארבעטער פריינד“, ווייל איך שרייב דאָס צו צו דער ווירקונג וואס אף איר האָט איבערגעלאזט דער געמיטלעכער קראָ-פאָטניקער שאַפיראָ און די אכט נומערן „דאָס אַרבעטער לעבן“ וואָס ער האָט דאָ ארויסגעגעבן.

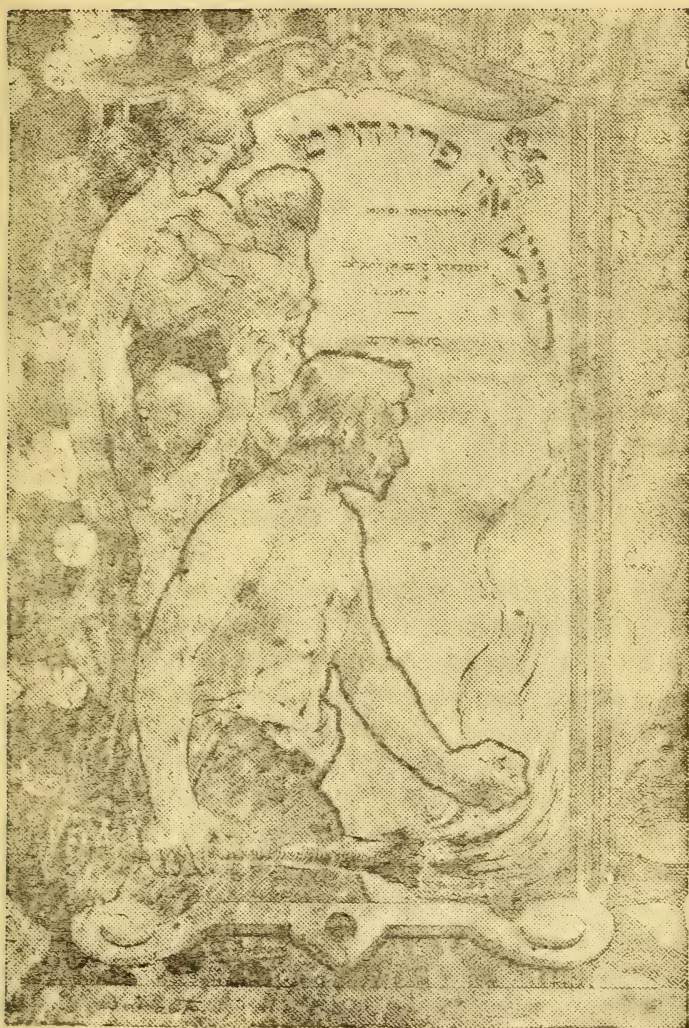

„לעבן און פרייהייט“

(1908)

אינם זעלכן יאר, 1908, ארום אויגוסט, — ווען שאפיראָ האָט זיך שוין אינגאנצן אָפגעגעבן מיט טעאטער, אויפפירנדיק דאָ, מיט דער הילף פון זיין פרוי די אקטריצע קארנפעלד, „זשאן און מאדלען“ און „געשעפט איז געשעפט“ פון אַקטאוו מירבא, בריינגענדיק נוצן אויך אה דעם גע- ביט פון טעאטער — איז דערשינען א נייע אַנאַרכיסטישע אויסגאבע, אן אילוסטרירטער חודש זשורנאַל, אונטערן נאָמען „לעבן און פרייהייט“. די רעדאקטארן פון דעם זשורנאַל זיינען געווען: יצחק ערעלשטיין און פּעדראָ שפּרינבערג.

אַ „לעבן און פרייהייט“ איז געווען א באוואוסטזיניקע רעאַקציע פון אינדיווידואליסטישן אַנאַרכיזם קעגן דעם קאָמוניסטישן אָדער קאָר- פּאַראטיוון אַנאַרכיזם פון שאפיראָ און זיין „אַרבעטער לעבן“, איז שווער צו זאגן. גיכער איז דאָס געווען אן אַמביציע פון דעם קאָלאָראַשער בחורל יצחק ערעלשטיין, דעמאָלט קוים אכצן יאר אלט, וועלכער איז געקומען קיין בוענאַס איירעס אלס יונגער ציוניסט אָדער פּועלי ציוניסט און דערזענדיק דאָ די גרויסשטאַטישע וועלט און איבערלייענענדיק די ערשטע פּאַר שפּאַ- נישע ארטיקלען פון „לאַ פּראָטעסטאַ“, איז ער אריינגעשפרונגען פון דעם קאלאראשער נאַציאָנאַליזם אין דעם גרעניצלאָזן קאָסמאָפּאָליטיזם און אור- ניווערסאַליזם אריין פון דער אַנאַרכיסטישער דעקלאַמאַציע. יצחק ערל- שטיין האָט דערטאַפט צום לייענען אין שפּאַניש — וואס ער האָט שנעל אויסגעלערנט (ער האָט זיך איבערהויפט נוט געלערנט און טאַקע דערלע- רנט ביז צו פאַרמאַצעווט) — ניטשעס „אזוי האָט געזאגט זאַראטוסטראַ“

און עס איז אים געפעלן געווארן דאָס איבערצוועצן אין אידיש. דאָס איז געווען דער הויפט מאַטעריאַל פארן זשורנאַל; ארטיקלען און אפילו וויצן (אַנטיקלעריקאַלע מערסטנס) זיינען אויך פאראן אין „לאַ פּראָטעסטאַ“ גענוג צום איבערעצען....

צוגעשטאַנען איז צו אים באַלד פּעדראָ (פּנחס) שפּרינגבערג, פון זגור-ריצע, בעכאראביע, וועלכער האָט געהאַט ניט ווייניקער אַמביציעס ווי עדל-שטיין צו זיין א רעדאַקטאר פון א זשורנאַל, און די דעמאלסט יונגע איד-שע שרייבער העלפּמאַן, וויטאַל, וואַלקאָוויצער און דער שרייבער פון די שורחס, וועלכע זיינען גערן געווען אן ארט וואו זיך צו דרוקן.

שפּרינגבערגס אַמביציעס זיינען געפלאסן פון א צווייטער זייט: אין ראָזאַריאַ, די צווייטע ארגענטינישע שטאָט, וואו ער האָט זיך אלס אינגל אויפגעהאַלטן, איז ער געשטאַנען נאָנט צו שפּאַנישע יונגעלייט וואס האָ-בן דאָרט ארויסגעגעבן אן אילוסטרירטן זשורנאַל אין שפּאַניש, אף דעם שטייגער פון די פיל פאַמיליען זשורנאַלן (מאַגאַזינס) וואס ווערן ארויסגע-געבן אין בוענאָס איירעס, און עס איז בא אים געווארן אן אַמביציע ארויס-צוגעבן אזא פאַמיליען זשורנאַל אין אידיש. אין געלט איז בא אים קיין מניעה ניט געווען, אַלפּאַלס אזוי האָט זיך אים געדוכט; זיין פאטער איז געווען א רייכער געשעפטסמאַן אין ראָזאַריאַ. דערצו האָט ער אין זיך גע-פילט די פּעהיקייט צו שאפן פאר דעם זשורנאַל אַנאַנסן, וואס זאלן דעקן זיינע דרוק הוצאות.

אויך פ. שפּרינגבערג איז געשטאַנען נאנט צו די אַנאַרכיסטישע קריי-זן און געהאַט א סאך קאַנטשאפט מיט אַנגעזעענע שריפטשטעלער און צייכ-נער (דער אַנאַרכיזם איז דעמאָלט געווען שטארק אין דער מאָדע צווישן די ארגענטינישע שריפטשטעלער און צייכנער. דער איצטיקער פאַשיסט, דער דיכטער און פּובליציסט לוגאַנעס איז אויך אין דער יוגנט געווען אן אַנאַרכיסט). אף דעם אופן האָט דער צייכנער אַלמאַ ראָבאַ (רויטע נשמה) געצייכנט אומזיסט פאר „לעבן און פרייהייט“ א קינסטלערישע סימוואַ-לישע הילע און האָט אויך דערלויבט איבערצודרוקן זיינע צייכונגען פון „לאַ פּראָטעסטאַ“.

אלס שטענדיקער לייענער פון די שפּאַנישע פאַמיליען זשורנאַלן און ליבהאַבער פון קונסט, האָט פ. שפּרינגבערג געהאַט בא זיך א גרויסן אל-

בום פון פאסטקארטלעך מיט קונסט רעפראדוקציעס און זיי זיינען אים
זייער גוט צונוצגעקומען באם אילוסטרירן דעם זשורנאל.
קיין אריכת ימים האָט דער זשורנאל ניט געהאַט, עס זיינען דערשינען
פון אים ניט מער ווי דריי נומערן. פ. שפּרינבערגס אויסזיכטן אף זיין
רייכן טאטן האָבן זיך ניט בארעכטיקט, קיין אַנאַנסן האָט זיך ניט געמאַכט,
און דער אויפטו האָט זיך אויסגעלאזט בלויז דערמיט וואס אין זשורנאל
זיינען אפגעדרוקט געווארן דריי פארטזעצונגען פון „אזוי האָט גערעדט
זאַראַטוסטרא“, אין א אידיש וואס איז לויטן זאצבוי ענליך געווען צו שפּאַ-
ניש, צו דער שפּראַך פון וועלכער י. עדלשטיין האָט זיי איבערגעזעצט; איי-
ניקע לידער פון נח וויטאַל, געשריבן אונטער דער ווירקונג פון מנחם
„שווארצע רויזן“, א פּאָר לידלעך און שטימונגען פון איציק וואָלקאָוויני-
צער, י. העלפּמאַן און דעם שרייבער פון די שורחם, און נאָטיצן און וויצן
אינם גייסט פון „לאַ פּראָטעסטאַ“ און אף טעמעס פון דער זעלבער אַנאַר-
כיסטישער טעגלעכער צייטונג

א אידישע זייט בא „לא פראָטעסטא“

(1909)

באַלד נאָכן אונטערגאנג פון „לעבן און פרייהייט“ האָט „לא פראָטעסטא“ באשלאסן אפצונעבן איר לעצטע זייט פאר א אידישער ביילאגע און אלס רעדאקטאר אוועקגעשטעלט עדלשטיינען, וועלכער איז אויך געווען דער זעצער. עדלשטיין האָט איינגעלאדן אלס שרייבער די אלע וואס האָבן געשריבן אין „לעבן און פרייהייט“ און מען האָט אויך געשריבן, ווער א קורצע דערציילונג, ווער א באמערקונג אף א קולטור דערשיינונג, אפילו אף געזעלשאפטלעכע דערשיינונגען, ניט פילנדיק אף זיך קיין שום קאָנ-טראַל, כאַטשע די איינגעלאָדענע מיטארבעטער זיינען געווען קעגנער פונם אַנאַרכיזם.

„לא פראָטעסטא“ האָט זיך אָנגעהויבן שטאַרק פארקויפן אף דער אידישער גאס. ווער עס האָט געקויפט אויס אינטערעס צו שטיצן א אידיש בלעטל, וואס ניט זיך אָפ מיט אידישער קולטור, און ווער עס האָט גע-קויפט אויס קוריאָזיטעט, וואס א נויאישע צייטונג ניט אָפ א זייט אירע פאר אידיש.

קיין נייס-צייטונג איז „לא פראָטעסטא“ ניט געווען און אויך די אידישע זייט איז דאָס ניט געווען. מער ווי צוויי הונדערט נומערן האָט סאָי דער אינטערעס פון די קולטור טוער, סאָי די קוריאָזיטעט פון די אידישע ארבעטער ניט געצויגן. די הכנסה האָט אפילו ניט געקענט דעקן די הוצאה אף דעם אידישן שריפט וואס „לא פראָטעסטא“ האָט געקויפט, ווער רעדט פון צאלן פון דער הכנסה דעם זעצער — רעדאקטאר, און מער ווי איין הורש איז „לא פראָטעסטא“ מיט דער אידישער זייט ניט דערשינען.

„ברויט און עהרע“

(1910 — 1909)

„ברויט און עהרע“ איז געווען א צווייטע וואכנטלעכער זשורנאל. דער-
שינען זיינען פון דעם זשורנאל סוף 1909 און אָנהויב 1910 בלויז זיבן
נומערן, און דאָך איז דער נאָמען פון דעם זשורנאל — ניט דער זשור-
נאל אליין — פאָפולער געווארן אין דער אידישער וועלט אין אויסלאנד
ווי קיין איין אידישע אויסגאבע אין ארגענטינע פאר אים און נאָך אים.
די פּועלי ציון-היסטאָריקער פאררעכענען „ברויט און עהרע“ אלס
פּועלי ציוניסטישן זשורנאל, אלס דעם ערשטן פּועלי ציון אָרגאַן אין אר-
גענטינע; די היסטאָריקער פון דער אידישער קאלאניאַציע אין ארגענטינע,
פאררעכענען אים אלס אָרגאַן פון די אידישע קאלאניסטן אין
ארגענטינע; דער אמת איז, אז ער איז געווען ניט קיין פּועלי ציוניסטי-
שער און ניט קיין קאָלאָניסטישער, נאָר...

דער שרייבער פון די שורות, איינער פון זיינע רעדאַקטארן, נעמט
זיך ניט אונטער צו געפינען א פאזיטיווע כאראקטעריסטיק פאר דעם זשור-
נאל. איך וועל דעריבער בלויז דערציילן וואס ער האָט געזאלט זיין און
איז ניט געווען.

אין דער צווייטער העלפט פון יאר 1909 איז קיין בוענאָס איירעס
אנגעקומען אן אנפירנדיקע, אַגיטאַטאָרישע פּערזענלעכקייט, כדי צו פאר-
שפּרייטן און פארפּעסטיקן אין ארגענטינע דעם פּועלי ציוניזם, וועלכער
האָט אין בוענאָס איירעס געהאַט אן ארגאַניזאַציע זייט 1906. געווען
איז דאָס כתריאל שוב, וועלכער איז באקאנט געווען אין דער פּועלי ציון
ליטעראטור אלס כתריאל, נאָר פאר דער ברייטער עפנטלעכקייט איז ער

געקומען מיט דעם נאָמען לעאָן כאזאנאָוויטש. מיט דעם נאָמען האָבן אים געקרוינט די פּועלי ציון אין נאָרדאמעריקע, וואו ער האָט פאר דעם געמאכט אן אגיטאציעאָנס רייזע. זיי האָבן אויסגעפונען אז דער נאָמען כּתריאל איז צו באשיידן אף צו קענען זיך אימפּאָנירן אלס אינטעליגענט און ווי אמת'ע יענקישע „אדווערטייזער“ האָבן זיי אויסגעפונען פאר אים דעם קלינגענדיקן נאָמען, וואס דארף ווייזן אז ער שטאַמט חלילה ניט פון פּראָסטן עולם, נאָר ער קער זיך גאר אפשר אָן מיט דר. יוסף כאַזאַ-נאָוויטש, דעם גרינדער און נדבן פון דער ירושלימער ביבליאָטעק, און איז ניט קיין כּתריאליק, נאָר א לעאָן. די פיגור פון ח' כּתריאל איז גראָד געווען אַן אימפּאָנירנדיקע; ער איז געווען א וואוקסיקער, א ברייטפלייציקער, מיט א שיינעם לייבן-קאפּ און דאָס ווארט זיינס, כאַטש ניט הייס-פּלאַ-מענדיק, נאָר שיינ און ווירקנדיק.

די פּועלי ציון האָבן אָרגאניזירט אף דער אָנווייזונג פונם גאסט א ריי רעפּעראַטן אף אבאָנעמענט. אויב איך האָב קיין טעות ניט, אכט רעפּעראַטן פאר 2 פעזאס, ד. ה. צו 25 סענט אריינגאנג צו יעדן רעפּעראַט, אין דעם סאַלאָן אף ראָדריגעז פעניא 340. די רעפּעראַטן האָבן געטראָגן א ברייטן כאַראַקטער, ניט קיין ענג פּאַרטייאישן, געווען איז א רעפּעראַט אף דער טעמע „דער צוריקקער צו דער נאַטור“, וואו ער האָט אַ-געוויזן אז קעגן דער טעאָריע און אָנגענומענעם אמת אז דאָס דאָרף וואַנ-דערט אויס אין שטאַט, איז אויך פאראן א טענדענץ אויסצואוואַנדערן פון שטאַט אין דאָרף, צו וועלכן עס העלפט די גרינדונג פון „גארטן שטעט“, וואס אף דעם וועג גייט אויך די איינוואַנדערונג קיין פּאַלעסטינע. געווען דאכט זיך אויך א רעפּעראַט „איד און נאַטור“, „איד און מענטש“, וועגן מאַסס נאָרדווייז „אַנטאַרטונג“ און ענלעכע. די יונגע פּועלי ציון ארגאניז-זאציע אין בוענאָס איירעס, איז אפילו ניט גאר צופרידן געווען מיט אָט די רעפּעראַטן. זי האָט גערעכנט צו באקומען אין דער פּערזאָן פון דעם גאסט א טעאָרעטיקער, וועלכער זאל, אלס אויטאָריטעט און שיינ רעדנער, באפּעס-טיקן די זוימען פון דעם באַראַכאָוויזם, באקאנט מאכן די בוענאָס איירע-סער אידישע ארבעטער מאסן מיט דעם דיאַגנאָז פון דער אידישער וויר-קלעכקייט און דעם פּראַגמאז פון דער אידישער צוקונפט און זאל אפּשר-בא די חברים אליין פּאַרטרייבן די ספּקות און לויז מאכן דעם פּלאַנטער

וועגן לייזן דאָס אידישע ארבעטער פראָבלעם דורך פאַלעסטינע און ווער
גן דעראבערן פאַלעסטינע דורכן קלאסן קאמף. דער גאסט האָט אָבער גאר
קיין חשק ניט געהאַט צו באשעפטיקן זיך מיט טעאָריע. ער האָט געזוכט
די פראקטיק. זיינע רעפעראַטן — האָט ער געזאגט — דארפן נאָר די
נען אלס צו ציונג פאר די מאסן ארום די פראקטישע מעשים פון דער פאר-
טיי, וועלכע דארפן שאפן ווערק פון אלגעמיינעם ווערט...

צווישן דעם היימישן פירער און טעאָרעטיקער פון דער פּוּעלי ציון
ארגאניזאציע, זלמן סאָרקין, — א שטרענגער באַראַכאָועז פון וויטעבסק,
בעסער געזאגט, פון לאדי און פון באראנאָוויטש, — איז עס געקומען
צו שארפע דיסקוסיעס מיט דעם גאסט. ניט וואס כּתריאל האָט מבטל
געווען באַראַכאָוון, נאָר ער האָט זיך געשטעלט אף א ברייטן פוס פון
מענשעוויסטישן סאציאליזם, נעמענדיק זיך אלס מוסטער וואנדערוועלדען
און איבערהויפט גענויגט זיך צום דייטשן רעוויזיאָניזם, אף וועלכן ער האָט
זיך א סאך פאררופן אין זיינע רעפעראַטן. עס איז געקומען דערצו, אז
זלמן סאָרקין איז ארויסגעטראטן אין דער עפנטלעכקייט אף איינעם א
רעפעראַט אלס אַפּאָנענט כּתריאל'ן — כאַזאַנאָוויטשן אין נאָמען פון
באראכאוויזם און פון שטרענגען מארקסיזם, פון וועלכן ער, סאָרקין, איז
געווען פון די געצייילטע קענער און פארטיידיקער צווישן די אידישע סאָ-
ציאליסטן אין ארגענטינע, אָפּהאַלטנדיק ביז דעמאלט גרויסע נצחונות
אף דעם געביט, בעת די דיסקוסיעס מיט די אַנאַרכיסטן און עסעראָוועצעס.
כאַזאַנאָוויטשן האָט עס אויך ניט שטאַרק געקיערט, אז טעאָרע-
טיש זאל בלייבן גערעכט דער אָרטאָדאָקסיש מארקסיסטישער ז. סאָר-
קין; פאר אלעמען איז אים וויכטיק געווען עפעס אויפצוטון. און ער האָט
טאקע באוויזן זיין גבורה באַ פראקטישע סאציאלע אויפטואונגען.

דער ערשטער אויפטו זיינער איז געווען די גרינדונג פון דעם „אידי-
שן ארבעטער פארבאנד פאר קעננזייטיקער הילף“, ארום וועלכן ער האָט
קאנצענטרירט אלע פארטיי טוער, די פּוּעלי ציוניסטישע צוזאמען מיט
די בונדיסטישע, אנאַרכיסטישע און אפילו די רוסישריידנדיקע „איס-
קראָוועצעס“. דאָס איז דער זעלביקער „אידישער ארבעטער פארבאנד“
וועלכער עקזיסטירט איצט, א רעאָרגאַניזירטער נאָך עטלעכע יאר אומ-
טעטיקייט.

מיט די פרוכט פון דער אומקאנטראָלירטער און אומפאראנטווארטלעכער פאר דער ברייטער געזעלשאפט ביוראָקראטיע, מיט דער אומזיכערקייט פון די קאלאניסטן אף זייער ערד, מיט די איינזייטיקע קאָנטראַטן, אראפ־זעצונג פונם פעלד א. א. אומרעגלמעסיקייטן, איז ער נאָך איבערגעצויגן־טער געווארן אין דער נויטיקייט פון א צייטונג אין בוענאָס איירעס וואס זאל שאפן די נויטיקע געזעלשאפטלעכע מיינונג מיט וועלכער די יק"א אדמיניסטראַציע זאל זיך מוזן רעכנען.

אין בוענאָס איירעס איז דערווייל די איניציאַטיוו געמאכט געווארן. עס איז געגרינדעט געווארן א קאָמיטעט, צו וועלכן עס זיינען צוגעצויגן געווארן אויך אייניקע קאלאניסטישע זין וואס האָבן געוואוינט אין שטאָט אלס סוחרים אָדער סטודענטן און גלאַט באַלעבאַטישע יונגעלייט וואס זיינען געווארן כאַזאַנאָוויטשעס חסידים. דער קאָמיטעט האָט ארויסגע־לאזט צוועלף פעזאָדיקע אקציעס, וואס זיינען אין דער זעלבער צייט געווען דער אַבאָנעמענט אף דער צייטונג. און די אויסזיכט צו האָבן אין בוענאָס איירעס א צייטונג וואס זאל זיין רעדאקטירט פון א פּערזאָן מיט אזא פארנעם און ווירקונג ווי כאַזאַנאָוויטש, האָט צוזאַמענגעבראַכט א באַדיי־טנדיקע צאל אקציעס פון שטאַט און פון די קאלאניעס.

די צייטונג האָט שוין געזאלט אינגיכן אנהויבן דערשיינען. כאַזאַ־נאָוויטש האָט שוין כמעט געהאַט פארענדיקט זיין ריזע איבער די קאלא־ניעס. ער האָט שוין אפילו געהאַט געשיקט צום קאָמיטעט אן איינלייטונג צום ערשטן נומער, וואס איז געווען א מין פראַגראַם ארטיקל, וואס באַגרינדעט דעם נאָמען פון דער צייטונג: ברויט און עהרע. די אידן אין אר־גענטינע נויטיקן זיך — האָט זיך דאָרט געזאַגט — אין ברויט און אין ערע; די אידישע קאלאניסטן נויטיקן זיך אין דער פארטיידיקונג פון זייער ברויט קעגנאיבער דער ביוראָקראטישער יק"א פארוואלטונג; די אידישע ארבעטער אין שטאָט נויטיקן זיך אין דער פארטיידיקונג פון זייער ברויט קעגנאיבער זייערע באַלעבאַטיס און די אידישע באַפעלקערונג פון אר־גענטינע, בכלל, נויטיקט זיך אין דער פארטיידיקונג פון זייער כבוד וואס איז פארשמירט פון די פרויענהענדלער. יא, די צייטונג האָט שוין געזאָלט אנהויבן צו דערשיינען, ווי פּלוצים איז אנגעקומען די צעשמעטערנדיקע

ידיעה צום קאָמיטעט, אז כאַזאַנאָוויטש איז אין דעם שטעטל קאַרלס-
קאַסאַרעס אַרעסטירט געוואָרן.

עס איז גראַד דעמאָלט געווען דערקלערט קריגס צושטאַנד איבערן
לאַנד; דאָס איז געווען נאָך דעם נקמה אַקט פון שמעון ראַדאָוויצקי, וועל-
כער האָט מיט אַ באַמבע אויפגעריסן דעם פּאָליצייסטער ראַמאָן פּאַל-
קאָן, פאַר דער שחיטה וואָס ער האָט אַרגאַניזירט אַף די מאַי דעמאַנס-
טראַציעס פון 1909. אבער ביי קיינעם איז קיין ספק ניט געווען, אז אין
דעם אַרעסט שטעקט די האַנט פון יק"א מענטשן, וועלכע האָבן אויסגע-
נוצט די געלעגנהייט צו פאַרמאַסערן כאַזאַנאָוויטשן אַלס געפערלעכן אַנאַר-
כיסט, כדי אזוי אַרום פטור צו ווערן פון דעם אַרגאַניזאַטאָר פון קאַלאָ-
ניסטישן ווידערשטאַנד. די פּועלי ציון אַרגאַניזאַציע און די איניציאַטאָרן
פון דער צייטונג, האָבן זיך געבעדיעט, געזוכט אָנצוקלאַפן אין הויכע טירן,
אבער, עס האָט ניט געהאַלפן: כאַזאַנאָוויטש, מיט אַן אָפּגעראַזירטן קאַפּ,
ווי אַן אַרעסטאַנט, נאָכדעם ווי ער איז געווען אַרעסטירט אין מיטן ים
אַף אַ קריגס שיף, צוזאַמען מיט אייניקע פּרויענהענדלעך און פאַרברע-
כער, איז אַרויסגעשיקט געוואָרן פון אַרענטינע, צו דער צופרידנקייט פון
דער יק"א און אויך פון קאַלאָניסטישע פירער, וועלכע ער האָט בא-
וווּזן אַראָפּצורייסן, פאַר דער קורצער צייט פון זיין באַזוך אין די קאַלאָניעס,
זייערע מאַסקעס און זיי אַרויסשטעלן אַלס פאַרקויפער פון די קאַלאָניס-
טישע אינטערעסן. (1).

געבליבן איז נאָך כאַזאַנאָוויטשן, באַ די איניציאַטאָרן פון דער ציי-
טונג, דער נאָמען אירער מיט אַן איינלייטונג וואָס איז מחייב צו פאַרטיי-
דיקן די קאַלאָניסטישע אינטערעסן, און ניט נאָר מיט אַן איינלייטונג,
נאָר אויך מיט אַ פאַרפליכטונג פאַר אַ גרויסער צאַל קאַלאָניסטישע אַבאָ-
גענטן אַקציאָנערן און מיט אַ פאַרפליכטונג פאַר כאַזאַנאָוויטשעס אויפטו
אין די קאַלאָניעס, וואָס טאָר ניט פאַרלוירן גיין. אין דער זעלבער צייט
אַבער האָט די אַרוישיקונג פון כאַזאַנאָוויטשן דערלאַנגט אַ קלאַפּ דער

---

(1) אין דער קאַלאָניע ריוועראַ דערצייילט מען ווי די „ככבודיקע“ פירער האָבן געמוזט
אַרוישיפּרינגען דורך די פענצטער פון לאַקאַל, בעה כאַזאַנאָוויטש האָט גערעדט און
אַנגעוווּזן אַף די נחלות וואָס זיי האָבן באַקומען פאַר זייער פאַרראַט.

גאנצער איניציאטיוו. א פאר בירגערלעכע טוער וואס זיינען צוגעשטאנען צו דער איניציאטיוו זיינען באלד אפגעפאלן; צו וואס טויג זיי זיך מיטן אין אזעלכע זאכן וואס שמעקן מיט ארויסשיקן און נאך אין אזא אומרוי איקער צייט... דער עולם האָט אויפגעהערט גלויבן אין דעם דערפאלג פון דער אונטערנעמונג און, דער איניציאטיוו קאָמיטעט, אין וועלכן עס זיינען פארבליבן כמעט בלויז די פועלי ציון, איז פארבליבן מיט עטלעכע הונדערט טער מזומנים, מיט פארטיקע אבאָנענטן, מיט קאלאניסטן וואס קוקן ארויס אף דער פארטיידיקונג פון זייערע אינטערעסן און מיט א סימפאטישער באציונג צו זיי וואס איז פאר זיי געשאפן געווארן דורך כאזאנאָוויטשן אין פארשידענע קרייזן, אפילו בא דער סאָציאַליסטישער פארטיי, ד. ה. בא די אנפירער, וועלכע כאזאנאָוויטש האָט באוויזן אויפצוקלערן צום גונס־טן דעם פועלי ציוניזם. עס איז אבער ניט געבליבן ווער עס זאל אט די ירושה אויסנוצן און פארטועצן דעם וועג וואס כאזאנאָוויטש האָט אָנגע־צייכנט.

די אָנפירנדיקע פועלי ציון, ווי ז. סאָרקין א. א. זיינען אַבסאָלוט אומ־באקאנט געווען מיט די פּראָבלעמען פון דער יק"א קאלאניזאציע און פון דער קאלאניזאציע בכלל און עס זיינען זיי אויך פרעמד געווען די אינטער־רעסן פון די קאלאניסטן, וועלכע זיי האָבן באטראכט פאר קליינבירגער, וואס עס איז גארניט די אויפגאבע פון דער פועלי ציון ארגאניזאציע צו פארטיידיקן זייער שטרעבונג צו ווערן באַלעבאַטים פון ערד. נאָכמער, גע־ווען זיינען פועלי ציון פעלד־ארבטער, וואס האָבן שניט־צייט געארבעט בא אידישע קאלאניסטן און זיך געפילט אַלס זייערע עקספּלואטירטע, אר־בעטנדיק א זומער טאג פון זון ביז זון און נאָך א שטיק אין דער נאַכט. עס וואלט אפשר געווען א פלאן צוזאמענשרייבן זיך מיט אייניקע קאלא־ניסטן שרייבער; אבער די קאלאניסטן שרייבער, פון זייער זייט, האָבן קיין צוטרוי ניט געהאט צו די פועלי ציון, אָט די סאָציאַליסטן וואס פירן אָן שטרייקן ניט נאָר דאָ אין גלות, נאָר אפילו אין הייליקן לאַנד, און... וואס וועט זאגן דער יק"א אדמיניסטראַטאר, אז ער וועט זיך דערוויסן ווער עס שרייבט אין דער צייטונג, וואס ווערט נאָך דערצו ארויסגעגעבן פון סאָ־ציאַליסטן!...

ז. סאָרקין, א געוועזענער גימנאַזיסט עקסטערן, וועלכער האָט זיך

אין דער היים אריינגעטון אין דער פועלי ציוניסטישער טעאָריע ווי אַ למדן
 אין דער גמרא, און געפירט א קאמף מיט דער „ברושואַזיע“ פון זיין שטער-
 טל פאר דערלויבן האלטן א פועלי ציוניסטישן רעפעראט אין קלויז און דאָ
 זיך „פּראָלעטאַריזירט“ באַם ברקורן די גאסן, גראָבן קאַנאַלן, טראָגן ציגל
 און לעשן קאלך אף די געביידעס און אויך גאנץ פּראָלעטאַריש פּאַרנאכ-
 לעסיקט זיין הלכשה און זיינע מאנירן, האָט אויך גארניט געשמעקט אַלס
 רעדאקטאר די פאר פארבליבענע בא דער איניציאַטיוו באַלעבאַטישע יונג-
 געלייט. מיט זיינע צעפרעסענע הענט פון קאלך, אדער גאר פארטרוקנטע
 מיט פארב אַלס ארויסהעלפער בא א שטובן-מאלער, ניט איבערגעביטן די
 פארשמירטע און צוריסענע בגדים, ווייל ער האָט קיין אנדערע ניט געהאַט,
 פלעגט ער קומען צו די זיצונגען, אויפטרעטן אף מיטינגען און האָט אויך
 קיינעם ניט געשווינט, קיינעם ניט געגלעט מיט קיין זיידענע הענטשקעס.
 טאָ ווי קען מען גיין מיט אזא „געפערלעכן מענטשן“ צום טיש?! ... אויך
 די איבעריקע חברים פּען-האַלטער בא די פועלי ציון, דער שרייבער פון די
 שורות צווישן זיי, זיינען געווען ארבעטער, וואס האָבן ניט געטראגן קיין
 ווייסע הארטע קראגנס, נאר א שווארץ טיכל אפן האלדז, לויטן ארגענטי-
 נישן מנהג, אום יום טוב ווי אין דער וואכן. און די באַלעבאַטישע יונגע-
 לייט, די הייסע חסידים פון לעאָן כאַזאַנאָוויטש, זיינען אינגאנצן אוועק.
 אבער, געלט איז דאָ, אבאָגענטן אויך, און חשק איז אויך פאראן באַ
 די חברים פועלי ציון צו שרייבן, ווער עס שרייבט שוין וועגן ארטיקער
 און אלגעמיינער פּאָליטיק, ווער עס שרייבט וועגן צדקה און זעלבסט-הילף,
 ווער וועגן קולטור פראגן, נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען, דערציִונג, טעאַטער,
 ווער א דערציִילונג, א ליד, א דערניערונג פון קאמף אין דער אלטער היים,
 און עס איז באשטימט געווארן ארויסצוגעבן ניט קיין צייטונג, נאר א צוויי
 וועכנטלעכן זשורנאַל, וואס כדי ער זאל קענען אנגענומען ווערן פון די קאָ-
 לאָניסטן, זאל ער ניט זיין אויסגעשפּראכן סאָציאַליסטיש. קיין נאָמען פון רע-
 דאקטאר איז ניט אנגעגעבן געווארן. און כאַטשע דער אייגנטלעכער רע-
 דאקטאר איז געווען ז. סאָרקין, איז אנגעגעבן געווארן א רעדאקציאָנס
 קאָלעגיע.

ביסלעכווייז האָט זיך דאָך געשאפן א געוויסער אינטערעס צו „ברויט
 און עהרע“ בא די קאלאניסטן. עס האָט אפּגעדרוקט אין „ברויט און עה-

רע" אייניקע משלים מיט קאלאניסטישע מוסר השכל'ס דער קאלאניסט און לערער חיים שמואל שניידער ע"ה פון דער קאלאניע קאפיושא (ענטרע ריאס), אונטערן פסעוודאָנים השמל (דער פארפאסער פון דעם העברעאישן בוך פון עלעמענטאַרער אַסטראָנאָמיע „חוקות הטבע“, וועלכער איז גוט באקאנט געווען צווישן אידן); אייניקע קאלאניסטן האָבן צוגעשיקט קא-רעספאנדענצן וועגן קאלאניסטישע אינטערעסן; מיט א ספעציעלן אינטערעס האָט דער זשורנאַל געדרוקט נח וויטאלס בילדער פונם ארגענטינישן אירישן פעלד-לעבן. קיין קאָלאָניסטישער אָרגאַן איז אָבער „ברויט און עהרע“ דערפון ניט געווארן; מער זיינען שוין דאָרט געווען פארטיידיקט די ארבעטער אינטערעסן. און אנדערש האָט דאָס אויך ניט געקענט זיין; ווי די רעדאקטארן זאלן ניט געווען אויסטון זיך פון אָט די אינטערעסן, האָבן זיי ניט געקענט, זייענדיק אליין ארבעטער; דער דערמאָנטער ז. סאָרקין, אלס הויפט-רעדאקטאר, און דער שרייבער פון די שורות, אלס נענטסטער מיטארבעטער, זיינען דאָמאָלט ביידע געווען מאַלערס.

צי איז עס געווען דאָס וואס „ברויט און עהרע“ האָט אָנגעהויבן היימי-שער ווערן מיט די קאלאניסטישע אינטערעסן, און עס האָט ווידער ניט אנגע-הויבן שמעקן די יק"א מענטשן, אָדער עס האָט ניט געשמעקט דער צע-יושעטער רעאקציע אין יאר 1910 די טעטיקייט בכלל פון זלמן סאָרקין צווישן די אידישע ארבעטער אלס טוער און רעדנער; ווי אזוי דאָס איז געווען, אין איינעם א פרימאָרגן נאָכן דערשיינען פונם זעקסטן נומער „ברויט און עהרע“, איז זלמן סאָרקין ארעסטירט געווארן בא דער טיר פון זיין וואוי-נונג, וואו עס איז אויך געווען די וואוינונג פונם נאָנסטן מיטארבעטער, פון דער גאנצער רעדאקציע, הייסט עס, און מען האָט אים ארויסגעשיקט פונם לאַנד, צוזאמען מיט א גאנצער ריי אנדערע ארבעטער טוער, נאכ-דעם ווי מען האָט זיי געהאלטן ארעסטירט קנאַפע צוויי חדשים.

דער זיבעטער נומער איז דערשינען אונטער דער רעדאקציע פון דעם שרייבער פון די שורות און דער אכטער איז שוין ניט דערשינען, מהמת דער דרוקער האָט מורא געהאט צו דרוקן א זשורנאַל, וואס זיינע רעדאקט-טארן ווערן ארעסטירט און ארויסגעשיקט פון לאַנד.

נאָר, אויב אידיאיש איז „ברויט און עהרע“ געווען אַן א באשטימט טע ריכטונג, צוליב די קאָפּראָמיסן מיט די ניט פארשטאַנענע קאלאניסטישע

אינטערעסן און מיט דער אומפארטייאישקייט, וואס האָט זיך נישט גע-
קלעפט צו די רעדאקטארן, איז אבער דערפאר דער זשורנאל געווען דער
ליטערארישער אנהויב פון א ריי ארגענטינישע שרייבער און זשורנאליסטן
מיט א באציונג צו דער אידישער שפראך. די ארטיקלען, די דערציילונגען
און לידער זיינען געווען מוסטערן פון סטיל און געשליפנקייט. „ברויט און
עהרע“ האָט אמת ווייניק אויפגעטון פאר דעם ברויט פון די קאלאניסטן
און פון די ארבעטער און אויך פאר דער ערע פון דער אידישער באפעל-
קערונג האָט דאָן פיל מער אויפגעטון דער פאלאסיאָס געזעץ וועלכער איז
דאָן אָנגעווענדעט געווען אין זיין גאנצער שטרענגקייט; „ברויט און
עהרע“ האָט אָבער געשאפן מיט זיינע זיבן נומערן ליבע צו דער אידישער
שפראך און צו דער אידישער ליטעראטור און איז געווען דער אנהויב פון
דער אידישער ליטעראטור אין ארגענטינע. העלפמאן, נח וויטאל, פ. כץ
(זאל מיר די באשיינדקייט מוחל זיין), מ. פרומקין, האָבן אין „ברויט און
עהרע“ זייער נשמה אריינגעלעגט און פון דעמאלט אָן זיך פארכונדן מיט
דעם שיינעם שטראלנדיקן ווארט אין ארגענטינע.

„אונזער ווארט“

(1911)

די וואכענטלעכע צייטונג „אונזער ווארט“ איז געגרינדעט געווארן אלס פריוואטע אונטערנעמונג פון פ. וואַלד און ראבערט קאָנאַן, דער ער-שטער א בונדיסט און דער צווייטער א רוסישער סאָציאַל דעמאָקראַט, אונ-טער דער רעדאקציע פונם ערשטן און דער אדמיניסטראציע פונם צווייטן, און איר ערשטער נומער איז דערשינען דעם 6טן יוני 1913, אין אכט זייטן פון קליינעם צייטונגס פארמאט, מיט דעם אויסקוק פארוואנדלט צו ווערן אין א טעגלעכער צייטונג.

די ריכטונג פון „אונזער ווארט“, ווי עס האט אנגעוויזן דער אונטער-קאפ האט געזאלט זיין: „א אונאבהענגיקע יודיש פאפולערע וואכען ציי-טונג פאר וויסענשאפט, ליטעראטור, קריטיק און אינפארמאציע“, און אינם ערשטן ארטיקל מיט וועלכן די צייטונג האט זיך פרעזענטירט, איז אלץ טאקע גערעט געווארן אין נאמען פון אידישן פאלק, חלילה ניט אין נאָמען פון אידישן ארבעטער קלאס און ניט אין נאָמען פון א באשטימ-טער אידייע.

„אינם יודישען פאלק — זאגט זיך אין דעם ארטיקל „פון דער רעדאקציע“ — ווי ביי אנדערע פעלקער, הערשען פערשיעדענע אי-דעען, ארום וועלכע עס שאפן זיך פארשידענע גרופירונגען און ריכ-טונגען. „אונזער ווארט“ וועט זיך מיט דער גרעסטער אכטונג בע-ציהען צו אלע און אלץ, וואס שטרעבט און ארבעט פאר דאס וואהל-זיין פון דער געזעלשאפט“...

און ווייטער:

דער אמת איז געווען, אז די אונטערנעמער האָבן געמיינט מיטן גאנצן ערנסט צו שאפן דאָ אַ אַידישע צייטונג, וואס זאל אַף אַ אומפארטוייִ אישן אופן פאראינטערעסירן די איינגעוואנדערטע אידן מיט דעם אָר־טיקן ווירטשאפטלעכן און קולטור לעבן, ריכטנדיק זייערע סימפאטיעס צו דער סאציאליסטישער לאַנד פאליטיק און אין אוניווערסעלן מאַסשאַט צום סאָציאַליזם. דער פארטייאיש קלינגענדיקער נאָמען איז גלאַט געווען אַ ניט געלונגענקייט, וואס האט ארויסגעדונגען פונ'ם רעדאקט־טארס דאגמאטישער אלט־בונדישער דערציִונג; דער אוצר פון נעמען וואס ער האט געהאט אין זיין פארשטעלונג, איז פשוט געווען אַ פארטייאיש באגרעניצטער.

אויסגעלאזט האט זיך אבער אזוי, אז די וואס האבן זיך ארומגע־טראגן מיט די חשדים, זיינען געבליבן גערעכט: נאָכדעם ווי „אונזער ווארט“ איז דערשינען צען נומערן אלס פריוואטע אונטערנעמונג, איז דאָס בלאַט איבערגעגעבן געווארן דער בונדישער אָרגאַניזאַציע „אוואַנגאַרד“ און איז געווארן איר פארטיי אָרגאַן.

געקומען איז עס דערפון וואס די אונטערנעמער האָבן באַם גרינדן די צייטונג געמאַכט אַ פאַלשן חשבון. ר. קאגאַן האט בס'ה פאַרמאַגט אַף אַריינצולעגן אין געשעפט 500 פּעזאַס און פ. וואַלד האט אין געשעפט אַ חוץ אַרבעט גארניט אַריינגעלעגט. דערצו האָבן די אונטערנעמער אוועקגעשטעלט זיך אלס פּרינציפ, אז מיטאַרבעט ווערט באַצאַלט, וואס דאס איז אין דער בוענאַס איירעסער זשורנאַליסטיק קיינמאַל ביז דע־מאַלט ניט פּראַקטיצירט געווארן (פאַרקערט, ווערמאַנט פּלעגט נעמען געצאַלט פון די שרייבער פאַר דרוקן זייערע אַרטיקלען, לייען פאַמפּלעטן און זידלערייען). זיי האבן באַצייטנט אוועקגעשיקט האַנאַראַר צו מ. אַלגין, אלס קאַרעספּאַנדענט פון רוסלאַנד און צו פ. ליבמאַן (פּראַפּעסאר הערש) אין דער שווייץ אפן חשבון פון אַרטיקלען וואס ער וועט צושיקן. דאָ הי האָבן זיי געצאַלט דריי און פיר סענט אַ שורה פאַר אַריגינעלע אַרטיקלען און צוויי סענט פאַר איבערזעצונג. דער אַדמיניסטראַטאר האט אפילו ניט אַרויסגענומען פונם געשעפט אַף אויסהאַלט, אבער דער רע־דאַקטאַר און דער שרייבער פון די שורות, וועלכער איז געווען אַנגעשטעלט אלס „קאַרעקטאַר פון אַריגינאַלן“ (די רעדאַקציע האט געהאַט ברעח צו

דרוקן מיינונגען פון די לעזער און האט צוליב דעם באזונדערס נויטיק געהאט א רעדאקטאר וואס זאל די אריגינאלן פון די לעזער אויספארן ריכטן), האבן אין די צען וואכן גענומען א געהאלט, א מינימאלן אפילו, וואס האט אויסגעליידיקט די קאסע.

באם גרינדן די צייטונג, האט ר. קאגאן געהאט דעם צוואג פון א רייך פאפיר געשעפט, דאס געשעפט פון זיינע שוואגערס, די ברידער קורלאט, צו שטיצן די אונטערנעמונג, אויב דאס וועט זיך ארויסווייזן פאר לעבנספעיק; אבער נאכדעם ווי די ערשטע 500 פעזאס זיינען אוועק, האבן זיי זיך דערפון אפגעזאגט.

פאר דעם ווי „אונזער ווארט“ איז איבערגעגאנגען צו דער ארגאניזאציע „אוואנגארד“, האט עס שוין שיר געהאלטן דערביי אז די וואכנ-צייטונג זאל פארוואנדלט ווערן אין א טעגלעכער. א מיטגליד פון דער ארגאניזאציע, יודל ראָסיאַנסקי, וועלכער האָט באם מסחר מיט בהמות אין מאָזעסוויל פארדינט עטלעכע טויזנט פעזאס, האָט זיי געוואלט אריינ-לייגן אין דער אונטערנעמונג צוליב דעם דערמאנטן צוועק. ער האט אבער צום סוף חרטה געקראגן.

געטריי צום ציל וואס די רעדאקציע האט זיך געשטעלט: דערנעבן טערן די אידישע באפעלקערונג צו די ארטיקע, ארגענטינישע אינטערעסן און פראָבלעמען, האָט באַלד אין צווייטן נומער „אונזער וואָרט“, זיך אנגעהויבן דרוקן די ארגענטינישע קאנסטיטוציע, איבערגעזעצט פון ש. קאפלאַנסקי; אלס ליטעראַטור האָט דער רעדאקטאר באצייטנס באשטעלט בא י. העלפּמאן אן איבערזעצונג פון אלבערטא גערשונאווס „גאוטשאס כודיאס“ (אידישע גאוטשעס), א ווערק געשריבן צום הונדערטער יארן אניווערסאר פון דער ארגענטינישער באפרייונג, אין רעטארישן ביבלישן סטיל מיט ארגענטיניש פאטריאטישן עקסטאז, אין וועלכן דער אויטאר וויל ניט אנדערש ווי נאר מאכן פון „די אידן מיט די ביבלישע בערד, וואס זאגן תהלים באם אקער אייזן“ — גאוטשעס (הפקרדיקע סטעפ-מענטשן, וואַנדערדיקע פאַסטוכער, פיגנבים און מעסער-העלדן, וואָס נעכטיקן ניט דארט וואו זיי טאגן, אנטלויפנדיק פארן געזעץ וואס יאגט ווי נאך, נאר דערפאר די טרעגער פונם ארגענטינישן פאלקלאר; דער מענטש פון דעם ארגענטינישן סטעפ, פון דער פאמפא, א טיפ, וואס האלט

אין פארשווינדן, גראד אונטער דער ווירקונג פון דער קאלאניזאציע, דער אידישער אריינגערעכנט, וועלכע פארוואנדלט דעם ארגענטינישן סטעפ אין א קולטיווירטן ישוב מיט אלע איינפירונגען פון דער אייראפע-ישער ציוויליזאציע. דער טיפ ווערט שוין איצט באטראכט אין ארגענטינע אלס א מין רעליקוויע און בא די ארגענטינישע פאטריאָטן — אין די אינטערעסן פון די פוילע ירושה'דיקע לאטיפונדיסטן — איז צוריק מיט אָנדערהאלבן צענדלינג יאָר נאָך פריש געווען דער האס צו דער קאָ-לאניזאציע, צו דער אידישער באזונדער, ווי צו אזעלכער וואס שטרעבט בפועל ממש צו פארצעלירן די געקויפטע פון דער יק"א שטרעקעס. דער דאזיקער האס פון די לאטיפונדיסטן צו דער אידישער קאלאניזאציע איז אפילו אויסגעדריקט געווען אין דעם טעקסט-בוך פאר געאגראפישן אונטערריכט אין די פאלקס-שולן, „לא טיעררא“ (די ערד) אינם קאפיטל וואס האט גערעט וועגן די ענטרע ריאסער קאלאניעס, א טעקסט-בוך פון גלחים פארפאסט און פון דער רעגירונג באשטעטיקט. עס ווערט אין דעם בוך אָפגעחוזקט פון דעם פאריווער אידישן באנקיר באראן הירש און די אידן ווערן ארויסגעשטעלט אלס וואוכערער און אלטווארג הענדלער, לויטן אויסגעטראטענעם נוסח פון דעם אייראפעישן אנטיסעמיטיזם. אלבערטא גערשונאו האט מיט זיין ווערק געוואלט איבערצייגן, פון איין זייט, אז דער אידעאל פון ערדארבעט בא די אידן איז אן איינגעבוירענער, א סימן, אז אין דער מסכתא זרעים ווערט געזאגט אז „די שטארקסטע און גרעסטע מענער פון יהודה האָבן באַארבעט די ערד, און אז זיי האָבן זיך אַנגעהויבן באשעפטיקן אין גלות מיט די געמיינסטע און געפערלעכסטע פרנסות, האבן זיי פארלוירן דעם חן בא גאט“, און פון דער צווייטער זייט, האט ער געוואלט טרייסטן די פאטריאטן, אז די אידן אסימילירן זיך צום אמביענט, נעמען איבער די שפראך און דעם פאלקלאר, די קליידונג און די מנהגים פונם גאוטש; גלייך די פאטריאטן גייט באמת אינם גאוטש און ניט אין דער רחכות פונם סטעפ וואס האָט אים געבוירן און האָט צו זיי באלאנגט).

דער מאדנער העברעיִש-אידישער זשורנאליסט יוסף הלוי, וועלכער האט געהאט א באזונדער פעהיקייט צוצופאסן זיך צו אלע פאדערונגען, האָט דאָ געשריבן אונטערן טיטל „די אידישע דאָן קיכאָטן“ סעגן די ציוניסטן,

וואס ציען אפ די אויפמערקזאמקייט פון די אידן אין ארגענטינע פון זייער
ערע ארטיקע אינטערעסן, און אונטערן פסעוודאנים „א איד אן א בארד“
(ער האט דוקא געטראגן א בארד) האט ער געשריבן קעגן די העברעיסטן,
וואס ציען אפ די אידן פון זייער היינטיקער קולטור:

מיטגעארבעט אין „אונזער ווארט“, אין זיין אומפארטייאישן גלגול,
האבן פון די ארטיקע שרייבער: י. העלפמאן, נח וויטאל, משה פינ-
טשעווסקי, אבא קליגער, ש. קאפלאנסקי, ל. מאס, אהרן בראדסקי, ל.
לעווין (היינט אין ווארשא) צבי שניידער, קלמן פארבער, י. עדלשטיין,
נחמן אייזנשטיין; פון אויסלאנד: מ. אלגין און פ. ליבמאן.

ווען „אונזער ווארט“ איז איבערגעגאנגען צו דער ארגאניזאציע
„אוואנגארד“, זיינען פון דער צייטונג די אויסגעשפראכענע פארטייאישע
מיטארבעטער פון אנדערע ריכטונגען אוועקגעגאנגען און עס זיינען צו-
געקומען פארטייאישע, ווי מ. ראזען א. א., ווי אויך מערערע פון אויס-
לאנד.

אלס פארטיי ארגאן איז „אונזער ווארט“ דערשינען בלויז אכט נר-
מערן. צוזאמען הייסט עס, אכצן נומערן.

ניט געקוקט דערויף וואס אלס אומפארטייאישע צייטונג איז „אונ-
זער ווארט“ דערשינען מיט צוויי נומערן מער ווי אלס פארטייאישע, מוז
די דאזיקע אויסגאבע אינגאנצן פאררעכנט ווערן צו דער „אוואנגארד“
ריכטונג, צו דער ריכטונג וואס האָט זיך פארנומען איבערצוזעצן אין אי-
דיש דעם ארגאן פון דער סאציאליסטישער פארטיי, די „לאַ וואַנגאַרדיאַ“,
און אריינציען די אידישע מאסן אין דער טעטיקייט פון דער סאציאליס-
טישער פארטיי.

„שטראהלען“

(1913)

פ. שפרינבערג, דער זעלבער וואס האָט אין יאר 1908 ארויסגעגעבן צוזאמען מיט י. עדלשטיין דעם אנארכיסטישן אילוסטרירטן חודש זשורנאל „לעבן און פרייהייט“, איז אין 1913 צוריקגעקומען פון א ריזע קיין אייראָפּע, וואוהין ער איז אוועק מחמת דער רעאַקציע נאָך שמעון ראַדאָוויץ-קיס נקמה אקט. געלעבט האָט ער די גאַנצע צייט אין דער שווייץ און איז געקומען פון דארט א... טעאַזאָף. טעאַזאָפיע מיט אַנאַרכיזם האָבן צווישן זיך א געוויסע שייכות. אַלנפּאַלס איז טעאַזאָפיע דער צווייטער אידיען שטאַפּל באַ אנאַרכיסטישע יונגעלייט אן באשטימטע פּראָפּעסיעס, ווען זיי הויבן אן זוכן א תכלית און מוזן פאַרברייטערן זייער טעטיקייט פּעלד. א נויגונג צו ליטעראַטור און קונסט, באַזונדערס צו דער ליטעראַטור און קונסט פון די „רעוויסטאַס“ (מאַגאַזינס) האָט פ. שפּרינבערג ארויסגעוויזן נאָך בעת ער האָט רעדאַקטירט, בעסער געזאגט, פינאַנסירט און אילוסטרירט „לעבן און פרייהייט“. אין דער שווייץ האָט זי באַ אים אַפּנים אָט דער חשק נאָך מער פאַרשטאַרקט. געבראַכט האָט ער פון שווייץ ניט נאָר דער באַבע בלאַוואַצקעס ביכער און בילדער מיט די באַקאַנטע קאַבאַ-ליסטישע צייכנונגען, נאָר אויך א גאַנצן אוצר מיט דייטשע אילוסטרירטע זשורנאַלן און קונסט רעפּראָדוקציעס אַפּ פּאַסטקאַרטלעך. א רייכן טאַטנס א זון, אַן א פּאָך באשעפּטיקונג, איז אים איינגעפאַלן מאַכן געשעפט מיט אן אילוסטרירטן זשורנאַל. אזוי פיל שפּאַנישע זשורנאַלן (מאַגאַזינס) דערשיינען אין בוענאַס איירעס און מאַכן געשעפט, זיי זיינען פּול, א זייט איבער א זייט, מיט אַנאַנסן, פאַרוואַס זאַל א אַידישער אילוסטרירטער

זשורנאל ניט מאכן געשעפט!... קיין מיטארבעט דארף ניט קאסטן. די אר-
גענטינישע שרייבער אָנהויבער גייען אום און חלשן ממש געדרוקט צו
ווערן...

געלט אף צו באצאלן דעם דרוקער פארן ערשטן נומער האָט געגעבן
דער רייכער טאַטע, יעקב שפּרינבערג און דער יונגערער ברודער משה
שפּרינבערג, וועלכע האָבן געוואוינט אין ראָזאַריאָ, און דאָס געשעפט איז
געמאַכט געווארן.

דער זשורנאל איז דערשינען אין חודש אָקטובער פון דעם זעלבן יאר,
1913, מיט א זעלטן שיינער הילע, א רעפּראָדוקציע פון א בארעליעה אין
מעטאַל, ארויסגענומען פון א דייטשן קונסט זשורנאל. פאר דעם געלט וואס
דער פּאָטער מיטן ברודער האָבן געגעבן אף צו באצאלן דעם דרוקער האָט
ער זיי אָפּגעגעבן דעם כבוד זיי זאלן פיגורירן אף אידיש אלס ארויסגע-
בער. זיך אליין, פאר דער טרחה ארומצולויפן נאָך אַנאָנסן און אונטער-
קלייבן פּאָסטקארטלעך און צייכונגען פון די ניט אידישע זשורנאלן, אף
צו אילוסטרירן דעם זשורנאל, האָט ער גענומען דעם טיטל רעדאקטאר און
דער צייכנער מ. אייכלבוים, וועלכן ער האָט ניט געהאַט מיט עפעס אנדערש
צו באצאלן פאר זיין ארבעט, האָט ער געקרוינט מיטן טיטל קונסטלייטער.
אף שפּאַניש אָבער האָט ער שוין דעם פּאָטער דעם כבוד ניט פארגונען און
עס פיגורירן אלס דירעקטארן (דירעקטאָר פון א צייטונג אין ארגענטינע
רופט זיך דער אייגנטימער, וועלכער איז אויך פּאַראַנטוואָרטלעך פאר דער
רעדאַקציע): פ. און מ. שפּרינבערג.

זאגן אז פ. שפּרינבערג האָט ניט געהאַט קיין ריכטונג פאר זיין זשור-
נאַל, איז שווער. ער איז געווען דאָך אַנאַרכיסטיש - טעאָאָפּיש געשטימט
און האָט ליב געהאַט קונסט; אלע זיבן מוזעס זיינען בא אים געווען
גלייך פארערט. פון ציוויליזאציע, פּראָגרעס און קולטור, שמועסט מען
דאָך ניט; זאגט, לַמִּשְׁלָּ, אז דער „חבר פיניע“ פון שלום עליכום ראָמאַן
„מאַטל פייסי דעם חזנס“, האָט ניט קיין ריכטונג... שמייכלען מיר אונ-
טער, ווען מיר לייענען איצט אָט דאָס פּראָגראַם-אַרטיקל אונטערן טיטל
„שטראַהלען“ פון שפּרינבערגן:

די צייט איז געשטאַנען. קיין לעבען, קיין באוועגונג, קיין גערויש.
א בליי-שווערע גרויע האַלב פליסיגע מאַסע, איינגעהילט אין אַנאַונעדליך

שטיל-שווייגן איז געווען דער פלאנעט, וואס האָט שפעטער געדאַרפט ווערן אונזער ערד.

יאהרען נאָך יאהרען, אייביגקייטן נאָך אייביגקייטן — און ווען דער נאַטור ווילן האָט באַשלאָסן אויף אונזער ערד א טעטיגקייטס-לעבן בן אַנצופאַנגען, האָט זיך אופ'ן האָריוואָנט אַ שטראַהל באוויזען... און אזוי ווייטער אין דעם טאָן פון מעשה בראשית, אין וועלכן „שטראַהל לען“ איז א טייל...

אין זעלביקן טאָן איז געשריבן דער גרוס צו דער פרעסע (ס'איז א מנהג פון העפּלעכקייט, וואס איז איינגעפירט בא דער ארגענטישער פרעסע ארויסצוגיין אין ערשטן נומער מיט א גרוס צו די קאלעגן). צוליב דער כאַראַקטעריסטישקייט, ניט נאר פאר פ. שפּרינבערג, נאָר פאר דער ארגענטישער פרעסע בכלל, דרוק איך דאָ איבער דעם גרוס, וועלכער איז געווען גערדוקט אין שפּאַניש און איבערגעזעצט אין אידיש:

דער פרעסע

„אריינטרעטענדיג מיט דעם ערשטען נומער פון „שטראַהלען“ אין די רייהען פון דער פּעריאָדיסטישער עהרען-אַרמעע, דריקען מיר אויס אונזער אכטונג דער אלגעמיינער פרעסע, וואס קעמפּט, ווענדענדיג איר בליק אין דער צוקונפּט, געגען די געגנער פון אמת, טראַגענדיג אויף א געהעריגער הויך די פּאָהן פון גערעכטיקייט און פון אלץ וואס איז שען און ערהאַבען“.

איצט ווען איך שרייב די דאזיקע שורהס, שמייכל איך. דעמאָלט אָבער האָט מיך שטאַרק געקערענט אָט דער „שטראַלנדיקער“ זייפּנבלאָז אלס פּראָגראַם פון דעם זשורנאַל אף וועלכן מיר, איך און י. העל-פּמאַן, באזונדערס איך, האָבן אזוי פיל האפּנונגען געלעגט און אזוי פיל מי אוועקגעלעגט שלאַ על מנת לקבל פרס, אלס די וואס האָבן אין דעם זשורנאַל געשריבן און אים רעדאקטירט.

צום גליק האָט פ. שפּרינבערג גאנץ ווייניק געשריבן אינם זשורנאַל. אפילו די רובריק „שטראַהלען“ וואס ער האָט זיך אונטערגענומען צו שרייבן אין יעדן נומער, איז פון מיר פארוואנדלט געווארן אין סאַטירישע

קורצע קאמענטארן און דערפאר באקומען דעם נאָמען „שטראַהלען און שפּיזען“. פ. שפּרינבערג פלעגט נאָר פון צייט צו צייט אריינרוקן אַהין זיינעם אן אפּענטפּער, אין וועלכן די סאַטירע איז באשטאנען דערין וואס ער האָט יענעם אָנגערופן עול, אָדער געמאַכט עמיצן רעקלאַמע. צווישן די לירישע לידער, פלעגט ער, מעשה באלעבאָס, אריינשטעלן און ספּעציעל אילוסטירן זיינס א לידל וועגן „דעם פעטער מיט די בלעטער“, אדער וועגן דעם משועגענעם פון דער גאס. דער עיקר אבער פלעגט ער שרייבן וועגן די מוזעס וואס פלעגן אַראָפּפאלן פונם פארנאָס קיין בוענאָס אייר רעם, און דערביי פירן טעאַטער פּאַליטיק. דאָס איבעריקע פלעגט אויסגעפילט ווערן פון מיר און פון חבר י. העלפּמאַן. די לייט ארטיקלען זיינען געשריבן בן געווארן פון מיר מיטן פּסעוודאָנים $K - Z$ איבערזעצונגען פלעגן איך אונטערשרייבן מיט מיין פולן נאָמען און מיט די איניציאַלן פ. כ. אַמאָל אויך פּנחס. און אויב עס זיינען געווען צופיל איבערזעצונגען, פלעגן זיי שוין גיין אָן אַ אונטערשריפט. י. העלפּמאַן האָט אין „שטראַהלען“ אָפּגעדרוקט אייניקע פון זיינע שיינע געמיט דערציילונגען און שטימונגען, און אונטערן פּסעוודאָנים „לידער“ געשריבן וועגן ליטעראַטור-שאַצונג לויט היפּאָליט טען. עס האָבן אַ חוץ דעם מיטגעאַרבעט: נח וויטאַל, משה פינטשעווסקי און אַבאָ קליגער.

באם צווייטן נומער איז שוין דערפאר געשריבן אפן שער בלאַט בלוז אין אידיש: „רעדאַקציאָנעלע מיטווירקונג“ — פ. כ"ץ און י. העלפּמאַן און פונם דריטן נומער: רעדאַגירט פון פ. שפּרינבערג און פ. כ"ץ. דעם פינפטן נומער, וועלכער איז, אגב, געווען אויך דער לעצטער, האָבן איך שוין ניט רעדאַקטירט, כאַטשע מיין נאָמען פיגורירט נאָך אפן שער בלאַט אלס איינער פון די רעדאַקטאָרן. איך האָבן מיך אָפּגעזאגט פון דעם כבוד נאָכדעם ווי פ. שפּרינבערג האָט אין די מאַטעריעלע אינ־טערעסן פונם זשורנאַל אנאנסירט אין פּערטן נומער צוויי ברידער פרוי־ענהענדלער, עמפּרעסאַריאָס פון טעאַטער, אַלס זיינע מאַטעריעלע רעטער און געלאזט צייכנען די בילדער פון די דאָזיקע טעאַטער אונטערנעמער. אין דעם נומער איז שוין נישטאָ דעריבער דער לייטאַרטיקל. מיינע איבער־זעצונגען זיינען ניט אונטערגעשריבן. נאָר אזוי ווי דער שער בלאַט מיט מיין נאָמען אלס רעדאַקטאר איז שוין געווען אפּגעדרוקט, האָט פ. שפּרינ־

בערג מיך פארגיטיקט דערמיט וואס ער האָט בא מינער א איבערזע-
 צונג פון ראבינדראנאט טאַנאַרס אייניקע פּאַעמען, געמאכט אַ פּוס-נאַטע:
 „מיר גיבן פאר די לעזער פון „שטראהלען“ די גלענצענדע איבערזעצונג
 פון אונזער קאַמעראַד פ. כ”ץ...“ דאָס זאָל הייסן אז איך בין ניט מער
 דעראקטאר, נאָר קאַמע-
 ראַד. איך געדענק אז
 דער טיפּיש אנאַרכיס-
 טישער „קאַמעראַד“ מיט
 וועלכן איך בין דע-
 מאַלט באצייכנט געווארן
 פון פ. שפּרינבערג, האָט
 מיר שטאַרק הנאה גע-
 טון. פון דעם „קאַמאַ-
 ראַד“ אליין — האָב
 איך מיר געטראכט —
 וועלן מיינע חברים שוין
 וויסן, אז איך האָב מער
 קיין שייכות ניט צו
 דער רעדאַקציע פון
 „שטראהלען“.

1919

א קונסט זייט פון שטראהלען

דערפאר איז צוגע-
 קומען צום צעטל כבודים
 אפן שער בלאַט פונם
 ס'טן נומער נאָך איין
 נאַמען: אַדמיניסטראַט-
 טאָר — י. בראון. דער

דאָזיקער כבוד און אן אַפּגעדרוקטע דערציילונג פון דערמאָנטן י. בראון און
 דוקא ניט קיין אומאינטערעסאַנטע, אונטערן טיטל „אין אַריענט“ האָבן דעם
 דאָזיקן „אַדמיניסטראַטאָר“ געקאָסט צווייהונדערט פעזאַס, וואס פ. שפּרינ-
 בערג האָט בא אים גענומען אַ גמלת חסד...

זייענדיק פארנומען צו זוכן מיטלען פאר דער עקזיסטענץ פון „שטראה-
לען“ און מיט אונטערזוכן אילוסטראציעס, האָט זיך פ. שפּרינבערגס אנאָר-
כיסטישע טעאָזאָפּיע אָף דער געזעלשאַפּטלעכער און ליטעראַרישער זייט
פונם זשורנאַל כמעט ניט אנגעזעען. בלויז אָף די אילוסטראַציעס זעען זיך
שטאַרק זיינע שפורן. דאָס זיינען מערסטנס אַלעגאָריעס און סימבאָלן, וואָס
זיינען פאַר די אידדיען פונקט דאָס אייגענע ווי די ריטואַלן פאַר די גלוי-
בנס: טויטנקאַסטנס. אין דער הינזיכט פון באַגראַפּן די אידדיען אין די סימ-
באָלן, שטייען ניט אָפּ די אַנאַרכיסטן פון די מאַסאַנען, טעאָזאָפּן און כּלע-
ריי קירכעס. אז איר זעט איינעם טראַגן אין לאַץ אדער אין קראַוואַט איינ-
געשטעקט א סימבאָל שפּילקע, מעגט איר זיין זיכער אז איר זעט פאַר זיך
א קרעמער וואָס האַנדלט מיט אידדיען און געטער, וועלכע זיינען פאַר
אים ניט מער ווי טויטע סחורה. מיר האָט זיך דעריבער שטענדיק אויס-
געדוכט אז צווישן אונדז, די שרייבער, מיט דעם אַרויסגעבער אילוסטראַטאָר
שטייט אַ וואַנט.

דאָס וויכטיקסטע וואָס „שטראַהלען“ האָט אויפגעטון, איז די אַנקע-
טע, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן צווישן די היגע אנגעזעענע וואַרטאָ-
גער וועגן דעם בייליס פּראָצעס. די אַנקעטע איז דורכויס די אַרבעט פון
פ. און מ. שפּרינבערג. דערמיט אַליין האָבן זיי קונה געווען זייער פּלאַץ
אין דער אידדישער זשורנאַליסטיק פון אַרגענטינע.

די ענטפערס אָף דער אַנקעטע, פון דעם סאַציאַליסטישן טריבון
אַלפּרעאָ ל. פּאַלאַסיאָס, פון דעם סאַציאַליסטישן סענאַטאָר ענריקע דעל
וואַליע איבערלוסעאַ, פון דעם ליטעראַטור קריטיקער כּוואַן מאַס אי פּו,
דעם אַנטיאיימפּעריאַליסטישן פּובליציסט מאַנועל אַונאַרטע, די שריפטשטע-
לער כּוואַן כּאַסע דע סאַיאַ רעילי, אַלבערטאָ דזשיראַלראָ, קאַנסטאַנסיאָ
וויביל, פּעדעריקאָ מערטענס, כּוליאָ באַרקאָס, כּאַסע דע מאַטוראַנאַ, פּע-
דעריקאָ א. גוטיערעס א. א. זיינען אָפּגעדרוקט אין שפּאַניש און אין איר
דיש, צוזאַמען מיט די בילדער פון די וואָס האָבן געענטפערט, אינם נר-
מער 3, וועלכער איז אינגאַנצן געווידמעט דעם בייליס פּראָצעס, און
האָט א ספּעציעלן שער בלאַט מיט אַן אויפשריפט:

לזכרון בספר

די בייליס געשיכטע

אין רוסלאנד, נאָר דערביי ארוינגעטריפט א היבש ביסל ארגענטינישן
אנטיסעמטישן גיפט, באשולדיקנדיק די אידן אין פרויענהאַנדל, אין פאר-
אכטונג צו אגריקולטור און אינדוסטריע און אין אפזונדערונג פונם אלגע-
מיינעם געזעלשאפטלעכן לעבן. דער צווייטער ענטפער פון דעם מין איז
געקומען פון א פערזאן, פון וועלכער מען האָט עס נאָך ווייניקער דער-
ווארט: פון דעם סאָציאַליסטישן טעאָריקער דר. כ. ב. כוסטאַ. „וואָס באַ-
לאנגט רעליגיע און אבערגלויבן, האלט איך אלץ פאר מעגליך“ — האָט
ער קורץ געענטפערט. די דאזיקע איגנאַראנץ באַ א סאָציאַליסטישן וויי-
כנשאפטסמאן און זיין בארעכטיקן דעם בייליס פראָצעס, האָט דעמאָלט
געקאָסט דער סאָציאַליסטישער פארטיי א גרויסע צאָל אידישע וויילער,
וועלכע זיינען פאר איר פארלוירן געגאנגען. דאָס אינטערעסאנטסטע דער-
ביי איז געווען וואס דר. כוסטאַס פרוי איז געווען א אידישע, פון דער אי-
דיש רוקישער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ...

אין נומער 4 פון „שטרעהלען“ איז פאראן אן ארטיקל פון דעם
שרייבער פון די שורות, אונטערן קעפל „זאָל מען עס וויסן“, וואו עס ווערט
פארצייכנט ווי די ארגענטינער אידישע פרעסע פון יענער צייט און די
כלל טוער האָבן אפ דעם פראָצעס רעאַגירט, און קען דינען צו דער כאראק-
טעריסטיק פון דער אידישער געזעלשאפטלעכקייט אין יענער צייט.

ווייטערדיקע מאמענטן אין דער געשיכטע פון דער אידישער זשורנאליסטיק אין ארבענטיגע

- אין דער ווייטערדיקער אנטוויקלונג פון דער אידישער געזעלשאפטלעכ-
קייט, קולטור און פרעסע ביז איצט, מוז מען אויסטיילן פאלגנדיקע מאמענטן:
- (1) די אייראָפּיאישע מלחמה; דער אינטערעס צו די געשעענישן און די
הילפס באוועגונג פאר די מלחמה-געליטענע; דאָס אפשטעלן זיך פון דער
אידישער אימיגראַציע זייט דער מלחמה, וואס האָט אין אַ געוויסער מאָס
סטאַביליזירט די עקאָנאָמישע לאַגע פון די אידישע ארבעטער און באפעס-
טיקט די קולטור ארבעט פון די ארטיקע קולטור טוערישע כחות.
  - (2) די אויסוואנדערונג פון א געוויסער צאל ארבעטער און קולטור
טוער נאך דער רוסישער מארץ רעוואלוציע פון 1916.
  - (3) די איינוואנדערונג פון אידישע ארבעטער און קולטור טוער פון
ניו יארק בעת נארדאמעריקע איז אריין אין קריג, וואס האט באזונדערס
געוויקט צום גוטן אף דער אידישער פראָפעסיאָנאַלער באוועגונג.
  - (4) די באַלפור דעקלאַראַציע.
  - (5) די איינוואנדערונג פון פוילן, באַלד נאָכדעם ווי עס האָבן זיך גע-
עפנט די אייראָפּעאישע גרעניצן, וואס האָט דאָ פארשטארקט די קאָמוניס-
טישע באוועגונג און די סימפאטיע צו דער באַלשעוויסטישער רעוואָלוציע.
  - (6) די הילפס ארבעט פאר דער פראָדוקטיוויזירונג פון די אידן אינס
ראַטנפארבאנד.

די אלע מאמענטן האָבן אריינגעבראכט אין דער אידישער געזעלשאפט
לעבקיט, קולטור ארבעט און זשורנאליסטיק זייערע כאראקטעריסטישע
ווירקונגען, צוגעבנדיק זיי זייערע באזונדערע פארבן.

באזונדערס זיינען די ווירקונגען אָפגעשטעמפלט אין די היגע צוויי טע-
גלעכע צייטונגען: „די אידישע צייטונג“ און „די פרעסע“; די ערשטע
געגרינדעט פון ש. י. ליאכאוויצקי און א גרופע דרוקער ארבעטער, אין
נאוועמבער 1914, איבערגענידק באלד אלס אייגנטום צו מ, סטאליאר,
און ל. מאַס, מיט א באלעבאַטיש ציוניסטישער ריכטונג, און די צוויי-
טע, געגרינדעט אין יאר 1918 פון אן ארבעטער קאאפעראטיווע, וואס
שטייט די גאנצע צייט אונטער דער הויפטדעקאציע פון דעם שרייבער
פון די שורהס מיט א טענדענץ פון ארבעטער פריינטשאפט און פאלי-
טיש אריענטירט אף דעם ראטנפארבאנד און קעגן דעם אימפעריאליזם;
אָבער אויך זיינען די ווירקונגען אָפגעשפיגלט אין די ספעציעלע פארטיי
ארגאנען און אין די אידישע אויסגאבעס פון די פראפעסיאנעלע פא-
ריינען. די צוגעקומענע האָבן זיך ניט אזוי לייכט איינגעכירגערט צווי-
שן די איינגעזעסענע און די איינגעזעסענע האבן ניט אזוי לייכט פאר-
דייעט די נייאנגעקומענע. עס זיינען פארגעקומען רייבונגען, ווירקונ-
גען פון איינע אף די אנדערע, וואס זיינען כדאי פארצייכנט צו ווערן
פאר דער געשיכטע.

איך פרעטענדיר אבער ניט צו זיין אויסשעפנדיק אין אט דעם
בוך און בכלל איז נאך דער מאטעריאל וועגן דעם א גאנץ פרישער, צו
צאפלידיק און צו נאנט, און לאזט ניט קוקן אף זיך פון א געהעריקער
פערספעקטיוו, ווי עס פאדערט אן אביעקטיווע אפשאצונג, איך האָב מיר
דעריבער געשטעלט א גרעניץ, ניט צו בארירן אין מיינע פארצייכונגען
די אידישע אויסגאבעס, וואס זיינען דערשינען נאָך 1914, ד. ה. אינם
מלחמה יאר און אין די ווייטערדיקע.

אינהאלט

זייט

5	א ביסל פאָרגעשיכטע אַלס הקדמה
17	„דער וויעדערקול“
29	„דער אידישער פאנאגראף“
41	אברהם ווערמאַנט און זיין „פאלקס שטיממע“
61	„דער פויק“ און „דיא בלום“
69	„דער פאלקס בלאטט“ און דער „יודיש-ארגענטינער וואָכנבלאטט“
79	„דער טאָג“
89	„דער אידישער קאלאניסט“
103	„דער פערטהיידיגער“
109	יעקב שלום ליאַכאָוויצקי
125	די ווירקונג פון דער אידישער ארבעטער איינוואנדערונג
133	„נאכריכטן“ — „דאָס אידישע לעבן“
141	„די יודישע האפנונג“
153	„דער אַוואַנגאַרד“
163	„די שטימע פון אַוואַנגאַרד“
165	„דאָס ארבעטער לעבן“
171	„לעבן און פרייהייט“
175	א אידישע זייט באַ „לאַ פראָטעסטאַ“
176	„ברויט און עהרע“
187	„אונזער וואָרט“
193	„שטראהלען“
203	ווייטערדיקע מאַמענטן אין דער געשיכטע פון דער אידישער זשורנאַל-ליכטיק אין ארגענטינע

נעדרוקט

אין דער

דוקעדיי פון „ בית יתומים "

קאכילדא 3642

בוענאם איירעם

P. KATZ

APUNTES PARA LA HISTORIA
DEL PERIODISMO ISRAELITA
EN LA ARGENTINA

Editado por la Sociedad
de Escritores y Periodistas
Israelitas en la Argentina.

Buenos Aires

1929

